

SZOCIOLÓGIAI KÖNYVTÁR

JEAN FINOT

A FAJOK PROBLÉMÁJA

FORDÍTOTTA
DR. ZALAI BÉLA

BUDAPEST, 1909
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.
KIADÁSA

A SZOCIOLÓGIAI KÖNYVTÁR célja az, hogy a művelt nagyközönsséggel megkedveltesse a szociológiai ismereteket. Ennek elérésére a művek fordítói a lehetőségig mellőzték a pusztán szakszerű jegyzeteket és itt-ott a világosság kedvéért az eredeti szöveget, az értelem sérelme nélkül, egyszerűsítették.

TARTALOM.

A fordító előszava	Lap 5
--------------------------	----------

BEVEZETÉS.

Munkánk módszere és keletkezése. – A tárgy fontossága. – Az istenember és az állatember. – Az igazság felé.....	7
--	---

ELSŐ RÉSZ.

Az emberi lények egyenlőtlensége.

Első fejezet. Az egyenlőtlenség evangéliuma és annak profétái	17-34
Második fejezet. Állatfajok és emberfajok.....	35-42
Harmadik fejezet. Fajok, változatok és nemek az állat- és növényvilágban	43-47
Negyedik fejezet. További különbségek az emberi válfajok és a természet másik két országának válfjai között	48-50
Ötödik fejezet. Az emberfajok között	51-60
Hatodik fejezet. Az emberiség felosztása kraniológiai szempontból	61-71
Hetedik fejezet. A fejen észlelhető egyéb megkülönböztető tulajdonságok	72-80
1. A prognatizmus	72
2. Az arc alakja és az arcszőgek elmélete	74
3. Az orr	"jy
4– A fül	7?
Nyolcadik fejezet. A megkülönböztető tulajdonságok folytatása.....	81-89
1. A termet	81
2. A szín	84
3– A haj.....	87
4.A barnák és a szőkék	88
Kilencedik fejezet. Steatopigia, a keblek és a szeméremajkak megnyúlása.....	90-91
Tizedik fejezet. Fiziológiai és patológiai különbségek.....	92-98
1. A fiziológiai folyamatok egyformasága	92
2. Az emberi test szépsége	94
Következtetések	99

MÁSODIK RÉSZ.
Az emberi faj egysége.

	Lap
Első fejezet. A környezet mint uralkodó tényező az emberiség fejlődésében	103-119
Második fejezet. A fajok kereszteződése	120-132
Harmadik fejezet. A szervezeti összerendeződés (koordináció törvénye)	133-138

HARMADIK RÉSZ.

Az anTropo-pszichológia és az antropo-szociológia.

Első fejezet. A néplélektan csődje	141-160
Következtetések	161

NEGYEDIK RÉSZ.

A fajok és népek bizonytalan vagy misztikus eredete.

Első fejezet. Az árják, az európai népek állítólagos ősei	165-172
Második fejezet. A gallok és a germánok	173-185
Harmadik fejezet. Az úgynevezett latin népek legendája	186-193
Negyedik fejezet. A francia <i>erős faji</i> vegyültsége ellenére is felsőrendű nép	194-197
Ötödik fejezet. Néhány példa arra, hogy a fajok és népek etnikai összetételét nem lehet kielégítően elemezni	198-203

ÖTÖDIK RÉSZ.

Vannak-e örökös alacsonyrendűsége kárthatott népek?

Első fejezet. A négerék	207-221
1. Fiziológiai vonások	208
2. A négerék értelmisége	211
3. A négerék erkölcsisége	215
4. A négerék jövője	221
Befejezés	222
Bibliográfia	230

A FORDÍTÓ ELŐSZAVA.

Jean Finot *Le Préjugé des Races* c. munkája, melynek a magyar fordításban a jó hangzás kedvéért *A fajok problémája* címet adtam, nem szorul külön bevezetésére, mert tudományos érdekességét s gyakorlati aktualitását mindenütt elismerték.

A fordítás szempontjából is csak annyit legyen szabad megjegyezni, hogy a vállalat intenciója szerint, elhagytam a merőben szakszerű vagy a laikus közönségre nézve szükségtelenül fárasztó jegyzeteket és kitéréseket. Különösen azon részeket rövidítettem meg erősebben, melyeket csak a szakbiologus, zoológus vagy botanikus követhet teljes megértéssel. E helyett kimerítő bibliográfiát állítottam össze a kötet végén a szerző által idézett munkákról.

A fordítást dr. Kunfi Zsigmond úr volt szíves átnézni.

BEVEZETÉS.

*Munkánk módszere és keletkezése. – A tárgy fontossága. –
Az istenember és az állatember. – Az igazság felé.*

I.

A fajoknak hajdan oly ártatlan fogalma fekete fátyolként borul a földkerekségére. Külső oldalát tekintve, az emberiséget egyenlőtlen töredékekre oszolva látjuk. Ott vannak az arisztokrata, a felsőbbrendű népek, az uralkodásra és csodáltatásra kiválasztottak; emitt az alsórendűek csoportja, amazoknak a rabszolgái s a mindenünnen rájuk özönlő bizalmatlanság és gyűlölet céltáblái.

Belülről nézve, a fajok hamisan értelmezett problémája egyazon ország fiai közt támaszt gyűlöletet és viszálykodást.

Egyrészt a szervezeti egyenlőtlenség tana, amelyet egy rosszul definiált és mindenféle hibákkal teli tudomány (az antropológia) adataira építettek; másrészt az *antropio-pszicho-szociológiai* egyenlőtlenség tana (antropo-szociológia, vagy -pszichológia), amely az előbbinek ingatag alapjára fantasztikus és múltékony elméletektől kölcsönzött frazeológiát épít. Miután kiderült, hogy a fajokat a modern *nemzetiségekkel*, a legkülönbözőbb faji elvek *e par excellence* vegyülékével azonosítani nem lehet, a fajok elmélete kénytelen a népeket alkotóelemeikre felbontani. Miután nem állíthatja a különböző országok fajait egymással szembe, legalább az egy országon belüli fajokat ösztönzi harcra. Egy ország határain belül vizsgálja az orr- és koponyaformákat, s a rosszul összeforradt ellenséges elemek felmutatásával akar megrémíteni. Azt állítja, hogy ezek a népek orr- vagy fejalkatuk sajátos egyezőségei szerint csoportosulnak, és csak az antropológusok szent elvei szerint házasodnak.

Ezeket az új elméleteket, amelyek szenvedélyekből eredtek és szenvedélyeket táplálnak, alkotóik merészsége és híveik gondolatnélkülisége tartja fenn.

A céljaitól eltérített igazi tudomány értéktelen árúk piacává lesz. Az öntudatnak mélyén szunnyadó véres ösztönök, a szükségszerűség hangoztatása és a gyűlölet állítólagos jótéteményei által felbátorítva, felszabadulnak. A »tudomány« nevében beszélnek ma egyes oly népeknek és fajoknak, egyes néposztályoknak a kiirtásáról, amelyekről azt állítják, hogy értelmileg vagy morfológiailag értéktelenek.

Ahol a koponyaalkatnak vagy a színnek különbségei megszűnnek, az antro-po-pszichológia emeli fel szavát az ellenséges temperamentumok, törekvések vagy szellemi alkatok nevében. Így az emberek nemcsak a végtelenségig változó testi sajátságaiak szerint vannak nyájakba különítve, de azon tetteik szerint is, amiket a múltban követtek el, amiket elmulasztottak elkövetni, valamint azok szerint, amiknek majdani elkövetésére képeseknek hiszik őket.

Az egymás pusztítására szolgáló ürügyeket kiszámítani alig lehet; az amerikai azt mondja, hogy nincs mód, ami a »fehér« erényt bevihetné a néger »fekete« testébe. A német fennen hangoztatja, ha nem is a szlávok, de legalább a lengyelek kiirtását, akik nem tudnak a német elvbe beolvadni. Az oroszok azzal a veszedelemmel rémítenek bennünket, amit a »sárgák« jelentenek a fehér fajok jövőjére. A törökök ugyanazon okból mérsárolják le az örményeket, amiért az oroszok üldözik a zsidókat és a finneket.

Minden országnak megvannak a szélső nacionalistái, akik az idegengyűlölet mellett saját polgártársaik egy részét is ugyanazon gyűlöletben és megvetésben részesítik. És mindegyik pánszlávizmus, pángermánizmus, pánbritannizmus, pánmagyarizmus és ennyi más faji csoportosulás gyakran keresi, de mindig megtalálja az okot, amiért feláldozhatja azokat, akiket mértéktelen falánkságuk útjában talál s a melyet a vérrokonság és a közös műveltség hazugságával lepleznek.

Nép nép ellen! Faj faj ellen! Szellem szellem ellen! Polgár polgár ellen! Harci kiáltás, üldözés és gyilkosság szava világszerte.

Mi igaz ezekből az elméletekből, amiket a tudományból származtatnak le híveik? Alacsony szenvedélyekből táplálkozva, irányítják a nemzetek és az egyesek politikáját és befolyásolják egész társadalmi és erkölcsi létünket. Kutassuk fel akár az életnek nemzetközi, akár egy ország belső fejlődésének rugóit, meg fogjuk látni, milyen erőt képvisel a hamis faj-felfogás!

Ezen elv igazsága vagy hamis volta határozza meg a népek jövőjét – ez irányítja rejtett vagy bevallott törekvéseiket. A népek közti béke és ennek koronája, a nagy emberi szolidaritás, a jövő álma, csak úgy válhatik valóra, ha a fajok és népek szervezeti és szellemi egyenlőségének meggyőződésére támaszkodhatik.

Már ebből a szempontból is megérdemli munkánk az olvasó figyelmét.

De mindezen meggondolásokon túl ott vannak a tudomány igazságai. Van-e valóban kiegyenlíthetetlen különbség az egyes népek és fajok között? Vannak-e felső- és alsórendű népek, antropológiai vagy lélektani szempontból?

II.

Tárgyunk kiterjedése csaknem korlátlan. A fajok tudománya úgyszólván az ember tudománya. Tehát ennek minden ágával kellene itt is foglalkoznunk. Itt van mindjárt egész csomó ága a természettudományoknak. Ha emberi morfológiáról beszélünk, hogy felejthetnők el az anatómiát, biológiát vagy fiziológiát? Hogy a fajok viszonylagos értékét felfoghassuk, nem hanyagolhatjuk el a higiéniét és a patológiát. Itt van ezenfelül az antropometria, s fő fejezete a kephalometria; azután maga az antropológia és az etnográfia, amennyiben ez utóbbi amazzal közvetlenül érintkezik.

A mai embert nem lehet megérteni a múlt emberének ismerete nélkül. Miután az élők fejlődésének egyik láncszeme, meg kell vizsgálni közelebbi és távolabbi rokonait. A geológia és paleontológia egyrészt, az állati és növényvilág tudománya másrészt, szintén nem hanyagolhatók el. És miután egy *par excellence* lelki és értelmes lényről van szó,

ép úgy meg kell vizsgálni értelmi és öntudati megnyilatkozásait is. Ezért helyet kell adni a pszichológiának és a szociológiának és ezzel együtt a statisztikának, a kriminológiának, a tudományok és fölfedezések történetének és így tovább. Végre kell-e szólnunk e helyt a történelemről; hisz ennek kellene a faji fejlődés kulcsát megadni; és a politikai földrajzról, mikor ez világítja meg a fajok eloszlásának problémáját?

A fajok tudománya így óriási terület, amely az ember szellemi és élettani fejlődését egészen magában foglalja.

Munkánk módszerén gondolkozva, arra jutottunk, hogy azt a módszert fogadhatjuk el, amely legjobban feltünteti e kérdés keletkezését és lassú kialakulását végleges alakjának elnyerése előtt. Az olvasó ily módon figyelemmel kísérheti egy eszme kifejlődését, ép úgy, mintha élőlényről volna szó. Kezdjük keletkezése tény énéi. A fajok közti elkerülhetetlen küzdelemnek és egyenlőtlenségüknek kizárólagos és dogmatikus elméletével szemben meg kell vizsgálnunk a tétel mellett és ellen felhozott érveket.

Vezetőül egyedül a pártatlan kételkedést és a közvetlen megfigyelést választottuk, továbbá a mások által megfigyelt tényeknek nem kevésbé pártatlan tanulmányát. A fajok egyenlőtlenségén,ek prófétái nagy hitközségeket alkottak. Lépünk be templomukba.

Tegyünk jóakarattól vezetett kísérletet érveik és panaszaik megértésére (I. fej.), megismerjük, hogy mi igaz, mi hamis pesszimizmusukban. De hogy jutunk el ide?

Forduljunk az állati és növényvilághoz és keressük, hogy mivé lesznek ott a fajok és a változatok?

Hogy jönnek létre, meddig élnek és főleg miben különböznek az emberi fajoktól? (II. és III. fej.)

Ezen adatokkal fölszerelve, megkísértjük ellenőrizni az emberiség *eloszlásait*. (V. fej.) Az általános osztályozások zürzavarától elrémítve, azokhoz fordulunk, amelyek az emberi alak különbözőségén épültek fel s így sokkal szabatosabbak. Előre megalkotott vélemény nélkül, tanulmányozzuk azt a nagy területet, amelybe az antropológusok az emberiség különböző ágait elskatulyázták (VI. fej.) és aztán meggyőződve az így felállított határok önkényes és

tisztán képzeleti voltárol, megpróbáljuk kételyeinket formulázni. (VII. fej.)

Első utunk eredménytelen maradvány, más tájak felé fordulunk, hogy itt keressük az igazság nyomait. A környezet, a keresztezés, a szervezet koordinációjának törvénye és az emberiség értelmi élete mind a faji egyenlőség gondolatát megerősítő adatokat nyújtanak. (II. rész.) Ellenállva még eme meggyőződésünk unszolásának, megpróbáljuk, nem erősíti-e meg az antro-pszichológia vagy -szociológia nevű bámulatos tudomány, amely a legtöbbet tett az emberi egyenlőség tudatának lerontására.

Mindenekelőtt a néplélektanhoz fordulunk; ez az anyatudomány sokkal józanabb és higgadtabb, mint csélcsap leánya, az antro-szociológia. Látni fogjuk, hogy azt is szembeszökő ellentétek és sokszoros hazugságok torzítják el. (III. rész.) Akkor lehatolunk a forrásig, ahonnan mindezen bajok felfakadtak. Hogy a modern népek értékét megbecsülhessük, kell, hogy az antro-szociológia vagy -pszichológia ismerje előbb főelemeik értékét.

Miután a vér szavára hivatkoznak – amelynek a történet folyamán állítólag mindvégig lett volna szava – ismerniök kellene annak lényeges jellemzőit. És tudnak erről valamit? Mit tudnak, ha tudnak?

S íme, az árja népeknél vagyunk, a galloknál, a latinoknak nevezett népeknél, azokon a területeken, amelyekről, mint a legjobban kiaknázottakról és tökéletesen ismertekről beszélnek. (IV. rész.)

Mindenünnen szarkasztikus feleletek, gúny és ellentmondások szállanak fel. Azt kell mondanunk, ez a fél-tudomány bizony igen különös módon halad előre. Ahelyett, hogy az ismerttől menne az ismeretlen felé, az ellenkező úton halad; és ez az út rejtélyes és kifürkészhetetlen mélységek fölött vonul el. És megengedve, hogy a múlt meghazudtolja, nem ad-e neki véletlenül a jelen igazat? Igaz-e, hogy a vérkeveredésre ítélt népeknek életani és értelmi szempontból menthetetlenül veszniök kell?

E helyt Franciaország példája kerül tollunk alá, mint hangos tiltakozás mindezen túlzások ellen. (IV. rész, IV. fejezet.) De ha a felsőbbrendű népek nem degenerálódnak

a kereszteződés következtében, vajjon felemelkedhetnek-e az alacsonyabbak egész az előbbiek magaslatára? Ha ez így van, ez lenne a legmeggyőzőbb felelet az átléphetetlen fokozatok elméletének megcáfolására.

Ezen kétség nyomása alatt a négerekhez jutunk (V. rész), akiket a legalacsonyabb fokra állítottak azon a mesterséges lajtorján, ahol egymást követik az emberi lények. Itt új meglepetés vár: ezek a »félmajmok«, az utolsó években tanúsított értelmi haladásuk által adják meg a kegyelem-dőfést mindazon szónoklatoknak, amelyek bizonyos fajok vagy népek velükszületett vagy szerzett szellemi alsórendűségét erősítgetik.

III.

Végre az igazság mosolyog felénk. Úti benyomásainkat összegezve, látjuk, hogy azok szabatos és vigasztaló állítás alakját öltik magukra. Tényleg azok a halandók, akik gögjükkel sokat vétkeztek a múltban, túlzott szerénységgel akarják bűnüket jóvátenni a jelenben. A hajdankor földi istenei helytelenül azonosítják magukat a legelmaradtabb állatokkal. Hajdan semmibe se vették azt a kapcsolatot, ami az élők másik két országához fűzi őket; ma túlozzák a hasonlóságot és elfelejtik a különbségeket. Miután sokáig azt hitték, hogy a világ központja a föld, és az ember ennek királya, magában megtestesíti a természet célját: most az ellenkező, nem kevésbé túlzó tévedésnek áldozataivá esnek.

Elfelejtették ugyanis számba venni az értelmet, ami az embernek az élők fejlődő sorozatában különálló helyet ad. Az értelmesség a léleknek, az öntudatnak és a gondolatnak magas formáiban életünket sajátosan színezi és számtalan motívumával határtalan cselekvési teret biztosít. Ez az értelmesség az emberi lelkeket fokozatosan differenciálja, de megtartja mégis biológiai gyökere révén egységüket, és ezzel meggátolja, hogy helyrehozhatatlan szakadás álljon be közöttük. Másrészt az, amit civilizációnak nevezünk, a fokozatos haladásnak, amelyet az emberi szellem az idők folyamán tett, ez a szintézise nem dolgozott-e mindig a faji és az emberi egyenlőtlenség ellen? Nem az volt-e,

aminek sikerült feloszlani a vérközösségre épített primitív társadalmakat, és elvvé emelni a mindenkinek mindenkivel való közösségét, az általános »panmixist«, az egyetemes vérkeveredést!

Az érdekek közössége lépett az előítéletek helyébe és az országok közti határok eltűnnek, mint ahogy eltűntek a kasztok vagy társadalmi osztályok szent előjogai. És akkor hol van a tiszta és magasrendű fajok menedéke az antropo-szociológia értelmében, – ha ugyan léteztek valaha? Hogy térünk el ezektől és főleg hogy értékeljük egy oly elemet, amelyik minden kutatás számára megtalálhatatlan? Mert még a múltra való hivatkozás is meddő. Csak ellenmondó nyomokat találunk.

ELSŐ FEJEZET.

Az egyenlőtlenség evangéliuma és annak prófétái.

I.

Az emberek egyenlőtlenségéről szóló, tudományos mázzal bevont tanok végtelenül sokasodnak. A koponyabeli különbözőségekre, a tagok nagyságára vagy kicsiségére, a bőr vagy a haj színére hivatkozva, merész tételeik bizonyosságaira egy fél tudomány problematikus törvényeit, ellenőrizetlen tényeit és igazolatlan általánosításait hozzák fel. Ezen elméletek száma végtelen, a Merész Károly szavaival élve, az agy »egyetemes pókháló«, amelynek szálai tevékeny és gondolkozó létünk minden darabkáját befogják és ezen elméleteket papjaik és hívőik, abszolút és kegyetlen módon, mint egyedül üdvözítő tanokat, megcsalhatatlan vezetőket akarják ránk erőszakolni.

Mindezen különböző, bár fantasztikus oldaluk által annyira rokon tanok között azok gyakorolták a legnagyobb és legtartósabb hatást, amelyek a koponyaalkat változásaira építenek. Ennek a tannál van a legtöbb és leglelkesebb híve és Gobineau gróf vetette meg alapját. (*Essai sur l'inégalité des Races humaines*; 1854; 4 vol.) Munkája elragadtatott himnusz, ha a felsőbbrendűeknek nevezett népekről szól, és kérlelhetetlen ítélet az alsóbbrendűekről; egész fegyvertárát találjuk itt az érveknek, s innen merítették azóta a gyengébb népek és fajok üldözésének, elnyomásának és kiirtásának bajnokai.

Gobineau kíváncsi szellemű, rendszertelen tanultságú ember, középszerű író és túlságosan paradox tudós volt; hazájában, Franciaországban, sohasem vették komolyan.

Amadis és Don Quichotte, az álom és a kaland hősei, kiket képzelete annyira szeretett, egyesültek benne. Diplomátának tartották a tudósok, és tudósnak a diplomaták; s a műveire amúgy is súlyosan nehezedő bizalmatlanságot csak tetézte 20.000 verset tevő, gyászos és barok költemények kiadásával. Amadisa talán többet értett nevének, mint az *Essai sur les Races* és a *Histoire des Perses* torlódó ellentmondásai. Ne feledjük el regényeit és novelláit, *Akrivia Phrangopoulo*-t és a *Mouchoir Rouge*-t, melyek nevetséges extravaganciáról tanúskodnak. Persze a világ könnyen megbocsátotta Gobineau-nak irodalmi bűneit, mert fényes társalgó és élvezetes világfi volt. Párizsban hamar elfejtették »graphomaniáját« társadalmi kiválóságaiért. Az író szerencsésen el is felejtették volna benne végkép, ha a véletlen nem hozza össze római tartózkodása vége felé Richard Wagnerrel.

A nagy zenészt mélyen meghatotta a gobinizmus égi kecsessége, amely az embereket magas- és alacsonyrendűekre osztva, a németeknek juttatta az uralkodás királyi pálcáját. Ami még jobban meglepte a mestert, az az volt, hogy Franciaország e tan szerint egy csapásra az emberiség földszintjére került, népessége pedig elkerülhetetlen dekadenciára ítéltetett. A legelső németnek hízelgett, hogy Gobineau vallása révén a legelső lett az emberiségben.

Így történt aztán, hogy Gobineaut Wagner lángelméje még életében ragadta el az isteni Walhallába. A zseniális zenész, akiben kissé szimpla bölcselő lakott, el volt ragadtatva attól az új kulcstól, ami a népek dekadenciájának izgató rejtélyét megnyitotta előtte. Íme, régi elmélete helyett, ami a hús visszaélésein épült fel, új, tetszetős megoldást talált s ez: a fajok keveredése. Amíg az Ázsiából jövő árják időről-időre kipótolták az előkelő vér elpazarlását, mindaddig az emberiség megmarad eddigi színvonalán. De amint az árja-bevándorlások megszűntek, az emberiség a rothadás zsákmánya lett. A brachicefálok főregmódra szaporodnak és mindenütt visszaszorítják a dolichocefálokat. Minden oldalról a romlás fenyeget. Ki kerüli ezt el? Talán a legtisztábbak: a németek és az angolok.

A nemzetet alkotó fajok egyenlőtlensége, mondja Gobineau, elegendően magyarázza a népek sorsának alakulását.

Az emberiség összes filozófiája arra az abszolút igazságra vezethető vissza, hogy minden, ami nagy, nemes vagy termékeny van a földön, tudomány, művészet, civilizáció: mindez egyetlen gondolat eredménye és *egyetlen családdhoz* tartozik, amelynek különböző ágai uralkodtak Európa minden művelt részében. És ez a kiválasztott nép, ez a szent család az árják, akiknek legendás létét és tényleges szerepét később fogjuk látni. Gobineau szerint a világ hét első kultúrája közül hat az árja-fajhoz tartozik, a hetedik az asszír, ugyancsak az árjáknak köszönheti iráni röneszanszát. És mi más a modern civilizáció, mint az, amit germán fajok teremtettek, midőn az ötödik században átfurmálták a Nyugat szellemét.

Ezek a germán fajok pedig árja-fajok voltak; az árja-variációk minden energiájával ellátva. És ez kellett is, mondja gondolatlétjesen Gobineau, hogy megfelelhessenek a rájuk váró feladatnak. »Utánuk – mondja máshol – a fehér fajnak nincs több igazán nagy és aktív adnivalója. A germánok befejezték a földgolyó fölfedezését és ismereteikkel elfoglalták azt, még mielőtt elterjesztették volna: kevert ivadékaikat.«

Az emberiségnek faj keveredés útján való szaporodása) nemsokára teljes *promiscuitas* alakját ölti magára és prófétaánk alig talál elég erős szavakat az aljasságok megbélyegzésére. A szerencsétlen árja-anyag szemlátomást pusztul. »Az istenek kora után, amelyben egészen tiszta volt, a hősök kora után, ahol kevés formájú és számú e keveredés és a nemességek kora után, több-kevesebb készséggel minden elv végleges összezavarása felé tör heterogén nászai által.« Nincsenek a földön már csak hibridek. Az a kis adag árja-vér, »ami egyedül tartja társadalmunk épületét«, a felemésztődés útján van. És amint ez előkelő vér utolsó tiszta csöppjei elvesztek, újra az *egység korszakába* jutunk, az egyetemes és általános közepszerűség korába, a semmi határára. Ez lesz az Apokalipszis szörnyű pusztulása, a gyászos sötétségek birodalma. »Az emberi csordák - többé nem nemzetek – gyászos álomba süllyedve, semmiségükbe merülve élnek, mint a pontusi mocsarak stagnáló vizeinek kérődző állatai!«

A Parsifal szerzője mélyen élvezte az emberiségnek e szintetikus bölcseletét. Optimista hajlandósága mégis fellázadt e kikerülhetetlen végzet ellen. Hát minden ember a pusztulás és vadság felé tart? És az eszmény számára nincs menekvés? És ekkor Wagner az isteni megváltásra hivatkozik, amiről Gobineau pogány szelleme megfeledkezett, így az árja-hős, a Szent, megválthatja a világot a keresztrefeszített üdvözítő szemlélése által!

De a Gobineau elmélete mégis fennmaradt hívői és tanítványai számára erősen és sérthetetlenül. A pesszimizmus és a keserűség, amik savát-borsát teszik, táplálnak minden hajtást, ami erről a törzsről fakadni fog.

Bámulóit örökre kísérteni fogja az a tragikus látomás, ami mesterük életét megmérgezte. Szerintük kétségtelen, hogy a civilizált világot elpusztító hunok után, a félelmes, brachicefál, tisztátalan fajok rohanva jöttek, az égből leszállt angyaloknak, az árjaknak elpusztítására. Mindenfelől a nagyok és nemesek sóhaja, leomló városok robaja, a menekvő jók aggodalomkiáltása hallik. Mint a középkor megrettent krónikásai Attilát hol disznóorral, hol meg bibliai ostorral festik, ők is úgy mutatják a földet, ahogy ellepik a legaljasabb, a legvisszataszítóbb emberi fenevadak.

Mégis minden ilyen néprajzi drámának elvi elítéltetés a közös sorsa; mind úgy végződik, mint valami rossz tragédia ötödik felvonása. A hősök legyilkolják egymást, nem marad más a színen, mint egynéhány szörny, amelyek lábbal tapodják a Szépet, a Nemest, a Lelket, az Emberiséget.

Ne felejtjük el ezenfelül, Gobineau sohasem titkolta el azon motívumokat, melyek őt az *Essai* megírására ösztönözték. Lényegben arról volt nála szó, hogy ő is megtegye a magáét a proletárok felszabadítása és egyenlősége ellen vívott harcban. Arisztokrata elvekkkel eltelve (családfáját, melyet kortársaival mindenkép el akart ismertetni, a Franciaországba bevándorló legelső vikingekig vitte fel), hasznosnak vélte, hogy kora demokratikus törekvéseivel olyan megfontolásokat helyezzen szembe, melyek termé-

szetes kasztok létezését és ezeknek jötevő szükségességét bizonyítják. Könnyen érthető, hogy ez a túlhajtottan sötét, túltömött kép, melyben nincs se mérték, se egyensúly, melynek célja lerontani mindazt, amit mi a civilizáció jövője gyanánt becsülünk és kívánunk, hozzá ez az üres frazeológia s a föltételezett igazságokra épített általánosítások: igen kevésbé győzték meg az előrehaladottabb szellemeket. Még az e korszakbeli antropológusok is igen hevesen tiltakoztak ez új »isten ostorá«-nak káromlásai ellen.

Azt találták, hogy a gobinizmus kevés tudományához mérten túlsók pesszimizmust enged meg magának és a »barbár és alacsonyrendű népek« kifejezése sem világos. Ha az egészségesebb és tevékenyebb brachicefáloknak sikerülne pokolba küldeni a szőke dolichocefálokat, ez ép azt mutatná, hogy a jövő az övék és a civilizáció az ő zászlójuk alá szegődik. Végre is annyi század haladását mégse lehet oly kényelmesen lerontani. A történet elég világosan megmutatta, hogy az evolúció a jelennek a múlthoz kapcsolódása és az élet a halálból születik. Akkor hát miért szomorkodnánk mértéken felül azok győzelme miatt, akiknek szükségképpen győzniök kell. Szeretnők Gobineauval szemben idézni Marcus Aureliusnak Verushoz intézett szavait: »Ha az istenek Cassiusnak szánták a birodalmat, Cassius meg fog tőlünk menekülni; hiszen emlékszel őszöd szavára: sohasem ölte meg egy fejedelem sem utódját.« Ez talán az oka, hogy Franciaország érzéketlennek mutatkozott Gobineau gróf aggodalmaival szemben. Németország annál erősebben megmozdult. Amint Gobineau feljutott a Wagner Olympusára, mindjárt egyik istene lett. Kultusza hamarosan olyan alakot öltött, ami az író és elméletei dicsőítésére legalkalmasabb volt. A *Gobineau-Vereinigung* társaság, amely naggyobbára németekből állott és csak néhány franciából, népszerűsítette nevét és tanait. Keverék műzsájának minden termékét lefordították németre, sőt kiadtak olyanokat is, melyeket Gobineau tapintata addig íróasztalában őrzött meg. így született meg a Gobineau-kultusz. Egyháza tagjainak a próféta dicsőségének, szempontjai mélységének ünneplése volt főhivatása. Schemann tanár úr szerint, aki a Gobineau-társaság ezidőszerinti elnöke, az *Essai sur*

l'inégalité des Races írója ép oly nagy filozófus, amilyen nagy költő, moralista és orientalista. Bámulói annyira mennek, hogy készek őt »német«-nek elfogadni.

Gobineau még egyre zavarja új honfitársai fejét. A felső- és alsórendű, népek fogalma Németországban a szalmatűz gyorsaságával terjed. Irodalmát, filozófiáját, politikáját befolyásolta. A magasabbrendű faj, a németek boldogulásának nevében szokták Berlinben igazolni az új tartományok meghódítását és erőszakos germanizálását.

Gobineau tanítványai, Ammon és Chamberlain nem tettek mást, mint kiterjesztették mesterük és prófétájuk eszmekörét. Ammon szerint a dolichocefálok, ellenállhatatlan vonzástól hajtva, a városokba özönlenek. Itt van az emberiség kiválóságának találkozóhelye. De szerencsétlenségükre, a nagy emberi csoportosulások ártalmas levegője lassankint elpusztítja a keskeny koponyájukat s számuk egyre fogy. A kerekkoponyájú demokraták (a brachicefálok) foglalják el azok helyét és lesülyeszti az emberiség színvonalát.

Az angol származású Chamberlaint is nagy szívességgel fogadták Németországban, míg Angliában igen félvállról veszik vérmes elméleteit. Ő is, mint Gobineau, felmagasztalja Németországot és felmagasztaltatik Németország által. És van valami különös ebben a lelkes és kész honosítástan, amit Németország nyújtott egy tiszta faj-gasconnak, amilyen volt Gobineau és egy nem kevésbé tiszta faj-gasgnak, amilyen Chamberlain.

Ama belső szellemi rokonságról lenne szó, amiről Goethe beszél? De Chamberlain nem annyira antropológiai alapon áll, hanem főleg szociológiai és pszichológiai adatokon épít. Később lesz alkalmunk visszatérni elméletére.

A francia eredetű és adoptált német Gobineau számára nagy tisztesség és dicsőség, hogy annyi író és tudóst ihletett meg, és oly nagy befolyást gyakorolt egy nemzet életére. Olyan szellemi tűzhelyet épített, amely még távolról sem aludt ki. Az emberiség, mely mindig inkább hallgat a rosszra, mint a jóra, mindig figyelmesebb a gyűlöletet prédikáló hangokra, mint azokra, amelyek szeretetet hirdetnek, követte és követi az egyenlőtlenség elmélkedőit.

Állapítsuk meg mégis, hogy Gobineau elméletének határozottan nem volt meg a tudományos máza. Darwin munkái ekkor még nem jelentek meg. Ezek a Gobineau skolasztikus módszerébe hamarosan új életet öntöttek.

III.

A kiválasztás és ennek következményei újból színre kerülnek Galton-nál, aki az emberi fejlődésben a faji tényezők kizárólagos befolyását tanítja. Sőt tanulmányai bizonyos fatalista hitre vezetik: az alsóbbrendű fajok az emberiség szerencsétlensége, ami ellen mindenáron küzdeni kell. Neki köszönhetjük az *aristocratie d'eugéniques* fogalmát, ezen kiváltságos agyú embereket, akik a legfelsőbbrendű családok ivadékai, s akik számára tartogatja a sors az élet asztalának minden gyönyörűségét. Az állam örökjék gondosan szaporodásuk felett, segítse elő házasságukat, könnyítse életüket, és biztosítsa utódaiknak a jövőt! Galton és Darwin elméletei mögé sok angol és amerikai tudós sorakozik, akik vakon hisznek az alkalmasabb fenmaradásában és a kiválasztás jótéteményeiben. Nem illik bele tervünkbe, hogy mindezeket a többé-kevésbé ismert, többé-kevésbé népszerű írókat analizáljuk, mert amíg számuk egyre nő, gondolatuk iránya egyre fantasztikusabb utakra téved. De, hogy törekvéseik értékét jellemezzük, néhány taláalomra kiválasztott befolyásosabb képviselőjükről szólunk néhány szót. Ilyen pl. Haycraft tanár, aki szerint az emberek közti különbségek megfelelnek az állatok közt fennálló különbségeknek. Kiválasztás által ép oly elütő emberi fajokat lehet előállítani, mint amilyen elütők a buldogg és a sussexi kutya, a gerlice és a vadgalamb. És az emberiséget csak legkiválóbb példányai által lenne szabad szaporítani. Ennek következtében szerző örömmel mutat rá az alkoholizmusra, a ragályos betegségekre, s az emberiség egyéb pusztítóira, mert ezek kiirtják a gyengébbeket és helyet csinálnak az emberiség arisztokratikus termékeinek.

Míg így az egyenlőtlenség elméletéből az angol és amerikai írók a közegészség megjavítását célzó gyakorlati következményeket vontak le: addig Francia- és Német-

országban még különösebb alakokat öltött ez az evangélium.

Az új elmélet legismertebb képviselője Franciaországban Vacher de Lapouge. Minden munkájában becsülésre méltó nyíltsággal és tehetséggel hirdeti elveit, amelyeknek igazságáról szilárdan meg van győződve. A szerző, aki jogász, zoológus, pszichológus, fiziológus és antropológus, mindezen tudományokból meríthető érveket szólaltat meg tana érdekében. Gobineau után lépett föl s a kiválasztás elméletére épít, amelynek még semmi nyoma sincs az *Essai' de E'inégálité*-ben. Az új tannak Vacher de Lapouge egyik legékesebben szóló bajnoka, s ha könyveit olvassuk, megismerjük az összes fegyvereket, amelyekkel hitsorsorsosai, tanítványai, hívei küzdenek.

Lapouge és követői szerint, a fő fajok vagy nemek közti jellemző morfológikus különbségek vannak akkorák, sőt nagyobbak, mint aminőket a kutyafajták, macskafélék vagy coleopterák *legeltérőbb nemei* közt találunk. A nyugati világ mai népességének két fő eleme az európai és alpesi emberek között szintén megvannak ilyen élesen megvonható különbségeik. Az előbbinek koponyamutatója: 72-76, a csontvázkoponya mutatója: 70-74 és ez állandóan emelkedik a koponya elülső részének szélesedése folytán. Az általános alkat hosszvonalú. Előttünk áll íme a dolichocefál teljes pompájában.

Nagy szükségletei vannak és folyton dolgozik, hogy azokat kielégíthesse. »Jobban ért a gazdagság megszerzéséhez, mint megőrzéséhez, könnyen gyűjti és könnyen veszti el. Kalandos véralkatú, mindent merészel és bátorsága óriási sikereket hoz neki. Harcol a harc kedvéért, de mindig a haszon hátsó gondolatával. Logikus és nem áltatja magát soha szavakkal. A haladás legintenzívebb szükséglete. Vallását tekintve *protestáns* és az államtól nem kér mást, mint tevékenységének tiszteletbentartását. Megtaláljuk Nagy-Britanniában, uralkodó elem még ma a tengerparti Belgiumban, Hollandiában, Németország azon részeiben, melyek az Északi- és Balti-tenger mellett fekszenek, Skandináviában. Franciaországban, főleg pedig Németországban másodlagos, de még fontos eleme

a síkok lakosságának; 100 méteren felüli vidéken ritkán találjuk.«

Ha még konkrétebben akarunk szólni: szinonimái az indogermán fajok, európai faj és indo-európai, *árja-faj*, kymbriai és galatai faj. Körülbelül 30 millió van Európában és 20 millió Amerikában. A típushoz igen hasonló keverékek száma vagy ugyanennyi, vagy még nagyobb.

Elmellőzve az állattantól kölcsönzött nagyon is szakszerű anyagot, a legáltalánosabb tényéknél, a legélesebben szembetűnő, legjellemzőbb vonásoknál maradunk, amelyek éppen ezért tisztább fogalmat adnak ezen felosztás értékéről.

Vegyük az alpesi embert; a férfi középtermete 160-165 m, az élő átlagos koponyamutatója 85-86, a csontváz-koponyáé 84-85. Zömök, rövid vonalú brachicefál, barna vagy mérsékeltén világos bőr, haj, iris és szakáll. Növényevő, dolgos, takarékos, feltűnően okos, mindent tisztázni szerető. Ritkán jelentéktelen, de ritkán éri el a tehetség fokát. Nagyon bizalmatlan, de könnyen rászédhető szavakkal. A hagyomány és az úgynevezett józan ész embere. Imádja az egyformaságot. Vallás tekintetében a katolicizmushoz húzódik; politikában egy reménye van, s ez az állami gondoskodás, és egy törekvése: mindent nivellálni, ami a rendes fölött áll, és nem érzi annak szükségét, hogy maga emelkedjék fel amahhoz. A haza határai gyakran nagyon is tágasak az ő tekintete számára. Szóval a mi polgáraink összes bűnében leledzik. A kelta-szlávoknak, a turániaknak felel meg ez a típus. A tiszta alpesi faj legfeljebb 50-60 millió egyén. Nagyrészt keverékformában találjuk, mint a Homo Europaeus és a Homo Alpinus kereszteződését.

Ne essünk azonban kétségbe: fő jellemvonása a hátsókoponya kiszélesedése és egyúttal lapultsága; ez már a három hónapos foetuson jelentkezik. Az alpesi emberrel való kereszteződése jellemző és nyilvánvaló eredményt ad: ez a koponya s az agy hosszának csökkenése és szélességének növekedése.

Önmagát becsülő antropológus semmiképp sem elégedhetik meg azzal, hogy az emberiséget alpesi és európai alfajra osztja. És Lapouge, kötelességei hű tudatában, felállítja a *contractus-ember* fogalmát. Ez egy kisebb számú

faj, amelynek arca nem arányos a koponyával és amelynél a csontvázkoponya indexe csak 77-78. Ez a faj az újabb kőkorszakra megy vissza. Tőle származott az alpesi ember, az *Acrogonus*-sal való kereszteződés által.

Contractus-példányokat ma is találunk Közép-Itáliában. Az *Acrogonus* kizárólag Lapouge teremtménye, ő maga feltétlenül hiszi, hogy ezen faj emberei már a quaternair korszakban léteztek. De a bizonyítékok? Azokban nem szabad kételkedni, hiszen Lapouge megnyugtat mindenkit, hogy birtokában van néhány ilyen példány, melyek »igen élesen megkülönböztethető alakzatok«. Jellegük: A hátsókoponya kiszélesedése, a halántéki karajok kiemelkedése és az obelion-profilnak csaknem függélyes esése. Enyhébb alakulásában, mint *Acrogonus cehennicus* gyakran látható Ardèche-ben, Gard-ban, Lozère-ben és Aveyron-ban és számuk egy teljes millió!

Egyébként, bármilyen nagy legyen is az osztályok és alosztályok száma, mindazok, akik valamelyikbe beosztathatók, könyörtelenül alá vannak vetve az átöröklés törvényének. »Ennek érvényessége, egyetemes ereje olyan kényszerítő, mint a nehézségi törvényé.« Ez az átöröklés végtelen távolba hatásos, mint az atavizmus bizonyítja. Az ember embriógenetikai fejlődése a legtávolabbi terjedő faji evolúció ismétlése. Mielőtt egy szerves lény az embernek vagy egy féregnek, vagy egy emlősnek alakját ölti magára, előbb egyszerű kétlevelű hólyagocska, vagy helyesebben tökéletlen magú egyszerű sejt volt.

Levonva most a következtetést és pedig a világ egységéből meg a szerves anyag egyetemes rokonságából, azt is megtudjuk, hogy a növény- és állatvilágban észlelhető átöröklési törvények azonos módon érvényesek az emberiség evolúciójában.

De hogy mérhetjük meg az egyes fajok értékét?

IV.

Ez mindenekelőtt attól függ, hogy mit akarunk az emberben tökéletesíteni: testi erejét és szépségét, vagy koponyatérfogatót, ami az antropológusok szemében értelmi

képességeinek mértéke. A paleontológia, geológia és történelmi antropológia többé-kevésbé bizonyos adatait felhasználva, bebizonyítják, hogy mindig azok a fajok voltak az emberiség eleje, melyeknek a koponyamutatója kisebb volt 70-nél; ezeket követték a 90, sőt 95-ig felmenő indexes fajok. Az ideális fej mutató csaknem mindig szőke hajjal, magas termettel és a fensőség egyéb jeleivel jár.

Azok a népek, amelyek az ideális javak birtokában voltak, jótékony nyomokat hagytak hátra a történelemben. Az ókorban a görögök és rómaiaknak jutott ez a szerep, ma az angolszász népeknek.

Általában minden nemzet felsőbb rétegei magukon hordják a felsőbb származás jegyeit, míg az alsó osztályok ezen jegyek hiányával tűnnek ki. A kettő közt lebegnek a »bizonytalan« rétegek, amelyek felülről erényeket örököltek, s alulról vétkeket őriztek meg. A történetfilozófia s a különben oly bonyolult politika ezzel alaposan egyszerűsödik. Az emberiség tökéletesítését célzó összes törekvések erre az egyre vihetők vissza: növelni kell a felső típusok számát az alsók rovására.

És mi történik a valóságban? Ezen iskola antropológusai így panaszkodnak: Valami kegyetlen végzet folytán ez alacsonyabb tisztátalan elemek csaknem mindig kiirtják a tisztákat és magasabb rendűeket. A brachicefálok kiszorítják a dolichocefálokat Európából; ezek az új világba vándorolnak ki. Az árják a turániaknak adják át a teret. Az új világban egyedül Anglia tartja meg az ősi európai, nemes típusát.

Az előkelő elemek e szétzüllése, amit a kimerülés és kivándorlás okoz, az emberiséget fenyegető nagy szerencsétlenségek előjátéka. Európa kikerülhetetlen sülyedése vár reánk. Amint egy ország lakosságának erkölcsi és értelmi színvonala sülyedőben van, amint sorsa az alsóbb népelemektől függ, csillaga hanyatlóban van, – mert így mondják az egyenlőtlenség prófétái – a faji tényező az evolúció minden más tényezőjét egymaga ellensúlyozza. Igaz, hogy mögötte más tényezők harcolnak: éghajlat, történelmi múlt, kultúra foka. De befolyásuk, az uralkodó tényezőn, a fajon alapszik, miként az udvaroncok akarata

megsemmisül az abszolút uralkodó előtt. Miért nem hasonlít a mai Görögország a régihez? Mert a mai görögök fej mutatója 76-ról 81-re emelkedett s így nem tudnak többé nagy embereket termelni! És – mondja Lapouge azzal a szent bizonyossággal, ami az efféle tudomány sajátja – ha a régi, a 76-os mutatójuk most feltámadnának, a civilizáció visszahúzódna 100 év alatt régi tűzhelyére az Akropolis köré. Miként Homeros görögjeinek pusztulásával elveszett Görögország: ép úgy elpusztult Róma, amint a Livius ideális fej indexű árjainak helyét a brachicefálok foglalták el.

Így az egyetemes történelem az agyi szerkezet változásának történetévé válik. Ezek a változások alkotják a korszakokat. Ahol dolichocefalok telepednek le, ott virágzó nagy kultúra keletkezik, ott ők uralkodnak a szomszéd népek felett, – a világ felett. Amint a brachicefálok berontanak egy államba, ott a hanyatlás minden alakjában megkezdődik.

Miért lett Franciaország a római uralom zsákmánya? Mert ezek elpusztították a gall arisztokráciát. Helyükre brachicefálok jöttek Galliába. És így lesz ezután is. Szüntelen bevándorlásuk felemésztí a francia génuszt és csökkenti felsőségét. Abban a mértékben, melyben a francia társadalom fiziológiailag és értelmileg sülyed, az uralmat a népből kikerülő, egyre erősebben brachicefál jellegű egyének veszik át. A francia értelmiség hanyatlik s a szerencsétlen országot sülyedése a szolgaság és a pusztulás felé viszi.

De mit tehetünk az olyan fajjal, melynek koponyája oly botrányosan széles!

És Lapouge bizony vad színekkel festi a jövőndőt,

»Meg vagyok arról győződve, – írja – hogy a jövő században (tehát a XX. században!) milliósámra gylkolják az emberek egymást egy vagy két fok fej-indexkülönbségért. Ez lesz a jel, amely a bibliai *shibolet*, vagy a nyelvi vonzódások helyére lépve, irányítja a nemzetiségi együttérzést és az utolsó szentimentálisok egész népek kiirtását nézhetik végig.«

Ez a különös jegy, mely a lemészároltakat elválasztja a mézárloktól, minket gondolkodóba ejt. Tudjuk, hogy pusztá szemmel vizsgálva még oly személyeket is, kik a legjobb akarattal rendelkezésünkre bocsátják magukat vizs-

gálataink számára, akárhányszor több fokkal tévedünk s a legpontosabb eszközöket használva, nem kevésbé megbízhatatlanok eredményeink, hacsak számos év tapasztalatára épített biztos módszerrel nem rendelkezünk. Másrészt tudni kellene, hogy barna vagy szőke dolichocefálokról van-e szó, hosszú- vagy rövidarcúakról!? De a *L'Aryen* szerzőjét nem állítják meg efféle okoskodások. Itt ad aggodalmainak legélénkebb kifejezést a germánok jövőjét illetően; »kozák« Európáról beszél, és a brachicefál népek, így Franciaország, Lengyelország, Törökország, Itália közeli végéről. Vigasztalásul Észak-Amerika sem él soká; de ennek pusztulását az ott dühöngő feminizmus okozza. Summa summarum: általános öldöklés küszöbén állunk.

V.

Megható az a bátorság és lefegyverező az érzelmeknek az az egyszerűsége, amellyel éppen ezen iskola antropológusai éppen a Franciaországot fenyegető bajoknál időznek, amelyet a többi nép leendő zsákmányának tekintenek. Csak két népnek ad kegyelmet e szigorú bírák kérlelhetetlen nyugalma. Ezek néha az angolok, néha a németek.

Mindezek az elméletek a XIX. században, Anglia és Németország legnagyobb hatalmának idején fogantatva, szentesítik a jólét csúcspontjára jutott két nemzet virágzását, így az angol és német boldogulás tényeit az antropológia mezejére vitték át, mint egy épülő házhoz viszik a téglákat. Minden történeti tény, a germán vagy angol nép minden győzelmét anyagul használták az emberi egyenlőtlenség hatalmas épületéhez. így például, Bemard Davisnek és Rolleston-nak az Angliában talált koponyákra vonatkozó kutatásai nyomán azt tanítják, hogy a neolitik-korbeli szigetlakók a szó legjobb értelmében vett dolichocefálok voltak. Fejmutatójuk 70.3 és 72.8 közt ingadozik; ezenfelül szőkék. Azok a törzsek, amelyek Kr. e. 155 és 900 közt csatlakoztak ezen elit-népekhez, hasonlóan nemes származásúak: a szőke dolichocefál gall népcsaládok voltak. És, irigylésreméltó sors: a bevándorlások csak növelték a kiváló vér arányát. Mint a patakok a folyamba,

a folyamok a tengerbe, úgy özönlenek a szőke dolichocefál ivadékok az ígért földjére. Előbb a rómaiak jönnek, aztán az angolok, a dánok, a norvégek, a szászok. Igaz, hogy a normand hódítás nagyszámú brachicefált és barnahajú dolichocefált visz be (ezek lényegesen kevesebbet érnek a szőkénél), de ezeket kiküszöbölik a magasabb elemek s abban a mértékben, a hogy a szőke dolichocefálok újra felszínre jutnak, hódítja meg és gyarmatosítja Anglia a világot. Az ország belsejében, ahol a barna dolichocefálok uralkodnak, nagy a szegénység és értelmi hátramaradottság. Nagy veszedelem fenyegeti ezt a földi paradicsomot: a kivándorlás. Ez elsősorban a szőke dolichocefálokat viszi el. Amint ezek fogynak, úgy nő a vészes brachicefálok és barna dolichocefálok aránya. És ha egyszer ezek kerülnek felül, akkor Nagy-Britannia halálán van!

Az egyenlőtlenségi tan eme pártatlan kivonatának lényege tehát ez: van egy kiválasztott nép, helyesebben faj, ezek az árják. Ezekben egyesül minden erkölcsi és fizikai emberi kiválóság. Egy nép nagysága egyenesen arányos a területén lakó ilyen kiváltságos egyének számával.

A nemzeti politika egyetlen megoldandó problémája tehát: a kívánatos elem szaporítása, a káros és gátló elem csökkentése. Jól szervezett állam jutalmakat állapít meg és különös felbátorítást nyújt a szőke dolichocefálok szaporítására. A zootechnika jól értelmezett elvét alkalmazva, nem riadna vissza bizonyos alkalmas eszközöktől sem, amelyek a társadalmi kiválasztást célozzák.

Ezért tehát Lapouge azt tanácsolja az árjáknak, vagy amint ő hívja őket, az *eugénique* elemeknek, hogy fajuk védelmére tömörüljenek. Másutt tanításokat közöl a szigorú kiválasztásról, hogy záros időn belül az antropológiai ideálnak megfelelő egyéneket kapjanak. Eljut egész a zootechnikai és tudományos faj szaporításig. Ki kell választani kisszámú kiváló egyént a szaporításra és ezek spermatozoidáit használják fel kitűnő faj asszonyoknál, akik méltók erre a tisztességre.

Szigorú és tudományos pontosságában odáig megy, hogy kiszámítja, hogy egy fajfentartó férfi *200.000 utódnak adhatna életet* e mesterséges úton.

Ezer ilyen kiváltságos férfit tételezve fel, elég anyagunk volna, hogy két generáció alatt reformáljunk egy nagy országot.

Magától értetődik, hogy e nemesfajú vérnek és a szőkék faj-indexének megőrzésére nem szabad visszariadni »speciális« és »elkülönített« osztályok felállításától sem. Az idegenekkel nem házasodó zsidók példájára könnyű volna az *eugénique* osztály tiszta fejlődését biztosítani. Még a törvényhozók segítségét is felhasználnák. Természetesen vigyázni kellene, hogy ezek sose kerüljenek abba a helyzetbe, hogy e nép fajbeli színe-virágának tovaterjedését megakadályozhassák. A gobinista antro-po-szociológusok az üdvözítő módszer lázas keresésében teljesen elfeledték, hogy az ő módszerük fennállott és kipróbáltatott századokon át. India mérhetetlen időkkel ezelőtt megvalósította a modern faj-reformátorok gondolatát. Ott elég nagy mezőn kísérleteztek s ennek eredményei felmentik az európai népeket a legalább is felesleges utánzástól.

Az indiai kasztoknak kegyetlen kizárólagossága páratlanul áll a történelemben. A szudrákkal, az emberi lények e legalacsonyabb példányaival úgy bántak, ahogy sohase lehetne Európában brachicefálokkal szemben fellépni. A sudrákkal való házasság szigorúan meg volt tiltva és az ilyen szerencsétlenekkel való pusztá érintkezés is halálos bűn volt. A szent könyveket nem volt szabad olvasniok és akik közelükbe kerültek, óvakodtak lehelletük beszívásától. Ratzel azt állítja, hogy ezek a kasztok nagyobb megvetés tárgyai voltak, mint bizonyos állatok. Ha közmunkákon dolgoztak, kasztjuk nyilvános bélyegét kellett viselniök, hogy messziről megismerjék és kikerülhessék őket a nemesebb származásúak. Ha országutakon jártak, a pulayáknak el kellett rejtőzni más kasztbeli utas közeledtekor. Az egyenlőtlenség érzete oly mély gyökeret vert a hinduk tudatában, hogy akárhány esetet ismerünk, ahol egyesek éhenhaltak, mert nem akartak a pulayáktól érintett eledelhez nyúlni. A kizárólagosság érzelve idővel növekedett, az eredeti kasztok számos alosztályra bomlottak. A *kchatriya* (régii harcos-kaszt) 590 osztályra különült, melyeket gyűlölködés és az elsőség kérdései választottak el. A brahmánok alkasztjai mesés

sámra rúgtak és a büszke és gazdag benaresiek meg a félmeztelenül járkáló orissabeli koldusok között egész világ van.

És mi volt az eredménye a nép ez ideális szétválasztásának, az ősök korlátlan kultuszának, a fajtisztaság ápolásának?

A nagy birodalom mindig zsákmánya volt azoknak, akiknek kedvük volt azt meghódítani. Nagy Sándor óta urai csak nevet cseréltek. A skythák (I. század), az arabok (VII. század), az afgánok (XII. század), a mongolok (XIV. század), azután a portugálok, majd a hollandusok, akikre a franciák következtek, ezekre az angolok – íme itt a hódítások sora, és egy olyan nép fölött, mely több száz millióra rúg és ahol a hódítók gyakran ezredrészét se tették ki a meghódítottoknak. Amennyire képtelen volt külső ellenállásra, époly szellemi mozdulatlanság jellemezte belülről. A szerencsétlenség és a halál országa volt ez. India jövője egyedül azon modern eszmék behatolásában áll, amelyek arisztokratikus kasztrendszerét megtörik és az egyenlőség és testvériség elveit juttatják érvényre.

A történelem számos példával mutatja, hogy a lakosok közötti mesterséges elkülönítés mindig az összetartás érzelmének csökkenésével és a hazafiság teljes kiveszésével jár. Kétségtelenül erre a sorsra jutna Európa is, ha az antropológiai származás végzettszerű felfogása egyszer érvényre jutna.

VI.

Azon könnyűség ellenére, amellyel az emberek közti gyűlölet propagandája hódít, az egy civilizáció kebelében fennálló egyenlőtlenység tana előbb-utóbb megakad egy elháríthatatlan akadályon.

A szükkoponyájú szőke faj, szóval a dolichocefálok száma körülbelül 50 millióra rúg; hogyan uralkodjanak ezek Európa 400 millió lakosán? Mit tegyenek a brachicefálokkal és a barna dolichocefálokkal, akik bizonyára makacsul küzdenek létükért? Mit tegyenek ezek utódaival? Az új kultúra papjai szent elragadtatásukban meg akarják tiltani a férfiak és asszonyok nagy többségének, hogy gyermekeket hozzanak a világra. Még legszelídebbek azok, kik az abortust és a gyermekgyilkosságot megengedik vagy ajánlják. Itt vége is van

bátorságuknak. Csakhogy ahol a francia antropológus megáll, ott kezdi csak el a német őrjöngő buzgalommal. Ammon és a hozzá hasonlókat tanácsolják, hogy a »lefokozott« fajokkal ugyanolyan eljárást kövessünk, amelyet a civilizáló európaiak használnak a négerekkel és más vadnépekkel szemben. Pálinkába fojtják őket, oda csalják, ahol telt árral hömpölyög a kicsapongás. Betegségeket terjesztenek el köztük. Így aztán kimerülve, kifosztva, elerőtlenedve lassankint kipusztulnának a földről.

Egynéhány antropológust mégis elfog a kétségbeesés. R. Collignon pl. bár meg van győződve, hogy az Ammon törvénye Franciaországra is érvényes, bizonyosra veszi a brachicefálok győzelmét. A modern társadalom osztályharca, – mondja – a keskeny és a kerek koponyájúak küzdelme. A keskenyfejű dolichocefálok: az újabban jött népesség, az újítás szellemét képviselik; kalandvágyók és épp olyan mozgékonyak a mi napjainkban, mint aminők őseik voltak a népvándorlás idejében; a brachicefálok, *a végzet által a földhöz kötve*, a gazdasági, megfontolt, *konzervatív* szellem emberei. Eredetük és ellentétes törekvéseik következtében harcnak kell kitörni közöttük. A végső győzelem a századok folyamán föltétlenül a brachicefáloké lesz. Csak azután ezek el ne bizakodjanak győzelmükben!

Ez a pesszimista végzetszerűség megvigasztalhat bennünket. Ha a küzdelem vége úgy is bizonyos, mire való a hasztalan harc a szerencsétlen brachicefálok ellen? De nem minden tudós ilyen nyugodt. Nőtt és Gliddon, kiknek figyelmét az a gyászos szerep ébresztette fel, melyet a társadalmi fejlődésben a barnák és a kerek koponyák játszottak, azt a visszapillantó megjegyzést bocsátják világgá, hogy ha I. Napoleon leüttette volna minden barna demagóg fejét, akkor ma a francia alkotmány époly szilárd volna, mint Németországé vagy Angliáé. Az emberi egyenlőtlenség így valóságos kultusszá vált, melyet mindenféle formában dicsőítenek. Minden ürügy jó a szerencsétlenség ezen papjai számára, kik gyászos istennőjük dicsőségét zengik: kerek vagy keskeny koponya, barna haj vagy szőke, a prognathizmus, rövid vagy hosszú kéz, az orr és a szem alakja, megannyi alkalom az emberi lények gondviselészerű elkülöni-

tésének, gyűlöletük szükségszerű, sőt helyes voltának hirdetésére.

Az állatok színvonalára süllyedve, rettenetesen esett az ember. Úgy bánnak vele, mint a növényvel vagy állattal mintha agya, tudata és az értelmi fejlődés századai nem léteztek volna számára. A ma és a holnap története tragikus adatok egymásbafűződése, ahol a legjobbak öldöklik egymást. Ha szavuknál fogjuk az egyenlőtlenség e filozófusait, azt kell hinnünk, hogy a világ romlása felé halad, ha nem menti meg véletlenül éppen ez a káosz. Míg egyesek szerint eltűnnek az angyalok (a keskeny koponyák) és jönnek a szörnyetegek (a kerek koponyák), addig mások szerint a bizonytalanság fenyeget szakadatlan küzdelmek képében. Az alacsonyabb fajok a magasabbakra rontva, talán megr semmisítik azokat, talán maguk pusztulnak el. De bárhogy történjék, a veszélyek pandora szelencéje les ránk: a sárگا, fekete, zsidó, angolszász, pángermán, pánszláv stb. veszedelem s a jövő századok számára nem marad más, mint örökös harc. És a bajok koronája: ha két faj szembekerül egymással, a silányabb győz. (Lapouge.)

Ne feledjük, hogy minden a magasrendűek győzelme ellen szövetkezik. A demokrácia szabadság és egyenlőség-ideáljaival a népek egyik legnagyobb veszedelme. Mi egyebek a demokraták, mint brachicefálok, szóval barbárok, akik nem értik meg a szőke faj, az *eugénique* uralmának szépségét. Ezt az uralmát kiküszöbölni vagy saját színvonalukra süllyeszteni – ez az ő törekvésük. A barbárok nem laknak már a föld távoli részein, köztünk vannak, alattunk, fölöttünk, a földszinten és a padlásszobákban. A szegény világot alulról és felülről fenyegetik.

Mily mulatságos kilátás a holnap társadalma számára.

Mivé lesznek mindebben az emberi méltóság, az erkölcs, a tudomány hódításai? Hagyjuk most az elvont vizsgálatokat és forduljunk a természettudományhoz, mert ez volt mégis a szülője mindazon elméleteknek, amik a modern öntudatot elhomályosítják.

MÁSODIK FEJEZET.

Állatfajok és emberfajok.

I.

Ha azokat a föltételeket vizsgáljuk, melyek az állat- és növényvilágban új fajok keletkezéséhez szükségesek, rögtön észrevevessük, hogy nagy úr választja el őket az emberi fajoktól. Sem az emberiség differenciálódásának forrásai, sem osztályainak éles választóvonalai, sem fokozatos fejlődésük, sem a fajok átköltözése és kiindulási helyükre való visszatérte, sem az embereknél külső változásokat előidéző tényezők nem azonosak a három országban. Az embernél itt van rögtön uralkodó elemként az erkölcsi elem. Akár szellemiség, tudat vagy lélek formájában tekintjük, bizonyos, hogy elhatározó befolyást gyakorol az emberi eloszlásokra s megadja megkülönböztető jellegüket. És mivel az erkölcs a testi létre hatalmas és félreismerhetetlen módon kihat, világos, hogy az emberiség fejlődése egy semmi más fajta létezővel nem azonos tényező feltétlen befolyása alatt történik; ezért erre a fejlődésre nem alkalmazhatók azok a törvények, amik a másik két országban érvényesek.

Ez az erkölcsi elem az embernek létért való küzdelmében hatalmas fegyvere. Az ember éppen nem passzív terméke a külső körülményeknek, hanem gyakran maga teremti azokat és éppen a maga hasznára. Ez a kiváltság, amely a világban szerteszórt emberiségnek közös tulajdona, egyrészt a föltétlen egység jellegét adja neki, másrészt nem engedi, hogy a környezet által okozott változások olyan mélyre menjenek, hogy e mélységbe az emberi egység beleveessen.

Még jellemzőbb tény, hogy az emberiség hosszas evolúciójában sohasem találkozunk azon különös jelenségekkel,

amelyeken a fajok mutációjának vagy helyesebben a Standfuss *exploziós transformatiójái* vagy de Vries *spasmódikus haladásának* elméletei épültek.

Hogy megérthessük azon lényeges különbségeket, melyek az állatfajokat elválasztják, hasznos lesz a fajok eredetét és fejlődését a Darwint módosító új elméletek alapján tanulmányozni. Ez annál szükségesebb, mert az emberi egyenlőtlenségnek csaknem minden modern harcosa Lamarck és Darwin elméleteiből meríti érveit. A darwini épület óriás arányaitól elkábítva, nem látják a tökéletlen vagy befejezetlen részeit. És tanításait, következtetéseit az emberi életre alkalmazva, könyörtelenül alkalmazták azon levezetéseket is, melyek Darwinnál az állati és növényi életre vonatkoztak. Nos, meg fogjuk látni, hogy amint az alapvető elmélet néhány halálos vágást kap, az erre építő antropológiai általánosításokat is rombadőlés fenyegeti.

Állapítsuk meg egyébként, hogy az evolúció vagy a transzformizmus elve sértetlenül került ki a darwini elmélet körül folyó harcokból; ezeket Lamarck és Geoffroy Saint-Hilaire teremtették meg s ma általánosan elfogadtak.

Lamarck az első, aki tudományos módon állítja a fajok leszármazását. Számos tudós sorakozik köré; de Darwin érdeme, hogy a transzformizmus igazságát bebizonyította és a tudományos világgal elfogadtatta. A tudomány ma ezzel elvet, anélkül, hogy matematikai erejű igazságnak venné, a fajok lényegének megértésére kikerülhetetlenül szükséges hipotézisnek tekinti.

De elismerve magát az elvet, a természetkutatók éppen nem egyek a transzformizmus mikéntjének és miértjének kérdésében. A darwini elmélet főeredetisége az volt, hogy ezeknek kulcsát a *természetes kiválasztásban* találta.

Egyrészt a kiválasztás, másrészt a szerzett tulajdonságok állandó átöröklése, – ez a két rugója ennek az elméletnek, mely félszázad alatt felforgatta a természettudományt és a szociológiát.

Mindennek ellenére a *Fajok eredetének* megjelenése után végzett kutatások előbb az elmélet kétségbevonására, később teljes elvetésére vezettek.

Hogy számot adhassunk az eszmék megváltozásáról, vegyünk egy példát. Lássuk, hogy magyarázza Darwin iskolája és a rákövetkezők a zsiráf hosszú nyakát vagy előlábzsárainak hosszúságát.

II.

A Lamarck tétele ismeretes. A szerv módosulásai használatának vagy nem használatának eredményei gyanánt jelentkeznek. Az így nyert változások, tehát az így szerzett vagy elvesztett tulajdonságok átöröklése fejezi be az átalakulás művét.

A zsiráf természetlen vidéken él és táplálékát fákon keresi. Kénytelen a nyakát nyújtogatni, hogy a leveleket leleghesse. Ezen szokása miatt nyúlt meg a nyaka s ezért lettek első lábai hosszabbak a hátulsóknál.

Darwin ehhez hozzátette az előnyös változások kiválasztását. Bekövetkezett éhínség idején csak azok a zsiráfok tudtak megélni, amelyek már hosszúnyakúak voltak. Ezek egymással kereszteződve, adtak életet ennek, a többi patástól annyira elütő fajnak. Tehát ezen elmélet szerint új faj létrejöttéhez szükséges i. új tulajdonság megjelenése, 2. ezen tulajdonság átöröklése; hogy a végül fel kell tenni, a természet, mint jó tenyésztő, ezen tulajdonság fenntartásán dolgozva, elősegíti az ilyen irányú párosodást, hogy az új változatot állandósítsa!

A legmegdöbbentőbb ebben az új változat állandósulásához szükséges párosodások végtelen nagy száma. Miután igen apró észrevehetetlen változásokról van szó, amelyeknek eredménye csak századok alatt észlelhető, kénytelenek vagyunk egy, ideálja megvalósítására folyton gondot viselő s annak előhaladásáról gondoskodó tudatos erőt föltételezni.

Hány millió század kellene, hogy egy növény vagy állat létrejöttét megmagyarázhassuk? Eszünkbe jut Lord Kelvin mondása, hogy a már úgyszólván öreg földet a Darwin elmélete túlságosan megöregíti. Pedig a geológia nem alkuszik a föld idejével. Szerinte a földkéreg megszilárdulása 98-200 millió évbe került. Croll szerint 60 millió év telt el a cambriai földek, (geológiai alakulatok Pensylvániában) leszakadása óta. De

még ez a bőkezűség sem elég, hogy a darwini elmélet által követelt számokat megközelítsük.

Az új-darwinizmus főképviselei (Wallace, Weismann, Galton, Pfluger, Strasburger, Koelliker) közelebről vizsgálva ezt a jelenséget, azt találták, hogy magyarázata nem felel meg a valóságnak. Joggal kétségbevonták először azt, hogy a zsiráf hosszú nyaka a fáról tépegetés következménye; aztán, hogy az így nyert hosszú nyak átörökölhető. Megdőlvén a régi föltevés, a romokon új, nem valószínűbb, de bonyolultabb megfejtést készítettek; néhány év azonban meghozta a kegyelemdőfést a *weismannizmusnak* is, transzformista metafizikájával együtt. Ez Hugo de Vries, a kitűnő hollandi botanikus elméletének az érdeme, amelyet ma már csaknem az összes természettudósok elfogadtak.

III.

Hogyan magyarázza de Vries a zsiráf hosszú nyakát? A hirtelen variációkkal, vagy, a hogy ő nevezi, a *spaszmódikus fejlődéssel*. (Lásd e tárgyra vonatkozólag Huxley, Nuvert, Bateson, Clos munkáit, főleg pedig de Vries *Théorie de la mutationját*.) Ezek a tudósok Agassiz nyomán, felveszik, hogy a fajok hirtelen tűnnek fel bizonyos korban, különös körülmények behatása folytán. Így hirtelen tűnt fel egy kevert állatvilág egy geológiai korszakban. Ezek a hirtelen változások, melyeknek oly fontos szerepük volt az egyes korok állat- és növényvilágainak kialakulásában, egyáltalán nem szűntek meg napjainkban; Cuénot, Bateson, de Vries számos példát hoz fel a fajok váratlan felbukkanására. Az echinodermák közt a hat-, hét-, nyolclábú tengeri csillag fajok stb; a négy- és háromlábú crinoidák, a soklábú asteridák teljesen azonos változásokat mutatnak, mint aminők a normális ötlábú fajok hirtelen változásai. A secundär korszakban óriási dinosauri gyíkok jelennek meg, így az öt elefántot kitevő Brontosaurus; ezenfelül madárnagyságú apró fajok. Az első méhlepénnyel bíró emlősök a tertiär korszak kezdetén mint hirtelen változatok tűnnek fel és miután előbb a mai emlősfajok változatosságát megközelítő gazdagságú válfajoknak adnak életet, tökéletesen eltűnnek.

Ha ezeket a fajokat darwini kiválasztással akarjuk magyarázni, földünk korát néhány 100 millió évre tehetjük.

Darwin maga is belátta elméletének ezt a hiányát. Miért nem találjuk meg – kérdi – a rétegeket alkotó geológiai alakulatokban a közbenső alakokat? De aztán a geológiai adatok elégtelenségével nyugtatja meg magát.

És mindenekelőtt, Sir Charles Lyellel együtt, földünk létének roppant időt ád. Ezt a feltevést a nagy területeken felhalmozott sziklák roppant tömegéből vezeti le; az üledékes képletek vastagsága is megnyugtatja. Ezek Anglia egyes helyein, Ramsey számításai szerint, 72,584 lábba rúgnak. És ha tekintetbe vesszük, hogy az egyes alakulatok képződése közt hosszú idők voltak, amelyekben nem történt leülepedés, fantasztikus időszámítás alapját nyerjük földünk korára. Ez az örökkévalóságot közelíti meg – mondaná Darwin.

A geológia és paleontológia keveset mondhat e tárgyban, és ez cseppet sem csodálatos. A teljesen lágy szervezetek nem maradnak fenn; a vizek alján elcsúszandó kagylók és csontok is eltűnnek idővel eredeti helyükről. A tudomány tehát csak a diszparát alakokat és fajokat mutathatja meg. A geológia hiányai talán kitöltődnek idővel. De mai állapotában kevésre taníthat; tényei sokszor bizonytalanok.

Amíg egyesek a szerves élet nyomait a legrégebb sziluri rétegekben keresik, mások jó néhány millió évvel hátrább veszik azt fel. Folyton új rétegeket fedeznek fel, egyre szaporodik az alakulatok száma és ezzel egyre hátratólik a szerves élet megjelenésének a kora. Darwin tehát elméletének abban a tényben találja támaszát, hogy míg a paleontológia pozitív tényeire lehet építeni, addig negatív bizonyítékainak nincs értéke. De ha a múltból nem állapíthatjuk meg a jövőt, az mégis feljogosít, hogy a jelenre következtessünk. Meglehet tehát, hogy a paleontológia, számos közbenső alakulat földerítése által, egy nap igazat fog adni Darwinnak, de ma teljesen hiányzanak a bizonyítékai s úgye nehezen védhető.

Súlyosbító körülmény, hogy a geológiának és paleontológiának, e két tudománynak, melyekre Darwin folyton hivatkozik, legnagyobb képviselői állandóan Darwin elmélete ellen nyilatkoznak; úgy előzői, mint az utána jövők, Cuvier, Agassiz, Murchison, Falconer, Sedgwick egyaránt.

IV.

De Vries elmélete: a fajok hirtelen változása, jól meghatározott és tetszetősebb elmélet. Nála Darwin »egyéni variációja« helyett a »faj mutációját« találjuk. A faj feltűnik és egyideig fennáll. A specifikus változásnak alávetve új fajnak ad helyet, amelyik hirtelen merül fel, olyan okok hatása alatt, melyek előttünk ismeretlenek. Az eredeti faj egyideig tovább él, a belőle keletkezett új faj mellett, aztán elvész. De az így létrejött változás oly nagy, hogy az eredeti és új faj keresztezése eredménytelen, illetőleg lehetetlen. A híres botanikus elméletét kísérletsorozattal igazolta, az élelő csészekürt növényen, amelynek levelei feltűnően hasonlítanak a szamárfülhöz; ezt a növényt a XVII. század elején hozták be Európába, s ma Hollandiában igen elterjedt. 1875-ben azt találták, hogy a növény Hilversum városka környékén szokatlan nagyra nő és csodálatos szaporodási képességet mutat. Vries ebből arra következtetett, hogy a növény átlépte hirtelen variációjának korát. Ezután az amsterdami botanikus kertbe elszigetelve a növényt, 14 éven át nagy szigorúsággal folytatott megfigyeléseket végzett rajta, 1886-tól 1900-ig; ezen év végén 50.000 példány közt 800 olyan egyént talált, amelyek *hét*, addig ismeretlen új *fajhoz* tartoztak, amelyek az anyafajtól lényegesen különbözök. Azonfelül kétségtelen, hogy az új fajok a régiek mellett hagyva vagy a régi típusra, vagy egy középalakra térnek vissza.

Hogy egy új faj biztosan kialakulhasson és fenmaradjon, el kell különíteni. Csak így határozódik meg alakja és alkot új morfológiai fajt. L. Cuénot több okot említ, amelyek megmentik az új fajokat. Elsősorban a földrajzi elkülönülés, amely a régi és az új faj között áthághatatlan akadályt von, ami minden kereszteződést megakadályoz. De lehet az elkülönülésnek pszichológiai oka is (kutya, sakál, farkas); anatómiai oka, pl. olyan alakkülönbség, amely a párosodási lehetlenné teszi, (egy újfundlandi és egy öleb közt) végre nemi összeférhetetlenség, aminek eredménye a keresztezések gyenge termékenysége vagy teljes terméketlensége. Mert sok faj, amely igen kis fiziológiai különbséget mutat, egyszeri keresz-

tezés után terméketlenné lesz, mint bizonyos coleoptera- és darázsfajok stb.

Ez az eset a növényvilágban is igen gyakori.

Minden föltétel megvan arra, hogy Vries tétele a modern tudományban győzedelmeskedjék. Más országokban egyidejűleg vagy után a végzett megfigyelések csak megerősítik eredményeit. Legjelentékenyebbek ezek közt Armand Gautier fölfedezései, aki a vörösborok pigmentumait vizsgálva, a fajok eredetéről a de Vrieséhez teljesen hasonló felfogásra jutott. Ő is megállapította azt az érdekes tényt, hogy a nagyarányú változások, amelyek új fajok és nemeknek adnak életet, nem folytonos észrevehetetlen módosulások eredményei, hanem a minden átmenet nélkül fellépő monstruózus változásoké.

Ő figyelte meg, hogy a közönséges *Aralia*, amelynek a levele hétkarélyos, hirtelen egyszerű leveles ágakat hajtott, amit ojtások nélkül sokasíthatunk. Egy lilás-kék virágú orgonán hirtelen egy olyan galy tűnik fel, amely piros-vagy bíborszínű orgonavirágot hoz.

A rovarok világában Girard figyelt meg hasonló jelenségeket. A szárnyak számos variációja hirtelen bukkan elő. Átöröklés útján ezek új fajoknak lettek okozói. Tengernyi ilyen példa található az állatvilágban is.

V.

Darwin iskolája ezt a jelenséget valami atavizmus-félével magyarázta, az eredeti típusra való visszaütéssel, az ilyen visszaütésre hajló tulajdonság folytán. Tudjuk, hogy mennyi visszaélés történik e szóval, amely gyakran értelmetlen, amely az ismeretlent ismeretlennel magyarázza. Mi az a kifürkészhetetlen erő, ami századokon át alva, mint csipkerózsa a csipkebokorban, felébred egy percre, hogy aztán újból örökkévaló álomba merüljön. De először is nem beszélhetünk visszaütésről, mert ezek a »monstruózítások« új fajoknak adnak létet, Másrészt a Ledouble, Pozzi, Rabaud kutatásaiból kiderült, hogy az anomáliák vagy »monstruózítások« nagy része nem magyarázható az atavizmussal. Amelyek fennmaradnak, azoknál egy új tulajdonság segélyé-

vei történő új alkalmazkodást találunk, amely új tulajdonság hasonlósága az atavisztikus vonáshoz elég felületes. Más esetekben egyeneságú leszarmazással állunk szemben, azaz olyan tulajdonságok feltűnésével, melyek mindig hozzátartoztak a faji tulajdonságokhoz. A visszaütőknek nevezett anomáliák alapján új szervek, melyet a régiek romjain alakultak ki. Azt a jelenséget pedig, hogy a vad életmódba visszajutott háziállatok visszanyerik ősi tulajdonságaikat, ami nagy szerepet játszik Darwinnál, igen egyszerűen magyarázható a környezet befolyásával; szükségtelen rejtélyes erőhöz folyamodni, amíg egyszerű és tetszetős magyarázatunk van. Ugyanez áll a termesztett növényekre is. Amíg a talajt trágyázzuk, amíg megvédjük a növényt a túlságos meleg vagy hideg ellen, amíg kipusztítjuk a rájuk káros növényeket, sőt a káros rovarokat is, addig meghatározott módon fejlődik; ha ez a pártfogás megszűnik, egész természetes, hogy a növény visszatér régi szokásaihoz.

Ne felejtjük el, hogy az evolúciós elmélet nem veszthet semmit ezzel a zavaró tényezővel, amit atavizmusnak neveznek.

A haladás folyamatára az atavizmus, ha nem is halált, de legalább az általános megbénulást jelenti. Ez a hirtelen visszaüt és a gyengeség bélyegét viseli magán. Ez a haladás törvényének lényegben ellentmondó gátló tevékenység. Ettől az akadálytól megmenekedve, a haladás törvénye meglepően egyszerű és világos, igazi természettörvény lesz.

HARMADIK FEJEZET.

Fajok, változatok és nemek az állat- és növényvilágban.

I.

Mielőtt a fajok eredetének mai hipotéziséből következtetéseket vonnánk, nézzük, hogyan születnek a fajok. Milyen módon keletkeznek, mely lényeges különbségek választják el őket egymástól. És mindenekelőtt, mit jelent: faj. Sajátos tulajdonságok összessége, melyek nemzedékről nemzedékre öröklés útján terjednek tovább. Ha ugyanazon faj egyénei között bizonyos különbségek lépnek fel, ekkor keletkeznek a változatok vagy nemek. Ezek a különbségek először is másodrendű sajátosságokra vonatkoznak, továbbá az állandóság hiánya által tűnnek ki. Ezek a változó sajátosságok el is tűnhetnek és az egyének, melyek elvesztették őket, a faj őstípusához térnek vissza.

Változandóságuknak okai többfélék. Első helyre kell tenni az éghajlatnak és az ezzel összefüggésben lévő életmódnak és táplálkozásnak közvetlen hatását. Darwinnál, mint láttuk, a kiválasztás kérdése játssza a főszerepet. A természetben a kiválasztás nagyban folyik, folytonosan és végtelen idők óta; az ember azon fáradozik, hogy ugyan- ezt kicsiben vigye végbe és a természet munkáját utánozza.

Malthus elveit alkalmazva, azt állítja Darwin, hogy a megélhetés eszközei geometriai haladványban sokasodnak, szaporodnak, míg az élőlények aritmetikai haladványban gyarapodnak. Ez a gyarapodás oly gyors, hogy egyetlen ország, maga a föld felülete, a vizek felszíne sem tudna magába fogadni csak egy egyetlen pártól született lényeket a nemzedékek bizonyos száma után. Következik tehát a

folytonos harc az elfoglalható helyért, küzdelem a létért. A legalkalmasabbak mint győztesek kerülnek ebből ki, egyes hasznos tulajdonságaik örökölhetőkké válnak és a természetes kiválasztás útján változatokat és fajokat teremtenek.

A kiválasztás és a szerzett tulajdonságok átöröklésének hipotézise nagyon rosszul áll a mai tudomány előtt. Helyébe lépett a hirtelen vagy spontán változásoknak az elmélete. Ezek oly okok hatása alatt lépnek fel, melyeknek lényege előttünk ismeretlen.

Új fajokat a házi állatok között két különböző változat (keresztezés), vagy két többé-kevésbé rokon nem párosítása által nyernek (hybridatio). A párosítás eredménye szükségképen a párosodó egyének nemi szerveinek alakulásától függ. Ebben áll a főkülönbség a nem és a változat, vagy faj között.

A természettudósok többsége a változatok közötti különbséget faji különbségnek tekinti, ha a párosítás rendszeresen terméketlen marad. Ennek a terméketlenségnek az oka ismeretlen előttünk. Csak annyit tudunk, hogy bizonyos, az állatok vagy növények életében történt elváltozások a nemző rendszert különös módon érintik és meddőséget eredményeznek. Miután Darwin előtt a termékenység egyáltalán nem képez alapvető különbséget nemek és változatok között, inkább egy fajhoz való tartozóságot kellene felvenni két keresztezett nem és két változat leszármazottjai között. A *hybridák* és *bastardok* -nevén ismeretes korcs fajok – tanítja Darwin – feltűnően hasonlítanak egymásra nemcsak változandóságuk és azon sajátosságuk által, hogy ismételt keresztezésben felszívják egymást, hanem azon képességük által is, hogy mindkét rokon formának jegyeit örökölhetően átveszik. És e pontból kiindulva konstatálja Darwin ennek a különbségnek a jelentőségét, – amely minden esetben mesterséges marad – mert a mának fajai nem egyebek, mint a tegnapi változatai.

De hagyjuk ezt az akadémikus fejtegetést a fajok vagy nemek keletkezéséről és nézzük, mely belső elváltozások kísérik egy faj vagy egy új nem megjelenését. Ezen a téren, valamint az átváltozás-tannak néhány más területén is meg-

kísérelték a talaj átkutatását és az igazsághoz való közelebb-férkőzést.

Míg Darwin főképen a külső formák változásaival foglalkozott és pusztán az alaktanra (morfológia) szorított, most számos francia és külföldi szaktudós végezte vizsgálatokból ismerjük az organizmus mély, belső elváltozásait, melyek rendszeren a külső változásokkal párhuzamosan haladnak. Elegendő lesz ezen jelenségek horderejének felfogása, azután összehasonlítása azokkal, melyek az emberi fajok elváltozásaiban mutatkoznak, hogy hatalmas bizonyítékot kapjunk az emberi nem egységének bizonyítására.

Módszerünkhöz híven, a jelen pillanatban arra szorítunk, hogy a kérdés jelen állását tisztázzuk és fentartjuk magunknak a nyert igazságok későbbi alkalmazását.

II.

Armand Gautiert, a *Mécanisme de la variation des êtres vivants* című munka jeles szerzőjét a már említett kutatók a következő eredményre vezették: a fajok átalakulásánál vagy keletkezésénél az anatómiai és szövettani változásokon kívül *megváltozik az új lény sejteinek szerkezete és összetétele is.*

Ezen folyamatok megtalálhatók az állat- és növényvilágban a sejteknek minden újjáalakulásában. Más szóval: új faj a sejt újjáalakulását jelenti.

A növényi fajoknak megkapó hasonlatossága az állati fajokkal ismeretes. A fajok és változatok keletkezése mindkét világban megegyező föltételek mellett mutatkozik. Ezért a növényeken végbemenő átalakulások ismeretéből jogosan következtethetünk az állati fajokon és változatokon végbemenő átalakulásokra. A kísérletekkel jobban megközelíthető növények tanulmányozása pontosabb eredményekre vezet.

Miután tehát Gautier az elültetett répának különböző változatait összehasonlította, megállapíthatta, hogy minden répafajnak (vál-fajnak) specifikus festőanyaga van és hogy ennek vegyi tulajdonságai és száz részű összetétele minden répafajnál más és más. Vizsgálatai azonban nem szorít-

koznak erre, mert azok a belső változások, amelyek új szőlőfajok megjelenését kísérik, szintén igen számosak.

Ha megvizsgáljuk a különböző répa-fajok festőanyag-testeit, észre vesszük, hogy néhányuk tiszta vízben oldható (Petit Bouchet), míg mások nem oldódnak. Egy részük alkohollal való kezelés után oldhatatlan; másoknál az ólom-cukor indigókéken ülepedik le (Teinturier vagy Carignan), míg másoknál sötétzölden. Ezek a tények jellemzik a fajokat és változatokat. Mit jelentenek tehát az őket elválasztó lényeges különbségek? Hogy a sejt-testecskék, melyekből mindezen alapanyagok kiváltak, szintén mélyremenő változásokat szenvedtek. És a sejtanyag átváltozása okozza a belőle álló sejtek átalakulását.

III.

Tegyük egy kirándulást az állatvilágba és hasonló átváltozást állapíthatunk meg sejtanyaguk összetételében, mely faj és nem szerint változik. Fehérje-anyaguk összehasonlító elemzése nyilvánvalóvá teszi azt az igazságot, hogy »faj« vagy »nem« itt is a protoplazma átváltozását jelenti, éppen úgy, amint a répában a festőanyag változása. A ló és öszvér fehérjét estei ép úgy változnak, mint a majomé és az emberéi. Az ellenmérgeken való újabb vizsgálatok ezt a tételt megerősítették és kibővítették. Ha a hámoglobint egyik állatból a másikba megy át, megváltozik, amint azt a vérkristályok mutatják. Mi egyebet jelent ez, mint hogy a faj vagy nem megjelenését jellemző változások igen mélyrehatóak? Hatást gyakorolva a fehérjetestekre az állatoknál, a vér vastartalma vagy az erjesztő anyagok a növényeknél, egyúttal befolyásolják az egész létet. Az egyén valamennyi növekedési és szaporodási sejtjeit módosítja. Egyszóval: nem külső változásról van szó, hanem mély, az egész lényt átjáró átalakulásról.

Térjünk át az állítólagos emberfajokra; látni fogjuk, hogy a fajok képződésének ez a lényeges föltétele náluk teljesen hiányzik. Az antropológusoknak nem sikerült lényeges eltéréseket találni fekete, sárga és fehér emberek vérének összetételében, keskeny vagy széles koponyájú embe-

rekében, minimális vagy meglepően nagy koponyatartalmúakéban.

Megerősíti ezen következtetést a következő dolog is: mindenki tudja, hogy a faji és nemi különbözőségek kimutatására milyen fontos a vér összetétele. Csak ugyanazon változathoz, ugyanazon fajhoz tartozó lény vére vitethetik át egy szerves lényre hátrány nélkül. Be lehet fecskendezni a nyúl vérét a házi nyúl szervezetébe, az egérét a patkányéba, de nem lehet az ember vérét a kutya szervezetébe, a lóéba vagy bármely más állatéba, mivel az idegen vér nem vegyül el. Ez esetekben a vér tönkre fog menni, vagy a felvevő szervezetet fogja tönkretenni. Ellenben egy sárga ember szervezetébe be lehet fecskendezni egy fehér vérét, vagy egy négerét, vagy egy négerébe egy fehérnek vagy egy sárgának a vérét. Feleslegessé válik itt annak az elmondása, hogy a koponya alakja, valamint az emberek antropológiai felosztásának többi alapja emellett ép oly jelentéktelen mint a bőrük színe.

NEGYEDIK FEJEZET.

További különbségek az emberi válfajok és a természet másik két országának válfajai között.

Ha a növényeken és állatokon megfigyelt változások hatása alatt keletkezett felfogásunkat az emberre alkalmaznók, jóhiszeműleg is kikerülhetetlen tévedéseknek tennők ki magunkat. Hasonlóság semmiesetre sem jelent egyformaságot. Az antropológusok tehát hamis utat követtek, mikor a tisztán külső emberi eltéréseket ugyanabba a kategóriába helyezték, melybe a lényeges belső elváltozásokat, melyek a fejlődés, vagy az ugrásszerű fejlődés következményeiként lépnek fel. Az ember, összehasonlítva más élőlényekkel, majdnem teljes fiziológiai változatlanságot mutat – oly okokból, mikre még vissza fogunk térni – mi egyébként az átváltozás-tannal egészen jól megfér. Természetesen az ember mindenekelőtt azon fejlődés eredménye, melyen a protoplazma évmilliók óta keresztülment. Azonkívül késői eredménye egy geológiai korszaknak, melyet földünknek annyi más átalakulása előzött meg. Hanem miután már mai alakjában megjelent, mióta nyomait a földön követni tudjuk, alaktani tekintetben alig változott. Anélkül, hogy szerves állandóságának okait akarnók kikutatni, elegendő megállapítani, hogy az ember teljesen távol áll attól, hogy eredetének annyi teljesen nem hasonló részét mutathassa ki, mint azt a többi területek képviselőinek vizsgálatánál találtuk. A változatok száma mindenütt állandóan szaporodik és mindig inkább differenciálódik. Csupán az emberi nem az egyedüli kivétel e szabály alól.

Mi egyebek tehát a változatok, mint kialakulóban levő nemek? Elegendő valamely növényi vagy állati közösséget új országba ültetni át s rögtön látszik, hogy mily gyors-

sággal változik meg morfológiai szerkezetük a megváltozott létfeltételekhez való alkalmazkodás útján. Vajon ugyanígy van-e az emberrel is?

Általában mindenki elismeri, hogy minden lény a tökéletesedés felé törekszik. Miben áll a haladás? Az élőlények a fejlődésük folyamán egyre összhangzóbb módon idomulnak a környezetükhöz. Ebből a szempontból az ember sem kivétel az összes szerves lényekre felállított szabály alól. Eltérőnek csak a haladás módja látszik. Von Baer meghatározása szerint ez a fejlődés arra szorítkozik, hogy a test egyes részei, működésüknek és a differenciált szervek nagyságának megfelelő módon specializálódnak. Egyszóval: az egész fejlődés a differenciált tagok szaporodására redukálódik, melyeknek a szervezet háztartásában nekik kijelölt teendőkre specializálniuk kell. Miután a gerinces állatok számára a haladás főképp értelmük tökéletesítésére szorítkozik, még inkább így kellene a dolognak az embernél lennie. És miután az emberuralmát a természetben csak szellemének köszöni, természetesen, hogy haladása majdnem kizárólag ezen a téren nyilvánul.

Mivel az embernek másrészt morfológiai szervezete is van, mely a létért való küzdelemben a legnagyobb szolgálatokat teljesítheti neki, csak arra kell ügyelnie, hogy ez a szervezet rendesen működjék. És itt megint szelleme szolgál neki vezetőül és megbízható szabályozóul. Ez megmagyarázza azt, hogy miért találunk oly csekély változást az emberen a történet előtti ember első maradványaitól kezdve. A koponyákon, melyek a rágószervekhez hasonlóan különösen az emberfajok megkülönböztetésére szolgáltak, majdnem semmi észrevehető különbségeket nem láthatni.

Az elmúlt korok emberi lényeiből nem állottak elő az állat- vagy növényvilág nemeihez hasonló nemek. Amint később látni fogjuk, az emberi lények közötti megkülönböztetés alapjai hol költöttek, hol felületesek, de mindig hamszak. Ennek a jelenségnek a miértje nyilvánvaló. Az ember értelmi és lelki tényezők hatása alatt fejlődött. Az ezen a téren elért haladás a morfológiai területet majdnem érintetlenül hagyta. Ha elő is fordulnak változások, ezek átmeneti jellegűek és előállhatnak a többi, ugyanazon feltételek alatt álló embereknél is.

Az ember állati élete bármilyen laza módon, de mindig kapcsolatban állott agyvelejével vagy lelkével és ezeknek befolyásán tört meg az ember fiziológiai egysége ellen irányuló minden tevékenység. Az ember minden időben azon fáradozott, hogy külső akadályokon úrrá legyen és azokat egyénisége javára hatalmába kerítse. Ezen közös szellemi erő kifejtéseiből hasonló, sőt azonos jellemvonások keletkeztek. Ez egyike azon főokoknak, amelyek az emberiséget egységessé és oszthatatlanná tették. Különbségek mindig csak felszínes részletekben lesznek. Pillanatnyi körülmények következtében állván elő, el is tűnnek azokkal.

Innen van, hogy azok a jelenségek, amelyek a növény- és állatvilágban új fajok és változatok jellemző velejárói, erőtelnek az emberi ellenállással szemben. Közismert például az a mélyenjáró hatás, melyet az élősködők új nemek keletkezésére gyakorolnak.

Vannak növények, amelyek bizonyos rovarfajok behatására új változatokká fejlődnek. Így Marin Maillard megfigyelte, hogy ha a *Matricaria inodora* virágait ellepi a *Pero-nospora Radii*, azok a radiáliak kettős levelű formáit öltik magukra. Ezeket a példákat tetszés szerint szaporíthatnók.

Mindezen változások megfelelőjét megtaláljuk a tápláló és virághozó szervek anatómiai elváltozásaiban; s ezek összeségükben elég nagyok arra, hogy új faj határait jelöljék meg.

Tudjuk, hogy az emberiséget pusztító betegségek nagy része baktériumos eredetű. És mégsem történik meg soha, hogy a sárgaláz, vagy a syphilis, vagy a difteritis baktériumainak hatása alatt az ember, mint faj, annyira sanyulna vagy emelkednék, hogy új faj keletkezéséről szólhatnánk. Az egyén megsérül vagy el is pusztul, de az emberi faj érintetlen marad. Igaz ugyan, hogy ha egy nép nagy többségének szervezetét gyilkos baktériumok támadják meg, az végül a dekadencia jeleit fogja mutatni. De mihelyt a betegség oka megszűnik, megszűnik a dekadencia is. Erre világos példa a maláriától sújtott népek testi emelkedése a mocsarak kiszáritása, tehát a mocsárláz-baktériumok kipusztítása után. Bármilyen súlyos legyen valamely betegség, sohasem hozhat új fajokat létre, így sohasem lesz az emberiség újabb elkülönítésének okozója.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az emberfajok között.

(Elmélet és valóság.)

I.

Ahány antropológiai rendszer, annyi felosztása az embereknek. Önkényességük szembeötlő. Elegendő az alapot megvizsgálni, hogy fantasztikus oldalait megismerjük. Míg egynehányan négy világosan elhatárolt ágra szeretnék osztani, az emberiséget, mások sokkal bőkezűebbek és a beosztásoknak és alosztályoknak százait nyújtják. E rendszerek sokfélesége, e különködő és túlzott feltevések megvédelmezésének lehetetlen volta mindmegannyi intés az elfogulatlan számára, hogy ezekben az áltudományos fölfedezésekben ne bízzék. A nehézség, mellyel ebben a labirintban kiismeri magát az ember, az által nagyobbodik, hogy minden osztályozás – akármilyen legyen is értéke – teljesen határozatlan és tisztán eszmei marad: egynéhány ritka kivétellel az emberek mint típusok vagy antropológiai osztályok mindenképen össze vannak keverve.

A meg nem szűnő bevándorlások a múltban, valamint a népek kölcsönös keveredése az újabb időkben majdnem lehetetlenné teszik egy tiszta faj megtalálását úgy, amint a teoretikusok fogalmainak megfelelné.

És a specialisták maguk, akik vállalkoznak a nehéz feladat megoldására, hogy az emberiséget fajokra és etnikai csoportokra tördeljék, nagy ritkán értenek egyet ezeknek a csoportosításoknak természetét és lényeges sajátosságait illetőleg. Mert éppen olyan könnyű valamely zoológiai nem tiszta típusát megtalálni, mint amilyen nehéz ilyet az embervilágban találni.

Ha az ember egyszer valamely faj biztos meghatározásának utána járt és végre rátalálni vél egy hús és vérből való képviselőjére, akkor veszi észre, hogy nem egy jegy világosan elválasztja attól a típustól, melynek benne meg kellene testesülnie. És minél inkább vizsgálja az ember a sokféle esetet, melyet a valamelyik emberi közösségbe beolvadt egyének nyújtanak, annál világosabb lesz, hogy látható vagy láthatatlan, minden esetben reális kötelékek által sorakoznak azok mellé, akiktől őket elkülöníteni szeretnék.

Nem állított mindezen felosztások elébe legyőzhetetlen akadályt a népek történeti fejlődése? A természeti vagy teljesen vad népek kivételével, kiknek száma jelentéktelen, azok az országok, melyek az emberiség fejlődésében szerepet játszottak, játszanak, vagy játszani hivatottak, a népek, csoportok és fajok szakadatlan keveredésének színterei. Akárhova fordítjuk is tekintetünket, sehol sem látunk antropológiai csoportokat, hanem etnikai összegyülemlest, mely a nyelv, vagy a gazdasági, szociális, politikai és vallásos érdekek közösségéből keletkezett. Ugyanazon a földön keresve menedéket, közös érdekek által összekapcsolva, összekötve a vér és család kötelékeivel, közös természeti és morális környezet hatása alatt tovább fejlődve és arra ítelve, hogy az átöröklés és fiziológiai, értelmi és erkölcsi alakulásnak oly sok föltételétől közös kifejezést kapjon típusuk, kell, hogy egy nép alkotórészei – tisztán elvontan kifejezve – egymáshoz hasonlóvá váljanak különböző eredetük ellenére is. öntudatlan módon végbement keresztezések következtében elvesztették jelentékenyebb megkülönböztetési jegyeiket - hogyha ilyenekkel egyáltalán bírtak valaha; az egyforma életfeltételek hatása következtében közös típust kaptak, amely néhány olyan tényezőnek eredménye, melyek az emberi fajt alakítják.

Minél többet gondolkozunk rajta, annál bizonyosabbá válik, hogy ha a fajokra való felosztásnak a messze múltban meg is volt a maga jogosultsága, ezt a történet folyamán elvesztette. Amily mértékben az emberiség előrehaladt, olyanban szorul háttérbe a fajelmélet. Aki a fajokkal foglalkozó tudományt elfogulatlanság és elkápráztatott góg nélkül vizsgálja, annak eleve is tisztában kell lennie avval, hogy

sikere nem lehet. A meg nem valósítható feltételek közepette koholt faji típusban okvetlenül kell valami mesterkéntnek lenni, ha történeti múltján kívül veszi szemügyre az ember. Az őslénytani elmélkedést, amely néhány ásatag maradványra támaszkodva, ezek segítségével ellentétes emberi típusokat szeretne rekonstruálni – még valahogyan meglehet érteni; de nem igen lehet megérteni azt a modern antropológust, aki Európa különböző országai néhány lakosának láttára szükségét érzi annak, hogy ellentétes csoportokra ossza őket. Míg az a megbízhatatlan tudományra alapított osztályozási kísérlet belekapaszkodik minden mulékony és csalóka jegybe, addig a káprázat mögött élő egységes művelt emberiség csak nevet ezeken a kibúvókon és derült összhangjában nyugodtan várja az elfogulatlan megfigyelés eljövetelét. Már most: mi az az emberfaj, az az elkülönítő típus, amire az emberiséget visszavezetni szeretnék? Ha ezt a kifejezést »faj«, háziállatokra vonatkozólag használjuk, értelme és jelentősége teljesen világos. Hanem az emberi lét, amely annyi különböző elem befolyása alatt fejlődik ki, nem engedi meg ennek a kifejezésnek a használatát. A Lamarck által oly ügyesen védelmezett tétel első sorban az emberiségre vonatkozik. »Az osztályozások mesterséges eszközök, mert a természet sem osztályokat, sem rendeket, sem családokat nem teremtett, sem nemeket vagy állandó fajokat, hanem csak egyéneket.« Hiszen elegendő az egy néprajzi csoportot alkotó egyének megvizsgálása, hogy megállapíthassuk, hogy több különbség van közöttük, mint az ellentétes egységeknek felfogott fajok között.

Herbert Spencer mondja, hogy osztályozások csak szubjektív fogalmak, melyeknek nem felel meg elhatárolás a természetben. És tényleg tulajdonképeni céljuk csak a kutatásunk alá vetett tárgyakat elhatárolni és osztályozni, hogy a szellemi munka könnyebb legyen. Csakhogy a laikus szemében ez a logikai eljárás, emlékeztünknek ez a segítője a tanulmányozás egyszerűsítésében, reális és önálló létre tesz szert. Így, ami eredetileg egyszerű jelzés volt, most élő valóságnak látszik. A tények csoportosítását célzó logikai eszközt, az osztályozást lassanként a való élet hú kifejezőjének tekintik. Így a négy vagy akár negyven alfajt igazi

és lényeges jegyeken épülő beosztás jegyeinek ítéljük. Ehhez járul még, hogy éppen azok lesznek e tévedés első áldozatai, akik maguk éltek a felosztás logikai módszerével, mint olyannal. Az antropológusok e kétélű fegyvert alkalmazva, saját okoskodásaik előtt hódolnak meg. Eleinte mesterséges kategóriáknak tekintve a fajokat, később odajutnak, hogy azokról mint az emberiséget tényleg elkülönítő határokról beszélnek. Okoskodásaik során használt felosztásaiktól elvakulva, elfelejtik hogy minden emberi példány külön veendő egyéniség és hogy ez az *egyén* az egyedüli objektív valóság. Elfelejtik, hogy a fajfogalom csak észjárásunk létrehozta valami, egy szubjektív gondolat eredménye, ami okoskodásainkban éppannyi helyes, mint hamis gondolat lehetőségének nyit kaput. Amellett észrevevéseink mellett rokonszenvünknek és idegenkedésünknek is fokmérője.

Így az *osztályozónak* egész sereg akadály állja útját. Ha ez amellet, hogy pártatlan, sokat tud, türelmes megfigyelő és hangyaszorgalmú gyűjtője a tényeknek, akkor egy percre sem felejtetheti el, hogy műve a logikai mesterség bűvölete. Ez az építmény öntudatához, gyöngé és esékény okoskodásaihoz kötött. Mert nem hangsúlyozhatjuk elég gyakran, hogy a faj elvont kép, amely csak agyunk határain belül létezik.

II.

A faj szó igen modern eredetű. Fanatikus hívei természetesen már Hippokratesnél is megtalálják, pedig ebben a távoli időben semmiesetre sem lehetett a faj szónak az a jelentősége, melyet ma adnak neki. Topinard csak 1600 óta mutatja ki. Ügy látszik, hogy F. Taut – nevezetesen *Trésor de la langue françaiseben* – használta először modern értelemben: »Race radixból származik – mondja ő – utalván egy ember, egy kutya, egy ló eredetére; jó vagy rossz *fajból* valónak nevezik őket.«

Buffonnál válik a faj tudományos fogalommá. Említésre méltó a tény, hogy a *Histoire naturelle générale et particulière* szerzőjének meghatározása a fajról sokkal közelebb áll az igazsághoz, mint napjaink némely tudósáé. Előtte a faj csak egy éghajlati befolyások, táplálkozás és szokás által

teremtett és állandóvá vált változat. Buffon szerint tehát ez az állandóság a környezettől függő. »Annyi ideig tart, míg a környezet is megmarad és eltűnik, ha ez változik.« Az emberi faj változatainak tudományos kutatását ugyancsak Buffontól lehet számítani. Az általa kezdeményezett mozgalom következtében hozta nyilvánosságra Daubenton érdekes emlékiratát a *hátsó koponyanyílásról az embereknél és állatoknál* és Camper a tudós hollandi orvos értekezését az emberi arcforma különbségeiről a különböző országokban és különböző életkorban, (r/gr.) Ez a munka művészi szempontokból indult ki, a szerző főleg a művészek kezébe akart eszközt adni, különböző fajú emberek fejének összehasonlítására. Camper később alapjait kibővítette és az állati életet belevonta. Neki köszönhetjük a híres arcszőget, mely az antropometrikus rendszerek százainak adott életet. Majdnem egyidejűleg Camperrel adta ki Blumenbach *Decades VIII craniorum diversarum gentium*-ot. (1790-1808.) Ezzel megindult a vizsgálódás. Minden oldalról vizsgálatok jelentek meg a fajokról eltérő meghatározásokkal és osztályozásokkal.

A XIX. század kezdete a nagy utazások és termékeny kutatások, valamint a természettudományok virágkora volt. Az emberi faj egységéről vagy többségéről keletkezett vita a szakemberek több nemzedékét hozta mozgalomba. Egy őstípustól származik-e az emberiség (monogenezis) vagy több őse volt (poligenezis)? Ez a vitás kérdés egész irodalomnak adott életet.

Állapítsuk meg rögtön, hogy a poligenetikus nézet egyre gyöngül, mert a fajok fejlődéséről szóló tan halálos csapást mért rá. Amilyen mértékben az emberről való tudás előrehaladt, olyan mértékben veszített a poligenetikus nézet talajt és ma, úgy látszik háttérbe szorult a fajok egységéről vagy többségéről való kérdés. Kérdésünkre nézve a vitának csak elméleti értéke van, miután – mint később ki fog tűnni – minden különbséget a környezettől teszünk függővé.

A rendszerek sokféleségének oka rendszeren az elődöktől való megkülönböztetés vágya, vagy a laikusok félrevezetése. Bárminő szempontból való átvizsgálásuk fáradtságos feladat lenne. Egynéhány rendszert tárgyalni fogunk

szerzőjük tekintélye és a meghatározásaik értéke szerint meg fogjuk ismerni, hogy tisztán konvencionális jelentőségük van.

III.

Geoffroy Saint-Hilaire szerint a *faj* »oly egyének sora, melyek egymásból származtak és állandóvá vált sajátosságok által különböztethetők meg«. Mégis megjegyezzük, hogy mivel »állandó« itt egyáltalán nem »megváltozhatatlan«-t jelent, ennek a meghatározásnak meg van az az érdeme, hogy az emberek átmeneti változásaival szemben igen liberálisnak mutatkozik. Prichard még messzebb megy és hozzáfűzi: »az egy fajt alkotó egyének összessége többé-kevésbé közös, öröklés által átvihető sajátosságot mutat, melyek kezdettől fogva tulajdonságai maradnak.« Quatrefages szerint a *faj* »hasonló, ugyanazon nemhez tartozó egyének közössége, melyek egy *primitív* válfaj sajátosságait kapták és tovább öröklék«. A *primitív* szó nyilvánvalóan elárulja az emberi faj egysége buzgó harcosának gondolatát, mert az ő meghatározása szerint úgy látszik, mintha az emberiség kezdetétől fogva világosan rendezett változatok csoportja lett volna. Ez a felfogás győzedelmeskedik a poligenetikuskok irataiban általában. Pouchet szerint pl. ez a szó: faj »az emberi nem *különböző természetes csoportjait*« jelenti.

Egyébként az összes modern antropológusok az emberi fajokban csak bizonyos közös ismertető jelek által összekötött változatokat látnak. Broca félreérthetetlenül megjegyzi, hogy az ugyanazon változat egyéneinek többé-kevésbé közvetlen sora »a különböző változatok egyéneinek rokonságáról szóló kérdést sem igenlő, sem tagadó értelemben nem oldja meg«.

De ha ezen elvi magaslatookról alá száll az ember, beláthatja, hogy szakadás van a meghatározások és alkalmazásuk között. Úgy látszik, hogy még azok is, amelyek a változatok specifikus sajátosságait leginkább kiemelik, kárát vallják annak, hogy az emberi lényekre annyira rá nem illő faj szót használják.

Az állatvilágra is alkalmazott közös kifejezés hatása alatt keletkezett agyunkban az ember- és állatfajok egy-

formaságának képzete. Érdek és szenvedély, mely mélyen hallgat, ha a két másik világról van szó, itt oly nyomatékkal lép fel, hogy végül homályosságot okozna, mely a kifejezés valódi értelmét teljesen elfedi, vagy mindenesetre módosítja. Mert abból, hogy az emberi változatokat ugyanolyan módon határozták meg, mint az állati és növényi változatokat, semmi esetre sem következik, hogy ezekkel azonosak. Fentebb látuk, hogy éppen ellenkezőleg, a megkülönböztetési jelek mindkét másik világban époly határozottak és világosak, mint amily ingadozók az embereknél. Ha az állat- vagy növényvilágban pl. egy szembetűnő sajátosságot látunk, amely a környezettől erősen elüt és egy csoportot vagy egy fajt elkülönít, akkor ez a sajátosság állandó, sőt oly állandó, amennyire csak lehetséges. Állandósulva találjuk a változat minden egyénében; tartóssága és szigorú formája a változat egész alapja. Vajjon az embernél épen így áll-e a dolog? Itt nemcsak hogy az egyének semmikép sem hasonlók a típushoz, melyet a fajnak megvalósítania kellene, hanem ez a faji típus Lamarck helyes megjegyzésének megfelelőleg csak a művészet eredménye. Egyébként csak az értelemre kell gondolnunk, mely az emberi lények összekötő eszközéül szolgál. Befolyása még a morfológiai tényekre is kiterjed. Már maga ez a körülmény lehetetlenné teszi a faj kifejezésének alkalmazását ugyanazon értelemben állatra és emberre. Az az elmebeli szükségesség, amely a tények szabályozására és rendszerbe foglalására kényszerít bennünket, készlet bennünket az emberi lények osztályozására is. A felsorolt hibákat elkerülendő, mindenekelőtt el kellene hagyni az állatvilággal közös jelöléseket. A faj szó látszik nekünk az említett okokból leginkább alkalmatlannak. Mert a jelölés azonossága egyszerű elmélet számára magában foglalja e tünetmények azonosságát. Ez érthetővé teszi, hogy mily könnyűséggel jutnak a tömegek oda, hogy ember és állatfajokat hasonlóan fogjanak fel. Képzeteink összezavarodását elkerülendő, az okot kellene eltávolítani, mely azt okozta. A »faj« kifejezés helyett tehát inkább »emberi nem «-et kellene használni. A meghatározásnak mindenesetre számot kellene adnia az emberről való tudás által megállapított adatokról. Mivel az emberi változatokat megkülönböztető jelek a környezet termékei, mely létrehozásuk után össze

is rombolhatja őket – ennek a fontos körülménynek szintén nem volna szabad a meghatározásnál kimaradni. Ebből a szempontból tekintve, egy »*emberi faj*« az *egyének oly csoportja lenne, mely határozott és tartós sajátosságok által van összekötve és más változó jelek által különbözik más emberi csoportosulásoktól.* A tartós tulajdonságok így az egész emberiségben közös vonásokat képeznék; a változók pedig a különbségeket, melyek mint a sokféle s a környezet szó által összefoglalt körülmények eredményei, csak átmeneti állapotok. Ennek a meghatározásnak meg volna az az előnye, hogy az emberiség egységét hangsúlyozná és ezzel kiemelné a főkülönbséget, amely felosztásait az állatvilágra alkalmazottaktól elválasztja.

IV.

A szükségszerűen határozatlan jelentés, melyben a faj szó az összes írónál előfordul, kedvező volt a számos osztályozás keletkezésére. A meghatározás lényege »olyan tulajdonságokat mondani, melyek egy dolgot megkülönböztetnek s amelyek minden más kizárásával hozzátartoznak.« Valóban a természet – amint később látni fogjuk – megkülönböztető és kizáró formáit valósággal bosszantó bőkezűséggel szórta szét az összes emberi válfajok között. Az egyik fajnak majd egy, majd tíz-húsz tulajdonsága van, melyek azokkal egyenlők vagy nem hasonlók, melyekkel szembe akarnók állítani. Hogyan válasszuk ki őket a többiek összességéből, hogyan adjunk nekik sajátos meghatározást? Az összes emberi változatokat beosztani még sokkal nehezebb. Hogyan járjunk el munkánknál?

A *N avaré* hajó antropológusai (1. Weisbach kutatásait) negyvenkét mérést vettek fel, míg a kutatók antropológiai előírásai rendszeren húsz-negyven adatot tesznek kötelességgé. Broca harmincnégy mérést jelöl meg első sorban; Topinard tizennyolc okvetlenül szükségeset és tizenöt fakultatívot; míg Quételet antropometriájában negyvenkettőt emel ki. És ha meggondoljuk, hogy ezek a mérések, habár nagyon lényegesek, de egy kutatónál sem azonosak, akkor elképzelhetjük a lehetőségét, sőt könnyűséget annak, hogy tetszés szerint teremtsünk emberfajokat.

Kísértsük meg néhány tudományos rendszer bemutatóját, bár mindez, amit fentebb mondtunk, relatív értéket adott nekik és kezdjük meg Linné felosztásával, mely különböző eltérésekkel a modern antropológiában is megjelenik. Linné szerint az emberiség három különböző osztályt foglal magában: *homo sapiens*, *ferus* és *monstruosus*. Az első feloszlik európaiakra, szőke hajjal, kék szemekkel és fehér bőrszínnel; ázsiaiakra sötét hajjal, barna szemekkel és sárgás bőrszínnel; afrikaiakra fekete-barna bőrszínnel, fekete hajjal és szakállatlan állal. A *homo ferus* néma szőrös és négylábon jár, míg a *homo monstruosus* plagiocfalokra és mikrocefalokra oszlik.

A *kaukázusi* elnevezés Blumenbachtól származik és a Kaukázusból jött változatnak közös jelzője. Cuvier megtartotta ezt a kifejezést, bár ő ellentétben Blumenbachhal, öt helyett csak három emberfajt vett fel (a kaukázusit, mongolt és nébert). Az alosztályokat azonban megszaportította. A kaukázusi vagy fehér fajnak szerinte három nevezetesebb ága van: az arameni (sémi), az indopelasg és a szkitha-tatár. A mongol-ág kínaiakból, kalmükökből, mandzsukból, japánokból, koreaiakból, meg a Karolinák és Marianne-szigetek lakóiból áll. Bory de Saint-Vincent abból a szempontból indult ki, hogy Ádám csak a zsidóknak volt apja; az emberiséget tizenöt nemre osztja és ezeket megint egy tömeg fajra és alfajra.

Geoffroy Saint-Hilaire az emberiséget *ortogonatok* (ovál arc és vízszintes állkapocs), *eurignatok* (előreálló pofacsontok, mongol típus), *prognatok* (kiálló állkapocsf athiopiai típus), *eurignatok és prognatokra* beesett pofacsontok és előreálló állkapocs, hottentotta típus) osztja fel.

Gratiolet *frontalis*, *parietalis* és *occipitalis* fajokat különböztetett meg a koponya és agy elülső, oldalsó vagy hátsó részeinek túlsúlya szerint.

Huxley szerint az emberek két főcsoportra oszlanának: *ulotrichi* göndör és *lissotrichi* sima hajjal.

Néhány antropológus az embereket profiljuk szerint akarta beosztani. Így Waruschkin mongol, afrikai, európai és ifjúi profilhoz jutott. Az első úgy függélyes, mint vízszintes irányban jelentéktelen; a második vízszintes irány-

ban gyengén van kifejlődve, függélyes irányban azonban' erősen; négereknél és ausztráliaiaknál található. Az európai típus mindkét irányban élesen metszett profiljával tűnik ki. Az ifjúi profil szlávok és fiatal emberek sajátja lenne, vízszintes irányban erősen kifejlődve, függélyes irányban ellenben gyengén.

Abban a mértékben, melyben az emberi tudás fejlődik, nő a felhalmozott tények osztályozásának és egyszerűsítésének kívánsága.

Mivel a morfológia erre a munkára már nem elegendő, a pszichológiai és szellemi élethez menekültek, hogy itt új alapokat találjanak. Az ideális hajlamok és törekvések is számbavétnak és még emelik az osztályozók teremtette nehézségeket. Az antropopszichológusokkal a beosztások száma kiszámíthatatlanná lesz, mert a mérések helyére szeszély és képzelet lépnek. Ebben a gondolatsorban megemlítjük Fétis kísérletét, amely az emberiséget képviselőinek zenei szisztémái szerint osztja be, és C. Daly indítványát: architektonikus tervek szerint próbálni meg a megkülönböztetést.

Ez a kevés utalás elegendően mutatja ezen beosztások nagyon bizonytalan értékét. Hogy szabatosabb felfogáshoz lussunk, anatómiai rendben akarunk eljárni: az embert és legfontosabb testrészeit szemlélni és az erre alapított beosztásokat sorra megvizsgálni. Szervezetünk rendszeres vizsgálata képessé tesz majd bennünket azon nehézségeknek, melyekkel a fajokról szóló tudomány küzd, eleven felfogására. Mivel az emberiség főosztályozásai a fejét és részeinek összehasonlító alakulásait veszik kiindulópontul, elemzésük feladatunkat észrevehetően meg fogja könnyíteni. Mert – ne feledjük el– koponya és agy, *prognatizmus* és arcszög felelősek az összes osztályozások és egyenlőtlenégi rendszerek kilenc-tizedéért.

HATODIK FEJEZET.

Az emberiség felosztása kraniológiai szempontból.

I.

Az emberiség legtöbbfajta felosztásának alapjául a koponyát vették minden ország és minden iskola antropológusai. A koponya különböző alakjai szerint több osztályba sorozták az emberiséget, mint a mennyibe különböző életmódjuk, vagy gondolkozásuk alapján sorozhatták volna. Ma a koponyamérés az uralkodó tan az emberfajokat vizsgáló tudományokban; ez, és közeli rokona, a kefalometria, felelősek a mai antropológiába bejutott számtalan tévedésért.

A kefalometria az élő, vagy a holttest fejének méreteit adja, a craniometria csak a fej vázát veszi tekintetbe. A mérésekre ma már számos eszköz és bonyolult módszer áll rendelkezésünkre; ezeket azonban nagyrészt amatőrök kezelik s így érthető, hogy annyi antropológiai vizsgálatot jellemez a módszertelenség és az elemi ismeretek hiánya; ezeknek természetes eredménye az egységnek és a megfigyelések összefüggésének a hiánya. Ezzel aztán könnyűszerrel és felületesen végzett általánosítások hite is elvész. Egyesek speciális műszerekkel dolgoznak, de nem tudnak bánni velük, s az eredmény: lehetetlen adatok, használhatatlan munka. Mások egységes eszközöket használnak, de vizsgálódásaik közben változtatják az eljárást; olyan számokat hasonlítanak össze, amiknek egyetlen közössége a rovatuk egyforma neve – és ezekbe is úgy kényszerítették őket. Két kraniológus, bármilyen gyakorlottak is a mérés technikájában, ugyanazon az anyagon föltétlenül erősen elütő eredményre jutnak, hacsak előre meg nem egyeznek a követendő módszerben és eljárásban.

Az antropológusok általában megmaradnak azon népszerű hiedelem mellett, amely a nagy fejet a nagy értelemmel azonosítja. Anélkül, hogy az Aristoteles paradoxonját elfogadnák, – amely szerint a legkisebb fejek a legértelmesebbek – mindenesetre tagadnunk kell a fejnagyság és az értelemnagyság egyenes arányú összefüggését. Parchappe, a *Recherches sur l'encéphale, sa structure, ses fonctions et ses maladies* című híres művében határozottan tagadja, hogy a gyöngelméjúeknek és hülyéknek fejnagysága mindig egy meghatározott arányon alul marad. Így 50 rendes értelmű ember közül hétnek a feje kisebb, tizenháromé pedig igen kevéssel volt nagyobb, mint egy hülyéé. Azonkívül az intelligens asszony feje átlagban jóval kisebb, mint a hülye férfié. De még az osztályokba sorozott gyöngelméjúeknél sem arányos az értelem a fej nagysággal; így a megfigyelt gyöngelméjúek közül az volt a legértelmesebb, amelyiknek legkisebb feje volt (460 mm. vízszintes körületű).

II.

A koponya köbtartalmának, ugyanazon módszerekkel való megmérésénél is gyakran 100 centiméter eltérés mutatkozik.

A különbség nemcsak az eszközök különbözőségétől, hanem a vizsgálatnak alávetett részek mérési módjától is függ. Ha egyébként a mérés bonyolult módszereit megismerjük, rögtön kiviláglik az emberfajokra vonatkozó gyors általánosítások gyanús volta.

A szervezeti egyenlőtlenségről szóló értekezések legnagyobb része elfelejtkezik arról a tényről, hogy a koponya alakja és nagysága elsősorban a fizikai alkattól függ. Másrészt a fej mutató nincs mindig összhangban a koponyaformával. Sergi pl. kimutatta, hogy több olyan fej, amelynek a mutató megmérése szerint dolichocefalnak kellene lenni, tényleg brachicefal, és viszont. Arra az eredményre sem lehet építeni, amit a koponya hosszának a szélességével való elosztása ad, mert »olyan koponya, amelynek ezen útmutatás szerint vertikális irányban fejlődöttnek kell lenni, tényleg alacsony lehet.« Manouvrier arra a nehézségre mutat rá, ami

a koponya változatoknak az intelligencia és a jellem változataival való összefüggés létrehozásánál merül fel. »A fejmutató változásai fiziológiai szempontból teljesen jelentéktelenek. A brachicefal-alaknál a koponya visszanyeri szélességben azt, amit elveszt magasságban.«

Azt sem szabad elfelejteni, hogy sok népfajnak sikerült koponyaformáját tisztán mechanikai hatások által megváltoztatni.

A fej[^]eltorzítása abból a célból, hogy keskenyebb alakúvá alakuljon, már Gobineau és Ammon előtt, hajdan igen erősen el volt terjedve. Már Hyppokratesz beszél a makrocefalokról, akik Hosszú fejüket folytonos mesterséges deformációnak köszönheték. A gyermek fejét kötelékekkel és más mechanikai eszközökkel módosították. Strabo, szicíliai Diodoros stb. leírják ezt a divatot, ami pl. a hunoknál s az általuk legyőzött népeknél is ismeretes volt. Később a belgák is így akartak germán uralmukhoz hasonlókká lenni. Limousinban igen szoros szipkákat viseltek, hogy a fej ezáltal hosszúkás alakot nyerjen.

A koponyaforma a táplálkozás befolyását is megéri; ezt bizonyítja legalább Nathusius, Nyström és még többen. Darwin is azt írja, »hogy sok háziállatnak koponyája jelentékenyen módosul a táplálék változásával, így a disznóé, azonkívül több nyúl- és kakas-fajé«.

Azt is mindig szem előtt kell tartani, hogy a férfi és asszony koponya-alakja közt is jelentékeny eltérés van. Welcker szerint a német nők koponyája általában szűkebb és laposabb, mint a férfiaké. Virchow szerint ez a különbség a koponyaalkatra lényeges befolyást gyakorol, mert az ivadékban, ahol az anya befolyása érvényesül, a koponya, a fiúgyermeké is, az anya koponyaalkatához hasonlít. Ha ez hiteles tény, akkor az emberiség előtt új perspektíva nyílik meg a koponya evolúciójára és – végnélküli differenciálódásukra.

III.

Amióta Gobineau és tanítványai az emberi agyvelőben keresik minden emberi különbségnek a magyarázatát, azóta a természettudomány ezen a téren igen különös felfedezé-

seket *tett*; mindenekelőtt kimutatta, hogy a magasztalt és irigyelt dolichocefália főleg a vadnépek sajátja. Ezeknek pedig nem tulajdoníthatjuk az első rangot az emberiség rangfokozatában.

A 76 alatti fej mutatós dolichocefálok gyakoriak a hotentották, a muchikongo és bakongó-négerok közt, az Afrikában élő achanti négerok közt, Új-Guinea pápuáinál, tázmániaiak, Új-Hebrida lakói és több ausztráliai törzs közt; ugyanígy Amerikában dolichocefálok az eszkimók, huronok és botokudok; Ázsiában az ajnók, több hindu törzs; Európában a legideálisabb dolichocefál típusokat Korzika lakosai és a portugálok közt találjuk. Mérsékelt dolichocefáliát szintén számos vad és félvad népnél találunk mind az öt világrészben.

Mesocefálok (19 és 81,8 közötti fej-mutat óval) a hollandok és normandok Európában, a kínaiak, az amazonvölgyi bororók, a provenszálok (81,7), az arakának és talenták Ázsiában (81,8), az omahák Amerikában.

Az északi département-ok francia lakossága a Crow? indiánoknak felel meg és a níkobáriaknak; a limousin-ek és périgourdiak a brazíliai nahuquáknak stb.

A fél-brachicefália (82-84,8) épp olyan közönséges a jávaiaknál, koreaiaknál, annamitáknál, patagonoknál, a tahiti- és pomotu-beli polynéziaiaknál, mint az olaszok, magyarok, ruthének, cserkeszek, nagyoroszok, belgák, orosz- és lengyelországi zsidók, lappok, votyákok, bádeniek, bretonok, kaukázusi tatárok és a franciák közt. A 87-és mutatón fölül álló hyper-brachicefálokat megtaláljuk a svájci roumanche-oknál, a kazár-kirgizeknél, a lozère-i franciáknál, a haute-loire-i franciáknál, a daghestáni zsidóknál, vagy a Skandinávia legészakibb részeit lakó lap-poknál.

Mindebből csak egy következtetést lehet levonni: a koponyamérések semmit sem bizonyítanak a fajok értelmi és erkölcsi képességei felől; mert, ha ezeket a méréseket teljesen pontosnak tekintjük is, lehetetlen dolgokat kellene következtetni belőlük; így a franciák és busmanok, a nahuguák és a limousin-i franciák, a tatárok, mordvák, votyákok és franciák egy színvonalra kerülnének.

Másrészt azonban, ha ezeket a következményeket nem fogadjuk el, akkor a szervezeti egyenlőtlenség hívei elvesztik elméleteik legerősebb alapját.

IV.

A természettudomány minden erőfeszítése ellenére, még ma is többé-kevésbé alapos föltevésekre kell szorítkoznunk, ha a gondolkozás forrását, fejlődését vagy eltévelyedéseit akarjuk meghatározni. A lángész szellemi alkatát nem ismerjük; a hülye szellemi tehetetlenségének oka ismeretlen. Az értelmi képességek lokalizációjának tudománya nehezen halad előre, eredményei korántsem tekintethők véglegeseknek.

Közhit szerint az értelem és az agy köbtartalmának a test nagyságához mért viszonya egyenes arányban állnak. Pedig ez a viszony korántsem olyan kedvező az emberre, mint általában hiszik; igaz ugyan, hogy az emberszabású majmokét háromszorosan, a kutyaét tízszeresen múlja felül. De, ha egy macskát és egy oroszlánt hasonlítunk össze, ezt találjuk: a macska agyának viszonya testsúlyához 1:106, az oroszláné 1:546. Ebből azt kellene következtetni, hogy az oroszlán ötször értelmesebb, mint a macska; és ez a viszony a kisebb állatoknál általában előnyösebb, mint a nagyoknál; tehát a kis testű állatoknak általában értelmesebbeknek kellene lenniök. Ezt a tapasztalat nem erősíti meg; tehát az állatoknál sem tudunk bizonyosat, holott ezeknek a vizsgálata a viviszekció lehetősége folytán jelentékenyebben könnyebb, mint az emberé; az egyetlen biztosnak tekinthető igazság, a mi ezekből a vizsgálatokból leszűrődik, az, hogy az agy súlya semmiképp sem felel meg az értelmiség fokának; ugyanez áll az emberre is. De ha az agy terjedelme nem is fejt meg a kérdést, *azt* nem szabad elfelejtenünk, hogy az agy súlya és alkata nő, illetőleg fejlődik művelés által, mint a hogy minden más testrészt kifejleszt a gyakorlat. Ebből a nagyobbára elhanyagolt tényből fontos következtetéseket vonhatunk le.

Parchappe tanár összehasonlított egy mérés-sorozatot, a mit a közepesnél nagyobb tehetségű, állandóan szellemi mun-

kával foglalkozó egyéneken végzett, egy másikkal, amelynek alanyai gyermekkoruktól fogva kizárólag testi munkát végző» szellemileg kultívatlan egyének voltak; a kor- és természetviszonyok körülbelül egyenlők voltak. Parchappe a szellemi munkával foglalkozó egyének agyát tetemesen nagyobb-nak találta s ezt az értelmi munka hatásának tulajdonítja. Broca hasonló eredményre jutott a Bicêtre betegein és orvosain végzett kísérletei alkalmával. Az agyfejlődés főleg az elülső agykarélyokban mutatkozik. Broca azt állítja, hogy a nevelés nemcsak javítja az embert, hanem felsőbbrendű lényé emeli; »növeli agyát és tökéletesíti ennek alakját«; vagyis a műveltség terjedése nemesíti a fajt. Később Lacasagne és Cliquet, valamint Ferri, művelt egyének és kezdetleges képzettségű katonák összehasonlítása alapján ugyanilyen eredményre jutnak.

V.

Virchow szerint az emberi fej egyre nő, hogy a növekvő ismereteknek helyet adjon. És – mondja Nyström – miután a kerekfejnek (brachicefál) az az előnye, hogy a legkisebb térben a lehető legnagyobb agytömeget foglalhatja magában, azért a jövő a brachicefáloké! Ennek bizonyítására 500 mérést végzett a lényegesen dolichocefál svédeken. A kevésbbé értelmes egyéneket nagyobbára dolichocefáloknak találta. 100 brachicefál közül 58.4 tartozott a művelt osztályhoz, 41.6 a tanulatlanhoz; 100 dolichocefál közt 76.5 a tanulatlan és 23.5 a tanult. Ugyanezt találjuk a szlávoknál, ahol, Kollmann mérései szerint, minden 100 ember közül 3 dolichocefál, 72 brachicefál és 25 mesocefál; 607 német közt 16% dolichocefál, 43% brachicefál és 41% mesocefál. 100 mai görög között 15 dolichocefál, 54 brachicefál és 31 mesocefál. iö Velenceiből 17 dolichocefál, 45 brachicefál és 38 mesocefál.

Figyelemreméltó körülmény, hogy a típusok változottsága éppen ilyen a primitív és a félművelt népeknél. Az általában dolichocefálnak tekintett négerék közt Topinard minden 100 koponyában 38 mesocefált és 6 brachicefált talált. A német gyűjtemények kínai koponyáiban Ranke szerint a három típus 12, 34, 54 arányban van képviselve.

Hogy miért növeli a gondolkozás a brachicefál koponyák számát, azt ma nem tudjuk megállapítani; annyit azonban kimondhatunk, hogy a koponya alakja és nagysága a körülményekkel változik. Ennek a ténynek pedig igen nagy jelentősége van. Először is az következik belőle, hogy emberi munkával megváltoztatható a koponya alkata és az agy is. A frontális agykarajok és az agyvelő megnagyobbodásával a koponya külseje is megváltozik. A faji bélyeg (ha ugyan van ilyen) nem változatlan, hanem enged az ember szellemi munkájának vagy szellemi tétlenségének. Az agy folytonos működése egy alsórendű agytípusú egyén agyát az örökölt kiválóságokkal rendelkező agyvelő színvonalára emeli. Ez egészen természetes is; a fiziológia azt tanítja, hogy minden szellemi munka az agynak megfelelő fiziológiai munkájával jár együtt; azaz a szellemi működés az agy fiziológiai gyakorlása.

Ha tehát a sárga vagy fekete faj agya tökéletlenebb alkatú, mint a mienk (ami egyáltalán nincs bebizonyítva), *semmi sem jogosít fel* arra a következtetésre, hogy ez örökké így fog maradni.

Az agyszerkezet változása nemcsak a szellemi munkától függ. A híres osztrák anatómus, Langer hipotézise szerint a koponyaforma főleg a rágószervünktől függ. Az újszülött fejét a felnőtt fej nagyságában rajzolva, kimutatja, hogy a fej némely része hogy változik az állkapocs működésének befolyása alatt; ebből Langer igen szellemesen vezeti le a kerek és keskeny koponya kialakulását. Ha a kissé merész hipotézist nem is fogadjuk el egészében, elfogadhatjuk az állkapcsok részleges befolyását a koponya formálódására.

A környezet szintén jelentékenyen hat a koponyára. Virchow, E. von Baer, Ranke és mások a hegyi életmóddal magyarázzák a bajorok és más hegylakók brachicefáliáját. És ha jobban szemügyre vesszük azokat a gazdag változatosságban fellépő okokat, amelyek a koponya alakulására befolyással vannak, hamar rájutunk, hogy az alakulásban nincs semmi végzetes, semmi felsőrendű, semmi »nemes«. Sőt axiomaképen jelenthetjük ki azt a tényt, hogy az ember a rendelkezésére álló tényezők felhasználásával tetszése szerint hozhat létre bizonyos koponyabeli módosulásokat.

Tegyük fel egy percre, hogy a fej mutató állandó tulajdonság, ami örökölhető, és hogy ma is olyan, amilyen neolith-korbéli őseinké volt. Ebben az esetben sem vonhatunk más következtetéseket, mint amilyenek egy egyszerű leíró formához tartoznak. A fej mutatónak tehát ekkor sem volna nagyobb jelentősége, mint egy bizonyos nagyságot meghaladó kéznek vagy lábnak.

Valójában pedig a koponyaformának az értelmiséggel való összefüggéséről senki se adott pozitív érveket; senki sem bizonyította, hogy *miért* összeférhetetlen a kiváló értelmiség vagy erkölcsösség a brachicefáliával. Ellenben igen sok cáfoló erejű bizonyítékunk van. Brachicefál volt Kant, Laplace és Voltaire. Másrészt a gondolkodás mélysége, az értelmiség terjedelme és a dolichocefál koponyaalkat közt sem bizonyítottak be soha semminemű összefüggést. A dolichocefál koponya nem nagyobb, mint a brachicefál; amennyit az hosszban nyer, ez visszaszerzi a szélességen; s ezzel az egyetlen érv elesik.

A koponyának hosszúságban vagy szélességben való erősebb kifejtettsége csekély jelentőségű; ennek átlátására vegyük tekintetbe az agynak néhány sérülési esetét; ezeknek mindenesetre nagyobb befolyást kell tulajdonítanunk, mint a tisztán leíró jellegnek.

Robert Hugues jelzi a következő esetet: egy embernek több mint egy évig volt a jobb elülső agy teke egy fekélyének a közepén egy uncia súlyú vasdarab. Simon egy 79 éves asszony bal agykaralyában gombostűt talált, ami az illető agyrészt teljesen átszúrta s aminek gyermekkorától kellett lenni; ezen az asszonyon semmiféle beteges állapotot nem észlelhettek. Hasse említ egy koponyatörési esetet, amely után 26 évig maradt az agyban egy csontszilánk, anélkül, hogy beteges jelenségeket idézett volna elő. Broca egy galambtojás nagyságú daganatot talált a bal agyteke elülső részében, ami egyáltalán nem csökkentette az illető egyén érzékenységét, intelligenciáját vagy mozgási képességét. Malinverni pedig egy olyan esetet említ, ahol a corpus callosum teljesen hiányzott, a két agyteke el volt válvá és a tarajos tekervény teljesen hiányzott; az illető teljes birtokában volt szellemi képességeinek.

Térjünk a koponya alakjára.

Az agy, a hozzáértők nézete szerint, abnormis elváltozásokat is szenvedhet anélkül, hogy ezek gátolnák működését. Az agyfejlődés következmények nélkül vethető alá bizonyos akadályoknak, ha ezeket később el tudja hárítani; ilyen a koponyára gyakorolt nyomás által történő alakváltozás.

A dolichocefália és a brachicefália az agyfejlődéssel össze sem függő okok eredői. A tudomány mai állásán nyugodtan elfogadhatjuk Manouvrier nézetét, amely szerint »az emberi testben egyáltalán nem ismerünk fiziológiailag jelentéktlenebb alaktani elváltozást«.

VI.

A koponya alakja mellett sokat kísérleteztek azzal, hogy annak térfogatát is megmérjék. Ez a mérés a hibának nem kevésbé gazdag forrása. A méréshez két egymásutáni eljárást tartanak szükségesnek, az akolást és a köbmérést. Az első által a koponya súlyát, a másodikkal térfogatát kapjuk meg. Az első esetben a koponyát tetszés szerinti anyaggal töltjük meg, megmérjük súlyát s ezzel megvan az összehasonlításra szolgáló mértékünk. Egyesek szilárd anyagokat, mások folyadékokat használnak a megtöltésre; víz, homok, higany, ólom, mustármag, borsóbab stb. mind számos összehasonlításnak volt eszköze és még több tévedésnek okozója. Mert ezek az anyagok különböző mértékben simulnak a koponyafalhoz s amellet a sűrűségük sem állandó.

Ezenkívül a megtöltött koponya mérésére is számtalan módszer van s ezek a legellentétebb eredményeket adják; ezeknek az összehasonlítása ékesen szóló bizonyíték kiindulási pontjuk hibás volta és következtetések helytelenségére nézve. Broca előre látta ennek a munkának a kétes értékét és azt – tanácsolta az antropológusoknak, hogy ne nagyon bízzanak méréseik változatos eredményeiben.

Vegyük szemügyre Broca és még egy pár antropológus számításait. Az emberiség élén az 1598 c³ koponyájú auvergne-iek masíroznak; a szegény párisiak, Broca kor-

társai, csak a bretonok után jönnek; Korzika lakói, akiknek – amint látni fogjuk – a prognatizmus olyan előkelő helyet juttatott, a kínaiak és eszkimók szomszédságába jutnak.

Morton mérései szerint az afrikai és óceániai négek sokkal magasabbrendű nép, mint Amerika polgárai.

VII.

Az agy súlyának mérése sok entuziazmust termelt a faji egyenlőtlenség hívői közt; a pusztá gondolatra, hogy egyes agyak súlya 1800 gramm, másoké pedig a 900-at sem éri el, győzelmi kiáltásban törtek ki. Pedig ez az összehasonlítási alap még bizonytalanabb, mint az eddig említettek.

Először is az agy súlya függ a szervezet nagyságától. Ez a függés, ha nem is arányos, mindazonáltal kézzelfogható és kétségbevonhatatlan tény. Magas termetű embereknek rendszeren nagyobb koponyájuk van. Azonkívül az agysúly a kortól és nemtől is függ. A három hónapos gyermek agysúlya testsúlyának ötödrészét teszi ki; öt és fél éves korban a tizedrészét; hét éves korban tizenötödrészét; tizenhét éves korban huszonkettedrészét; a felnőtt embernél harminc-harmadrészét.

Az öregedő ember agysúlya gyorsan fogy, körülbelül a 45-ik évtől kezdve; kilencven éves koráig a férfi 120, a nő csaknem 90 grammot veszít belőle. Az agysúly a gyakorlással nő, az értelmi munka szünetelésével fogy.

Az agysúly mérésének módja is befolyással van az eredményre. A mérést mindjárt az egyén halála után kellene elvégezni, mert tudjuk, hogy az agy, még ha alkoholban konzerváljuk is, elveszti súlyának egy részét. Másrészt agysúly szerint már csak azért sem osztályozhatjuk a fajokat, mert ez a súly nemcsak egy faj, hanem egy ország, egy város, sőt egy falu keretében is változik. 519 európai embernél, akiknek a kora 25-55 év és a gazdagabb osztályhoz tartoznak, az agysúly normális változása 1025-től 1675 gr.-ig terjed.

Az agysúlyösszehasonlítások nélkülözik a megkívántató szigorúságot.

Wagner, Bischof, Broca, stb. munkái kétségtelenül bebizonyították, hogy az intelligencia befoly az agy súlyára. Matiegka cseh kutató szerint az agysúly a foglalkozások szerint különböző. A tanulóknál, hivatalnokoknál, orvosoknál stb. átlagban 1500 gr., a napszámosoknál 1410. Marchand szerint az agy súlya a termettel változik mindkét nemnél és bármely korban. Számításai szerint 7.7-8.8 grammnyi agyvelő esik a férfinál és 7.6-8 gramm az asszonynál a termet minden centiméterjére. Ha még föl is vesszük, hogy az agysúly a különböző fajoknál különböző, csak azt az ismert tényt konstatáljuk: a fajok kultúrában és termükben különbözők. De ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy behozhatatlan különbségek vannak közöttük. És amint megengedjük azt, hogy az agynak a foglalkozás szerint való fejlődése is lehetséges, a koponyamérése alapján alapuló elkülönítés is elveszti üdvözítő formuláját.

Az ember szervezeti egyenlőtlensége hiába fordul a koponyához és agyhoz bizonyítékért.

HETEDIK FEJEZET.

A fejen észlelhető egyéb megkülönböztető tulajdonságok.

1. A prognatizmus.

A mai tudomány, abban a meggyőződésben, hogy a koponya egyes részei összefüggésben állanak, mindé részeket külön vizsgálat alá veszi és nem elégszik meg a fej mutató vagy más többé-kevésbé jelentéktelen vonások összehasonlításával. És ekkor, a szervezeti változatok nagy gazdagsága előtt világossá lesz, hogy mennyire nehéz, vagy inkább igazságtalan az embereket egy vagy egynéhány találmra kiválasztott vonás alapján osztályozni. A normális fejlődésű embereket igen nehéz jól elkülönített csoportokba besztani. Ha ahelyett, hogy egyedül a koponya-alakra építünk, értelmi erőt látunk benne, akkor egész sereg új fel-tétel lép be, amelyek az első durva felosztás lehetetlenségét világosan mutatják.

Vegyük tekintetbe a *firognatizmust*, ami szintén sok antropológusnak szolgált osztályozási alapul. Ez, úgy mint a brachicefália, örökölt hiányosság-számba ment és megkülönbözteti szintén a nemes fajokat a páriáktól.

A prognatizmus az arcnak a koponya elé való kinyúlása, a koponya vízszintes állásában. Ez a kis elhajlás azonban igen nehezen mérhető. Másrészt aligha van összefüggésben az agy fejlődésével. Egész sor változata van; néha csak az orr tájékára szorítkozik, amely formájában a zsidóknál gyakori; más formájában kiterjed az orr fölötti és orr alatti részekre is. Persze azok is, akik a prognatizmust az intelligencia hiányával hozzák összefüggésbe, kénytelenek a prognatikus zsidóknak mégis igen sok intelligenciát tulajdonítani.

Amellett a születési nemességet és a felsőrendű származást legmagasabb fokban bíró Bourbon-család is prognatikus. Bővebb kutatások pedig megtalálják a prognatizmust minden népnél. Néhány igen éles formája egyenes összefüggésben áll a termettel.

Jelentősége felől az antropológusok egyáltalán nincsenek egy véleményen. Általában úgy vélik, hogy csak az állkapcsok megnyúlásáról és előreállításáról van szó. De a főkérdés nem ez. Az állkapocs alakja természetszerűleg változik a megfigyelés szöge szerint. A megfigyelési eredmények ebből származó változatossága az egységes, állandó mprésmód követelését veti föl.

Csakhogya prognatizmusról a meghatározások egész serege és ezer módszer áll rendelkezésünkre. Az arcnak melyik része tartozik az állkapcsokhoz? Egyeseknél az orrlyukig terjed, mások csak általában az *arc* prognatizmusáról beszélnek; egyesek szerint csak a felső állkapocsnak van prognatizmusa, ellenfeleik szerint csak az alsónak; némelyek szerint a fogazat igen fontos tényező, sokan erre egyáltalán nem fordítanak figyelmet. A mérési módszerek is a lehető legellentétesebbek. Egész sereg különböző arcszög van, amiket Camper, Geoffroy Saint-Hilaire, Cuvier, Vogt, Welcker stb. ajánlanak a probléma megoldására. Mindezek mellett pedig, teljes tisztelettel adózva az antropológusok fáradozásainak a prognatizmus tüneményének értékesítése körül, lehetetlen eredményeiknek bárminő jelentőséget is tulajdonítani.

Vegyük szemügyre a Virchow módszerét és időzzünk kissé eredményeinél. Ezekből először is azt kellene következtetni, hogy a franciák, kínaiak, tatárok, lappok, malájok, cigányok, kalmükök, zsidók, akiknek a koefficiense egyforma (91), egy kategóriába kerülnek; a régi rómaiak (Virchow szerencsére csak öt ilyen koponyával rendelkezett) a kafferek mögé, sőt a kozákoknál és a szumátrai malájoknál is lejjebb jutnak. Egy kiszakított, de jellemző rész: 30 német, 20 japán és 12 orosz tisztára azonos fokot – 94 – mutatnak.

Topinard szerint az igazi, prognatizmus az orr alatti állcsont prognatizmusa; ez adja egyedül az emberfajok különbségi jellegét. Ezen az alapon is lehetetlen feladat a

fajok osztályozása. Tanítványai azt hirdetik ugyan, hogy minden ember prognatikus s a különbség csak fokozati köztük; így az európai fajoknál kisebbfokú a prognatizmus, a sárga és polynéziaiainál erősebb, a négernél a legkifejlettebb.

Nézzük az európai adatokat. Topinard szerint legkedvezőbbben állnak a korzikaiak; utánuk jönnek a gallok (?), azután a *Homme Mort* barlang 14 koponyája; csak most jönnek a párisiak, utánuk a toulouse-iak, auvergne-iek, merovingek, finnek, tazmánok. A kínaiak az eszkimók nivójára kerülnek. Az emberiség élén pedig a guanche-ok állnak, akik a korzikaiaknál is kiválóbbak! Másik, nem kevésbé különös eredmény: a legkevésbé prognatikus európaiak találták fel. . . a csiszolt követ!

Világos, hogy ezek a tisztán leíró méréseknek viszonylagos adatai alapján nem osztályozhatjuk az emberiséget; így a módszer elveszti a neki tulajdonított nagy jelentőséget.

2. Az arc alakja és az arcszőgek elmélete.

Az arc is sok megkülönböztetés forrása lett; ezek főleg a koponya és az arc összhangjára vonatkoznak.

Alkotásuk lehet egyforma és harmonikus, viszont meg lehet az is, hogy mindkettőnek külön tendenciája von. így a négereknél az arc és a koponya is nyúlt alakú, a sárga fajoknál mindakettő széles. A koponya és az arc közt általában található valamelyes összhang, lévén ez utóbbi a koponyának tulajdonképpen egy része; a koponya két részre osztható, egyik a tulajdonképeni koponya, másik az arc. Ha az embert ebből a szempontból hasonlítjuk össze az állatokkal, rögtön feltűnik a kettős elválasztó alapkülönbség: az egyiknél a koponya az arc fölött, a másikonál mögötte van; a koponya terjedelme más, az arc jellegzetes vonásai is eltérők. Ha tehát ez a szempont az, amelyből az embert az állattól legjobban megkülönböztethetjük, talán ez lesz az is, amely az emberek egymás közti megkülönböztetésében eredményes lesz.

Ezen a téren sok kísérlet is történt. Első volt a Camper arcszőg-elmélete. Könyvében (*Dissertation sur les différences réelles que présentent les traits du visage chez l'homme de diffé-*

rents pays et de différents âges, Paris, 1791) azt állítja, hogy az arcszög az emberi fajnál 70° -tól 80° -ig változik. »Mindaz, ami e fölé emelkedik, a képzőművészet szabályait juttatja eszünkbe; ami a 70 alatt marad, a majmokkal való hasonlóság bűnébe esik. Ha az arcvonalat előre tolom, antik fejalakot nyerek; ha hátra nyomom, az eredmény néger-fej alkat alkat.« Ez a tény nem kevésbé vigasztaló a fekete fajra nézve; mert még erősebben előre tolván az arcvonalat, mint az antiké, majomfejet, ennél is jobban előre görbítve, kutyafejet kapok. Azután még egy nagyon erős görbítéssel a csőrös állatok fejalkatához jutunk. Camper szerint az arcszög segítségével pontosan meg lehet különböztetni a görög művészet remekeit a rómaiéitól; míg az elsőknek 100° az arcszöge, addig az utóbbiaké csak 95° .

De a fajokra alkalmazva, ez a módszer sem képes az embereket felső- és alsórendűekre osztani. Ennek az oka igen egyszerű: az egyéni különbségek jóval nagyobbak, mint a fehérek (85°)? sárgák (80°) és feketék (75°) között fennállók. Ez a tény kétségtelenné válik a Choquet, Jacquart, Cuvier és Geoffroy Saint-Hilaire pontosabb mérési módszerei által. Az 5 foknyi különbség helyett, ami a Camper mérései szerint az emberfajokat elválasztja, Jacquart 10 fokra rúgó eltérést talál csupán a Paris fehér lakosságában.

Az arcszög mellett egész sereg más szöget mér az antropometria. Jelezzünk ezek közül néhányat. Ilyen a Welcker *sphéroidalis* szöge, a Huxley cranio-faciális szöge, Quatrefages parietális szöge, a Barclay-féle szög, Serres metafaciális szöge, Virchow és Welcker orrtövi szöge, stb. Bármily érdekesek is ezeknek a méréseknek az eredményei, egy tekintetben mind hasonlítanak egymáshoz: nem lehet velük az emberiséget alsó- és felsőrendű fajokra osztani. Mindenütt az egyéni különbségek az uralkodók.

Megmérték az arc hosszát, szélességét és vastagságát is oly eljárás módok segítségével, amelyek épp oly változók, mint azok, akik alkalmazzák őket; említsünk fel itt is néhány eredményt. Broca szerint a párisiak 65.9 és arcmutatójukkal az újkaledoniak (66.2) és az ausztráliaiak (65.6) közé kerülnek. A négerek (68.6) a bretonok (68.5) és auvergne-iek (67.9) szomszédságába jutnak.

Ha az orrtövi vonalat tekintjük, azt találjuk, hogy ez egyenlő hosszú a franciák és a szumátrai malájoknál; egyenlő hosszú, (100 mm) a kínaiaknál, németeknél, oroszoknál, kozákoknál, mexikóiaknál, tatároknál; 99 mm a magyaroknál, hottentótnál, cigányoknál; az eszkimók a kafferek mellé, a pápuák a zsidók szomszédságába kerülnek. Egyszóval újra eljutottunk ezekhez a vegyes csoportokhoz, amik minden következtetést lehetetlenné tesznek.

A szemüreg-index, amit Broca használt először, ma is bizonyos hírnévnek örvend. Ezt a következő módon nyerik: a szemüreg függőleges átmérőjének megmérése után százzal szorozzuk a nyert számot és elosztjuk a vízszintes átmérő mértékszámával. Broca a nyert index alapján három csoportba osztotta az emberiséget: a *mégasèmes*, ezeknek a mutatója 89 és e fölött; a *mésosèmes* 83-tól 89-ig; a *microsèmes* 83 alatt. De ha ez általános sorról alkalmazásukra térünk, rögtön előtűnik, hogy a természet itt sem csinált kiváló fajokat; az index adatai szeszélyesen helyezkednek el a legkülönbözőbb népek között; az északamerikai indiánok a jávaiakkal és az indo-kínaiakkal kerülnek össze; az afrikai négek az auvergnei-ekkel; a párisiak a négekkel és hottentóttákkal járnak karöltve, stb. És Broca maga is elég bizonyítékot ad arra, hogy az egyéni különbségek egy faj keretén belül jóval felülmúlják a három főcsoport különbségét. Ezeket hat egység választja el; emellett Broca 108.33-as indexet talált egy kínai nőnél, 105-öt egy indiánnál, 100-at egy párisi és egy auvergnei nőnél stb. Másrészt ugyanegy csoportba jutnak fehérek, sárgák, feketék; civilizált és vad népek; brachicefálok és dolicocefálok. Tegyük hozzá, hogy Broca, miután az ember és a majom szemüregét összehasonlító tanulmányának vetette alá, maga is lemondott arról, hogy ezen az alapon osztályozza az embereket. Ha ugyanis a négykezűeket is ugyanez alapon osztjuk fel, akkor ugyanaz az index jellemzi a magasabb antropomorf majmokat és a mélyen alattuk álló lemurokat.

A felső és alsó állkapocs méreteit is figyelembe vettük; de ezeknek is csak leíró értéket tulajdoníthatunk. Az egyéni változatok itt is felülmúlják a faji elválasztások különbségeit. Másfelől az állkapcsok különböző alakja eleve lehetlenné

tesz minden általánosítást. Ne váljunk meg az emberi arctól, amíg nem szólottunk az orr és fül megméréséről, amelynek olyan nagy fontossága van a leíró antropológiában.

3. Az orr.

Főalakját és változatait erősen tanulmányozták. E tanulmányokból igen keves értékes következtetéseket vontak le.

Broca az orr legnagyobb szélességét az orrhosszhoz viszonyítva, az emberiséget újból beosztotta három csoportba: hpsszú és keskeny orrú emberek, *leftorhiniens*; ez a fehér faj jellemzője; széles rövid orruak, *flatyrrhiniens*; ilyenek a fekete fajok; a sárga fajok *mésorrhiniens* címen középen állnak a két első közt. Broca 1200 fejet vizsgált meg. Mérési módszere a következő: az orrüregek nyilasánál lemért orrszélességet 100-zal szorozza s ezt összeveti az orrtő és az orrhegy közti hosszal. Az eredményt orrmutatónak nevezi; ennek középértéke 50.00; változik 42.33-tól (eszkimók) 58.38 (houzovanok). De a fehérek sorozatába jutnak az eszkimók; a mésorrhiniens-ek közé a finnek, esztek és a pápuák. Az egyéni különbségek itt is nagyobbak, mint a csoportok különbségei. Amellett Broca nem adja meg a vizsgált egyének korát. Pedig az orr-index, saját számításai szerint, változik a korról; az embriónál 76.80; az érett foetusnál 62.18; a hat éves gyermeknél 50.20.

A későbbi mérések sokféle módszerrel és kevés szigorúsággal történtek. Mindezen munkálatok eredményei látási benyomásokra szorítkoznak. így látjuk, hogy a fehér fajok orra kiugró, a fekete és sárga fajoké lapos és széles. Emellett számos olyan adat van, amelyet még tekintetbe kellene venni, ha számbavehető eredményeket akarunk; az orralap, az orrüregek, az orr gerince stb., ezt a sokaságot azonban igen nehéz alkalmazni és az orr, mint az emberiség összehasonlító vonása, még egy türelmes, szigorú és kitartó tudósra vár, aki, talán egy élet árán, elhatározó munkát végezne e kérdésben.

Egyelőre van sok részletről monográfiánk, amelyek többnyire igen kisszámú egyén adatait tartalmazzák. így Topinard tranzverzális indexét egy pápua, egy ausztráliai, egy kochin-

kinai, stb. után állapítja meg. Merejkovsky arra az eredményre jut, hogy az orrgerinc sokkal laposabb a primitív, mint a civilizált népeknél. Az ő sorában a fehérekre a polinéziaiak, ezután az amerikaiak, melanéziaiak, mongolok, malájok és négerok következnek.

Topinard megkülönbözteti: *a)* az orrtő bemélyedését; ez jelentékeny a melanézeknél, elég nagy a legtöbb európainál; az araboknál, a mongoloknál és a régi görög típusban igen kicsi (miloí Venus); *b)* a lapos, nyomott orrot; ez a kínaiak, malájok, négerok sajátja; *c)* a törött vagy környékes orrgerincformát (a Bourbonoknál); ez általános az amerikaiaknál; a zsidóknál ez a forma sas-orrá alakul, valamint az asszíroknál, araboknál stb.

Az orr elég érdekes leíró jelleget ad. De a mérések elégtelensége és a módszerek hiányossága itt sem engedi meg az emberiség osztályozását. Amellett az orr alakтана az arc és a koponya alakjától függ. A vonások koordinációjának törvénye szerint fel kell venni azt is, hogy a koponya-alak változásával az orr is változik.

4. A fül.

A fül alakját is fel akarták használni a fajok elkülönítésére, de ezek a kísérletek teljesen eredménytelenek maradtak. Azokról a különbségekről, amit a kabilok, busmanok, négerok fülén találtak, később kiderült, hogy képzeletbeliek.

A fül mint egyéni vonás végtelenül változatos; faji jellegről itt szó sem lehet. Az egyéni változatok a felismerhetőségig jellemzők és mint az ujjlenyomat a személyazonosság megállapítására használhatók.

Sokáig azt hitték, hogy egyes néptörzsek füle magasabban fekszik; ebben majom-vonást találtak (a gorillánál tényleg megvan a fül magas fekvése); később a pontos mérések megcáfolták ezt a legendát.

A vad népek állítólagos éles hallása is sokáig élt a köztudatban; ezt sem igazolták a későbbi kísérletek. Említsük meg ezek közül a Myers-éit; másodpercenként öt ütést adó órárt használt, amelyet könnyen indított és állíthatott meg.

Kísérleti anyagul 7 lányt, 12 fiút és 16 felnőttet használt; ezek mind Murray szigetről valók. A kísérlet eredménye az, hogy a benszülöttek hallása inkább gyengébb az európaiakénál.

V.

A fej részeinek mérése által nyert eredményeket összehasonlítva, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a koponya változik és fejlődésével együtt változik az arc, mint a koponya kiegészítő része. Miután pedig a fajok koponyájuk révén nem határolhatók el, ugyanez áll a fej más részein történt mérésekre is. Az ugyanazon emberi változathoz tartozó 'egyének különbségei mindig felülmúlják a fajok közt fennállókat.

A vegyes típus a mai emberiség karakterisztikus bélyege, különösen az európaié. Látni fogjuk később, hogy a mai európai faj csaknem minden más fajjal kevert csoport s így a többi fajokkal közös vonásokkal is kell rendelkeznie., Ez pedig éppen a kraniológiai vizsgálatoknál mutatható ki legjobban.

Európa népei a dolicho-, brachi- és mésocefálok keveréke. Ennél még fontosabb tény, hogy ezek a típusok szét vannak szórva; megtalálhatók ugyanazon ország, város, család keretében. Azonkívül nem jelentkeznek tiszta formájukban. Keskeny koponyájú embereknek széles arcuk van, kerek koponyájúaknak keskeny arcuk; ezek között ott van az átmenetek egész lehető sora. Ranke megkísérelte, hogy a vonások és típusok e kölcsönös áthatásából eredő egyéneket jól elhatárolt csoportokba ossza. íme, egynéhány ilyen felosztás:

a) rövid fej, hosszú arc (*dolichoprosop brachicefalok*);
 b) hosszú fej, rövid arc (*brachiprosop dolichocefalok*); c) hosszú fej, hosszú arc (*dolichoprosop dolichocefalok*); d) közép-hosszúságú fej, hosszú arc (*dolichoprosop mesocefalok*); e) rövid fej, rövid arc (*brachiprosop brachicefalok*) és f) közép-hosszaságú fej, rövid arc (*brachiprosop mesocefalok*). Minden osztály számos alosztályra oszlik, amelyeknek számát a végtelenbe lehetne növelni. A lényeges az, hogy mindezek együtt a lassú, észrevehetetlen átmenetek sorát adják. Kollmann azt mondja, hogy az európaiak koponyái annyira hasonlí-

tanak egymáshoz, hogy a helyén van az *európai koponya* elnevezés. Persze, az *európai* csak kifejezés mód. Művelt koponyát kellene mondani, ami különbözik a műveletlen népek koponyájától, amelyek agyukat nem gyakorolják. Ne felejtünk azonban el, hogy ez a felosztás nem állandó, mert a mai műveletlenek holnap könnyen műveltek lehetnek. Ekko|ők is átmennek azon a koponyafejlődésen, ami az állandó és rendszeres szellemi munkát kíséri.

NYOLCADIK FEJEZET.

A megkülönböztető tulajdonságok folytatása.

1. A termet.

A termet az állatoknál faji jellegnek tekinthető; de vajjon áll-e ez az emberre is?

Tudjuk, hogy a termet nemcsak különböző országokban különbözik, hanem egyazon család keretében is. Az is ismeretes, hogy kevés kivételt leszámítva (így a pygmeus-népeket) az emberfajok középtermete körülbelül 1.630 m; e fölött és ez alatt különböző termetnagyságok csoportosulnak, amiket a környezet, első sorban a jólét és a táplálkozás foka határoz meg. Az antropológiának erre vonatkozó ismeretei tisztán leíró jellegűek s nagyobbára összeesnek az egészségtan tanításaival.

Első tétele az, hogy a termet az egészség és táplálkozás szerint változik és pedig nagyobb a gazdag országokban és ott, ahol sportot és testgyakorlást nagyobb mértékben űzik; az öregséggel gyakran megkisebbedik; a nőnem általában kisebb növésű, mint a férfiak. De az életmód ezt a különbséget is megszüntetheti; így a sportot űző és szabad levegőn élő gazdag amerikai lányok éppen akkorák, sőt gyakran nagyobbak, mint a férfiak.

A termet a koraival változik és a harmincadik évben éri el maximumát. Quetelet szerint a 19 éves embernek még 13 cm hiányzik teljes magasságából s ezt a következő tizenegy évében szerzi meg tehát eddig a korig minden olyan tényező, ami az egészségre károsan hat, a növést is megakadályozhatja.

A kedvezőbb körülmények közé jutott népek termet-átlaga nő; a paleontologia adatai szerint a mai ember néhány centiméterrel magasabb, mint az újabb kőkorszakbeli.

A mitológiák és a vallás könyvei azt tanítják, a költők azt éneklik, a népek azt hiszik, hogy az ember az idők folyamán elsatnyult: a történetelőtti kor óriása lassan a modern kor középtermetű emberévé változott.

A biblia több helyen beszél óriás termetű népekről. Ilyeneket találnak Mózes követői az ígért földjén; Arnos próféta termetüket cédrushoz, erejüket a tölgyhöz hasonlítja. A *Deuteronom* szerint Og, Basan királya, nagyobb volt mint Góliáth; ennek a magassága pedig a királyok könyve alapján kilenc láb négy hüvelyk.

Homeros és Hesiodos is gyakran panaszkodnak az ősök termetétől elfajzott alakok láttára. Plutarchos azt állítja, hogy kortársai nem nagyobbak, mint az őskorszak újszülött gyermekei. Plinius pedig, hogy elfogadhatóbbá tegye ezt a hitet, Kréta szigetén talált állítólagos emberi csontokról beszél, amelyeknek a hossza meghaladja a 20 métert. A modern népek eposzéi is ez elterjedt vélemény befolyása alatt állanak. Az őseinkről szóló tudomány maga is gyakran keres támaszt ebben a hitben, amelyet az anyatejjel szívunk magunkba. Így a Henrion egyébként érdekes elmélete, amely a XVIII. század kezdetén a közhiszékenység számára egy szigorúan »tudományos« táblázatot szállított arról, hogy miként csökken az emberfaj termete Ádám apánk óta. Ennek a magassága tizennyolc méter volt; az Ábrahámé már csak kilenc; Herkules mindössze három méter hosszú volt, Nagy Sándor pedig csak kettő.

A modern tudománynak nem volt nehéz ennek a hitnek az alaptalanságát bizonyítani. Manouvrier és Rahon mérései szerint a Neandervölgyi ember (quaterner korbeltől) 1.613 m; a Spy-ember 1.610; a langeriai szétzúzódott ember 1.669; a chancelade-i troglodita 1.612. – 429 férfi és 189 női csontvázból nyert középszámait a férfiakra 1.575, a nőkre 1.525 m. magasságot adnak. Ennélfogva az ember ma magasabb növésű, mint a történetelőtti korban volt. Természetes, hogy amit százezer év nem tehetett meg, arra néhány század sem volt képes. Rahon megmérte a Saint-Marcel temetőben talált V. századbeltől és a Saint-Germaine XI. századbeltől csontvázait; mindkettő ugyanazt a közép-számot adta: 1.677 a férfiaknál, 1.575 a nőknél.

Az óriásokban való hitet főleg az táplálta, hogy az ásatag állatok csontját a praehisztórikus ember csontjainak hitték; erre a legmulatságosabb esetek halmaza áll rendelkezésünkre; így 1871-ben a krakkói várkapólnában szentek csontjait mutogatták; ezek valójában egy rinocéros koponya, egy masztodont csont és egy cet fél állkapcsa voltak.

A környezet hatása alatt a népek középstermetűvé válnak; ebben a jelenségben az a fontos, hogy a természet nagybodulásának viszonylagos periódusai mindenütt ugyanazon törvényeket követik. Quetelet a *l'Homme* és az *Anthropométrie* c. műveiben általános törvényt próbált felállítani a jólétnek, a kornak és a nemnek a természetre való befolyásáról.

Ezekhez a tényezőkhöz a foglalkozást is hozzá kell venni. Az amerikai lányok esete sokkal nagyobb arányban ismétlődik Japánban. A gazdag osztályok leszármazottjai szenvedélyesen tanulnak, s abbahagytak minden más foglalkozást; ezek napról-napra kisebbek és gyöngébbekké lesznek; a nép erős és nagy; a két osztály két külön fajnak látszik.

Ha a természetre ható számos okot tekintetbe vesszük, rögtön előtűnik Broca, Boudin és más antropológusok azon véleményének tarthatatlansága, mely szerint a természet a faj specifikus kifejezője.

Hogy a faj mennyire *quantité négligeable* a természet nagyságának kifejlődésénél, arra igen érdekes példa Amerika. A három faj, a fehér, indián és néger csaknem egyforma természetűek. Baxter mérései szerint a fehérek átlagmagassága 1.73; az indiánoké és négerké 1.70.

Még érdekesebb a Gould megfigyelése. E szerint azok a írek, akik fiatalon kerültek Amerikába, magosabbak azoknál, akik 30 éves koruk után vándoroltak ki; ez a kor pedig a növekedés befejeződésének ideje.

Az is általában elterjedt nézet, hogy a magas természet a nemes származás mutatója. Az antropopszichológusok ebből a szempontból a magas természetű, szőke dolichocefálokat teszik az emberiség élére. Nos, ha elfogadjuk Topinard felosztását: *magas természet* 1.70-től felfelé; *középnél magasabb természet* 1.65-től 1.70-ig; *középnél alacsonyabb természet* 1.60-tól

1.65-ig; és *alacsony termet* 1.60 alatt, akkor először is azt találjuk, hogy a magas termet leggyakoribb a patagonok (1.781), polynéziaiak (1.762), irokézek (1-735), a négerék, kafferek közt; csak ezek után jönnek a skandinávok, angolok, skótok, eszkimók, írek stb., stb.; a franciák (1.650) középen állnak az India keleti részén lakó törzsek (1.652) és az algériai négerék (1.645) közt.

Említsük itt meg, hogy ezek a számok nem minden esetben megbízhatók. Magellan 7 és $\frac{1}{2}$ láb magasnak látta a patagonokat; Sebald de Noort 10-11 lábnak; Commerson öt láb, hat hüvelyknek; Byron tengernagy hét lábnak; ma pedig tudják, hogy ezek az állítólagos óriások egyenlő magasok a skandinávokkal.

A testsúly nem mindig arányos a termettel. Gould számítása szerint minden centiméter magasságnak megfelel: a spanyolnál 364 gramm, az angolnál 366; a franciánál, belga és svájcínál 372; az északamerikainál 374; a németnél 376; a skandinávnál 382; a négernél és a mulattnál 387, az irokéznel 422. Ha ezek a számok igazak is, következtetéseket nem vonhatunk le belőlük; valószínű, hogy az életmód játssza a létrejöttükben a főszerepet, ehhez járul a táplálék, az álm tartama és a szabad levegőn való testi munka.

2. A szín.

A bőrszín az ember legfeltűnőbb jegye; ennek az árnyalatai szerint osztották fel legrégebben az emberiséget és ez a felosztás a legértéktelebb és a leghibásabb. így a *fehér* fajok közt vannak ébenfeketék (a bicharis-ek, vagy Senegal fekete maorijai), a *feketék* közt pedig szőkeket vagy sárgákat találunk (ilyenek pl. a busmanok). A fekete, sárga és fehér bőr összetétele teljesen azonos, Mindegyik három részből áll: a hám, a nyálkástest és az epidermis. A változó elem a nyálkástest sejteinek a színe. A négernél ez sötétbarna, a szőkehajú fehérbőrűnél halványsárga, a barnahajú fehérbőrűnél többé-kevésbé barna. De ennek a különbségnek az eredetét keresve, hamar rájövünk, hogy itt a legnagyobb befolyást a környezet gyakorolja, főleg a napsugarak közvetlen hatása által. Erre érdekes példa a Philippini szige-

tekén vagy a Jóremény-fokon ismeretes »néger« tyúk; ez az európai tyúk származéka és attól bőrszínén kívül semmi másban nem különbözik; és a színelkülönbség sokkal élesebb és mélyebbre ható, mint az embernél, mert náluk mind a három bőrreteg, sőt a bőrizmok is feketék.

A bőrszín a szervezet festőanyagának eloszlásától és termelésétől függ. Ez az éppen, ami a környezet behatása alatt áll. Az Egyesült-Államokba vitt négerek színe erősen meghalványodott, ép úgy, mint ahogy arcvonásaik is módosultak. E. Reclus szerint »a néger ötven év alatt jó negyed-részt meghaladta annak a távolságnak, ami a fehértől elválasztja«. De ennél is jellemzőbb tény, hogy az éghajlat befolyása alatt úgy a néger, mint a yankee a benszülött vörösbőrű típushoz kezd közelíteni; ez az Egyesült Államok mai lakóinak fiziológiai átalakulásából kétségtelenül megállapítható.

Említsük itt fel, hogy a fehér faj, az etnográfusok e büszkesége, G. Sergi, Brinton és mások véleménye szerint egy néger faj, az Euro-afrikaiak egyenes származéka; ezek mérhetetlen idővel ezelőtt költöztek be Észak-Afrikából. Ennek az elméletnek bizonyos valószínűséget kölcsönöznek azok a néger eredetűnek tekintett csontok, amiket szelvényben találnak Európa különböző részein.

Így a Menton melletti Grotte des Enfants-ban talált csontokról Verneau azt állítja, hogy azok csak néger eredetűek lehetnek. Fogazatuk lényegesen különbözik a mai európai fogazatától. Hervé 1903-ban két negroid koponyát talált Quiberon félszigetén, Pittard a Rhone völgyében akadt hasonló leletre.

Azt már Linné megmondta, hogy az emberi nem felosztásánál nem bizhatunk a színben; ennek változásai a pigment különböző színezésére redukálódnak, ez a színezés pedig a külső föltételek behatására változik.

A bőr alapszíneit az átmenetek folytonos sora köti össze. Vannak tejeskávés színű makaldok, szürkésárga busmanok, olívszöld ázsiai népek, piszkossárga obongók, mahagóni vörös bisharik, rézvörös polinéziaiak, rhabarbara-sárga fulbák.

Ebben a tartományban minden változik a környezettel; természetesen, ha fiziológiai változásokról van szó, akkor

nem évek, hanem nemzedékek szerint kell számítani. Egyes vonások már az első nemzedéknél megváltoznak. Így, ha a japáni 20 évig él Európában, bőrszíne megváltozik; a második generáció elveszti szemének jellemző ferdeségét.

A környezet hatása a bőr színére legjobban a kakas-fajoknál észlelhető. Az északi vidékről délre vitt fehér baromfi hamar megsárgul. A pigment változása nem szorítkozik a bőrre, hanem a húsrá is kiterjed. Ezt Blanchon a táplálkozás befolyásának tulajdonítja. Tudjuk, hogy a tengerivel táplált szárnyasnak a sárga lába mélyebb színt nyer, fehér tollazata megsárgul. Ha a szárnyasnak vedlése alatt naponta kevés vaskarbonátot adunk, tollazata élénkebb színű lesz és ércfényt kap. A madártenyésztők régóta tudják, hogy a színezetet a táplálék megváltoztatja és ezt a tényt sokszorosan fel is használják.

Lehet, hogy az emberek színe, ép úgy, mint az állatoké és növényeké, közvetlen összefüggésben áll megélhetési lehetőségeikkel. A nap maga is különböző hatású a különböző színű élőlényekre. Egyes állat- és növényfajokat megöl, másokat éltet. Így egyes pelargonium-fajoknak használ a napfény, másoknak káros.

Az is ismeretes tény, hogy a színezettel a paraziták hatása is összefüggésben áll. Darwin idézi a *Gardener's Chronicle*-ből, hogy a Malaga-vidéki szőlőbetegség első korszakában csak a fehér szőlő szenvedett, míg a piros és fekete fajok bántatlanok maradtak.

Az emberekre ugyanez áll. Sok fehér ember nem bír el bizonyos éghajlatokat, míg a színesek könnyen alkalmazkodnak. Valószínű, hogy a színezet sok esetben nem más, mint a környezet feltételeihez való öntudatlan alkalmazkodás. A környezet hatása alatt és kétségtelenül a kiválasztás folyamatán át nyerték az emberek a fejlődésükhöz legalkalmasabb színt. Ha ez igaz, akkor mi sem természetesebb, mint hogy a környezet változásával a szín is megváltozik. Erre pedig az Észak-Amerikába vitt néger példája világos bizonyíték.

A bőr árnyalatainak átalakulása fiziológiailag nem jelentékeny változás, mivel a szín tisztán felületi tulajdonság; Virchow nevezetes vizsgálatai szerint »a színezet különbségei

nem minőségi, hanem mennyiségi különbségek«. Néha a felületen maradvá, néha mélyebben elhelyezkedve, de mindig azonos pigmentumok alkotják a különböző színeződés lényeges elemeit.

3. A haj.

A bőr színével közvetlen összefüggésben áll a hajzat. A négereknek rövid és göndörszálú, gyapjas hajuk van. Bory de Saint-Vincent szerint az emberi hajzat két csoportba osztható, ezek a göndör és sima haj. De a haj ép úgy, mint a bőrszín, e két szélsőség közt minden árnyalatban megtalálható. Brown szerint egy elvágott hajszálról meg lehet ismerni, hogy milyen fajú emberé volt. A négernél a keresztmetszet nyúlt ellipszis, a vörösbőrűnél köralakú, a fehérnél a kettő közt középen álló. Pruner Bey három különböző hajzatot ismer: a vékony szálút, a milyen a négereké vagy busmanoké; a fehér fajok középvastagságú hajszálát és a durva, kemény, vastagszálú hajtat, amelyet a mongoloknál, kínaiaknál, amerikaiaknál és malájoknál találunk.

De ha a négerek hajzatát vizsgáljuk, rögtön észrevesszük, hogy mennyire változik az a környezet behatására. Így a több nemzedék óta Észak-Amerikában lakó néger hajzata a többi amerikai népfaj, az angolok, németek, szlávok hajzához kezd hasonlítani.

Sorby a hajzataból kénsavval való kezelés által különböző színes anyagokat vont ki. Ezek négy főcsoportba oszthatók halvány vörös, sötét vörös, sárga és fekete. Ezek a színek azonban, a kísérlet tanúsága szerint, fokozatot alkotnak s egymásból leszármaztathatók.

Ez a tény alapvető jelentőségű. Első sorban azt bizonyítja, hogy e helyen csak mennyiségi különbségekről van szó.

Miután a haj színezet nem adott alapot a fajok elválasztására, a hajzat mennyiségével próbálták ezt elérni. Tudjuk, hogy a fejszőrözetten kívül rövid és merev szőrözet van a szemöldökön, szempillán, az orrnyilas kezdetén, a fülben, a szem belső szögletében, a hónalatt, a könyökön. Ez a szőrözet, az ainokat és todákat kivéve, nem mutat a különböző fajoknál nagyobb eltéréseket.

Ekkor a haj belső szerkezetével próbálták a felosztást megcsinálni. Topinard szerint a négy főalak: az *egyenes*, *hullámos*, *göndör* és *gyapjas*, így oszlik meg az emberek közt: a sárga fajok és az amerikaiak haja egyenes; az európaiak, szemiták és bербerek haja hullámos; az ausztráliaiak és a meszticek haja göndör; végre a néger haja gyapjas, azaz ennél a hajgyűrűk egymásba hatolnak.

De ha el is fogadjuk ezt a felosztást, újra oda jutunk, hogy a sima és a gyapjas haj közt folytonos az átmenet s így a felosztás határai szétfolynak. Amellett, ha e felosztás kereteit meg akarjuk tartani, akkor meg kell engednünk, hogy a néger hajzat áll a fejlődés legmagasabb fokán; mert ha az ember annál »nemesebb«, minél jobban különbözik a majmoktól és az antropoidáktól, akkor azt is számításba kell vennünk, hogy ezeknek csak egyenes vagy igen kevésbé hullámos szőrözetük van, körülbelül olyan, mint az európaiaké, amerikaiaké, szemitáké és bербereké. A néger gyapjas haja semmiben sem hasonlít a majom szőrözetéhez. Ebből is láthatjuk, hogy milyen veszedelmes az emberiségnek a rendes formula szerint való felosztása.

4. A barnák és a szőkék.

Az antropológusokat, főleg azonban az antropszichológusokat nagyban foglalkoztatja a szőkék és barnák kérdése. Kedvenc formulájukat itt is felhasználva, a koponyaforma alakjaihoz köti a hajszínt: a dolichocefálok szőkék, bőrük halvány és ez a három tulajdonság egy kiváltságos fajt jellemez. Később ki fogjuk mutatni ennek a dogmának a képtelenségét, amelynek a kultusza csak a tömegőrület ragadós voltával magyarázható.

Néhány szöke és hosszú koponyájú nép szemléletétől szuggerálva, akik az emberi műveltséget századokon át vezették, egyes tudósok örök törvényképen akarták felállítani, ami időleges volt. Ezért elfelejtették, gyakran el akarták felejtetni azt a történeti tényt, hogy az emberi gondolkozás vezetése gyakran változtatott gazdát; a vezérszerep aethiópoké, kínaiaké, görögöké és rómaiaké, barna kellaké és szöke germánoké volt, szóval mindenféle színű és koponya-

alkatú népeké. Amellett szőke és barna, hosszú és széles koponya egy ország, egy város, sokszor egy családban is megtalálható egymás mellett.

A hajzat és a szem színét illetően a német antropológiai társaság Virchow vezetése alatt óriási ankétet rendezett. A német iskolák mindkét nemű tanulóinak haj-, bőr- és szemszíne volt az ankét tárgya. Ennek a sikere számos hasonló gyűjtést eredményezett Belgiumban, Svájcban és Ausztriában. Az antropológia ezzel tíz millió gyermek adatának birtokába jutott. A szőkék száma (Belgium kivételével) az egésznek egy negyedére rúgott, a barnáké egy hatodára, a többi kevert típus volt. A »szőke németek«-nek csak 31%-a volt szőke, 14%-a barna és 55% kevert típusú volt.

Említsük fel a dr. Beddöe vizsgálatait is, amelyeknek eredményét táblázatok foglalják össze. Íme ezeknek néhány jellemző adata: 1000 skót hegylakó közt, akiknek mint keltáknak barnának kellene lenniök, 45% szőke, 30% barna és 25% kevert típusú volt; 1250 bécsi közül (ez meg szőke germán faj) 32% szőke, 23% barna, 45% kevert.

Franciaországban ugyanilyen eredményű kísérletek történtek: a barnák és szőkék teljesen össze vannak keverve és szabálytalanul szétosztva.

Mindezen megfigyelések adatait legfeljebb azon közlő helyé lehetne általánosítani, hogy az északi országokban a szőkék a számosabbak, a déliekben a barnák.

KILENCEDIK FEJEZET.

Steatopigia, a keblek és szeméremajkak megnyúlása.

Említsük még fel a testi rútság néhány feltünőbb esetét, amivel egyes utazóknak sikerült nagy lármát ütni.

A hottentotta, kaffer, busman és szomáli asszonyoknál gyakori eset, hogy a far-izmok körül mértéktelenül kifejlődött zsírtömegek halmozódnak fel, amelyek a legkisebb mozgásra erősen vibrálnak; ezt a tünetényt steatopigiának nevezték el és sok antropológus, köztük Topinard is, élesen elválasztó faji vonást lát benne.

Pedig e tünetény először is *nem általános*, bár igen gyakori; másrészt pedig, Livingstone szerint, sok búrasszony, tehát fehér fajú, aki régebben lakik Dél-Afrikában, hasonló jelenséget mutat. Azt se felejtjük el, hogy itt csupán egy helyhez kötött, különböző nagyságban előforduló zsírtéteg megnagyobbodásáról van szó, nem pedig egy új szerv vagy egy leszármazhatatlan vonás feltűnéséről. Amellett, ha kisebb mértékben is, de megvan sok európai asszonynál; Pompeji romjai közt olyan képeket találunk, amelyek arra mutatnak, hogy ezt a »növekedést« szépnek tekintették.

Másik két jelenség: az emlők és a szeméremajkak mértéktelen megnyúlása. Több busman nő a vállát is körül tudja fogni keblével; a szeméremajkak egyeseknél 15-18 cm-re nőriek.

Ne feledjük el, hogy ez a három jelenség ugyanazon környezet feltételei közt élő népeknél fejlett ki; amellett sporadikus megjelenésűek és nem általánosak. A keblek megnyúlása igen egyszerűen magyarázható; a hottentotta és busman asszonyoknak ugyanis megvan az a rossz

szokásuk, hogy a kebleiket húzgálják. Ranke azt állítja, hogy ez a szokás nem szorítkozik a hottentottákra; északi Hollandiában, valamint Dalmáciában sok parasztasszony tesz szert hosszú keblekre ugyanezen szokása folytán.

A szeméremajkak meghosszabbodása nem ritka a fiatal fehér lányoknál; amellet, miután a nőstény gorillánál azok csaknem láthatatlanok, ezt a megnyúlást logikusan az emberi felsőség jelének kell tekintenünk.

TIZEDIK FEJEZET.

Fiziológiai és patológiai különbségek.

1. A fiziológiai folyamatok egyformasága.

Az ember fiziológiája minden egyénre, minden fajra egységes; aki a sárga vagy fekete faj külön élettanáról akarna beszélni, közne vétségnek tenné ki magát. A lélegzés, táplálkozás, terhesség, növés, a kor különböző fázisai, szóval a két legünnepeleyesebb mozzanat: a születés és halál közé beékelt fiziológiai létük egész fejlődése azonos törvényeket követ. A terhességi periódus különbözőségé, ami néha ugyanegy családhoz tartozó állatoknál is előfordul, az embernél ismeretlen. Ez a periódus a különböző disznófajoknál 109-123 napig tart (Nathusius); Tessier 1131 tehenet figyelt meg s ezeknél a terhességi idő különbsége 81 napot *tett* ki. Lefour azt állítja, hogy a terhesség ideje hosszabb a nagy német fajtáknál, mint a kisebbeknél. Ha a többi állatfajt is megvizsgáljuk ebből a szempontból, azt találjuk, hogy a terhesség ideje mindnél változó a fajták szerint. Nathusius megfigyelése szerint a merinói és a Southdown juhok, amelyek pedig teljesen azonos feltételek között élnek, különböző terhességi periódust mutatnak; a különbséget tisztán mutatja a következő táblázat:

Merinói faj	150.3 nap
Southdown faj	144.2 »
E két faj korcsutódai	146.3 »
Háromnegyed Southdown	145-5 »

A termékenység is a fajok szerint változik az állatoknál. Az évenkénti terhességek száma és az egy terhességből származó kölykök száma ugyanazon állatfaj alosztályainál

különböző; a házi állatoknál általában nagyobb, mint a vadaknál. A mezei nyúl évente négyszer hoz 4-8 kölyköt; a házi nyúl 6-7-szer kölykezik, egyszerre 8-10-et. Darwin és Herbert Spencer gyakran említenek szelídített madarakat és egyéb háziállatokat, amelyeknek a termékenysége a fajok szerint változik. A vaddraca 5-10 tojást tojik; a szelídített ugyanabban az évben 80-100-at.

Az embernél ennek a jelenségnek nyoma sincs. A születek száma népenként különbözik, de ez semmi összefüggésben sincs a faji tényezővel. Minden népnek vannak termékeny és viszonylag meddő korszakai s ezeknek szociológiai okuk van, ami végeredményben az illető nép erkölcsére és életmódjára vezethető vissza. A csecsemő természetes táplálása változó ugyan, de ez is teljesen a felvett szokások eredménye „és nemcsak egy ország, hanem egy család keretében is változó.

A szexuális élet minden korszaka ugyanazon szabályossággal folyik le minden faj egyéneinél; a pubertás kora változik ugyan, de nem a fajok, hanem az éghajlat szerint.

A vérkeringés is azonos törvényeket követ. A pulzus különbségeinek oka a kor, egészség, emésztés, az egyén ingerlékenysége stb., de sohasem a faj.

A légzés és az emésztés szintén egyéni és nem faji különbségeket mutat.

Azok a kísérletek, amelyek az embereket beszélési és éneklési képességük, látó, halló és szagló szerveik használata szerint akarják felosztani, teljesen eredménytelenek maradtak.

Az emberi életkor főleg az éghajlat, jólét, a higiénia fejlettsége és sohasem fajok szerint változik. A hosszúéletűség egyes családoknál öröklékeny, ez is a fajra való tekintet nélkül; amellet az egészségnek ez a tőkéje gyorsan fogy; gyakran már a második nemzedéknél kiapad.

A betegségek is körülbelül egyenlőképen támadják az emberiség minden részét. De minden betegség a környezet-hez és nem az emberfajhoz tartozik; egyeseket a fajok megkülönböztető tulajdonainak tartanak, de a valóság nem igazolja ezt a nézetet. Igaz ugyan, hogy egyes betegségek könnyebben érik el a forró égöv alatt a fehéreket, mint a négereket, de ez egyrészt onnan van, hogy a benszülöttek

megszokták az éghajlatot, másrészt az életmódjukat is jobban alkalmazták a környezethez. A mocsárláz egyformáit szedte áldozatait a benszülöttek és bevándorlók közül; s amióta bacillusát felfedezték, egyformán tudnak ellene védekezni, akár benszülött, akár idegen a beteg.

Az álomkór, a legújabb afrikai betegség, szintén egyformán eléri a négereket és a bevándorolt fehéreket. A kolera és a pestis sem veszik tekintetbe a faji különbségeket. Ami változó, az az egyén ellenálló ereje. Ha egy ragályos betegséget egy addig érintetlen országba hurcolnak, az eleinte aránylag több áldozatot szed; később a jobban szervezett ellenállás s a szervezet alkalmazkodása folytán a veszedelem fogy és szokásos mértékére száll le. De mindezen esetekben a környezet változó feltételei jönnek számba, nem pedig redukálhatatlan emberi tulajdonságok.

2. Az emberi test szépsége.

Miután az emberről szóló tudományt és az emberek közti összehasonlításokat a fehérek csinálják, természetes, hogy a saját fajuk vonásai szerepelnek a szépség és a felsőség normái gyanánt. Mivel a szépség megítélése lényegesen szubjektív dolog, természetes, hogy ahol a fehérek ennek a meghatározásával foglalkoztak, a szépség elemeit közvetlen környezetükből vették; a többi népek aszerint szépek vagy csúnyák, amint a fehér művészek és tudósok által megalkotott típushoz hasonlítanak vagy eltérnek attól.

A szépség »normáit« az ókorban is felállították, így Egyiptomban; mindezekben az emberi típus egysége az uralkodó gondolat. A típusok változatossága Dürer Alberttel lép föl: ő rajzolt először a fehér típustól elütő néger fejet.

Az egyiptomi szépség-kánon az emberi arcot 19 vízszintes fekvésű részre osztotta fel; a görögökét Polykletos szobra mutatja legtisztábban; a rómaiaknál Vitruvius; később Alberti, Dürer, Jean Cousin, újabban Gerdy (1830) és Quetelet (1870) csináltak hasonló szépség-előírásokat. Az antropológusok méreteire a művészek alkotta formák lényeges befolyást gyakoroltak.

A »közönség« egyébiránt azt tartja szépnek, amit szépgyanánt ad elé a hagyomány. Mindannyian a plasztikus szépség bizonyos formái iránt való érzékkel születünk; ezt a hagyomány és a környezet véleménye határozzák meg közelebről. Az ember juhtermészete ritkán lázad fel az elfogadott eszmék ellen; ez utóbbiak gyakran ép oly erősek, mint a velünk születettek. Szépnek találjuk mindazt, amit elődeink, főleg pedig az ú. n. hozzáértők annak találnak. Ez áll asszonyokra, képekre és szobrokra egyaránt. Mindannyian megcsodáltuk a Laokoón klasszikus szépségeit. Pedig ennek a bal lába jóval hosszabb, mint a jobb, viszont az egyensúly kedvéért az egyik fiának a jobb lába hosszabb, mint a bal.

Audran szerint az antik művészet remekein sok olyan dolog van, amit modern műtárgyakon hiányosságnak vennénk; így Apollónak a bal lába hosszabb, mint a jobb; a melosi Venus lebegő lába hosszabb, mint az, amely a test súlyát tartja.

Jegyezzük meg, hogy az Audran kánonja szerint – amely elég divatos volt a XVII. században – a fej négy részre osztható: 1. az áll aljától az orr aljáig; 2. az orr aljától az orrtőig, a szemöldökök között; 3. innen a homlok hajvonaláig; 4. a fejtetőig. Mind a négy rész 12 fokra oszlik. Ha tehát a Laokoón nagyobb fiának jobb lába – ugyancsak Audran mérései szerint – 9 fokkal hosszabb a balnál, úgy ez igen jelentékeny különbséget tesz ki.

Maguk a régiek keveset törődtek az anatómiai pontossággal. Ők is a közvélemény után indultak és nagy fejet, széles homlokot adtak a nagy férfiak szobrának, mivel ilyen volt az isteneké is; az eredmény: 90 és 100 fokos homlokok, amelyek vízfejekhez hasonlítanak; eltüntetik a nyakat, az előkelőség kifejezésére megnyújtották a tagokat. A széles váll erőt, a keskeny váll fiatalságot vagy elpuhultságot fejezett ki. Egyes korszakokban uralkodó típusként találjuk a művészi termékekben a kor egy-egy híres emberének arcát; sokáig dolgoznak a művészek egy ilyen arc befolyása alatt. A szimpatikus embereknek hasonló arcvonásokat adnak, rabszolgák és idegenek lehetőleg különböznek tőle. Ha győzők portréit készítik, arra »isteni bélyeget«

adnak s az erőt és hatalmat jelző konvencionális vonásokkal látják el. Ugyanez történik a renaissance-t követő korszakban. Olaszországban megnyújtják a tagokat a méltóság kifejezésére; Spanyolországban megrövidítik a finomság jelzésére; Hollandiában a realizmus szándékosan megvastagítja azokat; Franciaországban csak a fejét nagyítják, hogy az kösse le egyedül a figyelmet. Ha azután a konvencionális szép iránt táplált ilyenmű érzelmeinket az emberi típusok változatosságára akarjuk alkalmazni, akkor tudunk és akarunk ellenére is igazságtalanul bánunk el azokkal az emberekkel, akik nem a mi megszokott kereteinken belül élnek. De mindig és mindenütt eltér a konvencionális szépség a természetben élő igaz formától. Miután pedig bevett fogalmainkon nem akarunk változtatni, ezeket a valódi formákat csúnyának vagy alantásnak minősítjük; persze az antropológusok mai mintája a fehér típus. Blanc szerint a test hossza az orrhossz harmincszorosa, vagy a fej hossz hét és félszerese; Gerdy szerint a test 32 orrhossz, vagy 8 fejjel egyenlő. Higgadtabb antropológusok tagadják ez arányok állandó voltát. Topinard szerint az emberi típusok folytonos felbomlás és újjáalakulási folyamatban vannak. Ez azonban nem akadályoz meg más antropológusokat és a közönséget abban, hogy a négerek aránylag hosszú karjában és lábában az alsórendűség jelét ne lássák. Pedig a négerek éppen ebben a pontban sokkal jobban elütnek az orangutangtól, mint a fehérek. Ugyanez áll a testsúlyra is; a néger testsúlya a testhosszhoz arányítva nagyobb, mint angol-szászé; de itt sem a faji tényező határoz. Mayer a német népen végzett vizsgálatait alapján kimutatta, hogy a viszonylagos testsúly főleg az egyén foglalkozásától függ.

A majmokhoz hasonló népek legendája lejárta magát. Eredménytelenek maradtak mindazok a kutatások, amelyek az élő fajok közt keresték az ember és majom között való láncszemet. Nincs olyan faj, amelyik *a legjobban* és *minden tekintetben* hasonlítana a majomhoz. Minden fajban vannak hasonló és elütő vonások; a majmokhoz annyi előszeretettel hasonlított négerek sok tekintetben jobban eltérnek a majomtól, mint a legtisztább leszármazású fehérek.

A farkkal ellátott népek meséje a fehérek ellen fordult. Bartels vizsgálatai szerint ilyen egyének a fehérek közt találhatóak leggyakrabban.

Egy másik hiedelem szerint a négerék első végtagja hosszabb, mint a hátulsó; tehát csak le kell hajolnia, karját a földre eresztieni és ép úgy járhat négykézláb, mint a majom. Pontosabb mérések kiderítették, hogy a hosszú karok mítoszából egy szó sem igaz. Ranke szerint ebben a tekintetben a franciák és németek közelebb állnak a majomhoz, mint a négerék vagy a busmanok.

Az *öl* hossza is megkülönböztetés, később megfigyelés tárgya volt. De az itt nyert adatokból lehetetlen értékesíthető eredményeket levonni; Gould szerint az ölhossz a foglalkozástól függ és jelentéktelenül változik a fajok közt.

A nyak hossza különbözik ugyan népek szerint is, de még jobban különbözik a társadalmi osztályok szerint.

A tagok arányát általában a foglalkozás határozza meg. Gould konstatálja, hogy az amerikai matróz, földművelő és szellemi munkás közt több különbség van, mint a néger, vörösbőrű és fehér faj között. Boelz ugyanezt mutatja ki Japánra nézve.

Ranke pedig az emberiséget három kategóriába osztja és pedig nem a szín vagy a koponyaalak, hanem az életmód és foglalkozás szerint. Az egyik az asszony; a másik a testi munkát végző férfi; a harmadik a szellemi munkát végző és nem dolgozó ember. Ennek a három csoportnak megfelelőleg oszlik el a törzs viszonyos hossza, a nyak és karhossz, a tüdő és az izomzat fejlettsége stb. Weisbach kimutatása szerint az Ausztria és Magyarországon élő intellektuális testi arányai egyformák az ural-altáji magyarok, a szlávok és a germán lakosoknál; ellenben ugyanazon faj adatai erősen változnak a foglalkozás szerint.

Érdekes, hogy az ausztriai és magyarországi zsidók, akik részben kereskedői, részben értelmi foglalkozásokat űznek, az amerikai szellemi munkásokhoz hasonló testi adatokat adnak, míg kaukázusi rokonaik, akik a körülöttük élők-höz hasonló foglalkozást űznek, testileg is hasonlók ezekhez.

Az esztétikai vonások felsorolásánál említjük meg az egyes népek szagáról való ismereteinket. Sokáig azt hitték,

hogy a fehér faj ettől ment; most a japánok kijelentik hogy a fehér bőrnek elviselhetetlen szaga van.

Hue misszionárius azt állítja, hogy szagáról fel tudja ismerni a tibetit, arabot, kínait, hindut, négert, tatárt. Ennél mi tovább megyünk és azt állítjuk, hogy minden környezet megadja a maga sajátos szagát a benne élőknek. A környezet változásával ez is megváltozik. Így az Amerikában élő néger elveszti a sajátos néger illatot, helyesebben az amerikaiakéhoz hasonlót nyer, amelyet aztán az amerikai lakók nem éreznek, ép úgy, mint nem a hogy érzik a magukét.

Következtetések.

A különböző emberi típusoknak esztétikai szempontból való összevetése következtetések levonására egyáltalán nem ad alkalmat. Hiábavaló fáradság lenne, – mondja Broca ha a vad népektől a fehér emberig fokozatosan felfelé haladó típusok sorozatát akarnók felállítani. Mindenütt ugyanazzal a jelenséggel találkozunk: minden faj szép (!) bizonyos tekintetben, más szempontokból pedig csúnya (!), azaz helyesebben csak a mi szubjektív fogalmaink szerint szépek vagy csúnyák. Az emberi nem külseje is a művelődési foka szerint változik, úgy hogy az embereket két főcsoportra lehetne osztani: civilizált ember és vadember. Ha így tekintjük s azonfelül a környezet szempontjából tanulmányozzuk őket, rá fogunk jönni az egyéni változatok titkára. Ezek mindenekelőtt az életmód és a fejlődő értelmiség eredői. Minél logikusabb az összefüggés életmódunk és szervezetünk szükségletei közt, annál harmónikusabban fejlődik a test s annál könnyebben éri el teljes fejlettségét. De a magas kultúra egyáltalán nem jelent mindig esztétikai szépséget; a túlságba vitt szellemi munka sok civilizált nép típusát hitványabbá tette. Egyedül a testi szükségleteink és szellemi törekvéseink szerencsés összhangba hozása biztosíthatja az emberi nemnek a testi tökéletesség legmagasabb fokát.

Ez a fok, az emberiség előtt megnyíló nagy jövő nincs elzárva egy faj előtt sem; mindegyik egyenlően kedves a dolgok örök elvének.

MÁSODIK RÉSZ.
AZ EMBERI FAJ EGYSÉGE.

ELSŐ FEJEZET.

A környezet, mint uralkodó tényező az emberiség fejlődésében.

I.

Az előbbi fejezetekben elemzett tények megmutatták, hogy az emberfajokban észlelhető különbségek másodrendű fontosságúak. Ezeket egy uszadéki képlethez hasonlíthatnók, amiket bizonyos körülmények létrehozta, mások ismét eltüntetnek. Ezen csekélyebb jelentőségű, az idő folyamán különös körülmények befolyására létrejött változások mögött mindig és mindenütt kiviláglik az emberi faj benső egysége. Az ember, mint minden más szerves lény, alá van vetve a környezet hatásának; ez a tényező uralkodó befolyású a természetben lefolyó összes változásokban. Ezen erő mellett, amely a századok beláthatatlan során a változás irányában hat, van egy másik erő, amely konzerváló hatást gyakorolva, az előbbinek befolyását ellensúlyozza.

Ez a második erő az átöröklés. Ennek hatása alatt a szerzett tulajdonságok a következő nemzedékekben való fennmaradásra törekszenek. Ebben a centripetális és centrifugális két erőben tömörülnek az élő anyag fejlődésének fő elemei. Az elméleti részben láttuk, hogy a neo-darwinisták felfogása szerint van egy különleges, túlnyomó befolyású ok, ami egymagában alakítja át az élőlényeket és hozza létre az új nemeket, fajokat és családokat. De ezek a hirtelen változások, amik olyan fontos szerepet játszanak az állat- és növényvilágban, az emberi nem életében egyáltalában nem találhatók meg. És ha ennél is akadnak néha kivételes, *monstruózus* alakulatok, azok mindig elszigetelten maradnak és a szerencsétlen egyedek halálával elpusztulnak.

Később meg fogjuk látni, hogy mindebből milyen következtetéseket vonhatunk le. De bármilyen nagy befolyása van ennek az újonnan felfedezett tényezőnek, amely egyre jobban előtérbe lép a fejlődésben, az változatlanul fennáll, hogy úgy a hirtelen variáció, mint az átöröklés alá vannak vetve a környezet uralkodó befolyásának. Ez a törzs; a többiek csak ennek ágai. De hogy a környezet sokszerű és minden irányba kiható befolyását áttekinthessük, a környezet szót legtágasabb értelmében kell felfognunk. Érteni fogjuk rajta azon feltételek összességét, amelyek az élet létrejöttét kísérik, követik földi létén és csak az élet eltűnésével szűnnek meg.

Eszerint az éghajlati viszonyok, a talaj minősége, a társadalmi, politikai és szellemi élet s az anyagi jólét mind külön részei annak, amit a *milieu* kifejezésben foglaltunk össze. Ha nem akarunk hamis képet nyerni ennek a valódi fontosságáról, az alkotó ezernyi tényező közül egyet sem szabad elhanyagolni, valamint nem hagyhatjuk figyelmen kívül az embrió keletkezése és fejlődésének idején sem. Az élő lények emelkedő során haladva, azt látjuk, hogy az életüket befolyásoló környezet egyre bonyolultabb természetű. Egy béléfereg környezete nem terjed túl azon az állaton, amin az élőszkodik. Az édesvízi algáé legfőlegb arra az árokra terjed, amiben az alga tartózkodik. A tengerfenéki állatok »környezete« sokkal szűkebb mint a föld felszínén élőké, mert azokat sokkal kisebb számú együttélők és utánuk következők befolyásolják mint a szárazföldieket, a Spencer kifejezését használva. Vessük össze a rovarok életét a madarakéval, ez utóbbiakét a négylábuakéval és az emberével; rögtön észre vesszük, hogy mennyire bonyolul a »környezet« az élőlények fejlődésével. Az egyént alakító külső okok menete számtani haladvány formájú. Tekintsük az ember életét: a környezet, helyesebben azon környezeteknek a száma, amiktől az ember függ, fantasztikus nagyságú. Az egész fiziológiai élet megszámlálhatatlan ok eredője; csupán a táplálkozási és lélekezési működések milliárdokra menő okot és befolyást foglalnak magukba és vesznek fel.

Vegyük még ehhez a társadalmi, erkölcsi, politikai környezetet; ezek magukban is képzelhetetlen számú elemet működtetnek.

A környezet épügy befolyásolja az uterusi vagy tojásban fejlődő életet, mint a kialakult egyénét. A környezet változtatásával egyes lények alaptulajdonságai is megváltoznak. Emlékezzünk vissza az A. Chauveau meggyőző kísérleteire; ezekben a hullabaktériumokat *ártalmatlanná* sikerült tennie. Azaz ez a kutató megfosztotta a mondott anyagot mérges tulajdonságaitól azért, hogy magas nyomás alatt oxgén behatásának tette ki, vagyis megváltoztatta természetes fejlődési környezetét. Sőt ezeket az új sajátságokat állandósítani is lehetett egy új fajban. Az így szerzett tulajdonságok állandóak s az egymásra jövő nemzedékekben a közönségesen alkalmazott tenyésztő módszerekkel tarthatók meg. Miután Chauveau megfosztotta a mikrobát fertőző képességétől, sikerült neki azt újra feléleszteni azért, hogy a tenyészethez vért adott. így a környezet változtatásával a pathogen mikrobiológia mesterséges átalakulását érhetjük el. Ha a tenyészetekre tovább hagynók hatni az oxgént, talán olyan fajokhoz jutnánk, melyek a hullabacillusoktól lényegesen különböznenek. A mikrobiológia és a mesterséges tenyészetek segítségével a környezet hatását a legtisztább formájában észlelhetjük. E hatás főképp a kriptogám fajoknál nyilvánul, amelyek hihetetlenül termékenyek és gyorsak a nemzedékek egymásrakövetkezésében. Laurent bebizonyította, hogy a *Cladosporum herbarum* nevű hyphomycet gomba hét különböző válfajt mutat a szerint, hogy milyen környezetben tenyésztik.

Flourens egy nőstény emlős foetusának csontjait vörösre festette azért, hogy az anya táplálékába pirosító bűzért kevert. Ennek a befolyásnak akárhány példája van a szerves élet minden ágában, s ezekből soha sem lehet eleget idézni. Decaisne a párisi Muséum d'histoire naturelle-ben hét különböző fajú útifüvet tenyésztett; néhány generáció után a hét faj egybeolvadt. Hasonlítsuk össze az agyagszilikátos és az agyagmeszes földek hatását a növénymagvakra. Míg az előbbi szilikátos, hideg föld kevésbé zamatos növényt és középszerű füvet terem, addig a másik a benne levő mészkalk rész folytán erősen termékeny, szép és hatalmas növényzetet hoz létre. Ez az oka annak is, amit Franciaországban láthatunk, ha Normandiából Maine felé megyünk,

hogyan tűnik el ugyanis a gazdag, bő tenyészet, gyakran minden átmenet nélkül. Ugyanez a jelenség megfigyelhető az állati életben is. Sokszor egy és ugyanazon völgyben, amit egy kis patak szel ketté, s az egyik parton kovás, a másikon meszes talaj van, az ökrök, lovak, juhok mintha két különböző országból valók volnának. Az egyik oldalon nagy, kövér, erős állatok; a másik parton kicsik és soványak.

II.

A növények élő anyagában csakis élettelen elemeket, ásványi részeket találunk; a növény anyaga szervesetlen vegyületek összetétele. És amint a növényeknek, úgy az állatoknak és az embernek is a szervesetlen anyag alkotja fő táplálékát (Liebig). Ezt a tényt századokon keresztül félreismerték, de ma már az élőkre vonatkozólag sem vonják kétségbe. Így pl. Aveyron tartományban úgy a lakosság, mint a háziállatok két jól elkülönült típust mutatnak, amelyek a vidék fő geológiai tagozásának, a kova- és a mésztalajnak felelnek meg. Az elsők az ember és a juh kistermetű, vékonycsontú; a másikon hatalmas csontozatot és nagy termetet találunk.

Ezen különbségek mellett éppilyen élesen mutatkozó különbségek vannak a fogazat alkatában és egészségében, az emberek erkölcsi alkatában, sőt az anyanyelvük kiejtésében. Delponnál olvassuk, hogy Figeac kerületben a Livernon kanton meszes, termékeny síkságán a lakosok erősek, egészségesek, a közép termetmagasság 1.632; Latronquière tartomány hegyes, terméketlen gránittalaján, amely rozsnál, gesztenyénél, burgonyánál egyebet nem terem, szembeötlő a lakók keskeny válla, szűk melle, lymphatikus temperamentuma; ezek csak 22-23 éves korukban érik el teljes kifejltségüket; a közép termetmagasság átlaga 1.599 m sőt Montét községben 1.579. Lagneux bebizonyította, hogy a foszfátban szűkölködő gránittalajú vidékeken sem a növények, sem az emberek nem érik el rendes nagyságukat.

Magas hegységben felfelé haladva, észrevehetjük, hogy a növények, állatok és emberek egyre gyengébb testalkatúak.

A legfontosabb szervek betegségei gyakoriak. Így befolyásolja a talaj összetétele és ásvány tartalma az élőlények alakját és életképességét. És ha az ember viszonylag kevesebb ásványi részt vesz fel mint az állat, ez ismét kevesebbet mint a növény, azért ő is sok ásványt tartalmaz. Gaube számítása szerint egy 68 kg.-os ember következő alkatrészekből áll: 44.66 kg. víz; 21.30 kg. szerves anyag; 2.04 kg. ásvány; azaz az ásványi részek az egésznek 3%-át teszik. Így jobban feltűnik a mész, szóda, vas és potassium fontossága az élő organizmusok életében.

Gaube idézi egy nőtény nyúl példáját; az állatot ásványi anyagokban szegény táplálkozásra kényszerítették. Eredmény: az ellés igen hosszú ideig tart; kölykei a rendes nagyság felét, harmadát érik el; bőrük sima és gelatinszerű; a tagok alig válnak ki; a felső és alsó metszőfogak hiányoznak; halandóságuk óriási.

A növények életében a potasszium, az emberében a szódium játssza a főszerepet az ásványok közül. Ebből naponként egy decigrammot szükségei testének minden kilogrammjára. Ez magyarázza a só szükségességét. A vegetáriánusok, akik kevés sótartalmú ételt vesznek magukhoz, kénytelenek a sót más formában adni táplálékukhoz. A só-tápláléktól megfosztott ember egészsége nem maradhat tartós. Európának minden lakosa átlagban tíz kg. sót veszít évente; ennek pótlására tizenkét kg. tengeri sót, vagy szódiumchlorürt eszik meg. Ezenkívül a potassziumnak is nagy hasznát vesszük; ez nélkülözhetetlen a vér háztartásában, mert hémoglobinképző hatása által elősegíti az oxidációt. Egyes erjesztők, mint a hasnyálmirigy diastasisa közvetlenül a sodium függvényei; pedig ismeretes ezeknek a fontossága az emberi életben.

A vas fontossága is óriási. A szervezet vastartalmából néhány gramm elvonása halált okozhat. Ennek az ásványi anyagnak túlságosan nagymértékű elvonása elszegényíti a vért és halál előidézőjévé lehet. Ugyanily nélkülözhetetlen ásvány a mangán, kén stb. Szóval az ásványoknak fontos szerepük van a szerves életben. Befolyásuk a születés előtt kezdődik, s azután minden irányban áthatják a szervezet összes funkcióit.

A szicíliai *Hypericum crispum* csak akkor mérges, ha mocsaras talajon nő (Lecce), ahol tehát gyökerei sajátos módon táplálkoznak. És azok az okok, amik az élőlények változékonyságát létrehozzák, egyaránt hatnak a kifejlődött szervezetre, az embrióra és, valószínűleg már a termékenyülés előtt, a nemi elemekre. Erre nézve felhozhatjuk a szapora egerek példáját; ezek teljesen termékletlenekké válnak, ha magnéziumot tartalmazó táplálékkal etetik.

Az ásványanyagok nélkülözhetetlensége egyébként egyszerű következménye annak a ténynek, hogy, mivel folytonosan veszít a szervezet belőlük, pótlásuk okvetetlen szükséges a szervezeti egyensúly helyreállítására. Az ásványanyagok főleg a beleken távoznak (az ürülékben), de sokat veszünk a haj, köröm, az orrváladék és a könnyek útján. A haj igen gazdag ásványokban. Van benne kén, mész, potasszium, kova, magnézium, vas, szóda, ezüst, arzenikum, sőt réz is.

Gaube számítása szerint Franciaország 14 millió felnőtt asszonya körülbelül 630.000 kg. ásványt hord a hajában. Szerinte a hajzat átlagos súlya 300 gr. Minden 300 grammra napi 10 centigr. veszteség esik, ami a 14 millió asszonynál egy év alatt 511.000 kg.-ot tesz ki. Ez a félmillió kg., ha a hajra 15% átlagos ásványtartalmat számítunk, évenként 75.000 kg. ásványt ad vissza a földnek.

A körmök vágása által eltávozó ásvány mennyiség, ha nem is ily nagy, mégis sokat számít a szervezet háztartásában. Ugyancsak a Gaube számításai szerint mindenikünk 64 cgr. ásványt vág le körmeiről évente.

Az ásványi anyagok befolyása szorosan hozzáfűződik az általános táplálkozáshoz. Sőt ezt a kettőt alig is lehet elválasztani, hiszen a talaj termékenysége főleg ásványi összetételétől függ. Láttuk, hogy mennyire kihat a talaj ásványtartalma az állatok és az ember növéseire és egészségére. És az élőlények eme befolyásolhatósága még feltűnőbb, ha a táplálkozás hatását vizsgáljuk. A miocén-korszak növényevőinek nagy testalkatát és nagy számát kétségtelenül az akkori növényzet kiválósága és a növényi táplálkozás bősége okozta. Nathusius kimutatta, hogy a disznó testalkatát teljesen át lehet változtatni bő táplálással; ilyenkor feje és pofája jelentékenyen megnövekszik.

A táplálkozás a növények és állatok leglényegesebb tulajdonságait is megváltoztatja. Wallace szerint az Amazon mellékének őslakói a közönséges zöld papagályt nagy sziluri halak zsírjával táplálják, s az ezáltal vörös és sárga tollakat nyer.

Darwin azt állítja, hogy a pirókok és egyéb madarak is megfeketednek, ha kendermaggal táplálják őket; különböző anyagokkal táplált hernyóból különböző színű pillangók kelnek ki.

III.

A szervezet egyes részeinek szoros összefüggése lehetlenné teszi, hogy a környezetnek egyes szervekre gyakorolt hatását elkülönítve vizsgálhassuk. Másrészt a környezet is igen bonyolult, alkotó elemei összeolvadnak, hol egyszerű egymásra következésben és szigorú logikával, hol pedig – és így a leggyakrabban – egyidejűleg hatnak.

Így: a talaj ásvány tartalma befolyásolja a táplálkozást; ez azonkívül függ az éghajlattól, a hőviszonyoktól, a légköri elektromosságtól, a hely geológiai alkatától, amelyek mind szükségszerűen visszahatnak a földművelésre. Viszont a táplálkozás, az ország gazdagsága és a lakók egészsége szorosan függ a földművelés minőségétől.

Ezért, ahelyett hogy a környezet egyes elemeinek részleges befolyását keresnők, a szervezetre való összehatásat fogjuk vizsgálni. Példákat bőven fogunk idézni, hogy nyilvánvalóvá tegyük egyikét azon igazságoknak, amiket alap gondolatunk bizonyítására fogunk felhasználni.

Az éghajlat közvetlenül befolyásolja az embert és az állat okát. Idézzünk néhány példát Darwin, Quatrefages és más, igen gondos természettudósoktól. Megállapították, hogy az Indiába telepített bulldog néhány nemzedék folyamán nemcsak vadságát és erejét veszti el, hanem jellegzetes alsó állkapcsait is. Az orra finomabb, teste könnyebb lesz. A guineai partokon a kutyák különös módon változnak meg; a fülük megnyúlik és megmerevül, mint a rókéé; három-négy nemzedék multán nem ugatnak, hanem üvöltenek. Pallas szerint a kirgiz juh, ha Oroszországba viszik, csakhamar elveszti zsírja nagyobb részét. Az időjárás hőfoka annyira

kihat a juh gyapjújára, hogy ezek, ha Nyugat-Indiába kerülnek, a harmadik nemzedék után, ágyékukat kivéve, megkopaszodnak. A fajok gazdag változatossága az állat- és növényvilágban főleg az éghajlati különbségek eredménye, Kuba szigetén az elvadult kutyák csaknem mind egérszínűek.

A szigeten lakás nem kedvező a növésre nézve. Gomère szigeten (Kanári szigetek csoportja) van egy állatfaj, mellyel azonos fajta van a szomszéd szigeteken is, de itt jóval kisebb. Ezen szigeten az *andaluziai*-féle lovak póni-nagyságúak. Máltában találtak egy fosszilis elefántot, amelynek a magassága nem haladta meg a 75 cm.-t. Strabó írja, hogy ugyan ezen szigeten alakult ki a rómaiaknál oly nagy kedveit-ségnek örvendő törpe kutya.

Korzikában – írja Cornevin – a lovak és ökrök nagyon kicsire nőnek; a szarvasok annyival kisebbek a rendesnél, hogy külön fajnak tekintik s külön nevük is van: *cervus corsicanus*. Emellett bizonyára az európai *cervus elephas* leszármazottja, mert Polybius bizonyága szerint két századdal időszámításunk előtt még nem élt szarvas Korzikában.

1764-ben spanyol lovakat vittek a Falklandi szigetekre; ezeknek az utódai annyira elkorcsosultak, hogy lovaglásra se voltak használhatók.

A környezet légköri viszonyaival az állatok színére is kihat. Marchai az *állatok színéről* írt érdekes tanulmányában azt állítja, hogy a festékanyag képződésének főoka a világosság. Érdekesek a Paul Bert erre vonatkozó kísérletei, amiket az Axolotl lárváin végzett. Ezek a tojásból kijövet halványak; világosság behatására pigmentképződés áll be s az állatok színesek lesznek, míg sötétben vagy vörös fény mellett egyáltalában nem képződik pigment.

Ha ezt a tüneményt közelebbről vizsgáljuk, először is azt kell figyelembe venni, hogy a színekép legkevésbé törékeny sugarainak nincs befolyásuk a pigmentképződésre. A világosság tehát nem a rezgéseknek nagysága, hanem gyorsaságuk által hat a színes anyag fejlődésére. Így pl. észrevették, hogy a tenger közelsége feketít. Svájcban általában azt tartják, hogy a szarvasmarha megfehéredik tartós istállóban élés által vagy a síkságokon. Ha ellenben a

marha magasabb hegyekben legel, sötétebb színt kap. Ugyanezt találták Franciaországban is. A Prjevalskytól Ázsia pusztáiról behozott emlősök halványzürke vagy sárgás színűek, a napsugarak színtelenítő hatása alatt, amelyek erősebb hatást gyakoroltak azért is, mert, ott nincs zöld növényzet.

Jáván, a sötét, sűrű *jungle*-ben él egy fekete párducfaj. Angorában nemcsak a kecskének, hanem a juhászkutyának és a macskának is hosszú, gyapjas szőre var. Nyugat-Indiában a juhok gyapja három nemzedék alatt teljesen átalakul. Több madárnak a színe, testnagysága, csőre és a farka hossza rendszeresen változik, ha északról délre megyünk, Weissmann ugyanezt a jelenséget jegyzi meg a lepkéknél. Wasserzug kimutatta, hogy hőbehatás által lényegesen meg lehet változtatni bizonyos bacillusok természetét. Sőt ez új fajoknak állandó alakot adhatunk, ami az eredetitől eltér. Vegyük pl. az erjedő tej bacillusát, a *Micrococcus prodigosus*t. Az első alak, borjúhúslevesben kultiválva, micrococcus-alak. Tegyük ezt ki néhány percig 50 fok melegnek és a lehűlés után vegyük ki a kultúrából egy kis mennyiséget, tegyük ezt alkalmas, kevésbé alkalikus oldatba, új kultúra fejlődik ki. Kezeljük ezt és a következőket hasonló módon, azt fogjuk látni, hogy néhány generáció után a micrococcus alak helyet ad a bacillus-alaknak; ennek állandósága a közbeeső kultúrák számával arányos.

Idézzünk még egy pár jellemző esetet: Beaton állítja, hogy hat éven át tartó vetéssel 20.000 *Pelargonium Punch* növényt termelt, Schrublandben, amelyek közt egyetlenegy tarkalevelű sem volt, míg Surbitonban ugyanezen faj egyedeinek harmadrésze tarkalevelű. Az *Aconitum napdlus* gyökere nagyon hideg éghajlat alatt tenyésztve, ártalmatlan. A *Pistalia lentiscus* Franciaország középső részein nem gyantázik. A mák Angliában nem termi meg azt a gyantás anyagot amiből Indiában a narkotikus szereket készítik. A *Rhododendrum ciliatum*ot London környékén, Newgardenben tenyésztik s ott sokkal nagyobb és halványabb virágokat hoz, mint a Himalaja hegységben, amely őshazája. Néhány szőlőfajnak különböző vidékeken gyümölcse színe, érési ideje stb. különböző.

IV.

Bebizonyított tény tehát, hogy a környezetnek elhatározó befolyása van a növények és állatok színére. A természet-tudomány nem tudja ugyan minden esetben megmondani egyes színeződési jelenségek okát, de ennek természetes magyarázata az, hogy a környezet a legbonyolultabb tény és hatásainak létrehozásában a napon kívül számtalan más tényező működik. A légköri elektromosság, a levegő hőfoka és nedvessége, a táplálék, mind együtt ható és nehezen szétválasztható elemek. Nekünk csak az a fontos, hogy bizonyossá tegyük a színezés nagyfokú megváltozását a külső tényezők hatására. Azt is állítják, hogy Wagner elektromos áramok segítségével megváltoztatta bizonyos pillangók szárnyának a színét, sőt, állítólag, amerikai orvosok elektromos úton a négerek bőrszínét is megváltoztatták. Ezek a tények egyáltalán nem bizonyosak, ellenben bizonyos az, hogy a kínai közönséges vörös halak ivadékát gyorsan igen élénk színűre változtatták úgy, hogy az aquáriumot forró levegőjű szobába vitték. (Lortet.) Igen érdekes az európai éghajlat hatása amerikai növényekre. (Darwin.) Metzger Amerika különböző részeiből behozott kukoricát vetett el és termesztett Németországban; az újvilág legforróbb tájain honos nagynövésű faj, a *zea altissima*, ilyen változáson ment át: *az első évben a növény tizenkét láb magasra nőtt, de igen kevés érett magvat hozott; a kalász alsó magvai megtartották szokásos alakjukat, az alsókon apróbb változások voltak észlelhetők. A második nemzedék példányain több érett mag termett, de ezek már csak nyolc-kilenc lábnyira nőttek; a magvak külső részének benyomódása eltűnt, s eredetileg tiszta fehér színük kissé megsötétedett. A harmadik nemzedék már alig hasonlított az eredeti amerikai fajhoz. A hatodik nemzetségnél a kukorica egy európai variációjának tekinthető.

A skót fenyőnek szülőföldjén kevés változata van, de ha máshol tenyésztik, néhány nemzedék alatt külsőre, levélzetre, alakra, nagyságra, tobozainak színére teljesen megváltozik. A tenger mélyén élő állatok élénk színe látszólag ellentmond a nap és világosság befolyásának. De még ebben az esetben sem vesztí el a környezet jogát, mert a víz nem

ereszti át a megtörő sugarakat, de átérteszti a kék fényt. És tudvalevő, hogy a vörös sugaraknak semmi befolyásuk sincs a színképződésre. Nagy mélységekben talán az ultraibolya-sugarak, sőt talán az ibolya és kék *homályos* sugarai is okozzák a színképződést és ezek rezgéseik nagy gyorsaságánál fogva igen hatásosak.

Térjünk azokra az esetekre, amiket az emberen észlelhetünk. A szerves életet egységes törvények szabályozzák; az ember is a környezet hatása alatt áll és változik e hatás alatt, mint a növények és az állatok, és ha a környezet állandó, az így szerzett változások is állandóak.

Virchow mondja, hogy az ember környezete szerint lesz szőke vagy barna. Pruner azt tapasztalta, hogy az Egiptomban lakó európaiak bőrszíne egy idő múlva mélyebb árnyalatot nyer. Abessziniában bronzszínű az arcbőr, Szíriában vöröses.

Waitz szerint a bőr színét főképp a meleg, a táplálék, a légköri nedvesség, az erdőhiány vagy erdőbőség és a földrajzi szélesség határozza meg. A Bongo-négerék színe csaknem vörös, éppúgy, mint a hazájuk talaja, amely vasásvánnyal van telítve. Livingstone szerint a nedves meleg sötétíti az afrikai négerék színét; Simpsen ugyanezt állapítja meg a zsidókról, akiknek a színe a kaukázusi fehérségtől a négerék fekete színéig minden árnyalatot magában foglal. D'Abbadie azt állítja, hogy az abesszíniai négerék teint je abban a mértékben sötétedik, amelyben a fennsíkokon feljebb megyünk; az alföldeken a legvilágosabb.

Escayrac de Lauture szerint a mérsékelt éghajlatú vidékeken élő világos bőrű arabok, ha Mekkába kerülnek, sötétsárga színt kapnak, sőt elvesztik sasorrukat és mindazon jellemző tulajdonságukat, amik a beduinoktól elválasztják őket. Jemenben újra visszanyerik plasztikus szépségű görög orrukat. Damaskus déli részében kis termetűekké csenevészednek, a hajuk is megritkul. Nubiában egészen fekete arabokat látni, habár egészen bizonyos, hogy ezek nem kereszteződnek a körüllakó négerekkel.

Pouchet a melegnek túlnyomó jelentőséget tulajdonít a bőr színezésében.

Egyébként a hőség nincs közvetlen összefüggésben a napsugarak intenzitásával. Mert, ugyancsak a Pouchet

véleménye szerint, Közép-Európában éppoly erősen *éget* a márciusi vagy áprilisi nap, mint a júliusi és augusztusi. Az éghajlat effajta különlegességeinek érdekes példája Réunion szigete, amelynek légköre nem feketít, hanem szökévé tesz s ott akárhány hirtelenszőke kreolt láthatunk. Általános nézet, hogy a busmanok a hottentóktól származnak; ezt bizonyítja nyelvük is. Emellett a két faj közt óriási különbségek vannak. A busman sokkal sötétebb mint a hottentotta és inkább a guineai négerhez hasonlít. Ez utóbbiak erdőben élnek, a hottentótták pusztákon lakó nomád pásztorok. Életmódjuk, táplálékuk, szokásaik és foglalkozásuk különbözősége olyan eltéréseket teremt, amelyek gyökeresen elválasztják egymástól a két népcsaládot. A busmanokban akárhányszor egész egyedülálló fajt akartak látni, a legalacsonyabbat, az ember és majom közti lényt. Pedig se a soványságuk, se a kicsiségük nem elkerülhetetlen végzetük. Mindkettőnek igen természetes oka az éhség. A szintúgy kiéhezett lappok soványságra és kicsiségre vete- kednek a busmanokkal; a táplálék állandó elégtelensége azonos jelenségek sorát váltja ki a két fajnál, amelyek pedig ugyancsak elűtő tájékokon laknak. Virchow ezt a két népet pathologikus alakulásnak tekinti, s egy kategóriába sorozza őket. És ha megnézzük a Capföldön lakó kevésszámú jól táplált busmant, rögtön belátjuk, milyen változásokat okozhat egyetlen tényező, a táplálék. Quatrefages bizonyítja, hogy a környezet néha hirtelen változtatja meg az ember élettani tulajdonságait. A korzikai születésű Jérôme d'Agui-lart, aki a jukatékoknál töltött nyolc évi rabszolgaság alatt kénytelen volt felvenni ruházatukat és életmódjukat, nem lehetett a benszülöttektől megkülönböztetni. Lansdorf Nouka-hiva szigetén egy angol matrózt talált, aki több évi ott tartózkodás után teljesen olyanná vált, mint a polinéziaiak. Az Európába hozott néger megfehéredik.

V.

Szemünk láttára született és nő nagyra egy új emberfaj, az anglo-, helyesebben: európa-amerikai. Éppoly elkülönült, ép olyan jellegzetes faji tulajdonságai vannak, mint akár-melyik más emberfajnak.

Todds megfigyelése szerint az igazi yankeet jól megkülönbözteti az angoltól arcának szegletessége és hegyes volta. Az. amerikai benszülőthöz kezd hasonlítani, t. i. őt is az jellemzi, hogy arcának alsó része csaknem négyszögletes, szemben az angol ovális arcformájával. Knox a yankeen a zsíros szövet és a mirigy-szerkezet kisebbedését, Desor a nyak megnyúlását állapította meg. Primer Bey is azt figyelte meg, hogy az anglo-amerikai a második nemzetségtől fogva indián jellegű vonásokat vesz föl, amelyek a lenni-lenapokhoz, irokézekhez, cherokékhez teszik hasonlónak. Később a mirigyszerkezet normális fejlődésének minimumára süllyed, a bőr száraz lesz, mint a cserzett bőr, elveszti színének melegét, az arc pirosságát, ehelyett citromárnyalatú lesz, az asszonyé szintelen, sápadt. A fej megkisebbedik és vagy kerek, vagy hegyes alakot ölt; a haj sima és sötét. A nyak megnyúlik. A pofacsontok erősen kifejlődnek. A szemüreg mélyek és elég közel fekszenek egymáshoz. Az iris sötét. A felső végtagok csontjai erősen megnyúlnak; Franciaországban és Angliában külön keztyüket gyártanak Észak-Amerika számára, roppant hosszú ujjakkal.

Az asszony medencéje a férfi medencealkatához közelít. Jarrold a környezet befolyásának tulajdonítja nyers hangjukat; Kriegk soványságukat, sápadtságukat és testi, meg szellemi korafejlettségüket veszi észre.

Ugyanezt az átalakulást láthatjuk a párisiaknál. Manouvrier és Topinard konstatálják, hogy a szegény negyedek fiatalsága átlagosan kisebb termetű mint a gazdag negyedeké.

Boudin, Gratiolet, Champouillon jelzik, hogy a párisiak leszármazottai néhány nemzedék alatt kihalnak. Ezek nemcsak kisebb termetűek, hanem görvélyesek is és angolkórosak; gyakoriak a tagok és pofacsontok eltorzulása, főleg a felső állkapocscsonté. Champouillon, igen beható keresés mellett, alig talált párisi lakosokban ötödik nemzetséget, ezek se szaporodnak tovább, hanem többnyire fiatalon halnak meg.

Képzelnék el egy percre, hogy Paris lakosságának minőségét illetőleg saját erejére volna utalva. Akkor egy nép gyors kihalásának lennénk tanúi, amit aztán föltétlenül külön fájnak kellene tekintenünk, annál is inkább, mert

csakhamar számos külső jel is elkülönítené őket a többi franciától. Emellett a vidékre kerülő párisiak csakhamar visszanyerik termetüket, egészségüket és hosszúéletűségüket.

VI.

Hoeslin a müncheni pathologiai intézetben két kutyával kísérletezett, amelyek egy anyától származtak és a kísérlet kezdetén egyenlő súlyúak voltak, ú. m. 3.1 és 3.2 kg.; az egyiket bőven táplálta, s ennek a súlya egy év múlva 29.5 kg. volt; a másik elégtelen táplálékot kapott (a harmadát annak, amit a jóltápláltak adtak), s ennek a súlya egy év múlva 9.1 kg. Nagyságuk 100:83 arányban állott. Hasonló jelenséget észleltek a vad népeknél is. Főnökeik családjai bőségesen táplálkoznak, s ezek rendszeren nagyobbak is fajuk átlagánál. Bollinger nem ok nélkül tulajdonítja az angol és német nemesek magas termetét a jóllétnek, ami elsősorban' gazdag táplálkozással jár.

Romániának, a szláv országoknak vagy Németországnak szegény zsidói, akik tudvalevőleg teljesen elégtelen táplálkozásra vannak kényszerítve, rendszeren sokkal kisebbek mint a körülöttük lakó gazdagabb nép. Ha más életviszonyok közé kerülnek, termetük is megnő. így ezen orosz, lengyel, német vagy román zsidók leszármazottjainak már a második nemzedéke éppolyan nagy, mint angol vagy francia polgártársaik.

És nem szabad elfelednünk, hogy a koordináció törvénye értelmében testüknek többi része is egyidejű változásokon megy át, amelyek őket, fiziológiai szempontból, közvetlen környezetükhöz teszi hasonlóvá. A táplálkozás azonkívül fiziológiai alkatunkra és lelki berendezésünkre is kihat. A több vagy kevesebb hússal táplálkozás, mondja Armand Gautier, még a fajnál is fontosabb tényezője annak, hogy az egyén jelleme szelíd vagy erőszakos. Liebig szerint, a házi disznó vadságát hústáplálék által annyira lehet fokozni, hogy az embert is megtámadja. A növényi táplálkozás szelídíti az erkölcsöket és növeli a passzivitást; ez az oka, hogy a vallásalapítók rendszeren megparancsolják híveiknek a vegetarianizmust.

Az élet fenntartására szükséges táplálék mennyisége a környezet és foglalkozás szerint változik. Maurel szerint a tropikus vidékek emberének elég a mérsékelt égövi ember táplálékának ötödöd része, vagyis testének kg.-jára 1 gr. kell, míg a mérsékelt égövön 1.2 gr. Ez utóbbi arány növekszik erősen dolgozó emberekre, és csökken a meleg évszakokra. Azonkívül az egyén korától és egészségétől függ. A táplálkozás tudománya ma már oly nagy és pontos, hogy nem adhatjuk itt minden eredményét. Elég megemlíteni annyit, hogy a hibás vagy elégtelen táplálkozás elősegíti a népek és egyének degenerációját.

A táplálék alapvető fontosságú a válfajok létrehozásában. Darwin, aki ezt a kérdést kizárólag a növények és állatok szempontjából vizsgálja, azt állítja, hogy a táplálkozás a variációk főokozója. De ugyanezt vették észre mások az embert illetően.

Collignon szerint, bármilyen a talaj, gránit vagy mész, sík, vagy emelkedő, mindig egyetlen egy dolog szabályozza a válfajokat, s ez a táplálék. Ha ez akár a lakosok gazdagsága, akár a talaj termékenysége folytán elég gazdag, akkor a faj szép lesz és eléri lehető legmagasabb fejlettségét. Ellenben a szegény vidékeken kicsi, sok beteg és nyomorékkal terhelt fajt találunk. Ha ez a nézet ilyen formulázásában talán túlzott is, bizonyos, hogy az említett tényező szerepe egyike a legfontosabbaknak.

Elég a nyomorgó afrikai népcsaládokra hivatkozni, amelyek jól táplált rokontörzseiktől teljesen elűtő fajokat alkotnak, hogy a táplálék túlnyomó hatását beláthassuk a fajok fejlődésében.

Az ausztráliai utazók is arra hivatkoznak, hogy a sovány és kicsi benszülöttek rendszeren rosszul tápláltak és öltöztek, míg a magastermetűek rendszerint gazdagabb vidékekről valók. Voltak ugyan, akik a táplálkozás módosító hatását csak az egyénekre ismerték el, de tagadták, hogy az a fajokat is meg tudná változtatni. Ez felfoghatatlan, megengedhetetlen, mondja Magne, mert ha a hím és a nőstény megváltoztak alkatban és vérmérsékletben, mindenesetre hozzájuk hasonló utódoknak adnak *életet*.

A tapasztalat be is bizonyította, hogy a táplálkozás által szerzett tulajdonságok átöröklődnek.

Collignon kimutatja, a Gard tartományból szerzet bő adatok alapján, hogy mennyire befolyásolja a táplálkozás az újoncok természetét.

A termékeny síkok lakóinál a középmagasság 1.640 m., a hegyilakóké 1.585. Három kantonban, ú. m. Plen, Linvallon és Quentinben, amelyeknek a földje agyagos, nedves, terméketlen, s alig terem gabonát, a szegény lakosság középtermésmagassága 1.544.

A környezet még a koponyaalkatot sem hagyja változás nélkül. Durand de Gros veszi észre azt a különös tény, hogy a brachycefália általános Rodez, Espalion és Milhau falusi lakosságánál. A városi lakoságnál mást találunk: a fej nagyobb, néha nagyon nagy és gyakran mutatkozik erős homloki dolichocefália. Ugyanez a szerző jegyzi fel azt a nem kevésbé jellemző tény, hogy ez a koponyaalkat, amelyik alakban és térfogatban annyira eltér a vidéken uralkodó formától, általános azon városi lakóknál, akiknek szülei vagy nagyszülei falusi parasztok voltak.

A környezet hatásának törvényei még nincsenek pontosan megállapítva. Különösen alkotó tényezőinek különvett befolyását nem tudjuk még szétválasztani. És miután lehetetlen az egyes külső okoknak az ember fizikai és értelmi értékeire való hatását szabatosan megállapítani, kénytelenek vagyunk szétválasztatlanul vizsgálni az egész befolyását. E külső okok összességéből adódik ki az emberi változatok alakulása.

Az erkölcsi okok így: a lakók szabadsága; a tekintély és a tisztelet, amire számot tarthatnak; a-törvény előtti egyenlőség és az emberi méltóság tiszteletben tartásának érzelme; tanultságuk; az adórendszer észszerűsége, ami jólétüket segíti elő; a külső és belső közlekedés könnyűsége; az a mód, ahogy az állam monopóliumait és kiváltságait kezeli; az igazságszolgáltatás, ami a polgárok jogos kívánásait figyelembe veszi, és az ország egészséges fejlődésének annyi más feltétele, – mindnek megvan a hatása a lakók fiziológiai alakulására,

Íme néhány jellemző példa:

Norton azt írja, hogy az általa tanulmányozott országban a szabadnak született néger gyerekeknek szebb szemük.

elegánsabb külsejük, ügyesebb mozgásuk van, általában jobban hasonlítanak az európaiakhoz mint azokban az országokban, ahol rosszul bánnak velük. Ugyanezt mondja Lewis és d'Orbigny. Day ehhez azt teszi hozzá, hogy a magasabb társadalmi helyzetben élő négerek a kaukázusi fajhoz hasonlósággal tűnnek ki és gyakran a sötétebb színű zsidókhoz hasonlítanak.

Lyell az Egyesült-Államokban tett második utazásán feljegyezte, hogy azok a négerek, akik tartós összeköttetésben állnak európaiakkal, ezekhez fiziológiailag is hasonlóbbak lesznek. Dr. Hancock szerint Guinea civilizált négeri fehér szomszédaikhoz fiziológiailag erősen hasonlítanak, sőt koponyájuk is ilyen irányban változik.

Stanhope Smith azt állítja, hogy a rabszolgakereskedő négerek feltűnően elütnek eladó rokonaiktól. Amíg az eladottak megőrzik jellemző vonásaikat, addig a kereskedők már a második vagy harmadik nemzedéktől kezdve elvesztik azokat, sőt még bodros hajukat és tipikus szagukat is. A négerek az utolsó két században anyagi és morális helyzetük megváltozásával testileg is lényegesen átalakultak, mondja Stephen Ward. Az ajkuk már nem olyan vastag, alsó állkapcsuk nem olyan erős. Dr. Warren említi fel először a tényt, hogy a New-Yorkban talált régi néger koponyák térfogata jóval kisebb mint a maiaké.

Tegyük hozzá, hogy az ország éghajlati viszonyai erősen befolyanak egyes betegségek fellépésére és tartósságára. Peru lakossága közül csak a 600 és 1600 m. magasságok közt lakókat bántja a *veruga*; Mexikóban a sárga láz nem mutatkozik 824 m. magasságon felül. Azonkívül a betegségek súlyosak vagy könnyű lefolyásúak, erősen megtámadják a szervezetet vagy nyom nélkül múlnak el, az ország földrajzi helyzete vagy fizikai alkata szerint.

MÁSODIK FEJEZET.

A fajok kereszteződése.

I.

Láttuk, hogy a környezet alatt hogy fejlődnek az emberi típusok. Az éghajlat és az életmód, legtágabb értelmükben számítva őket, az átöröklés befolyását is ellensúlyozhatják. A koponya és a szervezet minden egyéb része lényeges változásokon mennek át, de ezek közben sohasem lépik át azt a határt, ami az embert az állatfajoktól elválasztja.

A vérvegyülés, helyesebben vérkereszteződés egymagában annyi átalakulást hoz létre, mint a környezet számtalan tényezője, öntudatlanul történik s kezdődik akkor, amikor az ember feltűnik a földön. A vérkereszteződés folytán keletkeznek a közbülső fajok, amelyeknél kisebb fokban jelennek meg azok az erős eltérések, amiket a milieu e szelídítő hatások nélkül egymagában hozott létre. Ez a jelenség olyan régi, mint az emberiség. Feltűnését, kiterjedését és tartamát meghatározza az a tény, hogy az emberi csoportokat mindig a környezet korlátai különítették el. Soha semmiféle különös ösztön nem akadályozta ezeket a fajokat a kereszteződésben, valamint hogy a nemi szervek sem alakultak soha egyik fajnál sem úgy, hogy a kereszteződést lehetetlenné tegyék. Ma épp úgy, mint a régi kőkorszakban, a legjobban és a legkevésbé fejlett emberfajok egyénei termékeny közösülésre képesek. Talán ezen őskori kereszteződés az oka, hogy a fajok megkülönböztető vonásai korántsem olyan visszavezethetetlenül különállók, mint azt bizonyos antropológusok szeretik állítani.

Ugyanez áll az állatokra is. Darwinban olvashatjuk, hogy a kevésbé vagy egyáltalán nem civilizált vidékeken,

ahol a nyájak nem tudnak szétválni, nagyon ritkán van egy nemnek egynél több faja. Legjellemzőbb erre nézve Észak-Amerika példája, ahol hosszú időn keresztül nem voltak megkülönböztethető fajai a juhoknak, csupán azért, mert a nyájak állandóan keveredtek. Másrészt, ugyanazon fajból való állatokat szűk helyre zárva össze, csakhamar olyan vonásokat veszünk rajtuk észre, amelyek határozottan elválasztják őket másik helyen tenyésztett példányoktól. Így fejlődnek és vesznek el a fajok e fontos tényező hatása alatt, így pl. észrevették, hogy a macska, ha idegen országokban honosítják meg, kóbor természetű lesz s ezáltal elveszti eredeti jellegét.

Már pedig az ember állandóan az öntudatlan kereszteződés hatása alatt élt.

II.

A »kereszteződés« kifejezés egyképen alkalmazható az emberre és állatra; de eredményének más neve van a két esetben. Az emberfajok kereszteződésének eredményeit *nieszticeknek* hívjuk, az állatok és növényekét *hibrideknek*. A kereszteződés kettős értelemben hat: egyrészt a különböző típusokat keverve, közbeeső alakulatokat hoz létre; másrészt, ha egy meghatározott irányban működik, új fajok létrejöttét okozza. Az első rendszer főképp az embereknél és a szabadon élő állatoknál jön számításba; a második a házi állatoknál és a növényeknél a »mesterséges kiválasztás« neve alatt ismeretes. A tenyésztő, aki tudatosan, egy bizonyos cél elérése érdekében, egy fajhoz tartozó növényt vagy állatokat keresztez, hogy meghatározott tulajdonságú egyéneket kapjon, mesterséges kiválasztást hoz létre; ennek köszönhetjük az állati és növényi változatok nagy részét.

A tenyésztő így a környezet, a táplálék és egyéb tényezők kombinációit használja ki. Két különböző típus egyesítése egy tulajdonság elérése érdekében, elég egy új faj létrejöttére. Tulajdonképpen semmit sem teremt a tenyésztő, de rányomja a természetre kívánságának bélyegét. Ha ezt a kiválasztást módszeresen hajtja végre, elérhet egy teljesen különálló, átörökölhető új tulajdonságokkal rendelkező

fajhoz. A galambnak több száz fajtája mind a *Columbia livia* származéka. Avégből, hogy az állatokban némely kívánatos jellemvonásokat hozzanak létre, ügyelnek az állattenyésztők a párosodásra és másítják meg a faj fejlődésének menetét.

Az ember sohasem volt ilyen mesterséges kiválasztás tárgya. A különböző fajok kereszteződésének sohasem állt egyéb ellen, mint társadalmi előítéletek vagy természeti akadályok. A könnyű helyváltoztatás és meghonosulás képessége ezeket is ellensúlyozza, úgy hogy az ember történetében a kereszteződés az általános törvény.

A kereszteződés, nem erősíti a környezet által létrehozott különbségeket, hanem, az embereket mindig összehozó értelmi tényezővel egyértelemben, szelidíti a szétválasztó vonásokat és átmeneti alakokat teremt.

III.

A friss vér, amit a kereszteződés hoz a szervezetbe, ebben a legkülönfélébb jelenségeket támasztja. Nathusius a disznók koponyájáról írott klasszikus tanulmányában azt állítja, hogy ha egy *Sus scrofa* típusú faj vérébe a *Sus indicus* véréből y_2 részt juttatunk, akkor az előbbinek a koponyája megváltozik. Ugyancsak a kereszteződés befolyásának tulajdonítja a *japán* faj óriás alkatát, rövid fejét s egyéb jellemző tulajdonságait.

A módosulások nem szorítkoznak a koponyára, hanem kiterjednek az állat terhességi idejére, végtagjai hosszára, erejére és ellenálló képességére, sőt az érverésére is, amely Youatt szerint egyes állatoknál termetük szerint változik. Egy faj egyéneinek ilyen különbözőségei néha meglepőek. Egyes kutyák agyveleje lapos, előrésze hosszú és vékony; másoké magas és gömbölyű és a súlyuk is egészen eltérő. Termetük a szélsőségekig változik. Geoffroy Saint-Hilaire szerint egyes kutyák hatszor hosszabbak másoknál (a farkasokat nem számítva).

Az új válfaj előállításához szükséges nemzedékek száma a körülményektől függ. Általában azt hiszik, hogy 3-6 elég arra, hogy bizonyos új vonásokat állandóvá tegyen növé-

nyékben. Az állatvilágban ez a szám jóval magasabb. Két válfaj két egyénének vegyülete nem egyenes eredője a két faj tulajdonságainak. Az új szervezetben a két vér küzdelme lép föl. Az újszülött tulajdonságai a két keresztezett egyén egyikének túlerejétől függenek. Egyes válfajok sokkal állandóbb tulajdonságokkal rendelkeznek mint mások. Az előre nem láthatóval is számolni kell, (amit az atavizmus szóval fődnek, ami) gyakran megakadályozza az új típus fejlődését.

A kereszteződés, ami, biológiai szempontból, az élet legmélyebb gyökereit érinti, sok tekintetben megközelíthetetlen a kutatás számára. A termelők és tenyésztők gyakran akadnak olyan meglepetésekre, amiket a tudomány ma nem tud megmagyarázni. A két keresztezett faj bizonyos átláthatatlan rokonsága ez. Miért termékeny az egyik keresztezés, miért meddő a másik, azt nem tudjuk megmagyarázni, mert a fajok különbözőségére alapított magyarázat korántsem kielégítő. Általános elvek nem lévén, a tapasztalat és a gyakorlati eredmények vezetnek a tenyésztőket. Broca csoportosította azokat az eseteket, amelyeket a keresztezés eredményeiben észlelhetünk. Elsősorban két főcsoportot jelez: a terméketlen nemi egyesülés összes eseteit, a *heterogenezis*-t, és a többé-kevésbé termékeny egyesüléseket, a *homogenezis*-t.

Ez utóbbi *abortiv*, ha a foetus nem fejlődik ki; *agenetikus*, ha az utódok egymásközi vagy az egyik vagy másik anyafaj egyéneivel való egyesülése meddő; *paragenetikus*, ha az utódok csak a harmadik vagy negyedik nemzedéktől fogva képesek termékeny közösülésekre; és *eugenezikus*, ha az utódok termékenysége normális.

Új fajok létrejöttére természetesen ez utóbbi eset a legfontosabb. De a feltételek száma oly nagy, hogy általános törvényeket felállítani lehetetlen. Azonfelül a környezet befolyása itt sem hanyagolható el. Egyaránt hat a szülőkre és kereszteződésük gyümölcsére, úgy hogy csaknem lehetetlen megmondani, hogy mennyi a környezet hatása és mi a keresztezésé. Tudjuk pl., hogy a létfeltételek mennyire befolyásolják a nemzőszerveket a termékenyülés előtt és után. A környezet ez esetben közvetlenül hat és van része a keresztezés termékeny vagy terméketlen voltában, valamint az utód tulajdonságaiban.

A természettudósok sokat vitatkoztak a kereszteződések viszonylagos terméketlenségéről. Ez a terméketlenség azonban csaknem kizárólag a nemi alkat különbségeiből ered és különböző fajok között tapasztalható.

Ha *ugyanazon fajhoz tartozó* egyének közösülnek, a termékenység a szabály. Egyes természettudósok mindenütt különböző fajokat akarnak látni, ahol az egyesülés terméketlen.

Ez a körülmény alapvető fontosságú az emberek közti kereszteződésre.

Amíg ugyanis a legközelebb álló *ember családoknál* is a terméketlenség a szabály, addig pl. a baromfi-udvar legtávolabbi fajainál, vagy lovak, disznók, kutyák távoli fajainak párosításánál sohasem fordul elő. Emellett utódaik is feltétlenül termékenyek.

Az is tapasztalati tény, hogy a szerves lények válfajainak életképességük fejlesztése céljából szükségük is van kereszteződésre. Enélkül elgyengülnek, fogynak és kivesznek. A keresztezésből származó utódok rendszerint jóval erősebbek mint szüleik.

IV.

A keresztezés, az emberre alkalmazva, természetesen létfeltételeinek megfelelő változásokkal, általában épp oly előnyös, mint az állatvilágban. A magára hagyott tűz kialszik – mondja Herbert Spencer. Az életerők is, magukra hagyva, egyensúlyi állapot felé törekszenek. Intenzitásuk megőrzésére és megújítására más erők hatásával kell sarkalni őket. Az ember korántsem várta meg a tudomány tanácsadását, hogy elkezdje különböző fajainak keresztezését. A meszticek feltétlen termékenysége és a nemi szervek megegyező-sége igen megkönnyíti a kereszteződést. Ez a jelenség be is állott, már az első népvándorlásoknál. A fehér európaiak vérében azoknak a négeknek vére folyik, akik a quaternár korszak végén laktak földrészünkön.

A legkülönbözőbb fajok keresztezése egyáltalán nem terméketlen, sőt növeli a termékenységet. Vaillant szerint a hottentotta asszonyok, akiknek rendszeren három vagy négy gyerekük van, tizenkettőig is felviszik, ha fehér vagy néger

férfiakkal élnek. Négerek és fehérek viszonya ugyanilyen termékeny.

A "francia vér számtalan emberfaj vegyülete és ugyanez áll minden népre. A tiszta, keveretlen fajok hite csak alkotó-elemeikről való tudatlanságunk kifejezése.

A közlekedési eszközök fejlődése sietteti a kereszteződést, amely egyre erősebb lesz nem csupán Európa belsőjében, hanem az ó- és az újvilág minden egyes alkotórésze között is. Ha a mesztic szót szigorúan alkalmazzuk minden, válfajok keveredéséből származó egyénre, kevés kivétellel az egész emberiséget ez alá foglalhatnók. Ahol háború és hódítás volt, nem maradt el a vérkeveredés. A fehérek, akiknek eredete szintén nem tiszta, az újvilágban új gyökeret eresztettek, a bennszülöttekkel vegyülve. Az Egyesült-Államok nagy katlanhoz hasonlíthatók, amelyben népeknek és fajoknak leírhatatlan keveredése megy végbe; Peruban több mint húsz név van a peruiak, négerek és portugálok keverékeinek megjelölésére. Ha Afrikát vesszük szemügyre: a tiszta fajok közt is legtisztábbnak tartott zulukafferek nehezen meghatározható keveredések gyümölcsei. Afrika sok népénél világosan észrevehető a khámi vér vegyülése. Több antropológus szerint a khámi és néger faj vegyülete adta az etióp fajt. A civilizált amerikai négerek az etiópok utódjainak vallják magukat, akiknek tudvalevőleg régibb kultúrájuk van, mint az európai fehéreknek, S végül mit mondjunk az arabokról, akik tizenöt századon vándoroltak Afrika északi részébe, ahová később a fehérek követték őket s akiknek vére teljesen elvegyült az afrikaiakkal. A Foulah-Sandé kifejezés gyűjtőneve az 5-6 szélességi fok alatt élő afrikai néptörzseknek; ezek az etiópok és szudáni négerek vegyülete; ide tartoznak többek közt a mangbattuk, a niam-niamok, a udrisek, bandzirik, poul-bék stb.

A hottentották erősen keveredtek a hollandokkal és más európai népekkel, akikkel rengeteg *bastaard-nak* adtak életet.

Az etiópok, akiknek igen nagy részük van a néger fajok kifermálásában, maguk is métiszek: néger és khamita vér keveredésének termékei. Az etiópok visszahatása a fehérek néprajzi alkatára tagadhatatlan. És így ez a tény új horizont

nyit azoknak a tudósoknak, akik a négereket az európaiakkal s így közvetve az egész emberiséggel összekötő rokonsági kapcsokat akarták tanulmányozni.

Európa és Ázsia lakóinak keveredése még bizonyosabb és ismertebb. Csaknem minden ázsiaiinak tekintett faj megtalálható a föld egyéb részeiben; ilyenek a sémi, mongol faj, a negritók, az eszkimók, a török-tatárok.

Nem célunk a fő emberfajok eredetét és eloszlását tanulmányozni, csak röviden rá akartunk mutatni a különböző népek vegyülésére, ami illuzóriussá teszi a tiszta fajok keresését; ezeknek a tisztessége legfeljebb néhány ismeretlen múltú vad népet illet meg.

De lehet-e egyáltalán tiszta fajokról és népekről beszélni, mikor tudjuk, hogy milyen állandó hatása van két-három kereszteződésnek? Az állattenyésztők erről meglepő adatokat szolgáltatnak. Idézzük a Fleischmann feljegyzését. A sűrű gyapjas német juh faj négyszöghüvelykenként 5500 gyapjúfonalat ad; merinókkal való három-négy keresztezés után 8000-et, húsz keresztezés után 27.000-et ad.

Senki sem tudja megállapítani ama vérnek eredetét, amely valamelyik fehér, sárga vagy fekete ember ereiben folyik.

Az emberi fajok története ebben a néhány egyszerű tényben foglalható össze: a környezettől formált eredeti fajok folyvást vegyültek a népek vándorlása által közelükbe jutott más fajokkal. Az egymásra következő keresztezések a környezet hatásával együtt hatva, hozták létre az átmeneti fajok sorát, amelyek az emberiség egyes részeinek összekötő kapcsai. Végül a keresztezés rányomta nivelláló bélyegét a környezetből teremtett típusokra.

V.

Sokáig nem tudtak a hozzáértők megállapodni, hogy mennyit érnek a meszticek. A fehérek, mértéktelen gögjükben, sohasem engedték meg még a gondolatát sem annak, hogy nem fehér asszonyok a fehérekkel egyenlő értékű utódoknak adhatnak életet. Évekig tanakodtak a keresztezett fajok abszolút értékéről, de sohasem vették tekintetbe azo-

kat a különös körülményeket, amelyek fiziológiai és szellemi kialakulásuknál közrejátszottak. Az amerikai mulattokra hivatkozva, elítélték az összes emberi keverékfajokat – furcsa kísérlet, ha meggondoljuk, hogy minden ember mesztic.

Egyébiránt a mulattok sem olyan nyomorult faja az emberiségnek. Születésük, ifjúságuk körülményeit, életük nyomorúságát meggondolva, eszünkbe jut, hogy hasonló körülmények közt a fehérek talán még értéktelenebbekké alakulnak. A néger nőt fehér elcsábítója ott hagyta abban a pillanatban, amelyben az anya lett; a gyermek „mint a kicsapongásnak vagy a váratlanul megrohant érzékiségnek eredménye jött a világra, s rendesen leírhatatlan környezetben nőtt fel. De fehér voltának tudata nem engedte, hogy fekete társai sorsával megelégedjék; környezetét megvetve kezdte a pályáját s a fehérekhez akart közeledni. Itt persze a csalódások egész serege várta; a fehér társadalom megvetéssel és gyűlölettel dobta ki magából. Minél jobban hasonlítottak a fehérekhez, annál nagyobb gyűlölettel taszították vissza ezek, akiket érdekeiktől elvakított ösztönük vezetett. A hazától és társadalomtól megfosztott mulattoknak egy útjuk maradt: a bűn. A négerek felszabadítása után a mulattok olyan tiszta étellel és erős munkával szereztek meg a fehérekkel való társadalmi egyenlőségüket, ami nem maradt mögötte környezetük fehér vagy néger elemeiének. Pártatlan nézők ma már a többi nép színvonalára helyezik őket.

Akik, mint Gobineau, Lapouge, Ammon és más antropológusok, azt akarják velünk elhithetni, hogy a »meszticek testileg és szellemileg alsóbbrendűek anyafajuknál« (Ammon), azok elfelejtik a történelem tényeit. Igaz, hogy van egy dilemma, amiből nem egykönnyen találunk ki-utat. Az emberiség – úgy mondják – egyre fejlődik. Biológiaiilag is többet ér ma, mint a kődös hajdankorban. És az is vüágos, hogy az emberfajok kereszteződése állandó jelenség. Ha a kereszteződés következménye az elfajulás vagy visszafejlődés lenne, az ember rég eltűnt volna a föld színéről, vagy már a protozoákhoz süllyedt volna.

Másrészt az élet közvetlen megfigyelése mindezen következtetések hiábavalóságát bizonyítja. A meszticek egy-

általán nem viszik a népeket a végromlásba, mondják a részrehajlatlan kutatók. Tylor szerint a föld legszebb aszszonyai a Lapföld és Dél-Amerika közt fekvő Tristan da Cunha szigetén vannak; ezek fehér és fekete szülők utódai.

A Grikák, a hottentótták és hollandok keverékfaja, vagy a Cafusok többet érnek mint a tiszta fehérek, valamint az indiánok és spanyolok meszticei többet érnek mint maguk a spanyolok.

A meszticek terméketlenségét tagadhatatlan tények cáfolják. Először is jegyezzük meg, hogy a fehér társadalmak fenntartására elkerülhetetlen eszköznek bizonyult a magasabb osztályoknak keveredése a néppel. Broca hangsúlyozza a tényt, hogy Franciaország népessége a forradalom óta nő nagyobb mértékben, amióta tehát az osztályok vegyülnek.

És ha bizonyos arisztokrata családok nem akarnak más társadalmi osztályokkal keveredni, azok feltétlenül kihalnak. Dumont becslése szerint Lykurgos idejében 9000 spártai élt, 480-ban már csak 8000, 420-ban 6000, Aristoteles idejében 1000 és 230-ban 700. Rómában, hogy a patríciusok rendjét fenntarthassák, időnként tömegesen nemesítették a plebejusokat. 179-ben a római szenátusnak 212 plebejus és csak 88 patrícius tagja volt. Egész sereg császárnak kellett folytatni a nemesítéseket, hogy a szenátus üresen ne maradjon. Galton írja, hogy a legrégebb angol családok közt mindössze öt van, amelyet egyenes ágon fel lehet vezetni a XV. századig. Benoiton de Châteauneuf szerint a francia nemes családok élete legfeljebb 300 év. A nagy történelmi nevek régóta kivesztek. Feledésbe jutva, később újra feléledtek vagy egyszerű bitorlás útján, vagy az uralkodók speciális jogán, végre az Empire alatt. Ez a jelenség minden országban megvan. Azok az uralkodócsaládok, amelyek nem degeneráltak és pusztultak ki, fennmaradásukat erős vérkeveredésnek köszönik, mint pl. az orosz uralkodóház. Az arisztokráciát utánzó gazdag polgárságot is elérte az előbbinek sorsa. Hansen érdekes kimutatása szerint Nürnbergben, 1390-ben 118 patrícius család élt; 1490-ig ezeknek több mint fele kivész. Augsburgban 1368-ban 51 szenátorcsaládot találunk; 1538-ra csak nyolc maradt. Lübeckben 1848-ban halt meg a patrícius családok utolsó leszármazottja; ennek az

élete folytonos süllyedés; végre mint irodaszolga tud csak megélni.

Általában az arisztokrata- és az uralkodócsaládok a Julia dinasztia sorsára jutnak. Az elfajulás, korai halál örület, kicsapongás, alkoholizmus és meddőség a sors e kiválasztottjainak végzete. II. Eduárdtól, aki 1307-ben lépett trónra, I. Györgyig, Anglia hat dinasztiát használt el és ölt ki, ú. m.: a Plantagenet, Lancaster, York, Tudor, Stuart és Orange-ot. Doubleday ugyanazt állapította meg Angliáról, amit Benoiton de Châteauneuf Franciaországról. 1611-ben alkotott új 1527 báró-familiából 1819-ben már csak 30 volt meg. Ugyanez áll a newcastle-i *Franc-bourgeois*-kra. A hajdan gazdag és független osztály számban egyre fogyott és akkor kezd újra emelkedni, mikor régi hatalmát elvesztve, elvegyül a néppel.

Az európai arisztokrata osztályok közt kicsinyben végbenemő ezen jelenség óriás arányokban jelenik meg India kasztrendszerében. Egy több száz milliónyi lakosságú ország annyira süllyed, hogy tehetetlen zsákmányául esik egy pár ezer vakmerő kalandornak. És éppen itt virágzott és virágzik ma is a vértisztaság kultusza.

Ha pedig fordítva vetjük fel a kérdést, t. i. a magasabbrendű egyének eredetét vizsgáljuk, az eredmény meglepő egyöntetűséggel kereszttezett házasságokat mutat fel. Havelock Ellis pl. bebizonyítja, hogy a legkiválóbb amerikai írók vegyes házasságokból származtak, így Poe, Whitman, Lowell, Bret Harte, Mark Twain, Longfellow és még igen sokan. A leghíresebb amerikai feltaláló, Edison, szintén mesztic.

Ugyanígy Angliában. A szigetország geniejének kiváló képviselői korántsem tisztavérű angolok. Elég idézni a következőket: Tennyson, Swinburne, Rossetti, Browning, Ouida, Corelli, Lewes, Millais, Disraeli stb. Ha be akarnánk bizonyítani, hogy Európa szellemi haladását a kevert típusok vezették, köteteket kellene írunk. Ezért csak taláalomra soroljunk fel néhány ilyent Franciaországban: Sainte-Beuve, Dumas père, Dumas fils, Taine, de Maistre, Montalembert, Mérimeé és Victor Hugo. A nagy Kant, akit a német szellem inkarnációjául tekintenek, távolról sem tiszta fajnémet. Az oroszok legtipikusabb költői, Puskin, Lermontov és az orosz

dráma megteremtője, von Vízín, vegyes származásúak. Ibsen vére skót-norvég vegyülék. És ezeket a példákat a végtelenig szaporíthatnók.

VI.

A vérfelfrissülés csaknem mindig kitűnő eredményeket ad. A tapasztalat természetlenségről mitsem tud. Stokes meggyőző példákat hoz fel arra, hogy európaiak és ausztráliai meg tasmán nők közti házasságok igen kedvező születési arányt mutatnak.

Indo-Kínában az európai és annamita vérkeveredés kitűnő meszticeket eredményez.

Waitz joggal hangsúlyozza, hogy mennyit nyer az alsóbbrendű faj a felsőbbrendűvel való keresztezés által. Szerinte négy nemzedék elég arra, hogy a mulatt no utódai fehérek legyenek és öt újabb nemzedéken újra feketékké kereszteszhetők.

Az amerikai nép aránylag kevés idő alatt *tett* nagy haladása is a nagyarányú keresztezés jó hatását bizonyítja. Hogy ennek az óriási népkeveredésnek a mértékét megfoghatóvá tegyük, elég a bevándorlók minőségét és mennyiségét tekintetbe venni. Vegyük az 1903. évet. A bevándorlók száma – Mexikót és Kanadát nem számítva – 803.272 volt! Ausztria-Magyarországból kerek számban 30.000 tót és horvát, 23.000- magyar; 32.500 lengyel, 13.000 zsidó vándorolt be és még nem számítottuk az oláhokat, litvánokat, dalmatákat, cseheket, bosnyákokat stb. Az 109.721 oroszországi bevándorló közt volt 33.859 lengyel, 13.854 finn, 37.846 zsidó, 11.629 litván. 27.620 ember vándorolt be Észak-Olaszországból és 152.915 Dél-Olaszországból. (Nápolyból, Sziciliából stb.) Jött ezenkívül 55.780 skandináv, 29.001 ír, 14.451 japán, 14.942 angol, 70.000 német, 15.000 görög stb. Ez a folytonos népáradat lassankint az észak-amerikai külön típust alkotta meg, amelyet Európa népei kénytelenek magasabbrendűnek elismerni. Az Egyesült-Államok még szellemi tekintetben is elmosták a megkülönböztető vonásokat. E százféle nép leszármazottjai közt morális egység uralkodik. A legutolsó népszámlálás szerint az Egyesült-Államokban kevesebb angolul nem tudó van, mint

ahány németül nem tudó Németországban. Az idegen nyelven kiadott újságok száma évről-évre apad, az angoloké egyre nő. Ezeknek száma tizenhatszor nagyobb volt mint az idegennyelvűeké együttvéve.

Ahol a kereszteződés normális viszonyok közt megy végbe, ott az alsóbbrendű fajok megjavulnak, anélkül, hogy a magasabbrendűek elfajulnának. A kereszteződés ellenfeleinek baljóslatú véleményei az emberiség haladása cáfolja le, amelynek képviselői folyton, minden irányban vegyülnek egymással. Másrészt a vértisztaság romboló eredménye mutatja, hogy milyen ingatag alapon épül a tiszta fajok elmélete.

A modern tudomány meg tudja adni az okát a saját erejére, vérére és egészségére utalt társadalmi osztály tönkremenésének. Ezt nem lehet minden esetben a henyeséggel vagy a kicsapongással megmagyarázni. Tudjuk, hogy a német és svájci polgárság, meg az ókori nemesség bizonyos kategóriái családi erények, takarékoság és kicsapongás nélküli, egészséges étellel tűntek ki. Hanem a jövőjüket elvi lehetetlenség súlya nyomta. Politikai előítéletek folytán ezek a kiváltságos osztályok csak a saját néprajzi körükön belül házasodtak, – amelyek az övéikkel azonos ártalmas tényezők hatása alatt éltek. Moreau de Tourstól pedig tudjuk, hogy a lelki betegségek belső, mély rokonságban állanak, s mintegy szimpatikus láncot alkotnak, amelynek gyűrűi vonzzák egymást. Egy nemzedékben feltűnő betegség csak súlyosodhatik ugyanazon család más tagjával való házasság által, mert ez is meghozza az egyesülésbe a betegségből a maga részét. A betegségek tehát folyton szaporodnak ebben a környezetben, amely azoknak terjesztésére kiválóan alkalmas. Másrészt a lelki betegségek nagyobbára közvetlen összefüggésben állnak szervezeti bajokkal, skrofulával, a nemi szervek betegségeivel, koponyaelváltozásokkal, stb.

Így könnyen fogalmat alkothatunk arról, hogy milyen pusztításokat kell tenni a betegség csirájával így beoltott rétegben az ezen réteg keretén belül kötött házasságoknak. De a veszély nemcsak ebben áll. A nemzedékről nemzedékre szálló lelki betegségek átalakulnak, és a legkülönbözőbb s a legsúlyosabb formákat öltik. A betegség öröklékenysége

könnyen magyarázza a saját bajaikat elvevő és szaporító családok pusztulását.

Az egy éghajlat és azonos szellemi tényezők hatása alatt élő modern népeknek feltétlen szükségük van idegen vér-behozatalra. Keresztetésük nagyarányú képe egy ország különböző társadalmi osztályai vegyülésének – előnyeik is azonosak. A legkülönbözőbb népek és fajok egyesüléséből kialakult francia és amerikai nép nagysága ellenállhatatlan bizonyosága korlátlan keresztetődéseik jótéteményeinek.

HARMADIK FEJEZET.

A szervezeti összerendeződés (koordináció) törvénye.

Szervezetünk különböző részei olyan egészet alkotnak, amik egymásközt sokfajta összefüggésben állnak. Testünk bármely részén ejtett seb az egész testnek fáj; egy szervünk elgyengülése előbb-utóbb kihat az egész szervezetre. Ezt a tényt egyidejűleg vette észre Goethe és Geoffroy-Saint-Hilaire, és általános törvény alakjában akarták kifejezni. A szervezet háztartásának törvénye, – amint Goethe mondta, – vagy a növekvés kiegyenlítése, ahogy Geoffroy-Saint-Hilaire fogalmazta, a Darwin tanában a viszonyos változékonyság törvénye lesz.

Geoffroy-Saint-Hilaire ezt mondja: »A szervek egyensúlyán az élő természet azon törvényét értem, mely szerint egy rendesen vagy patológikusan alakult szerv csak egy másik szerv, vagy valamilyen működésének párhuzamos átalakulásával érhet el rendkívüli fejlettséget.«

Ezt az egymás mellé rendelő elvet a régiek a *nisus formativus* elnevezés alatt igen jól ismerték, s ennek a misztikus erőnek tulajdonították a szerves reorganizáció összes ismert tünetényeit.

...
sedtek.

...
atapuú szoiqaió tenyek tagadnatauanok. Ha sokat doigoztatjuk izmainkat, nemcsak ezek nőnek meg, hanem egyben a véredények, inak, idegek, a csontnyúlványok és maguk a csontok is megerősödnek. Ha egy madárnak a csőre rövidebb, vagy hosszabb a rendesnél, testének a csőrrel összefüggő részein ugyanilyen elváltozást találunk. Mikor a golyvás galamb testhosszúságát mérték felett megnagyobbították, csigolyái száma is nagyobb lett, bordái pedig kiszéle-

Gyakran láthatjuk, hogy egyetlen megváltoztatott tulajdonság más változásokat von maga után, amelyek az első logikai kiegészítőinek látszanak. A tenyésztők, mialatt egy tag megváltoztatásán fáradoznak, tényleg többet módosítanak.

Ha a galamb csőrét meghosszabbítjuk, a nyelve is megnyúlik. A rövid fejű gerlice szárnya is, az állat kis termetével arányosan, rövidül. A csőrhossz és a lábujjak hossza közt is igen jól észlelhető összefüggés van.

A koponyán is hasonló jelenségeket figyelhetünk meg. Az elülső agyüreg erős kifejlődése a hátsó agyüreg hátrahúzódásával jár. A meghosszabbodó koponya egyszersmind magasabb is lesz; és fordítva, a növekvő brachicefália a koponyát alacsonyabbá is teszi. Az arc és a pofacsontoknak ellapulását olyan jelenségek kísérik, amik következetesen fűződnek a főelváltozáshoz; a glabella is laposabb lesz, az «orrító nyomott.

Ha a növényekre fordítjuk figyelmünket, rögtön észre vesszük ugyanezt a jelenségcsoportot.

Hol a levelek és virágok színváltoztatása azonos, hol a gyümölcs, mag és levél színe változik egyszerre. Egy kukurbita faj vékony, tekerős gyümölcse a métert is meghaladja, a növény gyökere, a nőnövény gyümölcsszára és a levelek középső karaja is jelentékenyen meghosszabbodik.

Kimondhatjuk, hogy mennél fejlettebb a szervezet, annál nyilvánvalóbb tulajdonságainak összefüggése. Mi tehát a szervezet változásainak egyensúlya, kompenzációja vagy összhangja? Ennek a legbensőbb természete mindedig ismeretlen és az esetek legnagyobb részében éppen csak konstataálni tudjuk megjelenésüket; összefüggésük, miértjük ismeretlen; a tulajdonságok koordinációjának ismerete ma még kezdetleges. Azok a fiatal fehér galambok, amelyek később sárgák, ezüstös kékek, vagy sötétsárgák lesznek, csaknem csupaszon bújnak ki a tojásból; a másszínűek pelyhesen születnek. Milyen összefüggés lehet a pehely és a sárga szín közt, miért nem állhat fenn a kettő együtt. Miért van bizonyos nagy tarajú kakasfajok koponyája számos apró lyukkal átlyukasztva? És még sok ilyen miért, amelyek kétségtelenül csak deiglenesen maradnak felelet nélkül. A tudomány bizonyára megtalálja e jelenségek törvényszerűségét, addig azon-

ban csak annyit látunk, hogy azok egy bizonyos szervezeti koordinációtól függenek. Az »egyensúly«, »összhang« kifejezések nem látszanak alkalmasnak. Mindaz, amit a dologról tudunk, ennyi: összerendezett jelenségek sorozatát figyelhetjük meg, amelyek egyidejűleg, vagy egymásután tűnnek fel. Nem haladjuk túl a tapasztalat határait, ha egy *szervezeti összerendeződés törvényének* létezését állítjuk, amelynek oki viszonyait nem ismerjük.

Mindaz, amit föntebb az állatoknál és a növényeknél találtunk, áll az emberre is. Miért jár a szőke hajjal rendszerint kék szem? A látás és hallás szerve rendszerint egyszerre betegek; miért? Isidore Geoffroy jegyzi meg a tényt, hogy ha az embernek ötnél több ujjja van az egyik kezén, ugyanígy van a másikon, sőt az alsó végtagokon is. Azt is megfigyelték, hogy a színvakság rendszeren a zenei hangok megkülönböztetésének képtelenségével párosul. Több megfigyelés arra mutat, hogy a karizmok változásával a lábizmok megfelelő változásokat szenvednek.

Az arc a koponyával függ össze. Ha a koponyán az orrtő és az orrlyukak belső nyílása ki van szélesedve, akkor az orr maga is lapult, úgy a csont, mint a hús. (Topinard.) A prognatizmus rendszeren igen széles ajakkal jár.

De a számtalan viszony és összerendeződés dacára nem mondhatjuk, hogy e jelenségek közt okozati kapcsolat van. Az ilyen természetű egymásmellettségek, amint azt már Claude Bemard megjegyezte, legnehezebb akadály minden komplex tudomány kísérleti módszere számára. Hogy oksági kapcsolatot állapíthassunk meg, szükséges, hogy próbákat tehessünk, azaz eltüntessük az okot, s megfigyeljük, hogy az okozat nem marad-e meg mégis. A kísérleti tudomány ilyen próba nélkül nem fogadhat el semmi magyarázatot.

De ez a próba már akkor is nagyon nehéz, ha növényekről vagy állatokról van szó. A módosításokat okozó környezet oly nagyszámú oknak összessége, hogy csaknem lehetetlen a próbát úgy végrehajtani, hogy ez összességből egyetlen egyet nyomunk el, s a többit engedjük hatni.

És minél tökéletesebb a szervezet, annál kevesebb az ilyen próba lehetőségének valószínűsége. Az embernél pedig egyenesen lehetetlen, a lelki élet közbejötté miatt, ami minden

életteni működésre visszahat. Ezt az elemet kizárni is nehéz, a próbakísérletben szerepeltetni meg éppen lehetetlen.

Mindamellett az összefüggés jelenségeinek valósága, és a környezetnek az egyénre kifejtett közvetlen hatása nyilvánvalóvá teszi azokat a változásokat, amiket az ember a *külső feltételek alatt* szenved. Az emberi szervezet minden fontosabb része módosul a környezet hatása alatt. Éppen ezen módosulások összessége, az embereken osztályozva, adja fajok elkülönítésére lehetőséget. Csak ott, ahol a közvetlen hatás nem elég a változás részletes magyarázatára, szükséges a tulajdonságok összerendeződése, kiegészítő magyarázatul. Ez utóbbi, ú. m. az egyensúly, vagy korreláció vagy koordináció törvénye magyarázza a szervezet különböző részeinek párhuzamos változásait.

Ha a környezet a változások oka, fel kell tennünk, hogy az ok megszűnésével az eredménynek is meg kell szűnni. De a kérdés egy másik oldala nem ilyen nyilvánvaló. Ha adott környezetbe helyezünk egy olyan embert, aki más környezetben meghatározott antropológiai tulajdonságokat szerzett, hogy fog hatni ez az új környezet? Vajjon a régi típusra fog-e hatni, s az előbbiekkal ellenkező tulajdonságokat fog felszínre hozni? Hogy ezt a megoldást elfogadhassuk, a szerzett tulajdonságok örökölhető szilárdságát kellene feltételezni; ezt pedig misem bizonyítja. Az élő szervezet szerzett tulajdonságai az inga csillapuló mozgására emlékeztetnek. A kilengés nagysága nagyobb az állatoknál és növényeknél, mint az embernél. De mindnél megvan a kiinduló pont, az eredeti forma, ami a mozgás egyensúlya, és ami annak végtelen folytatását megakadályozza.

Így a környezet hatása alatt csaknem új fajokat kapunk a növényeknél, de már az állatoknál igen ritkán és az embernél soha. Hasonlítsuk össze legelütőbb változatait: egy fehérbőrű szöke dolichocefált, ami a közhit szerint a legnemesebb fajt képviseli, egy fakósárga, négyszögletes arcú, kiálló pofacsontú busmannel; a két faj közt jóval kisebb az eltérés, mint a khirgiz juh és az Észak-Amerika hegyes vidékein lakó vadjuh (*ovis montana*) közt.

És minél tüzetesebben tanulmányozzuk az emberi szervezet változásait, amit az *időben* szenvedett, annál világosabb,

hogy a környezet a szervezetnek csak a külsejét befolyásolja, és sohase tudta megváltoztatni lényeges tulajdonságait.

Az ember ép úgy fejlődik, mint minden szerves lény, de fejlődése inkább ideális és szellemi kifejezést nyer, mint fiziológiáit. S ez egész természetes. Az ember fejlettebb szellemiségével válik ki a többi lény közül, s életében ez játsza az uralkodó szerepet. Annak a segítségével tette a többi szerves lényt céljainak és akaratának eszközévé. És, ha változik, ezek a módosulások főleg szellemi képességeit érintik, és azoknak eredményeit: társadalmi, erkölcsi és szellemi életét.

A fehér és busman példájára visszatérve, rögtön észrevesszük, hogy szellemi tulajdonságaik közt sokkal nagyobb az eltérés, mint a koponyaindexük vagy a csontvázuk közt.

Az ember fejlődése sehol sem vett soha oly irányt, ami koponyájának visszahozhatatlan vagy gyógyíthatatlan elváltozását eredményezte volna. Minden koponyabeli vizsgálat azt mutatja, hogy egy faj sincs értelmi fejlődése, vagy képességei szempontjából *szervezetileg halálraítélve*. Bármily mélyen álljon az ember értelmi fejlettség tekintetében, sohasem veszti el a környezete fölé fejlődés lehetőségét. Gyakran elég egy maori, zulu, vörösbőrű vagy néger fajú egyénnek hús évi szellemi munka arra, hogy fájának százados szellemi tétlenségét egyénileg helyreépítse. Ez a tulajdonság minden embert az egyenlőség kitörülhetetlen jellemvonásával ruházza fel.

De ez a közös tulajdonság: lélek, tudat, szellemiség - a név keveset határoz - az ember fiziológiai életére is visszahat. Az ember szellemi erejével törte szét a természet bilincseit és helyezkedett el minden földrajzi szélességen. Ez a tulajdonság nem engedte, hogy az emberi válfajok túlságosan eltérjenek az alapformától; és ha ennek köszönheti az ember szellemi létének minden jótéteményét, ennek köszönheti mindenképp faji egységét is.

A népek és fajoknak szellemi alsórendűségük alapján való elítélése már csődöt mondott. Az élet megtanított, hogy óvatosabbak legyünk ítéletünkben. Ma már kinevetnék azt a tudóst, aki örök szellemi barbárságot jósol egy népnek; az utolsó században a civilizáció nagyon is nyilvánvaló tapasztalatokat tett.

Az enciklopédisták idejében például d'Alembert, sőt Diderot is, képtelennek mondta az oroszokat az európai civilizációra. A következő század kegyetlenül rájuk cáfolt; a modern emberiség vezető elméinek egy részét Oroszország adta a világnak. Ha az orosz nép egy nap szabad lesz és akadály nélkül fejlesztheti szellemi erőit, az emberi haladásnak százmillióval több munkása lesz.

A szellem fejlesztésének képességével a százados haladás egyéni megszerzésének képessége jár. Azok a népek, amelyek későn jutnak a civilizációhoz, könnyen pótolják a barbárságuk alatt elvesztett időt. Az európai gondolatlan megszerzi a társadalmi, politikai érettséget, a felfedezéseket és találmányokat.

A négerek minden elfogulatlan szemlélőt meglepnek bámulatos haladásukkal, ötven évvel ezelőtt a délamerikai négereknek nem volt száz hektár földjük; ma 130.000 néger birtokos él ott, s birtokuk összértéke négy milliárd frank. Ez a mérleg az emberi egyenlőtlenség híveit, akik a négereket a fehérek »örök szolgaságra« teremtett rabjainak vélték, méltán gondolkozóba ejtheti.

Az élet egyformasága újra visszahat az ember fiziológiai alkatára; így a befolyások circulus vitiosusában vagyunk; de mindezek a befolyások az emberi egyenlőség felé haladnak.

Az egyenlő alaprétteg felett helyezkednek el a felületi rétegek, amiket a környezet alakít, s a melyek változásával változnak. Ha ezek közt vannak egyesek, amelyek tartósaknak, vagy éppen megváltozhatatlannak látszanak, ne feledjük el, hogy e tartósságot nem az évek, hanem a nemzedékek száma szerint kell mérni.

Ebből a szempontból pedig a fajok jellemző tulajdonságai igen közepes tartósságúak. Hozzávéve még, hogy a civilizáció számtalan egyenlő befolyást teremt, nyilvánvaló, hogy az emberiség az egységesség felé halad. A típusok eltagadhatatlan közeledésének láttára, a legszélsőségesebb antropológusok is kénytelenek bevallani, hogy közel az idő, amikor a fajok antropológiájának egyedüli anyaga a kihalt népek és törzsek története lesz.

HARMADIK RÉSZ.

**AZ ANTROPO-PSZICHOLÓOIA
ÉS AZ ANTROPO-SZOCIOLÓGIA.**

ELSŐ FEJEZET.

A népléktan csődje.

I.

Befoglalhatjuk-e egy logikai formulába egy faj vagy egy nép jellemét és reményeit? Ez a kérdés nemcsak elméleti értékű. A kizárólagos faj elméletek mellett a lélektan egy új faja jelenik meg. Az antropológián építve, a nagy embercsoportok múltját, jelenét, sőt jövőjét is szigorú meghatározásokba akarja foglalni. Az egyik nép haragos természetű lesz, külsőleg exaltait, belül kegyetlen, gyenge akaratú, gyöngédség és jóság nélküli, erkölcstelen, bár erősen vallásos; egy másik vérmes véralkattal gyakorlati szellemet egyesít, hódító ösztönöket, skrupulusok, de egyszersmind bűnös hajlandóságok nélkül. Az egyiknél minden erény, a másikinál minden bűn.

Ez új tudománynak nagy céljai vannak. Először is a népek egymásközti viszonyában fegyverül használják; nem a legismeretlenebb szociológusok azok, akik benne látják a közügyek intézésének biztos alapját. Bizonyos népektől őrizkedni kell, szemmel kell tartani utódaikat, más népekben bízhatunk és szövetséget köthetünk velük.

A népléktan nem fűződik tényekhez, hanem korlátlanul lebegve azok fölött, mindent körébe von és mindent érint. Erkölcs, tudomány, filozófia, társadalmi és gazdasági élet, kriminalitás, alkoholizmus, politika, vallás, mindet tárgyalja és mindről levonja következtetéseit. Nem elégszik meg a jelennel; ítélőszéke elé hívja a múltat és jóslatokat mond a jövőre.

Vegyük szemügyre egyik legóvatosabb, legtisztább fejű, legelfogulatlanabb hívét, Alfred Fouillée-t. Természettől

optimista, de az antropológiai túlzásokkal szemben gyanakvó és fenntartásai és kételyei vannak ott, ahol elvtársai csak általános elítélést vagy magasztalást ismernek. És mégis elég megtekinteni a *Psychologie du peuple français*, vagy *Tempérament et caractère*, vagy az *Esquisse psychologique des peuples européens* című műveit, hogy belássuk milyen eltévelyedései vannak ennek az új féltudománynak. Ha a tárgya elragadja, ő is babért és szidalmat osztogat a népek misztikus vágyainak, öröklött és velükszületett erényeinek.

A néplélektan ebből a szempontból a regények lélektanának színvonalára süllyed. Jó és rossz, nemes és aljas, erényes vagy bűnös, szerény és gögös fajokat vagy nemzeteket ismer, ép úgy, mint a regény jó és rossz stb. egyéneket. És amint az egyén a maga képére alkotja istenét, úgy alkotja ő az egyéni lélek formájára a kollektív lelket. Sőt Gumplowicz azt mondja, hogy amíg az egyén cselekedetei nem számíthatók ki jelleméből, addig ez a jóslás mindig reális, ha törzsekről, népekről, társadalmi vagy foglalkozási osztályokról van szó, így jósolnak Le Bon, H. Stewart Chamberlain, Lapouge és Sergi pusztulást a latin fajnak, ezen az alapon hirdetik a germán, szláv és angolszász népek jövő uralmát.

Természetes, hogy ez a lélektan az események *után* baktat. Helyben hagyja és magasztalja a sikert és megvetésével sújtja a bukást. A virágzó, gazdag, művelt országot felsőrendű nép lakja; a szegényt és elmaradottat hitvány.

De milyen értéke is lehetne a néplélektannak az élő, változó népekre vonatkozólag, mikor a kihalt fajok esetében is eredménytelen? Egy népet sem tanulmányoztak alaposabban, mint az ókori görögöt. És az óriási irodalom ellenére, amit összeírtak róluk, nem tudunk jellemükről pontos meghatározást adni. Renan szerint a görög a legvallástalanabb nép volt; Fustel de Coulange szerint a görög élet a vallásos érzést testesíti meg.

II.

A népszichológusok útját elzáró akadályoknak jellemző esete a kelta-kérdés; ettől függ a nagyobb civilizált népek, franciák, angolok, németek, olaszok sorsa. Mert amíg a kelta örökség mérlege nem kész, nem is beszélhetünk a

modern lélek tartalmáról és törekvéseiről. A néplélektan nagyon is átértette ennek a jelentőségét; s ezért nem a mai állásában tekinti a kelta-kérdést, ami így nem enged meg semmi általánosítást, hanem egy saját használatára átalakított kelta tudományon épít. A »keltázáló« tudósok közt Renan látszik a legkomolyabbnak; ő maga a legtipikusabb kelta. Gyermekkorában kísérelte meg, hogy a kelta lélekkbe behatoljon és egész életében folytatta a kísérletét. És ez a finom, érzékeny lélekbűvár a kelta lélek helyett a magáét írja le nekünk. Minden szava, minden kifejezése, amit jellemzésükre használ, Renan képe maga, a legtisztább, leghamisítatlanabb Renan. Amikor Renan idilli leírásait írta, még nem jelentek meg Gaidoz, Loth, Arbois de Jubainville, Le Braz, Dottin stb.-nak a keltákról szóló munkái. Ezekből legalább annyit tanulhattunk, hogy a Renan »asszonyos, szelíd és gyöngéd« keltái valójában szenvedélyes, harckedvelő barbárok voltak. A XII. századból ránk maradt Írországi kéziratok levegője a harc és a tett. A tárgy folyton: Cath (csata); Orgain (mészárlás); Togail (várak bevétele); Tain (nagy vadászat); Aithed (asszonyrablás). Ezek a költemények a háborúra alapított társadalmat éneklék; s a harc folytatódik a másvilágban; a druidák bűvös formuláikat az ellenség ellen használják, énekeik a bátorság ösztönzésére valók. A holtak királyát úgy tisztelik, mint a harcosok legyőzőjét és a »kard ügyes forgatóját«. Renantól leírt nőtiszteletük is különös világításba került; az asszony a gyermekek nemzésére való szerszám volt szemükben, akit adtak-vettek – az ára három szarvasmarha.

És a kelta asszonyok álmodó, vágyó, melankolikus lelke! Mikor a szép Dardriu Noisë-t választja szeretőjének, azért teszi, mert olyan erős, fiatal bikát akart, mint az . . .

Fouillée még a régi elmélet alapján, néhány szép, de szörnyen fantasztikus oldalon beszél a kelták békés hajlandóságairól. De alig néhány oldallal utóbb egy idézetet hoz fel és úgy látszik fogad el, Grant Allantól: »a keltának fékezhetelen szenvedélye a veszély és a kaland«. Később a harci érelyekről szólva, kedves keltáinak javára is »nagy inváziókat és nagy hódításokat« ír. Ezek után – harciasak-e vagy békések a kelták?

Még jobban megdöbbsentők azok a következtetések, amiket a kelták lélektana a mai franciákat illetőleg von le. Nyugodtan »következtetik«, hogy »a francia népnél az akarat megőrizte kitörő, centrifugális, egyenes jellegét, ami már a galloknál megvolt«.

Így írnak a kelta tudósok, de írhatnának ellenkezőképpen is; mi t. i. a kelták életéről csaknem semmit sem tudunk. Isteneikről, vallásukról néhány felületes észrevétel a görög és latin íróknál; a gallo-román korból néhány tulajdonnév. Kultuszukban szétválaszthatatlan a kelták és az újonnan jött gallok osztályrésze.

A bretonoknál is hiába keresett a néplélektan segítséget. Néhány nyelvész ezeket tartotta a valódi keltáknak és innen várta a probléma megfejtését; de itt is zárva a kapu; Kr. u. az ötödik században gallo-román népség lakta a Bretagnet. Később, igaz, kevésbé romanizált kelták jöttek át Britanniából, de ez a beköltözés már a X. században megszűnik, a breton lakosság a folytonos háborúk következtében erősen megfogy, nyelvük kihal és Bretagne francia hatás alá kerül.

Hol keressük hát a kelta lelket? Bizonyára oly sokat magasztalt drámájában. De hol van az? Írország üres kezekkel áll, a Gallok hazája néhány rossz anglonormand utánzattal dicsekedhetik és Bretagne a francia misztériumok alatt görnyed.

Megalitikus maradványaiban keressük? Ezekről az archeológia kimutatta, hogy nem kelta eredetűek, hanem egy ismeretlen népei, amelynek nevét sem tudjuk s amely megelőzte a keltákat.

Marad a nyelv. Alfred Holder *Altcellischer Sprachsatzében* 30.000 szót gyűjtött össze! Csakhogy ez a kincs nagyon szegény. A tulajdonnevek óriási arányban szerepelnek benne; másfajta szókból csak – 150-et tudnak megfejteni...

De nincsen-é breton irodalom? Hogyne volna, csak az a baj, hogy szövegei az XV. századból keltek Kr. u. És még mulatságosabb, hogy e szövegeket éppen a francia irodalomból kölcsönözték ki.

Marad még a főforrás: a breton nép-énekek (*gwerz*). De Luzel kimutatta, hogy a gwerzek eredete nem nyúlik a XVII. század mögé sem!

Sőt a rennesi egyetem haragos bretonizálói még a breton pantalonról (bragou-braz) is kimutatták, hogy nem kelta eredetű.

Így vész el, amint közel jutunk hozzá, a kelta »csoda«. Homály takarja vándorlásait, nyelvét, gondolkozását, életét; s a kelta lélektan ezzel lehetetlenné is válik. És mégis ezer meg ezer történészt, filozófust és szociológust csábított el.

Mommsen ép olyan nyugodtan tulajdonítja a keltáknak mindazokat a bűnöket és erényeket, amikkel a franciákat szokták a modern németek megajándékozni, mint elődjei. A franciák, szerinte, vulgarizált kelták. Driessmann az európai történetben nem lát mást, mint a két uralkodó faj: a germánok és a kelták harcát. A kelták a világ mulattatói és forradalmárjai; a germánok pedig gondolkozói. Az angol forradalom a germánok felkelése a kelták ellen; a francia forradalom a keltáké a germánok ellen. Ezért halad Anglia velőre, ezért degenerálódik Franciaország!

Természetes, hogy ez a lélektan gyakran nem egyéb szóáradatnál, frázisok szeszélyesen összerakott soránál. Ha például Giesebrecht a régi germánokat festi, ugyanazokat az alapokat találja meg a magasztalásra, amin Thierry épít, ha a gallokat dicsőíti.

III.

A népek élete olyan bonyolult, hogy a megfigyelőnek lehetetlen az egészet áttekinteni; ezért ahhoz az oldalához fordul, amelyik legjobban foglalkoztatja képzeletét. Ezért a népek portrait-iban inkább a művész egyénisége látszik, mint a modellé. Növeli a nehézséget az adatok sokasága, ami feltétlenül szükséges, hogy ennek a tudománynak a kijelentéseit valamennyire valószínűvé tegye. Eredményei egy nép gyakorlati és elvont életét egészben felölelik, azért annak, aki ez eredményeket megállapítja, agyában az ismeretek kimeríthetetlen forrását kell bírni; a matematikán kezdve, a történelemig, nyelvészet, irodalom egy sem lehet idegen előtte. Egy nép lelke tetteiben és ideális törekvéseiben nyilvánul meg; a pszichológusnak tehát ismerni kell szellemi értékeit, művészetét, irodalmát; vétkeit, erényeit; társadalmi és magán erkölceit; altruisztikus érzelmeinek terje-

delmét, önzésének erejét. Elég egy pár hiba, hogy a nagy gépezet elromoljék s a kép hamis legyen. Azt hiszik ugyan a néplélektan korifeusai, hogy nagy freskóik annál hasonlóbbak, minél jobban elmosás a részleteket; így a lényeges vonások élesen előtérbe lépnek. Csakhogy ezek a lényeges vonások éppen a részletek eredői. Itt ép úgy nincsenek elhanyagolható mennyiségek, mint a vegyi elemzésben. Csakhogy a »néplélek« analízise sokkal bonyolultabb, tetteink rugói sokkal rejtettebbek. A kollektív lélek híveinek leg tudatosabbjai is azokra a metafizikusokra emlékeztetnek, akik a túlvilág tüneményein töprengve, azzal vigasztalódnak, hogy az egész alkotmányból csak az a kis pont hiányzik, ami a föld tárgyait a láthatatlan világéival összeköti. De ezt a kis »pontot« nem találták meg, és az ontológia csődöt mondott.

Lássuk pl., hogyan igazolják e szociológusok legtekin-
télyesebbjei a kollektív néplélek tudományát. A problémát megoldhatónak tartják, mert »a nemzeti jellem a temperamentum és a testalkat dolga; ezek pedig a fajtól és a környezettől függenek; a fajok alkotó-elemeit *kezdjük* ismerni; meg tudjuk mondani, legalább nagy vonásokban, hogy milyen testi, sőt lelki vonásokban különböznek a germánok a keltáktól, ezek a szlávoktól és az ibérektől. (Fouillée.) Ezeknek az érveknek a vizsgálata elég ahhoz, hogy a tételt egészében elvessük.

Ahány alap, annyi ismeretlen. A jellem a véralkattól függ; de ez utóbbi maga is határozatlan, egyéenként változó, amire lélektani épületet nem lehet emelni. Fontosabb ennél, hogy mindegyikilyen építő a faji eredetet tartja főalapjának. De semmi sem bizonytalanabb, mint egy nép genealógiája. A népkeveredés mindenütt általános; az uralkodó és az európai népek a legváltozatosabb népek vegyületei.

De tegyük fel, hogy sikerülni fog pontosan megállapítani a népek faji összetételét és megközelítőleg megállapítani a kelta, germán, szláv és néger percentet vérükben. Akkor még mindig meg kell állapítani ez elemek viszonylagos befolyását. Mert az kétségtelen, hogy a kollektív lélek alakulása nem tekinthető úgy, mint egy elemeiből egyszerűen összerakott keverék.

Az a kevés normand, aki Angliába betört, nagyobb befolyást gyakorolt ott, mint az előttük járó, sokkal nagyobb számú germán. A nantesi ediktum visszavonása után a francia menekülők mélyen befolyásolták a német lelket és civilizációt. Így tehát a vér mennyiségi elemzése után mitsem mondhatunk ki a velejáró morális változásról.

Egyébként a népeket alkotó elemek: kelták, germánok, szlávok, magyarok kollektív lelkéről is igen kevés és ellentmondó adatunk van. Hogy lehetne az ilyen elfolyó anyaggal építeni!

Láttuk, hogy milyen éles ellentmondások állnak fenn mindarra nézve, amit a keltákról tudunk. Pedig ez Európának egyik legerősebben tanulmányozott népe. Az ezernyi kötet után, amit róluk írtak, még csak azt sem mondhatjuk ki teljes bizonyossággal, hogy a kelta nem a germánnak egy más megnevezése volt-e! Akik külön népnek tartják, azok sem egyeznek meg tartózkodási helyükben, se Galliában való feltűnésük idejében. Először az V. században említi őket, Hécatée görög író igen homályos és határozatlan formában.

Ha pedig a ligurok vagy ibéerekről akarunk valamit megállapítani, adataink még gyérebbek és még bizonytalanabbak; pedig ezek is hozzájárultak az európai népek formálásához.

A történelem világossága rendszerint elég bizonytalan, de különösen az, ha a népek eredetéről van szó. A régi krónikásokat nem érdekelte a népek etnikai összetétele; másrészt az antropológia egyike a legfiatalabb tudományoknak; eleinte csak a filozófiai spekuláció és a hipotézisek résein volt a biztos adatok felé kilátása. Hiányainak pótlására lehetőleg felhasználta az archeológiát és lehetetlenül az őstörténetet (*paletnológia*). Mindezeknek adatai lehetőleg kétesek. A vérösszetétel az egész vonalon megállapíthatatlan; s ha egyszer sikerülne meghatározni, akkor meg az alkotó-elemek »lelkét« kellene ismernünk.

Olvassunk el néhány könyvet, amelyek ugyanazon nép lélektanát adják elő, sőt: tanulmányozzuk értelmi vagy társadalmi munkájának egyetlen termékét: tapasztalni fogjuk a feladat roppant nehézségeit.

IV.

Taine volt azon tudós, aki talán legtöbbet tett az új tudományért. Biztos és nagy tudása, geniális kritikája révén könnyen készítette híres »tableaux d'ensemble«-jait. Az angolokról, franciákról, németekről, olaszokról való véleménye kivételes tekintélyű az antro-po-pszichológusok közt. Neki tulajdonítják, hogy lelküket megfejtette s róluk mintegy fényképet adott. De egy szem pascali kétely meg-rontja e nagy agyvelő gépezetét. A bátorság nemes szenvedélyétől vezetve és elfogulatlanságát megőrzendő, lassanként saját népe rovására magasra emelte Németország genie-jét; lelkesen magasztalja találékony, eredeti szellemét, maga teremtette kultúráját; Németország termelte az utolsó század gondolatait; Franciaország csak felmelegítette azokat. A német szellem a XVIII. század végén új metafizikát alkotott, új teológiát, új poézist, új irodalmat... Az eredeti eszmék alkotása a német nép uralkodó jellemvonása.

És ugyanakkor élt Franciaországban Laplace, Lavoisier, Lamarck, Bichat, Cuvier stb. És Franciaország mégis elfogadta Taine véleményét.

Zeller azonban bebizonyította annak ellenkezőjét, le-rontva az alapját szolgáltató hibás történelmi kommentárok. A tények ugyanazok, de a magyarázat egészen megváltoztatja a képet. A németek utánczóik a Zeller szemében. Németország civilizációja Franciaország és Róma terméke. *Kívülről* kapott mindent: a lovagi intézményt, a császárságot, tudományát, egyetemeit, gót művészetét, még a vallási türelmet is. Caesartól Nagy Károlyig Németország a teljes pangás, állandó barbárság nyolc századon át tartó ritka látványát nyújtja.

Mommsen, aki nem tudja, hogy Németország inkább kelta, mint germán, megvetéssel sújtja a politikában tehetetlen, eredetiség, mélység nélkül lévő kelta fajt; a germán felsőrendű faj, értelmileg úgy, mint erkölcsileg.

Akármelyik nép vagy akármelyiknek csak uralkodó jellemvonása felől nézzünk meg két véleményt, az eltérésük tisztán mutatja, hogy lehetetlen biztos, egységes következtetésre jutni, amely minden kutatót meggyőzhetne.

V.

Néhány kiváló francia íróval és tudóssal egyetértve, én is megkíséreltem annak a kérdésnek megoldását, hogy mi az tulajdonképpen, ami a francia szellemet a többi nemzet szellemétől megkülönbözteti. Körülbelül 30 pszichológus, regényíró, költő, filozófus, tanár küldött kérdéseimre mély és világos feleletet, amik elsősorban azt bizonyították be, hogy a francia szellem meghatározása és körülírása lehetetlen. Bourget szerint egyáltalán tagadni kell az ilyen általánosságok relitását, mint: francia szellem, angolszász szellem stb. És »milyen *közös* meghatározás az, ami egyként illik Pascal és Voltaire-re, Rabelais és Boileau-ra, Montesquieu és Hugóra, Racinera és Balzac-ra? Pedig ezek mind francia géniek.« Jules Claretie szerint »ami világos, fényes, általános, az mind francia; ez persze nem zárja ki a mélységet. Emellett a francia vonása minden affektációtól, minden pedánságtól való irtózás«. François Coppée szerint »csak Franciaországban tudnak erősek lenni nehézkesség nélkül és mélyek homályosság nélkül«. Anatole France »a rendnek, a mértéknek, a világosságnak *egy bizonyos* szellemét találja, ami nincs meg másutt, habár minden nyelv nagy íróiban van világosság, rend, mérték. De az más rend, más mérték, más világosság.« Ellenben Urbain Gohier szerint »vakmerőség a francia szellem jellemzésére olyan tulajdonságokat használni, amelyek éppen a francia irodalomban, az idegenek sajátsága. Nincs *franciább* író, mint az angol Hamilton, a svájci Rousseau, az olasz de Maistre, a német Heine, a mulatt Dumas.« Végre teljesen visszájára fordítva jelenik meg a »mérték«, a »rend« Rémy de Gourmont-nál, aki szerint »se Ronsardban, se Rabelaisben, se Corneilleben, se Hugóban nincs mérték, se ízlés, se világosság«.

G. Larroumet a francia szellemet »általános gondolatokra törekvés, a társadalmi élet szeretete, az ékesszólásra és a színpadhoz való tehetség, a világosság szüksége és a szellem szenvedélyessége által jellemzi. Camille Mauclair szerint mindez semmit se mond, mert a francia szellemet jellemzi »a criticizmus, ami a francia faj alapja. Képelete a valóság torzítása, sohasem feltalálás.« Marcel Prévost

szerint a francia szellem világos, szintetikus, szerelmes és törvénytisztelő. Nem egyéb, mint »világosság, gondolatok szeretete, általános módszerek, klasszikus szellem«.

Rod nem meri meghatározni, de állítja, hogy e szellem létezik, és különböző más népek szellemétől. Rodenbach kedvesen gúnyolja a világosságnak és ízlésnek állítólagos monopóliumát: »minden író, aki franciául ír, *francia író* ... Nyelve osztályozza és nem polgári állása ... És valóban francia nemzetiségűek gyakran távolabb állnak egymástól, mint egy francia egy idegen írótól.«

Sarcey egyszerűen azt mondja, hogy »minden könyv, ami logikusan rendezett és világos, már ezáltal francia«. Ezen a címen »Rousseau és Dumas kiváló franciák«.

Sully Prudhomme azt állítja, hogy a francia szellem élesen elhatárolható. Vogué azt állítja, hogy a kérdés megoldása csaknem lehetetlen, mert a szellem »birodalmában, az emberi szabadságon kívül, sok váratlan változatosság van, amit ez a szabadság teremt; valamint ide tartozik az egyéni alkalmazkodás számos esete«.

Emile Zola a franciákban latinokat lát, »ez az a nagy család, amely az észak családjaival szemben áll«.

Még egy tucat író véleményét elhagytuk; ezek még jobban növelik a fenti kakofóniát. De ezeknek az eltérő nézeteknek összehasonlítása nagyjelentőségű tanulsággal szolgál.

Íme egy nemzeti »jegye« látszik a legismertebbek. A »francia szellem« minden francia író és gondolkodó alap tulajdonsága. Ezt a kifejezést számtalanszor látjuk könyvekben, halljuk előadásokon. Tudósok és tudatlanok egyaránt hangoztatják. Imádatából állítólag – a világegyetem minden népe kiveszi részét. De ha azt akarjuk tudni, hogy mi rejlik a mágikus szó mögött, hamar belátjuk, hogy azt lehetetlen meghatározni és ami még fontosabb, minden író a maga módja szerint értelmezi. Egyesek szerint csak Franciaország kizárólagos öröksége, másoknál itt csak általánosabb, többek szerint tisztán emberi sajátságok és Franciaország határain túl ép úgy megtalálhatók. Amikor ennek a francia szellemnek vagy léleknek jellemző vonásait akarják megállapítani, mindenki az egyéniségének és vérmérsékletének megfelelő vonásokat viszi bele.

E kiváló íróknak és gondolkodóknak nincsen részük a fenti kísérlet balul végződésében. A feladatot azért nem tudták megoldani, mert nem lehet. Erkölcsünk, szellemünk, lelkünk hajlandóságai bizonyos mértékben civilizációnktól, másrészt életmódunktól és egyéniségunktől függenek. Nem népekhez és fajokhoz, hanem egyénekhez fűződik a szellem alkata.

A legtöbb *ma élő* francia egy alapvonást mutat. De ez sem leszármaztathatlan, sem nem örök. Változik a nemzet életének mélyebb változásaival.

VI.

Az előbbi általánosító módszer hibája rögtön előtűnik, ha a konkrét tényekre vagy az egyéni lélektanra alkalmazzuk.

Stewart Chamberlain szerint Byron igazi germán volt, Driessmann szerint közönséges kelta.

Romantikus kalandjai, »melyek legbensőbb lényegükben germánok«, megindítják Chamberlaint, ellenben felháborítják Driessmant. Byron Velencében kurtizánokkal élt s úgy-e bár, ez kiválóan kelta vonás.

Cervantes valódi árja, mondja Chamberlain; kelt-ibér, feleli Driessmann. És míg Chamberlain a német szociáldemokratákban zsidó típust lát, Driessmann keltó-mongolokat, addig Woltmann, aki szintén kiváló antropológus, meghajlik előttük, mint a germán vér és temperamentum kiváló képviselői előtt.

Kantot, a német gondolat e jellemző képviselőjét Otto Wuman gonosz kozmopolitának bélyegzi, aki hol az angolokért, hol a franciákért lelkesül.

Elképzelhetjük, hogy a másodrendű antropológusok milyen logikátlanul mondanak ellen önmaguknak, ellenmondásaikban is híven ellenmondva folyton a valóságnak.

Gobineau vagy Chamberlain egy művén végigmenve, megdöbbenünk, ha látjuk, hogy változtatják véleményüket ugyanazon munka keretében. Ami az egyik népnél az alsórendűség jele, az értékes vonás, ha másiknál jelenik meg. A dolichocefália fő erény a fehéreknél, de nem számít a

négereknél. Ha egy népet idealizálni kell, minden erénnyel felruházzák, még azokkal is, melyeket sohasem ismertek.

Így H. St. Chamberlain szerint az áriáknak nem volt se templomuk, se istenük és ideálisan türelmesek voltak. Az indogermánok, vagyis az áriák sohasem terjesztették erőszakos eszközökkel hitüket, sem nem üldöztek senkit vallásáért. A németek civilizáló erényeinek emelésére sötét színekkel festi Róma elfajulását, aminek oka a »fajok vérenek khaotikus vegyülése«; a germánok bejövetele az emberiség megváltása. Minden faj, amely vérkeveredésen megy át, ezáltal elfajzik; így jártak a zsidók, ugyanazon esemény kifolyásaképpen, amely Rómának függetlenségébe került. És mindazon fajok, amelyek a történelem folyamán idegenből jött vér beözönlését kénytelenek elszenvedni, ezáltal az elfajzottak, alantasak rangjára süllyednek. Chamberlain nem haboz abban sem, hogy tételéből igen kellemetlen következtetéseket vonjon le a – szlávokra. De a szláv vérrel erősen kevert poroszoknál elfelejti szép tételét, és elragadtatott himnuszokkal üdvözli ezt a kivételes népet.

Érdekes, hogy a Gobineau, Lapouge és Chamberlain előtt egyaránt kedves Németország is részes a nagy bűnben, aminek romlását kellene előidézni. Eredeti (?) véréhez vegyített szláv vért (az obotritok Mecklenburgban), szerbet (Brandenburgban), wolatab vagy wiltz-et (Pomerániában), vendeket, ezenfelül számos kelta népcsaládot, mint a helvéteket, tektosagokat, ambronokat, stb.

íme, még jellemzőbb példa. A német nép pszichológiájának, hogy a nap urainak tessék, különös díszekre volt szüksége. Be kellett bizonyítani, hogy a germán mindig hű volt uralkodójához és hűségi esküjéhez. És a szerző, a német történelem fejtetőre állítása után be is bizonyítja, hogy a lojalitás, a főnökeihez való hűség volt mindig a német jellem fővonása. (*Der bedeutendste Zug.*) Bizonyítására néhány anekdotát hoz fel és elhagy rengeteg tény, amelyek lehetlenségét bizonyítják.

Az is érdekes, hogy milyen szemfényvesztő művészetel dolgozik Chamberlain, mikor azt bizonyítja, hogy Jézus Krisztus nem volt zsidó, habár a gondolkozása zsidó jellegű volt.

Végzetesnek látszik az az ellenállhatatlan hajlandóság a gyerekekességük iránt, ami ezeket az antropológusokat jellemzi. Mintha az Úr átka nehezednék gondolkozás! képességükre. Más tartományokban óvatos gondolkozók megdöbentő általánosításokba esnek, ha ezzel kezdenek foglalkozni. De Candolle, a szőkék felsőségét bebizonyítandó, olyan elméletet bocsát világgá, ami méltatlan volna egy gyerekhez. A barnák életképessége – mondja – jóval nagyobb, mint a szőkéké. Hogy tehát ezek ne vesszenek el a küzdelemben, kénytelenek nagyobb erőfeszítést tenni és jobban »elszellemsülni« (spiritualiser).

Ennek a küzdelemnek a komikuma szembeötlő, ha megfontoljuk, hogy a barnák és szőkék nemcsak ugyanazon faj, hanem egyazon tartomány, község, sőt családokban elvegyülten vannak szétszórva. A kiválóan szőke í eszkimók közt is vannak barnák, és vannak szőke négerek is; Ázsiában is találunk szőkéket, sőt Vámbéry szerint ezek alkotják a turkománok többségét.

Benjamin Kidd, abból indulva ki, hogy Franciaország kelta eredetű, egyszerűen a régi formulákat alkalmazza, amiket a gall lélek és civilizáció dicsőítésére szoktak használni. Meg van győződve róla, hogy a keltákat és germánokat kitölthetetlen űr választja el; a germánoknál az etikai érzék elnyomja az esztétikait, nincs meg bennük a franciák szellemi idealizmusa.

Noha őszinte bámulója Franciaországnak, mindamellet az állítja, hogy a teuton népeknek olyan tulajdonságai vannak, amik nem értelmiek ugyan, de alkalmasak arra, hogy szociális hatalommá, hódítóvá tegyék. Természetes, hogy egész sereg más író a német idealizmust állítja szembe a francia gyakorlati érzékkel. Driessmann azt állítja, hogy az exakt tudományok a kelták műve, Chamberlain szerint a germánoké. Semmi sem olyan »antigermán«, mint az univerzalizmus, – mondja Chamberlain. Ezért a francia forradalmat és Napóleon munkáját csak a kelták végezhettk el. A pápaság a katolicizmus gyermeke s ez kelta eredetű. Woltmann ellenben azt találja, hogy az egyetemesség germán vonás és a pápaság, a napóleonizmus és a francia forradalom a germánok műve!

VII.

Igazságtalanság lenne azt a nagy jelentőséget tagadni, ami a néplélektannak *osztályrészüil juthatna*. Ha elég mélyen láthatnánk be egy ember vagy egy nép jellemébe, – mondja Kant – ha minden körülményt számba vehetnénk, ami az egyén vagy a nép akaratára hat, kiszámíthatnók annak cselekedeteit, amint kiszámíthatunk egy hold- vagy napfogyatkozást.

A lélek szívesen jutna a paradicsomba, de a vétkei lenn tartják a földön – mondja a szláv közmondás. Az antro-po-pszichológiát szeretnék szigorúan tudományos alapokon felépíteni, de ilyen alapok nincsenek. Mit tegyen az az építő, akinek ezer olyan elemből kellene házat építeni, amelyeknek szilárdságát nem ismeri? Még ha fel is tudná emelni fáradságos erőlködéssel szegényes épületét, elég volna a legkisebb szélfúvás, hogy azt ledöntse. A milliárd jól-rosszul rendezett tény nagyon ingatag épületet ad – és nagy viharok döngetik a gyenge falakat: előre nem látott tények.

Gyakori eset, hogy egy ország kormányformájából arra következtetnek, hogy az ország népének szüksége van a kormányzati gyámkodásra. De jön a cáfoló tény, hogy a Kanadába kivándorolt franciák pompásan alkalmazkodnak az angol *selfgovernmenthez* és az otthoni körülményekkel merőben ellentétes viszonyokhoz.

Az angolok – mondja G. Le Bon – ép olyan individualisták, amennyire szocialisták a franciák. Ezen témáról az új-latin tudósok, mint Ferrero és Sergi, köteteket írnak össze, aggódva a franciák, olaszok, spanyolok jövője miatt. És az Ausztráliába vagy Új-Zélandba jutott angol államszocialista lesz, a német *Kathedersocialistennel* meglepő hasonlatosságban.

Tehát az angolok amaz individualista alapvonása csak politikai és gazdasági viszonyaik eredménye. Ez a példa sok más feloldhatatlannak vélt faji vonás szilárdságát megingatja. Ilyen a spanyol kegyetlenség hite. Az inkvizíció és gyarmataik kizsákmányolása mindenesetre adnak a feltevésnek némi alapot. De a történet azt is tudja, hogy Anglia politikája Indiában a százados kegyetlenkedés tényeiből áll,

s az írekkel szemben ritkán hiányzott belőle az igazságtalanság és durvaság. Alexandria bombázásának hírére olyan kitörő örömmel (*ringing cheer*) fogadta a az angol parlament, amint azt iskolásgyerekektől, de nem intelligens férfiak gyülekezetétől várhatni, akik azt hallják, hogy egy 200.000 lakosú várost bombáznak és mitrailloznak. A franciák visellete Hova-ban vagy Algériában kemény szemrehányásokra adott alkalmat. A déli államokbeli amerikaiak a szecesszióháború után kegyetlenül bántak el a négerekkel; az északiak szörnyű dolgokat követtek el, míg az indiánokat kiirtották. Az oroszok a finnekkal, zsidókkal, örményekkel, a poroszok a lengyelekkel kegyetlenek; a török örményellenes politikájában messze hagyja maga mögött a spanyolok kubai vagy filippini kegyetlenségeit. Tehát a »spanyol« kegyetlenség egyáltalán nem kizárólagos kiváltsága a spanyoloknak. A kegyetlenség minden nép lelkében ott nyugszik; a szociális és gazdasági élet körülményei szerint jut felszínre vagy marad el. Hiába mondja Le Bon, hogy a nemzeti jelleget alkotó erkölcsi és szellemi vonások ép olyan állandóak, mint az anatómiai alkat; a szemünk láttára lefolyó módosulások elég világosan cáfolnak. A mai porosz alig hasonlít a XIX. század elején élőhöz. Az Egyesült-Államokba vándorló ír 15 év alatt megváltoztatja szellemi alkatát. Új-Zéland maori lakosai angol iskolákba járnak, ipari foglalkozást űznek, s ma már az angol szellemmel cserélték fel régi barbárságukat. Japán szelleme ma már nem az, ami Samurái idejében volt. Az eddigi leírások ma hamisak és elavultak. Minden demográfus utánzónak, alkotásra képtelennek írja le a népet. Pedig a civilizáció velük is úgy tett, mint minden más néppel. A beözönlő áramlat befogadása, a gondolatok megemésztése után jön az alkotás kora. A teremtés nem etnikai csoportok, hanem egyének munkája. Ilyen egyének ma már elegenden vannak Japánban. Dr. Kitasato először tenyésztette a tétanos bacillusát és jóval előbb kezelte szérummal a diftériát, mint dr. Roux; Shiga (dysenteria elleni szérum); Takamino, Miura és Jamagniva stb. Nagaoka tanárnak természettudományi tanulmányai ma már klasszikus becsek, Sékiya és Omori korszakot alkottak a seizmológiában. A japánok 1885 óta (ezóta van szabadalmi tör-

vényük) 6121 szabadalmat adtak ki. Az emelkedés aránya meglepő. 1885-ben 99, 1903-ban 1024 a kiadott szabadalmak száma.

A magyarok rég elvesztették mongol jellegüket, és minden tekintetben az ú. n. árjához hasonlítanak. A hajdan harcias, zsoldosoknak kitűnő svájciak ma érdemes hotel-tulajdonosok; ugyanígy megszelídültek a vikingek utódai is. A lengyelek bukását a szláv közönynek és passzivitásnak tulajdonítják; de a nemkülönben szláv csehek hatalmas energiával dolgoztak függetlenségük kivívásán: sőt a lengyelek is, ahelyett, hogy három hatalmas ellenfelük közt eltűntek volna, csodálatos erővel fejlődnek és feltámadásuk bizonyos. A manapság békés zsidók hajdan harcias nép voltak. »Izrael« annyit tesz: a harc istene. Egyik legrégebbi emlékü, a Deborah költeménye, harci ének. Egy időben a zsidók zsoldos szolgálatba álltak, mint nálunk a svájciak» Egyik fővonása a zsidóknak, hogy minden éghajlathoz könnyen alkalmazkodnak. Ezt a patológikus különlegességet életük különleges higiénikus berendezésének köszönhetik. Valásuk, szokásaik, az üldözés, a mérséklet ellenállóká teszik őket azokkal a bajokkal szemben, amik halálosak más mértéktelen és előre nem látó népekre. Ahol azonban a zsidók környezetük szellemi és erkölcsi befolyásának engednek, egyszerre elvesztik fenti kiváltságukat és a közös törvény alá esnek.

IX.

Nemcsak a tömegek pszichológiája csal, hanem életünk egyes konkrét vonásairól való hitünk is. Ilyen az irodalmi forma tisztasága és szépsége, amit erővel francia vonás gyanánt szoktak feltüntetni, pedig elég gyakran hiányzik francia írónál és igen sokszor találjuk másoknál. Gobineau eredeti hatástalanságát munkái formátlanságának köszönheti. Constant Prévost minden tekintetben megelőzte Charles Lyellt. De Lyell népszerűvé tette világos, vonzó nyelve, míg a homályos Prévost feledésbe merült. Darwin írásmódja jóval különb, mint a Lamarcké. Heine és Börne a legkiválóbb francia írói tulajdonságokkal rendelkeznek. A német tudomány híres nehézkes formája igen megváltozott és ma nem

sokkal marad a precízebb francia és angol kifejezésmód mögött. Végül egy igen erősen nacionalista érzésű francia író, Barrés, Mme Noailles-t, egy román származású (családi neve Brancovan) nőt tartja korunk egyik legnagyobb francia költőjének így még a poézis áthatatlan titka is enged a nevelésnek és a tanulásnak, az is átengedi magát az idegennek, mint az elméleti vagy gyakorlati tudomány bármely közönséges ténye. Mi marad ekkor áthatatlan és átvehetetlen az érzések és gondolatok világában?

X.

A fajok és népek állítólagos lélektani végzetszerűségének logikátlansága mindig előtűnik, valahányszor a való életre kell alkalmazni »összetett« festményeiket. Mert amiképpen nincsenek tiszta fajok, aképpen a népek sem felelhetnek meg semmiféle faji definíciónak. Különböző fajhoz tartozó egyénekből lévén összetéve, fatálisán különbözniök kellene jellem tekintetében. De minden országnak vannak vidékei, ahol a fajok minősége és arányuk más, mint az ország egyéb helyein. Attól a pillanattól tehát, ahol a lélektani szükségességet állítjuk, nem szabad »általánosítanunk«. Ellenkezőleg, inkább elkülönítésre van szükség, és a családok vagy még inkább az egyének lélektanára szorítkozni, mert a lakosság minden részének megvannak a saját szükségszerű és kikerülhetetlen törekvései.

A breton nem hasonlít a normandhoz, ez nem hasonlít a gasconhoz, ez megint különbözik a párizsitól, aki újra nem olyan, mint a marseillesi és ez ismét más, mint az elzászi. Ha németekről van szó, ép oly bajos egy kalap alá venni a bajort, poroszt, svábot, pomeránt. A fajok nem tömörülnek a mai politikai egység: az országok szerint, mint ahogy nem tömörülnek a múlt politikai egysége vidékek szerint. Rendezetlen beköltözésük iránya nem határozható meg. Vegyük pl. Ain *département*-t. A lakosságban, a hunokon kezdve és a kozákokon végezve, megtaláljuk mindazt a népet és fajt, amely valaha bent járt Franciaországban. Az északnyugati tengerpart *egyes részein* találunk rhodosiakat, fokisziakat és egyéb görögöket. Ha okmányok

híján a szóhagyományt követjük, minden francia tartományban találunk »zugokat«, amelynek néprajzi eredete a többi résztől eltér. Ugyanez a szabály a föld minden helyén. Tehát a »tartományi« lélektan szintén igen bonyolult és folytonos újjáalakításra volna kényszerítve. A »néprajzi végzetesség« egyenesen hamis országra és népre alkalmazva, bizonytalan tartományi és vidéki kiterjesztésében, önmagában hordja a pusztulás csiráját.

XI.

A népek haladásával új tényező lép be a történetbe: a társadalmi és nemzetközi utánzás, amelynek szerepe egyre nő. G. Tarde ezzel akarta kimagyarázni az emberiség haladását. Az utánzás társadalmi és egyéni tevékenységünk alapját teszi. Az emberi élet, a gyermekkortól kezdve, utánzásban telik el. Az állatoknál az utánzás még nagyobb mértékű. A szokás, az ember második természete, nem egyéb, mint önmagának utánzása.

A társadalmi ember valóságos alvajáró, akit környezete hipnotizált. A körülte folyó beszéd, mozdulatok, a hallási és látási érzetek, mindennemű érzelmek hatnak rá és formálják lelkét. A divat, azaz mások gondolatainak és tetteinek utánzása, nemcsak az öltözködés művészetében van meg, hanem a művészetben általában, a vallásban, erkölcsben, a gondolkozás- és életmódban. Társadalmi szerveztünk, erkölcsi berendezésünk ennek útját követi. Ha egy nép leszármazottjai egy másik nép közé jutnak, úgy fognak élni és gondolkodni, mint azok. Így a poroszországi francia menekülteket ma már nem lehet a németektől megkülönböztetni. És nemcsak térbeli környezetünket utánozzuk, hanem a múltat is. Ez a szokásunk egyre nő erőben, alkalmazása egyre könnyebb lesz; s a civilizáció haladásával az utánzás tere is nő: és nőnek eszközei is. Gyakorlati és erkölcsi haladásunk ugyanazon cél felé tart, s ez a népek hasonlóná tétele.

Ez a ragály gyorsaságával hálad. A vasút, telefon, telegráf, a nemzetközi tudomány és művészet, a politikai és társadalmi intézmények, amik az országokat egybekötik,

a kereskedelem és ipar, a nemzetközi egyezmények, a háború és a béke, a társadalmi osztályok követelései, szóval életünk minden nyilvánulásának célja az utánzás szélesbítése és tökéletesítése. A vidéki gondolat és szokás helyét elfoglaló nemzeti gondolat és szokás tért enged és nemzetközivé fejlődik.

A modern kriminalitás is bizonyos egység felé tart. Minden civilizált államban nő, mert egyenlő társadalmi és gazdasági körülmények hatása alatt fejlődik. Franciaország bűnügyi képe egyszersmind Hollandia, Németország, Itália, Anglia bűnügyi viszonyait mutatja.

Az utánzás hatása alatt születik a morál és a foglalkozásokkal járó szellemi állapot. A civilizált világ kereskedői, akiket egyenlő felfogás és egyenlő törvények kötnek, jobban hasonlítanak egymáshoz, mint ugyanegy ország kereskedői és művészei. A Spencer nem különösen hízelgő képe, amit az angol kereskedőkről festett, ráillik a francia és német kereskedőkre is. Amint az »intellektuális proletárság« fogalom nő, úgy süllyed mindenütt a szabad foglalkozások becse és vágya. Ma már csak félbarbár kormányzatok, mint a török vagy orosz, akarják elhithetni, hogy egyes népek vére határoz társadalmi viszonyaik felől általában és foglalkozásairól különösen.

Schopenhauer jegyezte meg, hogy a felsőbb osztályok az egész világban egyformák; ennyire rányomja gondolkozásmód és életmód egész létünkre egységesítő bélyegét.

Max Nordau a *Paradoxes* c. munkájában kimutatja, hogy a kivételes lények, a géniek, hogy alakítják népük lelkiállapotát át. A tömegek befolyásoltatják magukat gondolataik által, s így lesznek emberiek vagy állatiak. Hogy beszélhetünk tehát nemzeti jellemről, ha ez folyton változik? A mostanit megelőző német nemzedékek asszonyos szentimentalizmusukról és álmodásukról voltak ismeretesek; a mai nemzedéket gyakorlati törekvései és meggondoltsága jellemzi. A XIX. század első harmadában az angol népet az erkölcstelenség jellemzi; ma az erkölcsi tökéletesedés, a mértékletességi és kegyeletes egyesülések. Gondoljuk meg, hogy egyedül Bismarck milyen gyökeresen átalakíthatta a német szellemet vagy a porosz politika irányát. Másrészt

írók és költők is mélyen hatnak olvasóik lelkére. Nordau valahol azt a pikáns megjegyzést teszi, hogy a párizsi nő az újságírók és párizsi regényírók terméke. Úgy beszél, úgy gondolkodik, úgy érez, úgy tesz, úgy öltözködik, ahogy kedvenc írói szuggerálják.

Vallásos eszméinknek is megvan felismerhető hatása mozdulatainkra, tekintetünkre, járásunkra. Egy idea, egy egyedüli művészi formáért való élés gyakran elég arra, hogy megkülönböztesse az embereket. A byronizálók, a »parnasususiak«, a dekadensek gyakran kívülről felismerhetők.

A kongresszusok és nemzetközi kiállítások is elősegítik a közeledés munkáját.

Így a fajok lelki világát szükségképpen elválasztó falak mindenfelé összeomlanak. A legkisebb tudományos felfedezés gyakran nagyobb változásokat okoz, mint amennyi állandóságot hozhat létre több század atavizmusa. A puszkapor feltalálása, a vasutak több néprajzi különbséget rontottak le, mint amennyit százados együttlaks vagy közös származás tehetett volna. Ez az egy gondolat elég arra, hogy hitetlenül fogadjunk a népek jövőjére vonatkozó minden proféciát.

Következtetések.

Valamely nép jelleme örökösen fejlődőfélben van. Lelki tulajdonságaink és törekvéseink változók; számtalan ok befolyása alatt születnek és változnak. Lehetetlen a fajok változó alapjára tartóssat építeni. A fajok valódi összetételét nem ismerjük, történelmi fejlődésük kibúvik a formák alól, amikbe bekényszerítenék őket.

A földrajzi környezet egymagában nem elég egy nép lelkének megfejtésére, mert az ember, a Comte szerencsés kifejezése szerint szocializálja a természetet. Az ősök véret viszont létfeltételeink semlegesítik. A társadalmi tényezők ellentétes befolyást gyakorolnak a környezetével, s ezek közt feltűnik az utánzás, közvetlen hatásával: a nemzetközi különbségek kiegyenlítésével. Mindez tetőtől talpig felforgatja a népek anyagi és erkölcsi existenciáját.

A tudomány legújabb haladása a múltnak faji lélektanát is megcáfolja. A fajok eredete, alakulásuk és fejlődésük mind vitás. Hogy alkossuk meg akkor életének legteljesebb szintézisét, lélektanát? Ha pedig egy ma élő népcsoportról van szó, a feladat önmagában ellenmondó. Egy nép élete a jelenségek oly roppant mozgásában merül ki, hogy azokat lehetetlen állandó formulába foglalni. Tegyük fel, hogy egy nép megítéléséhez szükséges adatok száma nem több száznál; lássuk, hogy így mekkora a hibák valószínűsége. Tudjuk, hogy 15 ember 1,350.000,000.000 féleképpen ülhet körül egy asztalt! Hasonlítsuk össze és következtessünk!

A faji vagy nemzeti egységek nem használhatók ilyen türelmi játékra. Legfeljebb »statikus«, azaz az adott pülantra vonatkozó pszichológiát készíthetünk; ennek meg is lehet a maga érdekessége – állandóan és kifejezetten szemmel tartva a kikerülhetetlen hibákat.

Tehát az antropo-pszichológia búcsúzhatik a dogmatizmustól. Tartózkodnia kell kérlelhetetlen jóslataitól, elítélő és felemelő nyilatkozataitól. Amellett, ha általánosításai véletlenül meg is egyeznek a valósággal, e megegyezés az élő kollektivitásokkal szemben csakis időleges lehet.

A tegnap népe más, mint a máé. A gyermek lelke nem hasonlít a férfiéhoz. Egy nép életében ezek a változások mélyebbek, élesebbek, a főntebb kifejtett okok miatt.

A dolgok végtelen folyásában a népek lelke gyökeresen átalakul. A felsőrendű népek alsókká lesznek és viszont a békés harciassá lesz, a nemes barbárrá és kegyetlenné. A népek lélektani állandóságáról nem tud a változó világ.

Minden nép külső tényezők hatása alatt fejlődik, tehát nincs egy sem örök rabságra ítélve, vagy örök uralkodásra szánva. A népek vétkei és erényei a körülmények eredménye. A civilizáció eredménye a népek hasonlósága, különbségeik eltüntetése lesz.

NEGYEDIK RÉSZ.

**A FAJOK ÉS NÉPEK BIZONYTALAN,
VAOY MISZTIKUS EREDETE.**

ELSŐ FEJEZET.

Az árják, az európai népek állítólagos ősei.

Ha meggondoljuk, hogy milyen tévedésekbe estek a legkiválóbb teoretikusok a legismertebb népek esetében, elképzelhetjük azt a kavarodást, ami akkor támad, ha az emberiség faji eredetét tanulmányozzák. Hogyan oldják meg az emberiség fejlődését felölelő bonyolult problémát, mikor rendelkezésre álló adataink a legjobban tanulmányozott etnológiai csoportok alakulását se tudják kimagyarázni? Tehetetlenségünk rögtön világos, ha a jelenségek magyarázatára ellentmondó tényeink vannak. Ez esetben azonban nemcsak az ítélet premisszáit okolhatjuk, hanem az alkalmazott okoskodás módszerét és értékét is kétségbevonhatjuk. A régi elv szerint ítélve, hogy aki a nagyobbra képes, képes a kisebbre is, az antropológia igen kedvezőtlen helyzetbe jut; mert a történelem, nyelvészet, geológia, paleontológia, etnográfia és még sok más tudomány segítségével sem ért el annyit, hogy az emberiség vezető népeinek eredetét és összetételét megfejtse. Hogyan adjunk akkor hitelt az emberi faj osztályozását célzó megoldásainak?

Elég lesz e tudománynak néhány, a legjobban ismert fajokra vonatkozó főproblémájával szemben elfoglalt helyzetét vizsgálni, hogy ítéleteinek megbízhatatlanságát beállásák.

I.

Gobineau, Vacher de Lapouge, Tylor, Huxley, Pichat, a francia, angol vagy német népet egyenes vonalon az árjától származtatják le. Ez a tan olyan mélyen gyökerezik az európai köztudatban, hogy a szociológia, a történelem, a politika és a modern irodalom állandóan szembeállítják az

árját a sémi és mongol népekkel. Az árja eredet mintegy forrása a jónak, ahonnan ered Európa magas szellemi színvonalja és előkelőbb népeinek erényei. Ha két morált, vagy két szellemi állapotot akarunk Összehasonlítani, azt csak így fejezik ki »árja« és »nem árja«, (»aryen«, »anaryen«.) És ezzel mindent megmondták; e két szó szembeállítása, úgy látszik, igen mélyértelmű. Ennek a hitnek nevében gyűjtogatták a máglyát sok ezer szerencsétlen bűnös alá, akik az árják nélkül vagy éppen ezért az árják ellenére jöttek a világra. A XX. század legcivilizáltabb országai ugyanabban a betegségben szenvednek; a pusztítások, amiket ez gondolatunkban véghezvisz, egy önként magunkra hozott ragályhoz hasonlíthatók. Hogy életben tartsuk, naponta újabb áldozatokat szentelünk neki. A színpadon, könyvekben, felolvasáson, az árja betegségtől megfertőzött gondolkodás okoskodása ugyanaz. Az emberiség egy részének bűneiről vagy erényeiről beszélnek, bár nem ismerik létezésének kezdetleges alapjait sem. Az árja nekik egy láthatatlan lény, akiben hisznek, mint a láthatatlan szellemekben a hívők.

És ha jobban megnézzük ezt a dogmát, amelynek alapja annyi ideig vitatlan és vitathatatlan volt, rögtön észre vesszük, hogy fantómmal van dolgunk. A kritika közeledésére eltűnik; ugyanakkor szétfoszlik az egész frazeológia, amelynek következményei olyan gyászosak az emberi nem békéjére és okos fejlődésére. Egyébként nem rég hallottuk, hogy »az ú. n. árják sosem léteztek egy primitív nép alakjában, hanem csak mint a szobatudósok találmánya« (K. Hartmann), vagy: »az árját helyi egységében sohasem találták meg«. (Virchow.) Valószínűleg beletelik egy század, amíg a meggondolatlan tudósok befolyása alatt keletkezett vélemények megváltoznak. Addig az emberiség nem szűnik meg beszélni erről a »szobai-találmányról«.

És ha az árja elmélet híveinek önellenmondásait tekintjük, csodálkoznunk kell, hogy különben óvatos írók hogyan fogadhattak el olyan tételt, amit semmi sem bizonyít.

Mert soha senki se mutathatott fel egyetlen hiteles árját. Az árja tulajdonságokról, intim életükről szóló leírások és elméletek az írók temperamentuma és képzeletük természetessége szerint változtak. Az újságírók, politikusok, írók,

művészek, a nagyközönség szenvedéllyel vett részt az ügyben; lelkesedett az egyik elméletért, elvetett egy másikat. A féltudós képzelet e szülőttei kritika nélkül kerültek bele a történet és pedagógia kézikönyveibe. Ma 1000 művelt európai közül 999 meg van győződve árja eredetéről. Az emberi tévedések történetében tisztelethelyet fog egykor elfoglalni az árja elmélet és ékes bizonyossága lesz, hogy milyen egyforma hiszékenységgel csaltják meg magukat tudósok és laikusok.

Az árja iskola ellenmondásainak rég fel kellett volna ébreszteni a tudósok figyelmét. Hogy erről fogalmat adjunk, vizsgáljuk tanuknak leghitelesebb elveit.

II.

Az árja tan első tétele az, hogy az árja nevű nép Ázsiából indult ki. Ázsiában igen rég telepedett meg, főképp Indiában és Perzsiában, hogy aztán Európa különböző országaiba költözzék be. Számos kiváló paleontológus bizonyítja, hogy az ember a quaternär korszakban tűnik fel a régi Galliában; tehát ennek őslakói nem jöhettek Ázsiából, mert a délnyugati Franciaország barlangjaiban, valamint a Szajna és a Somme partján tett felfedezések azt bizonyítják, hogy az ember sok századon át élt már ott az árja bevándorlás állítólagos ideje előtt.

Ezáltal minden elmélet, amely Európát Ázsia gyarmatának tekinti, támasz nélkül marad. Mortillet szerint az ember több mint 200.000 évvel ezelőtt tűnt fel Franciaországban, ahol két nagy elefántfaj társaságában élt (az *Elephas antiquus* és az *Ekphas meridionalis*). Csak egy eszköze volt, a durván faragott kődarab, amelyet néha fegyverül, néha eszközüül használt. Ezt a fegyvert lassan tökéletesítette az ősember, gondosabban faragta, és könnyebbé tette. A hőmérséklet sülyedésével ruházkodnia is kellett; ruháit később bőrből készíti. A paleolith korszakot idegen behatás nélkül lassú fejlődés jellemzi. Mortillet szerint ez az idegen hatás nélküli fejlődés a közép-paleolith koron át is tart, sőt az olvadéki korszakban is. Ha nem is írhatunk alá minden részletet, amit a sötét századok történetírója mond, az bizonyos,

hogy a múlt rekonstruálására legalább is annyi adata van, mint az árja bevándorlást hirdetőeknek. Mert Európa ez állítólagos ősei körül semmi sem bizonyos. Schlegel szerint Indiából jöttek be, Link szerint Ázsiából és Georgiából, Pictet szerint Baktrianából, stb. De újabban a kiváló belga geológus, Omalius d'Halloy bebizonyítja, hogy az ázsiai árjak egyszerűen azonosak az európai lakókkal. Nem Ázsia népesítette be Európát, hanem fordítva, Európa küldött Ázsiába szerencsés hódítókat. Minden tartós hódítás nyugatról keletre halad. És d'Halloy még egy argumentumot hoz fel tétele védelmére: a szókék túlnyomó számmal voltak mindig Európában, Ázsiában ellenben kivételes típusok.. Tehát a szókék Európából kerültek Ázsiába. Egész sereg nyelvész, geológus és antropológus védi d'Halloy tételét. Nem Ázsiában keresik az árjakat, hanem a bizonyítékok nagy tömege alapján, Európában találják meg őket.

Az archeológia felfedezései azt is megállapították, hogy az ázsiai civilizáció csak a Kr. e. XIII. századtól kezdve hat Európára. Schliemann ásatásai kétségtelenné teszik ezt. Amikor kelet érintkezésbe lép nyugattal, ez utóbbi civilizációja már évszázados. Észak-Németország kelta emlékövei régibbek mint Indiáéi. A bronzipar a Földközi-tenger környékén otthonos és a Franciaország különböző helyein talált kardok olyan típusúak, mint a mykéneiek., A bronz sem Indiából, hanem Alexandriából hozott találmány. Tehát a civilizáció legmélyebb *ismert* rétege európai és csak a második réteg keleti eredetű.

Clémence Royer azt állítja, hogy a híres árja nyelv Európában keletkezett s a Kaukázuson át jutott Perzsiába és Indiába. Ez a nyelv Európa szőke népeinek alkotása a Ázsia barna lakói a szőke európai bevándorlóktól tanulták el. Híres nyelvészek, közül Benfey szerint, az árja nyelv, faj és civilizáció hazája a Duna torkolata és a Káspi-tó közé eső rész.

Másrészt a legújabb kutatások is a kételkedőknek adják az utolsó szót. így észrevették, hogy az indiai írás egyenes vonalban származik le a görög és az oram alfabétából és hogy a görög egyáltalán nem a szanszkrit leány-nyelve, mint eddig hitték. Az *Avesta*, az eddigi közhit szerint a múlt

egyik legrégebbi irodalmi maradványa, Darmesteter szerint a Kr. utáni III. századból ered, míg a *Védák* egyáltalán nem az emberiség hajnalának primitív énekei, hanem Kr. e. 1000-ből való tudós munkák, amiket 12 századdal később dolgoztak át és foglaltak versbe.

Geiger és Loeher szerint az árnék hazája Nyugat-Németország közepe. Tomaschek szerint Kelet-Európa, Koeppen szerint Nyugat-Európa, Penka szerint Közép-Svédország. Ne felejtjük el azt sem, hogy a görög legendák szerint az iónok, achájok vagy hellének északról jöttek, nemkülönben az azokat megelőző trákok.

III.

Az antropológusok és a természettudósok közt ugyanezt a véleményesokaságot találjuk. Virchow kelet mellett van, Topinard Európát védi, Huxley szerint a keresett ország az Ural és az Északi-tenger közt fekszik. Egyesek a soha nem létezett Baktrianába helyezik az árnyakat, mások a létező, de lakhatatlan Pamirba.

A filológusok sem tudnak jobban megegyezni. Fr. Müller szerint Délnyugat-Európa az árny elágazások kiindulópontja, Schlegel, Jacob Grimm, Lassen, Pictet, stb. szerint Közép-Ázsia. Schrader szerint az árnyak őshazája európai Oroszország délkeleti részén, a Volga középfolyása mellett volt. Hirt a Balti-tenger környékére teszi őket. Breál ellenben azt állítja, hogy az Avesta könyvei, amiknek alapján ezer teóriát kovácsoltak, nem ad komoly alapot árny őseinknek sem történetéről, sem helyzetéről. A baj főoka a Vendidad (az Avesta első könyve) első fejezetében rejlik. Ormuzd állítólagos tartományai felsorolásánál szerepel elsősorban az Aryana-Vaeja (vaeja = forrás; Aryana-vaeja, források országa) . Rhode, Haug, Lassen, stb. szerint az Aryana-ban keresték az árnyak bölcsőjét.

Tehát nem állíthatjuk határozott formában, hogy az árnyak léteztek.

És ha léteztek is, csakugyan bejöttek-e Európába? Tény, hogy, habár hiányoznak a bizonyítékok létezésüket illetőleg, a tudósok nem késtek társadalmi szervezetük és

belső életükről pontos képet nyújtani. Pontos részleteket kaptunk külsejükről, foglalkozásukról, erkölcsükről.

Huxley és Poesche szerint nagyok, szőkék, dolichocefálok, Tylor szerint az európai árják nagyok és rövidfejűek voltak. Pictet szerint az árják fiatal és erős nép, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Családi életük magasfejlettségű és bibliai erényekben bővelkedő. Schrader szerint tudatlan barbárok, akik a fémek közül csak a rezet ismerik. Quatrefages azt állítja, hogy két árja típus volt, ú. m. hosszú- és rövidfejű. Nagyok, dolichocefálok, szőkék, mondja Gobineau; kicsik és barnák, állítja Sergi. És mikor Ujfalvy (1876-78-ban) a helyszínén akarta látni a híres Galtchákat, Zérafchane völgyében, akik az árják leghitelesebb leszármazottjai, talált köztük barnát, szőkét, brachicefált, dolichocefált, nagyot, kicsit. . . Kiben bízunk?

IV.

Az árják egyesek szerint szémíta műveltségből vették a magukét; Tomaschek szerint a finnektől és a tatároktól. Ha pedig vándorlásaik történetét, az európai népek származását beszéljük el, újból az ellenmondó hipotézisek tömkelegébe jutunk.

Nyugat-Európában, mondja Huxley, az új kőkorban négy emberi típus élt: a hosszúfejű, kistermetű (ibér); a rövidfejű, nagynövésű (kelta); a hosszúfejű, nagytermetű (skandináv); a rövidfejű, kismövésű (ligur). A kelták tiszta árják, a többi arianizált. Schleicher szerint az ázsiai árják egy része Dél-Európa felé haladt és aztán három ágra oszlott: a görögök, albánok és az italo-kelták. Az itáliaiak Olaszországban telepedtek meg, a kelták Galliában. Láttuk fentebb, hogy hol a sémitákkal, hol a finnekkal azonosították őket.

Ezek a különös ellenmondások lassanként lerombolták azt a hitet, hogy az árják a kelták valódi ősei. Végre megértették, hogy az árja dogma félreértésen alapul, t. i. bizonyos hasonlatosságokon az árjának mondott és az európai nyelvek között.

Tudjuk, hogy az összes nyelvek ebbe a három csoportba oszthatók; egytagú, ragozó és hajlító nyelvek. Kétségtelen,

hogy a monoszillabizmus az ősforma. Elkülönült, független gyökök, amelyeknek bizonyos száma alkot egy mondatot. Ma csak a kínai, annam, sziámi, tibeti, birmai nyelv ilyen.

A ragozó nyelvekben a gyök megtartja eredeti értékét s ehhez járulnak a szó előtt és után más szótagok. Ezek az összetételek minden gondolatviszonyt kifejezhetnek. Ezekhez tartoznak a finn, török, baszk, japán, koreai, dravida, az afrikai nyelvek, a negritók nyelvei.

A nyelvek fejlődésüknek harmadik fokán a szógyököket is meg tudják változtatni. A hajlító nyelvekben a szógyökök nem változatlanok és merevek, hanem »hajlékonyak« és a körülményekhez alkalmazkodnak. A hajlító nyelvekhez tartoznak a kámi nyelvek, a sémi nyelvek és az indo-európai nyelvek.

A filológia bizonyos rokonságot mutatva ki az európai és az Indiában beszélt nyelvek között, ebből forrásuk közöségére következtettek. Pictet a népvándorlást így magyarázza. Először ismerni kell azt a helyet, ahol az ősnyelvet beszélték. Ez a hely az iráni fennsík; itt beszélték a szanszkrit nyelvet. Innen költöztek ki az árják és minden népről meg lehet állapítani, nyelve tisztasága után, megérkezésének időpontját. Emellett Pictet, hogy a nyelv mellett a nyelvet beszélőkről se felejtkezzenek meg fantasztikus regényt kovácsolt egy misztikus nép, az árják vándorlásairól. De a modern nyelvészet nem fogadta el ezt a képzeletszüleményt és elítélte az *árja faj* fogalmát. Tulajdonképp csak az *árja nyelvek családjáról* van szó. Ebből nem következik szükségképpen árja népnek a létezése. A modern és régi népeken tett tapasztalatok nem engedik meg a fajok és nyelvek azonosítását. De még az árja nyelvek elágazásáról sem tudunk pontosat mondani. Így az etruszk nyelvről nem tudják eldönteni, hogy árja-e, vagy sémi; sőt Tylor szerint altai eredetű.

Az *árja* szó tehát bizonyos nyelvek rokonságának kifejezése, semmi több. Schlegel adta az indiai és európai nyelveknek az *indo-germán* nevet; Bopp *indo-európai*t mondott; később ezeket az *árjá-val* helyettesítették, mint amely rövidebb és kifejezőbb e nagy nyelvcsalád jelölésére. Ezt a

kifejezést könnyelműen átvéve a fajokra, kaptuk az *indogermán*, *indo-európai*, *árja* fajt, amelyek élő kifejezések nem létező fogalmakra.

V.

Tehát egy *nyelvről* van szó, nem koponyákról, csontozatról, hajról. De még az árja nyelv kultuszát is erős támadások érik. Előbb könnyen fogadták el a nyelv csodás eredetét. Különösen Németországban vélték sokan, hogy a nyelv isteni ihlet eredménye, sőt egyesek szerint ez is csak kiválasztott népeknek jutott, a hébereknak, hinduknak, görögöknek. A fejlődés benn volt a dolgok kezdetében, mint a reveláció, ösztön, vagy spontaneitás gyümölcse. Ezt a tételt Grimm és Humboldt a nyelvek fejlődéséről állították, Créuzer aztán a vallások fejlődésére alkalmazta, Savigny a jogfejlődésre általában és Stahl speciálisan a politikai jogéra. Az árja nyelv gondolata hasznot húzott az ész ilyen megvető elméllőzésének egy féltudományos miszticizmus javára.

Egyébként a quaternär korban Galliában élő európaiak nyelve a körülmények hatása alatt is fejlődhetett a szanszkrithez hasonlóvá; épúgy mint az agglutináló baszk minden indo-európai nyelv behatása nélkül él.

Az *árja* elnevezés annál különösebb, mert három különböző típust ölel fel. Ide tartoznak 1. a régi pelagok, a régi ibérek, ezek barnák, hosszú fejalkatuk; 2. a nagy, szőke, kékszemű, nyúlt koponyájú, rózsaszínbőrű faj, a germánok, kymrisek, gallok; 3. a kelták és szlávok: barna- és kékszeműtől le egészen a szürkészsőkéig, hosszú felsőtestük, kerek fejalkatuk van.

Feltűnésük idején ez a három típus már erősen szétválik; hogyan jöhettek volna ugyanazon vidékről, ugyanazon faji származással? És ha föltennők, hogy olyan rövid időben olyan gyökeres változáson mentek át, nem a klasszikus antropológia elveinek elítélése lenne-e?

– Ennyi ellenmondás után nem beszélhetünk árja fajról, árja eredetről; ez a józan ész megsejyenyítő koholmány el van intézve; oszlassunk el egy másik félreértést, amelynek csaknem annyi áldozata van, mint az árja hazugságnak.

MÁSODIK FEJEZET.

A gallok és a germánok.

Ezt a két nevet: francia és gall, meg német és germán általában azonosítani szokás. így a két népben régóta kifejlett különböző eredetük, szellemük és történelmi jelentőségük tudata. Ebből természetes ellenséges indulatok keletkeztek, aminek észszerű okait hiába kutatjuk.— A jelen viszályaitól független, ösztönszerű valaminek fogják mondani ők maguk; hiszen a legkomolyabb könyveikben olvassák, hogy gallok és germánok mindig külön csoportot képeztek, erényeik, vétkeik szélső ellentétei egymásnak. Természetes, hogy elhitték ezeket a tényeket, amiknek hitelességét, tudomásuk szerint, sohase vonták kétségbe. Az élet összes jelenségeit ez értékes dogmával fejtik meg; ma már szentségtörés abban kételkedni, hogy a franciák a gall, a németek a germán nép leszármazottjai. Mi azonban be fogjuk bizonyítani, hogy ez a hit hamis, ami a franciákat ületi. Ha a gall épület lerombolódik, magával rántja a germánt is.

I.

A tudomány mai állapotában nem dönthetjük el, voltak-e Franciaországnak lakói a régi és új kőkorban. Az ember még a jégkorszak előtt jelenik meg a földön; ennek terjedelme pedig egymagában 150-200 ezer év. Másrészt, Franciaországban sokféle, a paleolith-korból származó emberi csontot találtak. így a Neander-völgyi koponyalelet előtt, a Haute-Loire-ban, a Denise nevű kialudt tűzhányó egy sáros lávárétegében, emberi maradványokat találtak, amely különféle csontokból, fogakból, egy koponyatetőből stb. állt, amelyek mind a neandervölgyi típust mutatják. Az a híres

alsó állkapocs, amit Bourret és Régnault ástak ki 1889-ben, Ariège-ben, a régi kőkorból valónak mondható. Több más lelet megerősíti azt a véleményt, hogy Franciaországot a legrégibb idők óta lakják. A képzelet, amely sohasem vesztí el jogát a múlt tudományában, azt mondatja az antropológusok egy részével, hogy ezek az őslakók a neandervölgyi fajjal azonosak, míg mások szerint a Laugerie-fajhoz tartoznak, akik ugyan sokkal később telepedtek meg Franciaországban, de még mindig a neolith kor előtt. Hogy a Langerie-faj a neandervölgyi utóda-e, vagy későbbi bevándorlás-e, afielől ugyan komolyan és kétségbeesetten vitatkoznak az antropológusok, de meggyőződéseik alapjául sohasem tudnak igazi érveket felhozni.

De bármi legyen meggyőződésünk ebben a pontban, az bizonyos, hogy a francia földnek, jóval a gallok megjelenése előtt voltak lakói, más fajúak, akik igen soká éltek ott. Ez a lényeges.

A prehisztorikus embertan (más szóval a paleontológia) azt is eldöntötte, hogy volt egy kor, ahol Franciaország lakossága kizárólag dolichocefál volt. És mivel az új kőkorból számos brachicefált találunk, ezek csak kívülről jöhettek.

Mortillet, különös éleslátással még azt is tudja, hogy a paleolith kor végén és a neolith kezdetén Franciaországban a legnagyobb társadalmi forradalom játszódott le, ami valaha létezett«. Mindebből a bonyolult anyagból elég annyit megjegyeznünk, hogy Franciaország a paleolith kor végén, de legalább is a neolith elején lakott volt.

II.

A nyugodtabban ítélő történészek, akik Franciaország későbbi képét akarják felfogni, kezdetben ligurokkal népesítik be azt. De kik voltak ezek a ligurok? A paleolithkori őslakók utódai vagy bevándorlók? A vélemények igen megoszlanak. Bizonyítékok hiányában egyforma joggal fogadhatunk el minden feltevést. Franciaország történelmi adatai már a Kr. előtti VIII. vagy IX. században éppolyan kevésbé bizonyosak, mint a történelmetelőtti kor maradványai. Beszélnek egy népvándorlásról, a X. vagy XI. században, a Közép-

tenger országaiba, de a vélemények megoszlanak a bevándorlók eredete, jelentősége s az út felől is, amelyen jöttek, néprajzi sajátásaikról nem is szólva.

Ha a ligur kérdést közelebbről nézzük, arra jutunk, hogy ilyen nevű népnek kellett léteznie. Hesiodos idejében így hívták a Görögországtól északnyugatra fekvő országok lakosait. Sőt ezeknek elég számosaknak kellett lenniök, mert nyomaikat nemcsak Galliában, hanem Olaszországban, Korzikában, Németalföldön és Spanyolországban is megtaláljuk.

Ha a nyelvészek feltevései alaposak, egy érveléssel több van ezen európai népek faji egységére. Ami ezt az elméletet védi, az a számos megbízható filológus által fenntartott tétel, mely szerint a ligur nyelv sajátása, hogy a hegyek, folyók és lakott helyek neveit az *-asco*, *-asca*, *-usco*, *-usca*, *-osko*, *-oska* képzőkkel alkotja. Abból, hogy számos francia község neve van így képezve, a ligurok tartós ittlétére következtettek. De a ligurokat Olaszországban, a Génuai-öböl partján is megtalálták, ahol ma is Pescasco-nak neveznek egy hegyet és folyókat így: Carisasca, Sermichiasca stb. Liguriában, Piemontban, Emiliában, Lombardiában, a Pó völgyében is konstatálhatók; a Pó völgyében 70 ligur képzésű helynevet találunk. Számosan lakhattak Bajorországban és Portugáliában is.

Bár a ligurok misztériumát sem tudjuk megoldani, annyit legalább feltehetünk, hogy ez a nép tényleg létezett és bizonyára jóval előbb jött Galliába, mint a kelták, a germánok vagy normannok. Sem számukat, sem fiziológiai leírásukat nem adhatjuk; csak egész általánosan mondhatunk ki annyit, hogy a ligur vér tényleg szerepel a francia vér összetételében.

Bizonyára nagy időbe fog kerülni, míg a nagy ligur népvándorlás jelentőségét megmérhetjük. A mi tételünket ez a tény éppen nem veszélyezteti. Mert ha ezt a tényt elfogadjuk, azt is meg kell engednünk, hogy az első népréteg fölé más etnikai rétegek szakadtak. Ha a gallokhoz és a megjelenésüket kísérő, pontosabban ismert tényekhez érünk, jobban számot adhatunk arról, hogy azok már nem változtathatták meg lényegesen az ország néprajzi összetételét, mert kevesen is voltak és gyakran vándoroltak ki Gallia határain túlra.

III.

Mi volt tehát az a Gallia, amit La Tour d'Auvergne az emberiség bölcsőjének gondolt és nyelvét minden más nyelv anyanyelvének? Ezen tudós és iskolája szerint Galliát illeti mindaz, amit a történészek és a nyelvészek a misztikus ázsiai Aryának tulajdonítanak. Gallia határait nem könnyű meghatározni; Julius Caesar szerint keleten a Rajna és az Alpok, nyugaton az Atlanti-tenger, északon a Manche, délen a Pyraeneusok és a Földközi-tenger határolják. De az igazi Gallia messze túl terjedt ezeken a mesterséges határokon. Valójában a gallok a régi Európa legnagyobb részén szét voltak szórva és egész Kis-Ázsia belsejéig terjedtek tartományaik (Galatia). Abban az időben, amikor a gallok első hódításaikat tették Galliában (600-ban Kr. e.), egy másik kelta ág, a *goidel*, már több mint két század óta benn fészkelte a britanniai szigeteken. Miután ezek elfoglalták Németalföld déli részét, Franciaország és Belgium nagy részét, beözönlöttek és elfoglalták az ibéri félszigetet is.

A IV. század felé a gallok elhelyezkednek a Duna és az Alpok közt; ez a terület magába foglalja a mai Bajorország déli részét, Württemberg, Ausztria nagy részét (Stájerország, Felső- és Alsó-Ausztria, Salzburg, Karinthia) és Magyarország délnyugati részét. Később elfoglalják Velence egy részét és előzönlök Itáliát. A germánoktól hajtva és szorítva, a Balkán-félsziget felé nyomulnak. Egy gall törzs, a tekoság, eljut Kis-Azsiába, s ott elfoglalja Galatiát. Itáliában még gyorsabban hódítanak. Titus Livius szerint három gall néptörzs telepszik meg a Pótol északra, három más a Pótol délre. Mikor később a rómaiak legyőzik a gallokat, kitűnik, hogy ezeknek akkora városaik voltak, mint Bologna (Bononia), Parma, Modena (Mutina). Ezután a gallok egész Udinéig elvándorolnak, ahol egy gall törzs *Carni* néven ismeretes. Amikor a gall birodalom virágzott (ha ugyan szólhatunk ilyenről, mert sem uralkodójuk nem volt, sem közös törekvések vagy a rokonság érzelme az egyes törzsek közt), Csehország is övék volt, Szerbia, Bulgária, Románia is. Oroszországban, a Dniester partján *Carro-Dunum* nevű

várostartól alapítanak. Egy gall törzs a Balkán-félsziget északi részébe vándorol, legyőzik az illyreket és trákokat és eljutnak a Fekete-tengerig.

IV.

A gallok Németországba is befészkeltek magukat és pedig Közép- és Délnémetországba. Azok a gallok, akik a III. században Franciaországba özönlenek, közvetlenül a Neckar és a Majna medencéjéből jöttek. Julius Caesar azt írja, hogy annak a gall törzsnek, amelyik Toulouse környékén lakott, számos képviselője volt Németországban, a Hercyniai erdő szomszédságában. A galloknak – mondja Caesar – itt nagy tekintélyük volt igazságosságuk és bátorságuk miatt. Ez az ország Észak-Bajorországot, a szász királyságot és Sziléziát foglalta magában.

Hogy a görögök csak a Kr. e. első században ismerik meg a germánokat és hogy a cimberék és teutonok betörésekor a rómaiak galloknak nézik ezt a két germán néptörzset, annak oka az, hogy a germánok századokon át a gallok uralma alatt állottak és politikailag elvegyültek azokkal. A gall uralom számos nyomot hagyott Germania erkölcsében, nyelvében és életében.

Ha a gallok széles elágazódására gondolunk, világos, hogy nem azonosíthatjuk Galliát Franciaországgal és nem mondhatjuk, hogy a gallok franciák.

Julius Caesar hódítása idején, tehát a gallok virágzása-kor, három különböző erkölcsű, nyelvű és fajú népet találunk Franciaországban. Az egyik az aquitánok, a Garonne, a Pyreneusok és az Óceán közt; a gallok a Garonnetól a Szajnáig, az Alpoktól az Apenninekig terjedő vidéken; a belgák a Szajna és a Rajna közt. Az aquitánok feketehajú törzs, amelynek típusát a mai baszkok őrzik. A gallok két ágra oszlottak: a tulajdonképeni gallokra és kymriszerekre. Ez utóbbiak a Fekete-tenger mellékéről jöttek; ezeket szokták belgáknak nevezni. Míg a belgák szőkék és kékszeműek voltak, addig a gallok barnahajúak és szeműek. Thierry után a történészek regényeket tudtak beszélni e három törzs életéről és egyebek közt azt is, hogy *már* akkor vegyültek házasság által.

Nem szabad azonban elfeledkezni az őslakókról, a ligurokról. Mindez a népelem – feltéve, hogy nem szerepeltek más, ismeretlenek is – különös fogalmat adnak a gall teóriáról, ami szerint Gallia == Franciaország és a franciák azonosak a gallokkal.

V.

Tudjuk, hogy a Kr. előtti III. században a gallok hatalmát mindenfelől jövő támadások ostromolták. A germánok, rómaiak, görögök és karthágóiak egyremásra törnek területeikre, hogy rabszolgaságra juttassák őket. A germán és normand törzsek gyakran egyesülnek gall törzsekkel egy másik gall törzs kiirtására. A cimberok és teutonok, tehát két germán törzs, szövetségben két gall törzsszel, a helvétekkel és tigtinokkal, rátörnek Galliára. Miután több csapást mérnek a rómaiakra, később magát Itáliát is előzönlük. És amint Gallia kelta korszaka a római uralomnak ad helyet, ez utóbbi a nagy népvándorlás és a germán invázió előtt oszlik fel. (a II-VI. században). A következő századok sem hozták meg a vérző Európának a nyugalmat. Mielőtt azokat a népelemeket vizsgálónk, amelyeket ez az összevisszaság hozott Franciaországba, vessünk egy tekintetet a római háborúkra, amelyek elpusztították Galliát és elhatározó befolyást gyakoroltak sorsára.

Mindenekelőtt jegyezzük meg, hogy ezekben a gyilkos háborúkban a gallok, épúgy mint a ligurok és aquitánok, csaknem teljesen kipusztultak.

»Nyolcéves háborúja alatt – mondja Plutarchos - Caesar több mint 800 várost foglalt el, 300 nemzetséget igazított le, 3 millió harcost győzött le, akik közül 1 millió a harc-téren pusztult el, 1 millió rabszolgaságba jutott.«

A halál csendje uralkodott akkor Galliában. A katonák száma kétségtelenül túlzott Plutarchosnál, de tekintettel arra, hogy a harci foglalkozás mily nagy tiszteletben állott a galloknál, feltehetjük, hogy a fegyverviselésre képes lakosság egyharmada kipusztult s egy másik harmada elhurcoltatott.

A gallok kiirtásának művelete, ami Caesar alatt kezdődött, rettenetes arányokat ölt a Kr. utáni első tíz század alatt.

Azalatt, amíg a barbárok kegyetlenül pusztító betörései tartottak, Gallia földjén az újonnan jötteknek, de főleg az ország lakóinak hullái heverték szerteszét. Franciaország volt az a szerencsétlen hely, amelyet mindenféle nép felkereksett, itt akarva földet és gazdagságot szerezni.

A germánoktól és normannoktól fel egész a mongol oroszokig és a sémi arabokig, minden fajt megtalálunk itt. Aquitániában a vizigótok telepednek meg, a Rhône és a Loire közt a burgundok, a frankok mindenüvé elhatolnak, a normannok Franciaország északi részét hódítják meg.

Bajos a gall vér uralkodó szerepéről beszélni Franciaországban, ha meggondoljuk, hogy az V. század körül a germánok az országnak nemcsak vagyonát pusztították el, hanem lakatlan sivataggá tették azt, lakóit fogságba hurcolták.

Henri Martin szerint 406-ban annyi gallt vittek magukkal, hogy a belga városok, egy szemtanú kifejezése szerint *áttelepítették Germániába. Nem volt a mezőkön se nyáj, se fa, se vetés.*

A germánok első betörése körülbelül a Kr. előtti első században történt. Ez a cimber áramlás 14 évig tartott és öt konzuli évet veszítettek miatta a rómaiak. A beköltözés ettől fogva szünetlenül tart egész addig, amikor Marius az Aix torkolatánál döntő csapást mér rájuk (102-ben). A cimberek és teutonok mellett a svédek is sűrűn özönlöttek be Galliába.

VI.

Ne felejtjük el megállapítani, hogy a germánok eredetéről is alig tudunk valamit. Minden ismeretünket a régi írókból vettük, ezek pedig sűrűn ellentmondanak egymásnak. Így Tacitus szerint a germánok különálló nép voltak, más szerzők szerint (Tacitus előtt és után is) a germánok azonosak a keltákkal.

A Rajna-part lakóinak néprajzi jellege felől sokféle véleménye van a történészeknek. A négy leghitelesebb historikus szerint, a Rajna két partján laktak:

	balpart	jobbpart
Caesar	gallok, kelták	germánok
Halikarnassosi Dyonisos	galaták	germánok
Szicíliai Diodoros	kelták	galaták
Dion Cassius	galaták	kelták.

Tacitus érvei, amiket a germán faj különálló volta mellett hoz fel, s amelyek külsejükre és erkölcsükre vonatkoznak, a gallokra épűgy ráillenek. így a fehér bőr, szűke haj, a bátorság, amit Tacitus a germánok jellemzésére hoz fel, Titus Livius vagy Polybiusnál a gallok jellemző vonásai gyanánt szerepelnek.

Germania lakói a szárazon, vízi utakon és tengeren hatoltak be Galliába. Legmélyebb nyomot mindenesetre a burgundok és a frankok hagytak. Ezen két törzs mellett egy tucat apróbb néptörzs tört be folyton Galliába. Természetes, hogy út jókat a barbár háborúk rendes tünetei: erőszak, asszonyrablás, a gyermekek és öregek eladása vagy meggyűkölése kísérik. Mindennek erősen meg kellett változtatni a lakosság etnikai összetételét. A Rajna mellől jöttek az alemanok. Ezek a balpartra is átmennek, Elzászba és Lotharingiába. A szászok tengeri rablók módjára pusztították Gallia partjait. A vandálok, akik egyesek szerint (Plinius, Tacitus) germán, mások (Lagneau) szerint szarmata vagy szláv törzs volt, a VI. század első felében több kegyetlen betörést intéznek Galliába. És a barbárok visszavonulásuk után mindig ott hagyják fegyveres erejük egy részét az elpusztított tartományban. Ezek néha a talaj termékenységétől csábítva, vagy hogy a zsákmányolással szerzett javakat nyugodtan élvezhessék, vagy katonai mesterségüket megunva, megtelepedtek az új földön és szakítottak régi életükkel. így az V. században számos alán kolónia volt Galliában, a Loire torkolatánál és Armorikában. Ezek az alánok a Plinius véleménye szerint, nem mások, mint a scythák! Az V. század alatt a hunok és vizigótok is zsákmányolják Galliát. Az előbbiek nem hagytak nagyobb nyomot a gall vér összetételében, de a vizigótok, akiknek Honorius 418-ban átengedte Aquitániát és Toulouset, kétségtelenül igen. A háborúban kipusztult gallok helyét a germánok foglalják el; csaknem minden nagyobb törzs megtelepszik Galliában. A tartomány pedig annyira el volt pusztítva s a lakosság olyan gyér volt, hogy a germán vér bőségesen pótolhatta és helyettesítette a gallokét.

VII.

A pusztítás munkáját a normannok folytatták; az ő dolguk már könnyű volt, mert már alig találtak akadályra, Észak- és Közép-Franciaország is csakhamar pusztta és védtelen volt. »200 normann akadálytalanul kalandozik el Parisig; senki sem zárja el az útjokat«. (Sismondi.) Közép-Franciaországban is nagy fejtelenség uralkodott. A lakosok szétszórva, a városok rombadöntve. A föld nem terem, a szőlők és a gyümölcsösök elhagyatottak. A lakosok kutyahúst sőt emberhúst esznek, a halandóság rettenetes árnyokat ölt.

Az üres helyet a normannok foglalják el. Ezekről sem tudjuk, hogy milyen eredetűek. Tartották őket scytháknak, vandáloknak, hunoknak, móroknak, szaracénoknak, germánoknak, sőt oroszoknak. Tehát ők is a többi nép közös sorsára jutottak, nem foglalhatók az osztályozások szűk keretébe és nem maradnak meg a nekik szánt határok közt. Robert Wace szerint különböző eredetű emberekből állottak; eszerint a normannok az északról jövő kalózok tarka kevéreke volnának.

Nagy bátorság kellene tehát ahhoz, hogy a vér minőségét értékeljük, amit a normannok hoztak Gallia lakóiba. Mennyisége mindazonáltal figyelembe veendő, mert a normannok jó mélyen hatoltak az ország belsejébe. 854-ben Bordeaux felgyújtása után, eljutottak egész Toulouse-ig Hasting a Luna elleni expedíciójában (a Spezia golf mellett, amit a normann hordák Rómának tartottak) felhajózik a Rhône-on és Nimesben, később Arlesban tartózkodik. így járnak be a normannok egész Franciarszágot. Kalandjaik csodás gyorsasággal következnek egymásra és kétségtelen, hogy mint hódítók sokat tettek Gallia újból való benépesítésére. A normannoknak erről az erényéről a Rollon intézkedései is tanúskodnak. Amint Együgyű Károly neki adta Neustria egy részét, ami később a Normandia nevet kapta, a kalózfőnökből Normandia hercegévé tett uralkodó először is be akarja népesíteni országát. Miután ez hadserege részére igen nagy feladat volt, számos germánt hivat segítségül Normandiába.

Tegyük hozzá, hogy Bayeux (Depping) tartományt a VI. századtól fogva Germániából bevándorolt szász kolónia népesíti be.

VIII.

Ha a francia vérösszetételről csak némileg valószínű képet akarunk szerezni, nem szabad figyelmen kívül hagyni még egy sereg más fajt és népet, amelyekről rendszerint elfeledkeznek, mikor alkotó elemeit sorolják fel.

Említsük fel először a vasconkokat vagy baszkokat. Ezek Franciaország délnyugati részének több helyét foglalták el.

A Közép-tenger-part délnyugati pontjain a föníciaiak alapítottak gyarmatokat, ezek közül a legnagyobb és legismertebb Nîmes. A szaracénok 721-ben jöttek be Franciaországba és észak felé mentek; ezt az első réteget új beköltözés gyarapította a XVII. század elején, amikor a Spanyolországból elűzött mórok közül sokan kerestek menedéket Franciaországban.

Végül a szarmaták vagy szlávok ivadécai is számosan vannak Franciaországban. Ezek közé tartoznak a már említett népek közül a vandálok, alánok; ezekhez jönnek még a taifálok, agathyrsek, ruthének, sőt a burgundok is, akik A. Gaugin szerint szintén szlávok.

Az alánok rendszeren a vandálokkal jártak együtt; Franciaországban számos nyomot hagytak. Utódaikat Valence környékén, a Loire vidékén, stb. találhatjuk meg. A taifálok az alánokkal jöttek és Poitouban telepedtek meg. Az agathyrsek, másnéven hamatobok, scytha faj volt; ezek szintén Poitout népesítették be; Le Play szerint Auvergne és Nivernais néhány mezőgazdasági szokása szláv eredetre vall.

Hogy a szarmaták, szlávok, scythák, akiket a régiek olyan gyakran cserélnek fel egymással, csakugyan közös eredetűek-e, az ma teljesen eldönthetetlen, annál is inkább mert az egykorú krónikások ezt a három nevet ajándékozták minden néptörzsnek, amelynek eredetét nem ismerték.

Ennél a három népnél sokkal fontosabb nyomokat hagytak Franciaországban a ruthének. Angliából jöttek

ide és a Rajna torkolatáig terjeszkedtek. De már jóval ezen bevándorlás előtt számos ruthén lakott az Aveyron partjain.

A római és görög törzsek, ú. m. a pelasgok, szabinok, latinok, hellének, tyrrhének, etruszok. Protos leszármazottjainak tartották magukat és Marseille környékén telepedtek meg. Az itteni görög gyarmatok virágzása számos újabbnak alapítását vonta maga után és sok általuk alapított város bizonyítja otttartózkodásukat és elágazásukat az ország többi részébe. Ezek közül csak azokat említjük fel, amelyek túléltek a következő századokat; ilyenek: *Αντιπολις* (Antibes), Portus Herculis Monoeci (Monaco), Arelatus (Arles), *Τερον* (Hyères) stb. stb. Később a rómaiak folytatták a görögök munkáját. Ki tudná ezeknek a vérét minősíteni? Minden néptörzs, amely győző vagy legyőzöttként lép be Róma történetébe, hozzájárult vére alkotásához.

Így sose oldjuk meg a talányt. Minden nép, amelynek jelenlétét kimutatjuk, tíz ismeretlent hord önmagával. így a pelasgokról azt sem tudjuk, hogy fehérek voltak-e? Reinisch és Beeck azt állítják, hogy mulattok voltak.

A sémi fajokat nemcsak a mórok és föníciaiak képviselik Franciaországban, hanem a zsidók is; ezek 222-ben értek Diodorumba (Metz). Számuk elég nagy lehetett, mert a Gombette-törvény (500 körül) számos rendszabályt tartalmaz, ami ellenük irányul. Többször kiűzték őket Franciaországból, először Fülöp Lajos, Szép Fülöp, VI. Károly stb. Louis-le-Hutin és Jean II le Bon újra visszahívták őket. Provence-ban, Lotharingiában, Bourgogne-ban mindig voltak zsidók. A XII. században sok gazdag zsidó család élt Béziersben, Montpellier-ben, Narbonne-ban, Marseüle-ben stb. A spanyolüldözések is sokat hajtottak Franciaországba. Ezek a Bayonne és Bordeaux közt elterülő vidéken telepedtek meg; számos zsidó gyarmat egy tömegben tért át a kereszténységre s összeolvadt a többi lakóval. Később a német, orosz és lengyel zsidók növelték a sémi vér percentjét a francia vérben.

Az ural-altáji, azaz: a mongol, finn, ugor fajoknak is sok képviselője volt Franciaországban. A Galliába törő hunok a legkülönbözőbb népeket vonták maguk után. Maguk a hunok mongolokból és tatárokból állottak és sok finn törzs

követi őket, azonkívül avarok, úzok, kazárok, kumánok, finnek, osztyákok, magyarok.

Fust el de Coulanges ugyan azt állítja, hogy sem a hunok, sem az Elzászt pusztító többi ural-altáji törzsek nem hagytak gyermekeket maguk után. De az antropológusok számos mongol típust mutatnak ki Franciaország lakói közt. Ezeket nyomott, apró orr, lapos és nagyon széles arc, a szemhasadék ferde és kicsi, kicsi áll, széles koponya (brachicefal), gömbalakú fej, kis termet jellemzik. Ezt a típust nem magyarázhatjuk ki mással, mint a bennjárt mongolok hatásával; Hervé szerint még a kelto-ligorok is a mongolok távoli leszármazottjai!

Franciaország későbbi korokban is különös erővel vonzza a föld minden civilizált népének lakóit. Amíg Angliában a bennlakó idegenek száma 5 per 1000, Németországban 8, Ausztriában 17, addig Franciaországban 40 per 1000 és az idegen lakosság 13-szor gyorsabban szaporodik, mint a bennszülöttek.

Ha pedig a nagy, a gyarmatosító Franciaországot veszünk tekintetbe, akkor csakugyan a föld összes népének egybevonásával állunk szemben!

IX.

De maradjunk Galliánál és soroljuk fel a francia vér alkotásához hozzájáruló népeket, rendszer nélkül, ahogy a toll alá jönnek: aquitánok, ibérek, vasconok, silurok, sally-k, libicusok, svédek, vulgiensek, sardonok, conquerániak, arvernek, biturgiak, santonok, pictonok, cambolctrusok, agésinesek, turonok, andegadok, carnutok, vénetek, curiosolitok, rhedonok, ozmánok, abricantiak, lexovien-ek, auleirak, veliocassok, caletek, párisiak, lingonok, helvétek, eduensek, lencek stb., alánok, vandálok, teifálok, agathyrsek, ruthének, lengyelek, vendek, stb. belgák, galaták, cimberék, vizigótok, burgundok, frankok, szászok, allemanok, svédek stb. százakra menő alosztással; föníciaiak, szaracénok, zsidók, etruszkok, pelazgok, szabinok, tirrhének, mongol népek stb, nem is beszélve a cigányokról és sok más »race maudite«-ról, amelyeknek eredetét és néprajzi illetőségét még kevésbé ismerjük,

valamint a néger népekről, amelyeknek franciaországi tartózkodását bizonyossá teszik a valaisi koponyalelet (a XIII. és XIV. századból) és az armorikai neolith koponyák, amelyek ugyanazon néger típushoz tartoznak.

Ha meggondoljuk, hogy Németország századokon át menhelye volt sok gall törzsnek, elég valószínűnek látszik d'Arbois de Jubainville véleménye, hogy »Németországban valószínűleg több a gall vér, mint Franciaországban«. Másrészt a burgund, vizigót, frank és normann hódítások talán több germán vért vittek be Franciaországba, mint amennyi a mai Németországban van. Tehát Franciaország antropológiai történetének vizsgálatából két tény szűrődik le; az egyik ez: Franciaország a néprajzi elemek leggazdagabb gyűjtőhelye s ezért benne a gall vér uralkodásáról szó sem lehet; a másik, még különösebb, ez: ha van Európának gall leszármazásit népe, az csakis Németország lehet.

Így a legkülönösebb paradoxonhoz jutunk: a franciákból germánok és a germánokból gallok lesznek!

Az igazság nem itt van. A két országnak, mint annyi más európai államnak, sok közös őse van. Mihelyt a tények folyását előzetes elfogultság nélkül követjük, mihelyt van bátorságunk szembeszállni a közhelyekkel, melyekben egyedül szívósságuk a tiszteletreméltó, azonnal éles ellentétbe jutunk a hagyományos frazeológiával. Így a szokásos kifejezés módunk elveszti értelmét és állítólagos árja, gall és germán őseink, a hagyomány és a rutin teremtményei, megérttek arra, hogy végre elveszük és kinevessük őket.

HARMADIK FEJEZET.

Az úgynevezett latin népek legendája.

I.

Ideje kissé megcsodálnunk azt a kitartást, amivel a franciák és olaszok nem szűnnek meg latin népeknek tartani magukat. Amikor Spanyolország jövőjét nyugtalanító válságok teszik kétesé s amikor annyi apró »latin« köztársaság vonta magára a figyelmet szociális és politikai életének zavarával, valóban hősiesség a sokat kritizált fajhoz csatlakozni. Pedig ezt az áramlatot mindenütt megtaláljuk; könnyű és komoly könyvekben, politikusok és államférek beszédeiben, gondolkozók, tudósok, újságírók tolla alatt. Az igazság mezébe bujt tévedés hatalma jóval nagyobb, mint magáé az igazságé.

A latin leszármazást elfogadó nemzet minden tagjának dekadenciáját is fel kénytelen fogadni. Ennek is a francia nép látta legtöbb kárát. Ettől kezdve a latin-francia és angol-szász állandó szembeállítás tárgya. Az egyik gyengeségekkel és bűnökkel teli, a másokban minden erény és kiválóság. Az orvosok a franciák halálos ágya köré gyűlve, komolyan tanácskoztak a betegségük állapotáról; vagyis dehogy erről: haláluk órájáról. Az elkerülhetetlen bukás tisztán állt mindenkinek a szeme előtt. A franciáknak szemükre vetik a komolyság és használható életelvek hiányát, erkölcsi romlottságukat, a bürokratizmus rágódó nyavalyáját, születési arányszámának csökkenését, ami közeli pusztulását jelenti. Huszonhét év óta nem érdemes franciának lenni, – kiáltott fel egy napon Jules Lemaître, akit teljesen kétégbeejtettek a hazájáról keringő rossz hírek. Mindenki emlékszik még

a Demolins munkái nyomán kelt nagy viharra; ő és követői a latin fajok üdvét az angol-szász fajok vak utánzásában látja.

Egész irodalom keletkezett így pesszimiztikus érzelmekből és Franciaország megvetéséből és jövőjén való két ségbeesésből táplálkozva; latin test vérfajaikon kutatták és megtalálták a betegség jegyeit s a közös halálra ítélték szorongásával nézték szomszédaik szétdúlt vonásait. Baljóslatú proféták jöttek mindenfelől. Divattá vált a francia energiát és átkozott lelki hajlandóságait ócsárolni. A »szabadalmazott« hazafiak jártak elől a szitkozódásoknak ezen hangversenyében. A francia »nacionalisták«, akiknek főfunkciója ott is az, hogy a hazafiság monopóliumát maguknak foglalják le és kizárják belőle az állam többi polgárát, nem győzték az ó- és újvilág összes nemzeteit dicsérni a francia rovására; később már Európa és Ázsia mongoljait is elibe helyezték a »neo-latinok«-nak. Különös fajtájú honszeretetükben nem vették észre, hogy ez a pesszimizmus csak jobban leköti a meglevő erőket. Mert ha az önbizalom és a képességekben való túlzott hit növeli az erőket, akkor a csüggedés népeket és egyéneket bizonyára gyöngeségre kárhoztat. Végül annyiszor hallották a franciák, hogy örökre el vannak ítélve, hogy hinni kezdtek a betegségükben. A francia-megvetés hólabdája lavinát csinált. Az idegen, aki franciáktól hallotta, ide visszafordította azt megalázó részvét vagy gyűlölet alakjában. Mindezen diagnosztikától elbátortalanítva, Franciaország egy időre valóságos erkölcsi tompultságba süllyedt. A francia szellem merészsége és találékonysága szemlátomást süllyedt, a pornográfia minden téren úrrá lett. Mindenfelől előkerült megváltók fenyegettek szünet nélkül speciális üdvözítőszerekkel, míg az ország, mintegy igazolandó az »elhasznált«, »elagott« mellékneveit, a bel- és külföldi kalandoroknak engedte át magát.

De íme, Olaszország hirtelen emelkedése hatalmas cáfolatot ad a néo-latin pusztulásnak. Aztán a transzváli háború Nagy-Britannia nem sejtett gyengéit fedi föl. A Németországban felszínre kerülő korrupciós esetek ez irányban is tisztán engednek látni. Ugyanakkor Franciaországot fenékgig felforgatja egy zavaros ügy. Alvó energiája egyszerre fel-

támad. Legjobb polgárai ébresztik fel a nemzeti öntudatot és a francia föld egy elvont eszméért éveken át harcoló nép szokatlan látványát mutatja. Az orosz-japán háború azt mutatja, hogy az orosz nép állítólagos fiatalsága egyáltalán nem jelent erkölcsi és anyagi egészséget. Franciaország szabadabban lélekzik és elégtétellel látja magát újra az emberiséget vezető nagy nép szerepében, amely általános tisztelttől környezve, az emberiséget nagy céljai felé vezeti. Végre megértette múltját és jelenét; és a neki szánt nagy etikai jövő nem fér el a kis etnikai fának árnyékában, ahová oktan barátai és irigy ellenségei akarták üzni. Végre megértette, hogy genealógiája általános emberi és nem megszorított latin. Hátha egyáltalán nem is latin!

II.

Amilyen nagy volt Róma befolyása intellektuális tekintetben, ép oly jelentéktelen volt néprajzi szempontból. Ne feledjük el, hogy Róma és a szomszéd országok lakossága igen csekély volt ahhoz mérve, ami nagy provinciáiban és tartományaiban lakott. Róma, ha új országot hódított meg, egyáltalán nem gondolhatott arra, hogy lakosságának egy részét az új provinciába küldje. A római polgár pedig önként nem hagyta el Rómát; szabadságát, a civilizáció gyümölcseit egy barbár tartományban se találta volna meg. Így ezekben csak a hivatalnokok és a legionáriusok voltak rómaiak. És a Rómából a provinciára küldött hivatalnok esete olyan, mint azé, akit Franciaország a gyarmataira küld. Vagyont szerezni vagy újra szerezni, nagy szerepet játszani s lehető gazdagon és gyorsan visszatérni az örök városba - ez volt egyetlen céljuk. És míg ezek a hivatalnokok is kevés számmal voltak. Róma ereje a meghódított országok érdekének helyes felfogása és liberális tiszteletbentartása volt. Hogy új alattvalóik szeretetét megszerezzék, lehetőleg meghagyták nekik szokásaikat, vallásukat, intézményeiket. Így Rómának nem volt szüksége arra, hogy sok polgárát küldje ki és mégis szilárd alapot szerzett hatalmának. Ne felejtjük el, hogy kormányzó-lángelméjüktől vezéreltetve, abban a korban hallatlan nagylelkűség! tényeket produkált; így Gallia

fővárosának néhány lakóját római szenátorra emelte. Azonkívül a tartományi szenátusok is kielégítették a hódított tartományok nagyravágyóit.

A római légiókat illetőleg ne feledjük el, hogy itt csak a főnökök voltak rómaiak, a legénységet a birodalomhoz tartozó népekből szedték össze. Róma, épúgy mint a modern Anglia, lehetőleg helyi hadseregeket szervezett. Caesar, alighogy meghódította Galliát, rögtön megalkotta az Alouette légiót, amely kizárólag gallokból állt.

Minél mélyebben vizsgáljuk a római hódítás természetét, annál világosabb, hogy ez aligha gyakorolt befolyást az úgynevezett latin népek vérenek összetételére. Másrészt, ha meggondoljuk, hogy Galliának akkor több millió lakosa volt, nyilvánvaló, hogy a kevés hozzájáruló római vér nem változtathatta meg a gall vér tartalmát. Ha elfogadjuk Julián állítását, hogy Galliában körülbelül 30.000 római élt, akkor is magától beviláglik, hogy ezek nem számíthatnak a mai franciák antropológiai alkatában.

Láttuk fentebb, hogy az a sokfajta nép, amelyet Galliában találtunk, Itáliát is megjárta; ez volt az emberfajok százados találkozóhelye. Gebhardt szerint, együtt vagy egymásután megjelennek ott a gallok, spanyolok, görögök, ázsiaiak, egyiptomiak, zsidók, germánok, bretonok, afrikaiak, gótok, longobárdok, bizánciak (Ravennában), szlávok (Velencében), allemanok, normannok, angevinek, szaracénok stb.

Fouillée szerint, aki ezt a karavánt túlélte, az nem a latin elem, hanem a kelto-szláv, és pedig északon a széles koponyájú, délen sok hosszúkoponyájúval keverve.

Spanyolország sem bizonyíthatja be latin származását; itt is sok nép keresett menedéket, századokon át. Legalább ezer évet kellene mozgalmas múltjából kitörülni, hogy a Quiritek számlájára írassuk a spanyolok ereiben folyó vért. Sőt az antropológusok azt állítják, hogy Spanyolországban a barna, dolichocefal faj uralkodik kelto-germán vegyüléssel. A Francia- és Olaszországot bejárt népek szintén hozzájárultak vére átalakításához, nem is szólva az afrikaiakról, akik kétségtelenül többet tettek a mai etnikai alak kiforrálásában, mint a kelták és latinok együtt.

Vége a délamerikai köztársaságok lakóiban a föld összes fajának vére folyik. Nemes, mert lényegesen kevert vér - de vajjon a latinok szerepelnek-e benne?

Bizonyos ironia játszott a kis játékát ezen »latin« népek keresztelőjénél, amelyeket azért neveznek így, mert a latin vér távollétével tündököl bennük. Ha Franciaország néptani történelmén végigtekintünk és számba vesszük azt a sokfajta népet, amely ott élt, nem kételkedhetünk benne, hogy a latin elem a francia vérben elhanyagolható mennyiség.

III.

De ha embertani szempontból mentek is a latin elemtől Franciaország és a többi »latin« ország, szellemi tekintetben tényleg latinoknak mondhatók. Tehát nem a faj latin, hanem a *szellem*. A különbség nagyon lényeges. Mert míg a faji eredet végzetszerű leszármazást és hozzátartozandóságot jelent, addig a latin szellemiség időleges korszak; mert bármilyen nagy a szellemi állapotunkat formáló gondolatok befolyása, ez állapot változik, ha változnak a tényezők, amelyek megteremtették. Mikor Németország protestáns lett, szelleme átalakult. A francia szabadgondolkozók, akik a második nemzetségtől kezdve a hívő katolikusok elveitől nagyon eltért módon nevelkedtek, kevésbé hasonlítanak a katolikus franciákhoz, mint a hasonló szellemben nevelt idegenekhez.

Lelkünk a politikai és társadalmi intézmények befolyása alatt is fejlődik és átalakul; a mai Franciaország lelke egészen más, mint amilyen néhány század előtt volt. Vegyük szemügyre Franciaország értelmi fejlődését és meglátjuk, hogy a latin hatás még itt sem kizárólagos.

Gallia nyelve, kormányzása és műveltsége kétségtelesen római befolyás alatt fejlődött. De mégsem mondhatjuk azt, hogy a francia gondolkozás mindig a latin szellem adta irányt követte. Megbocsáthatatlan túlzás lenne, ha saját mérhetetlen szellemi gazdagságát, amit később szerzett, mind az első latin impulzussal azonosítanók.

A francia szellem pszichológiája felette bonyolult. A többi művelt ország szellemi haladásának magas megértéséből

és beolvasztásából, meg saját szelleme lényeges sajátosságainak kifejlesztéséből származó eredő az. Mert amint a francia nép embertanilag különböző fajok és népek végy liléké, úgy a francia szellem is a másutt teremtett műveltség szellemi munkájának bélyegét viseli. A francia nyelv maga is lassan lett független szervvé; hogy bölcseséből kikerüljön, több idő kellett neki, mint a görögnek és latinnak együttvéve. A francia nyelv kialakulása nyolc századig tartott; kétszer annyi kellett, hogy a világot meghódítsa. Mert a *lingua romana rustica*, a parasztok nyelve, amiből a későbbi francia fejlődik, már a VII-ik században megvolt. A Karolingok alatt már győzelmesen áll a latinnal szemben. A papok kénytelenek ezen beszélni, ha azt akarják, hogy megértsék őket. 813-ban a toursi és reimsi zsinat kötelezi a papokat, hogy a *vulgár* vagy *román* nyelven beszéljenek. Ezután a francia nyelv nehezen, de biztosan halad. Gazdagságra, erőre tesz szert s mindjobban alkalmassá lesz a népek használatára. A XIII. században az olaszok is elfogadják. Amely mértékben fejlődik, olyanban szabadul fel a latin nyelv hatása alól és válik független nyelvvé. Hogy a XVI. században a tisztán elhatárolt nyelv tiszteletében részesül, azt már csodálatos hatalmának köszönheti.

A latin olyan szerepet játszott a francia fejlődésében, mint ez utóbbi az angoléban. Angliában VIII. Henrik idejéig a francia uralkodik, maguk az írók is franciául akarnak írni s az oktatás nyelve is francia; az angol élet minden nyilvánulását francia szellem hatja át: regényeit és filozófiáját, alkotmányát ép úgy, mint költészetét, tudományát és művészetét. A XIV. század angol irodalma alig több, mint francia lovagregények fordítása. Az angolban meghonosodott francia szavak száma még egyszer akkora, mint a germán eredetűeké. Hume szerint az angol nyelv legnagyobb szépségei a franciából jönnek és az angol, amely francia befolyás alatt születik és fejlődik s abból táplálkozik, függetlenül magát, egész külön idiómává válik, amely kiváló helyet foglal el a többi nyelv közt.

NEGYEDIK FEJEZET.

A francia erős faji vegyültsége ellenére is felsőrendű nép.

Az antropológusok és antropológusok túlzásai ellen legjobb fegyver a Franciaország példája. A népek a faj keveredés miatt vesznek el – mondják ők. És íme, Franciaország egyike a föld legelső népeinek s emellett a föld minden fájának vérének egyesíti a magáéban. Sőt történeti fejlődése egyenesen arra nyújt példát, hogy milyen áldás a faji és szellemi kereszteződés az emberiségre. Mutasuk ezt meg néhány oldalra fogott szintetikus történetével.

A francia szellem az *általános* haladás és művelődés összege, amit saját megértő és teremtő génie-jének gyümölcsei gazdagítanak.

Az idők során Franciaország mintegy óriási kohóvá fejelett, amely a többi nép használatára való gondolatokat termel. Az ősanyagot hol saját magából, hol idegenből meríti. De eredetüktől függetlenül, mint franciásult áruk kerülnek a művelt népek világpiacára. A modern irodalmat gyökerestül felforgató romantika a Young tollában negyven évvel megelőzi Chateaubriand-t. És a romantika mégis Franciaországból ered. Ugyanez áll a forradalom vívmányaira is. Ezeknek is Anglia adta a mintáját; de az a forradalom csak angolok használatára készült, Franciaországé az egész emberiség számára. Ugyanez a viszony áll fenn a német, olasz vagy spanyol hatásra, vagy újabban a skandináv és oroszra is.

A gondolatkicserélés még termékenyebb, mint a vérkeresztződés. Franciaországnak ebben a tekintetben különleges viszonyai vannak. Sok faj keveréke lévén, mindig megőrizte veleszületett rokonérzését más népek iránt; mind-

egyik hozzá van fűzve szellemi kötelékek által. Ezért a koponya-index vagy az árja, gall, latin eredet helyett méltóbb lenne a nagy szellemi örökséggel, a francia gondolkozással büszkélkedni.

De a külső, testi jegyekre alapított szűk nacionalizmus nem is ér sokat. »Nézzen mindenki körül, akár csak a saját családjában is; föltétlenül talál két különböző színű szemet, barna és fehér arcbőrt, alacsony és magas termetet. Az arcvonások és a fej formák ép ily kevéssé egyformák. Az egyiknek kelta arcvonásai vannak, de a színe másfajta; a másiknak kymris-feje van, de nem olyan alakja.« (P. Broca.)

Amit ma a franciáknál látunk, azt a többi latin népeknél is megtaláljuk. És ha az olasz, spanyol vagy argentinai szellem alakulását tekintjük, megállapíthatjuk, hogy azok szorosan csatlakoznak az emberiség általános fejlődéséhez. Ez lesz a jövő minden műveltségének a sorsa, mert a népkeveredés egyre jobban eltörli a népek elütő vonásait.

Franciaország már földrajzi helyzeténél fogva is alkalmasnak látszik, hogy a művelt világot jelképezze. Amint a francia nép minden mással rokonságban van, úgy Franciaország földje is minden éghajlati, földművelési és geológiai sajáttságot egyesít magában. És ez a sok elütő tulajdonság teljes harmóniában olvad össze. A főleg iparos Franciaország egyúttal földművelő is; bányász, de egyszersmind kereskedő.

Strabon ezelőtt 2000 évvel, a görög szellem naivitásával ezt írja: »A tájak ily szerencsés elhelyezése, azáltal, hogy nem véletlennek, hanem értelmes lény művének látszik, elég a gondviselés létezésének bebizonyítására«.

Franciaország talaja, egy néprajzíró szerencsés kifejezése szerint, mindig jótékonyan hatott történetének hullámzására.

A francia népet alkotó számos elem az *emberi* elv győzelmén is munkálkodott, ami csak ezáltal lehetett győzelmes a fajok megszorítása és a fiziológiai eloszlások fölött. E kiegyenlített különbségek romjain emelkedett fel a testileg, szellemileg kiváló »francia típus«, amely sok morális és értelmi fokot egyesít magában és se nem árja, se nem gall, se nem latin, hanem sokkal több: emberi.

Hosszú történelmi életében mindent magába olvasztott, amit felvett és a mit ellene szántak. Folytonos haladása a föld alá búvó, alatta folyó s később felbukkanó vizek folyásához hasonlít.

A francia nép, ahogy ma ismerjük, élő példája a népek kölcsönös egybeolvadása és vérük, szellemük, vétkeik és erényeik végnélkül való keveredése jótéteményeinek. A mindenféle emberinek e szép egyesülésében szélesült ki a francia eszme határa.

Nem vagyunk önámító optimizmustól elvakítva. Bevalljuk, hogy Franciaország gyakran letért arról az útról, amit etnikai múltja és szellemi alkata jelölt ki neki. Sokféle üdvözítői gyakran vezetik vissza a belső gyűlölködés és a kifelé való ellenségeskedés szűk és nyomorúságos érzelmeihez, amelyek sorsával annyira ellentétesek. Azt is gyakran mondják, hogy nagyon sokan vannak benne, akik szeretnek megrészegülni az utca rossz szagától. De ez sem jelent semmit. Hermopolis kultúráját nem becsüljük kevessebbre azért, mert lakói istentiszteletben részesítették az agarakat és csodáljuk Lykopolis és Sais civilizációját, bár az első lakói a farkasok, az utóbbiái a juhok előtt borultak térdre.

Amellett Franciaország, minden hibája ellenére, a haladás útján van. Nem egyszer holtfáradt hadsereghez hasonlít, amely lethargikus akaratlansággal halad keresztül sötét éjszakákon. De a hajnal mindig frissen és éberen találja, messze előljárva a többi népnek a haladás munkájában.

Tagadhatatlan tény, hogy a jóság, igazság és a lelkiismeret emelkedettsége nagyot fejlődött benne az utolsó ötven év alatt. A társadalmi osztályok egyetértése erősebb és bensőbb; közötté és a külföldiek közt jóval nagyobb a szolidaritás.

Franciaország valódi nagyságának félreismerése volna az, ha vérenek és szellemének eredetét egyetlen népi vagy értelmi elemre akarnók visszavezetni. De ezzel népének és szellemének uralkodó erénye ellen is vétkeznénk. Mert éppen etnikai és műveltségi eredetének sokszerűsége okozta, hogy a világ szellemét megérteni és kormányozni tudja s éppen ez szerezte meg neki kivételes helyzetét.

Franciaország az 1870-és háború katasztrófája után is képes volt rövid harminc év alatt visszanyerni vezető szerepét.

Az egységesítésben való nagy tehetsége által sikerült a földjén élő számtalan különböző elemet egybeolvasztani. Amellett ugyanez a génie arra is képessé teszi, hogy földrajzi határain kívül is elvégezze misszionáriusi szerepét s megteremtse az emberiség nagy családját, úgy, amint már megalkotta a franciák nagy családját. Ne feledjük el, hogy Franciaországnak van minden nép közt a legkevesebb etnikai előítélete, ellenben a legtöbb érzéke az emberek egyenlősége iránt, tekintet nélkül bőrszínükre vagy koponyabeli különbségeikre. Már a »sárga« írók is ismerik ezt a francia erényt, a feketék pedig erre számítanak elsősorban felszabadulási munkájukban.

Reméljük, hogy be is fogja váltani ezt a magasztos reményt, amit történeti lángelméje egyik legkifejezőbb költője is vall: ő lesz (Franciaország) a többi népnek szíve és esze!

ÖTÖDIK FEJEZET.

Néhány példa arra, hogy a fajok és népek etnikai összetételét nem lehet kielégítően elemezni.

I.

Amit eddig Franciaországról mondtunk el, teljesen azonos módon áll Németországra. Láttuk föntebb, hogy ez gall eredetűnek tekinthető; azonkívül, ha a különböző német államokat nézzük, azt találjuk, hogy a szláv elem is mindig tekintélyes szerepet játszott bennük. A szlávok és germánok, akik annyira összeférhetetleneknek látszanak és kölcsönös gyűlöletük hírével töltik be a világot, igen közeli rokonságban állanak. Csaknem minden szláv törzs tartózkodott Németországban, így az obotritok, lengyelek, szerbek, vendek stb., míg másrészt sok német ivadék járult hozzá a szláv népek formálásához. Németország hivatkozása vére tisztaságára igen jogtalan, mert fennállása óta folyton jelentékeny idegen befolyásban volt része úgy élettani, mint szellemi részről. »A német nép saját erőiből, idegen segítség nélkül, képtelen magasabb fejlődésre.« (Waitz.) »Minden valódi germán a külföldet keresi; – írja Nietzsche – a jelenlegi Németország a szláv világ előretolt állomása és a pán-szláv Európa útját egyengeti.«

II.

Általában úgy vélik, hogy a modern Olaszország eredetét jobban ismerjük. Történészei, kiváló írói komolyan állítják, hogy ők egyenes leszármazottjai a rómaiaknak. Flórencben legújabbán egy nacionalista iskola alakult, amely a mai Olaszországot a patrícus quirites-ből vezeti le. Ezekon

kívül azonban a longobárdok, bizánciak, egyiptomiak, gallok, görögök, spanyolok, szlávok, normannok, angevinek, zsidók, bretonok, szaracenek, germánok stb. is hozzávegyítették vérüket a félsziget többi lakóihoz. De legalább ezek a »töb-
biek« rómaiak voltak-e? Egyáltalán nem. Az embertan-
történelem gyér világossága elég *volt*, hogy ezt a legendát
elozzlassa.

A prehisztorikus népekről nem is szólva, Olaszország-
ban a tudomány által hozzáférhető idő elején két nagy
afrikai törzs élt, a liburnok és a szikánok. Ezeket elő vonu-
lásukban a pelászgok és liguro-szikulok akadályozták meg.
A pelászgok sorában pedig, többek közt, ezek a népek szere-
peltek: az apuliaiak, japigok, messapiak, pencetiek, opiszku-
sok, oünotrák, argájok (vagy argiek, akik Vergilius szerint
a Palatínus hegyet foglalták le). Ezeknek a népeknek a
mivoltát ezer rejtély fedi; annyi bizonyos, hogy a pelászgok
összetétele csöppet sem világosabb, mint a liguro-szikuloké.
Ez utóbbiak eredeténél ott látjuk a taurin-okat, szikulokat,
italokat etc.

Az Adriai-tenger partján a misztikus vénetek jelennek
meg, Közép-Olaszországban századokon át uralkodnak a
nem kevésbé homályos eredetű umbriaiak. Ezek egyesek
szerint kelták, mások szerint az ausoni ághoz tartoznak.
Latinok semmiesetre sem voltak; az összehasonlító nyelv-
tan eredményei szerint nyelvük úgy szóalkotásában, mint
szó- és mondattanában, valamint a végződéseknél és haj-
lításában eltér a latintól.

Az etruszkok megérkezésével a helyzet még erősebben
bonyolul. A gall invázió idején, Titus Livius szerint, Rhétiá-
ban telepedtek meg.; de csakhamar elárasztották az egész
félszigetet. Csakhamar megtaláljuk őket Ravennában, Mode-
nában, Bolognában, az Arnó völgyében és a Tiber környékén.

Mifajta nép volt ez etruszk, vagy truszk, vagy tyrrhén,
vagy tur; ahány nevet, annyiféle származást tulajdonítot-
tak neki. Hol szlávok, líbiaiak, kelták, lidiaiaknak, hol meg
hittiteknek vagy sémieknél tekintették őket. Brinton sze-
rint afrikaiak; más antropológusok szerint néger típusúak.
Bizonyos, hogy már akkor rettenetesen keverték voltak a
föld csaknem minden népével.

A filológusok (így Bréal) szerint semmi rokonság nem áll fenn etruszk és indo-európai közt. Igaz, hogy egyes formákat kölcsönöztek a latintól és umbriaitól, de se deklinációjuk, se konjugációjuk nem volt, egyáltalán semmi, ami hajlító eredetre mutatna.

Fej-indexüket igen sokfélekép határozták meg.

Alig vették az etruszkok birtokukba Itáliát, mindenféle gallnak tartott torzs tör be a félszigetre; ilyenek a bőiének, senonok, langurok és még sok más; és ezek megint egész sereg más népet húznak maguk mögött.

Ha tehát semmi pozitívot nem mondhatunk Olaszország népének eredetéről, mindenesetre mondhatunk egy negatívot: a latinok az olasz nép származásában teljesen jelentéktelen szerepet játszanak. Még a híres hét halom sem kizárólag latinokkal volt benépesítve; mellettük pelaszg argiak és etruszk lucérek és szabinok éltek ott.

A világ haladásában számottevő népek sorsa az általános pánmixis, mindenki keveredése mindenkivel. A civilizáció magaslatán legfelül és legalul állók, nagy és kis népek egyformán lépnek e lényegesen emberi törvény keretébe. És ha a haladás az egyszerűtől az összetett felé történik (H. Spencer kifejezése szerint: a homogéntől a heterogén felé), akkor a népek fejlődése sem fogható fel a népelemek vegyülése nélkül.

III.

Most térjünk Nagybritannia népeinek történeti és őstörténeti etnológiájához. Talán ezt az országot elkülönült helyzete mégis megőrizte idegen elemek bevándorlásától. Csakhogy ennek a múltja is eloszlatthatatlan kétségekre ad alkalmat. Gondoljunk csak azokra a népekre, akik még a kelták előtt laktak itt. Az a faj, amit Daniel Wilson kymbecephalic-nak nevez, igen kevés nyomott hagyott. Állítólag hosszú koponya jellemzi, amelynek szélességi indexe körülbelül 71. Utánuk jött a bronzfaj, a *round barrows*, akik a Dánia *borreby* embereihez hasonlítanak. Ezekről a népekről alig tudunk valamit. A történeti korban Anglia a különböző népeknek ép olyan gazdag keveredését mutatja, mint Németország vagy Franciaország. Beddoe konstatál mongol

és afrikai népeket, Holder ibérekét és szarmato-germánokat.

Vegyünk még egy jellemző példát. A litván és a lengyel eredetileg a legellentétebb nép voltak. És a szomszédság és a közös történeti fejlődés elég volt arra, hogy ezt a két szélsőséget összeolvassza. Gloger szerint a régi Lengyelország népei, a polánok, mazoviak, lechitek, zmuđzinok, dregovisiek, krivisiek, amelyek eredetileg különböző fajúak, ma már folytonos kereszteződések miatt egy egységes lengyel-litván típust alkotnak.

IV.

A zsidók embertanának történetét illetőleg, ahol látványlag biztosabb talajon mozgunk, szintén nem egyéb a tudományunk, mint kétség és teljes bizonytalanság.

A héber faj századok óta foglalkoztatja a politikusok, filozófusok és történészek figyelmét. Amit ma erről a fajról tudunk, az körülbelül annyi, hogy az nem is faji, hanem vallási csoportosulás. A zsidók ma sem képeznek külön fajt, s a múltban ép úgy nem lehet erről szó. Kr. e. 10 századdal jutottak Palesztinába; kevés számmal voltak és sokféle népet találtak ott: hittiteket, arabokat, filiszteusokat és a többit; ezekkel összeolvadtak. Miután szétszóródtak, egyre szereztek maguknak prozelitákat. így egy egész faj, a török khazárok, a zsidó hitre tért. Szétszéledve az egész földön, belevegyülnek a népek életébe és nemcsak a környezet, hanem a kereszteződés hatása is alakítja őket. Lassanként minden népnek jutott a vérükből és ők is elvegyítették mindegyikét a magukéba.

Ma a legszigorúbb logikájú antropológusok kénytelenek elismerni, hogy nincs *egy* zsidós típus,' hanem külön zsidó típusai vannak Németországnak, Lengyelországnak, Oroszországnak, Spanyolorzágnak, Franciaországnak stb.

Környezetüktől megkülönböztető vonásaik aszerint változnak, hogy milyen helyet foglalnak el az illető ország politikai és társadalmi életében. Ha a többi lakótól elválasztó korlátok elhárulnak, a zsidók biológiailag és értelmileg teljesen környezetükhöz hasonulnak.

Vegyünk még egy példát. A japánt a kínai test vérnemzetének tekintik. Mint ilyen Európa jövőjét fenyegető rém volt sokáig a »sárga veszedelem«. Eredetük felől sohasem voltak kétségben. Ma, hogy a civilizáció körébe jutottak, jobban érdeklik a tudósokat; múltuk titkát reális adatokból akarják megfejtetni; és alig kezdték ezt el, »sárga« eredetük máris kétséges. Néhány kiváló etnográfus a török-tatár családhoz számítja. De erről ép olyan keveset tudunk, mint magának a kínai fajnak eredetéről.

V.

Minél mélyebben tanulmányozzuk a fajok eredetét, annál világosabban kitűnik, hogy azt kideríteni lehetetlen. Renan találó bon-mot-ja szerint jogtalanul alkalmazzuk szokásos módszereinket arra a korra, »amelyben a patakoknak gyermekei voltak és a hegyek is szültek«.

Tényleg nem tudunk semmit a fajok történelőtti koráról és mindarról, ami a fajok és népek vegyülését megelőzte. De biztosan tudjuk azt, hogy a primitív árja, turáni és sémi népcsoportoknak semminemű fiziológiai egységük nem volt. A fajok köteléke, ami az őskorban szakadt szét, nem újul meg többet. Ahol pedig a modern népek alakulása kezdődik, ott még világosabban előtűnik, hogy ez alakulásban az antropológiai tények egyáltalán nem folytak be. Az államok lakóinak faji eredete dacára, sőt ellenére alakultak olyanná, amilyenek ma.

Miután a történeti antropológia megadta negatív feletét, érthetetlen egyes ú. n. tudósoknak gyermeki tudatlansága, amivel az összeolvadt, folyton vegyülő fajok egymás-közi gyűlöletét prédikálják.

Nem volt szándékunk minden népre és minden fajra kimutatni az eredete tisztázhatatlan voltát; csak az óvatosság hiányára mutattunk rá, ami a népi tömörülések szociológusainak és pszichológusainak ítéletét meghamisítja.

Érdekes, hogy minél ismertebbnek látszik egy nép, annál kevesebb pontos ismeretünk van múltjáról. Tudatlanságunk csak nő a tanulmányozásukra fordított erőfeszítéssel.

A tudomány büszkén vallhatja be a fajok eredetéről való tudatlanságát és azt, hogy nem képes a népeket megközelíthetetlenül elválasztani. Azért erőfeszítése nem volt hiábavaló. Megállapította, hogy a fajok vegyülése és százados egybeolvadása az általános törvény; ezért nincs oka a fajok tudományos elkülönítésének lehetetlenségén bánkódni. Sőt többet is tett: embertani szempontból lehetetlenné és nevétségessé tette a tiszta fajok fogalmát, a magasabbrendű és alsóbbrendű vér elméletét.

Még azt kell megvizsgálunk, hogy az emberi fajok elkülönítése, ami biológiai és fiziológiai szempontból lehetetlennek bizonyult, nem jogosult-e lélektani és intellektuális szempontból.

ÖTÖDIK RÉSZ.

**VANNAK-E
ÖRÖKÖS ALACSONYRENDŰSÉGRE
KÁRHOZTATOTT NÉPEK?**

ELSŐ FEJEZET.

A négerek.

A faji egyenlőtlenség híveinek érvelésében előkelő hely jut a négerek életéből és fejlődéséből vett érveknek. Azt mondják, hogy a természet mintha csak azért hozta volna őket létre, hogy az emberfajokat elválasztó óriási különbségeknek szomorú példájául szolgáljon. Színük és egyéb testi szégyenfoltjaikkal, főleg azonban erkölcsi és értelmi hiányosságokkal arra vannak kárhóztatva, hogy az emberiség utolsó soraiban maradjanak. Egyesek szerint »az ember és a majom közti faj«, mások szerint meg éppen »az állatok alatt van«. Afrikában vad állapotban élnek és vadak maradnak – mondják a négerellenesek – az Egyesült Államokban is; itt gorilla-hajlamokat mutatnak a fehér asszonyokkal szemben és ösztönből lopnak, mint a szarka. A fehéreknél általában nagyobb ellenszenvet keltenek, mint az állatok. Csak undorral lehet hozzájuk közeledni. A vasutak egyes helyein, továbbá a fehéreknek fenntartott szállodákba kutyákat és papagályokat beeresztenek ugyan, de négereket nem. Minden elválasztja őket fehér környezetüktől: fiziológiai vonásaik, amikről azt állítják, hogy századok óta változatlanok és nem is képesek változni; alacsonyfokúnak vélt értelmiségük, alantásnak hirdetett erkölcsük és állatias ösztöneik.

Az a törekvésük, hogy a fehérekkel egyenlőek legyenek, az isteni akarattal való dacolás, mondják Dél-Amerika fehér érsekjei. Charles Carolle két könyvében (*Le nègre est une bête* = a néger állat; és *A l'image de Dieu* – isten kép-mására) a bibliával bizonyítja, hogy a néger nem ember, hanem állat, amelynek azért van beszélőképessége és keze, hogy fehér urait szolgálhassa. Hogy mindezeket bebizonyítsa, többek közt azt az érvet hozza fel, hogy az ember isten kép-

mására teremtetett; azt pedig mindenki tudja, hogy az isten nem néger, tehát a néger nem isten képére van teremtve, tehát nem ember. Ugyanilyen módon érvel Tilman is, a *Plant-System* c. könyvecskéjében.

Eszerint tehát a néger az alsórendű ember valódi típusa. Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy mennyi az igaz ebben a felfogásban.

1. Fiziológiai vonások.

A négernek megkülönböztető vonásainak jelentőségét már akkor megállapítottuk, amikor a hosszú és keskeny koponyák, a bőrszín és a néger szag kérdését vizsgáltuk. Láttuk, hogy a néger-fiziológia legfontosabb tulajdonságai észrevehetően módosulnak és fejlődnek; ezek csak megerősítik az általános szabályt, mely szerint mindaz, ami az emberiség egyes részeit megkülönbözteti, változó.

Az elkülönítő tulajdonságok folytonos változása nem engedi, hogy az emberi nem megmerevedett típusokba csenevészdedjék. A különmemű embereknek tekintett négernek, ha ugyanazon szellemi és fizikai környezetben élnek, mint a többi fajok, ezeknek tulajdonságait kezdik felvenni.

Az Egyesült-Államokban gyakran annyira hasonlítanak a fehérrekhez, hogy semmiféle furfanggal sem tudják kideríteni néger voltukat. A faji fejlődésnek e kiváló példányait már aligha tekinthetjük négernek. A fehérek és négerök összecserélésénél sok esetben a legmesszebbmenő bizonyosság érzetével lép fel a hamis ítélet; a néger munkás évekig dolgozik együtt fehér társaival, akik őt is fehérnek tartják; később más úton rájutnak származása titkára s akkor könyörtelenül kiközösítik maguk közül a szerencsétlent. Nagy zavart okoz ez a bizonytalanság a vasutakon; egyes utazókról ugyanis nem tudják eldönteni, hogy néger-e vagy nem? Ha azok, akkor a négereknek kijelölt külön részeken kell őket elhelyezni. *De ha nem azok* és mégis a megszégyenítő helyre tennék őket – mekkora felelősség!

Jules Huret *En Amérique* című érdekes útinaplójában ugyanezeket mondja a néger típus átalakulásáról. A tuskegee-i iskola tanítványait hosszabb ideig megfigyelve, azt találta, hogy a Booker Washington 1400 tanítványa közül egy sem

hordja magán a rabszolgaság jegyét. A szudáni négerek teljesen vegyületlen származású utódait leszámítva, az emberiség legfejlettebb típusait rendre megtaláljuk itt: »ámbraszínű, finom, csaknem méltóságos arcélű, melankolikus leányokat, akiknek az arca mintha megolvadt gyöngyházban fürödne, az ajak csak ép annyira vastag, hogy az érzékiséget jelezze, az áll szép hajlású, az arc metszése nemes, természetük kifejlett és szép, és distingvált, kicsi kezük van«. A párisi megfigyelő joggal következtette, hogy ezeket az asszonyokat Európában a férfiak hódolata vette volna körül; ott pedig, legalább a déli államokban, külön iskolákba csukják őket, mint a bélpoklosokat, külön kocsikon utaztatják, külön vendéglőket tartanak számukra.

Mary Church Terrell, a »fekete asszonyok egyesülete« tiszteletbeli elnöke, maga is sokszor említette nekem, hogy a fehérek és feketék megkülönböztetése gyakran lehetetlen, ő maga kedvére utazhat a fehéreknek fenntartott kocsikban; pedig a szülei rabszolgák voltak s ő a szecesszióháborúnak köszönhette szabadságát j egész nyugodtan élhetett volna a fehérek közt, de neki ennél fontosabb volt, hogy szegény megalázott rokonai iránti kötelességeit teljesítse; azonban a fehérek közt észrevétlen elvegyülő néger, asszonyok és férfiak száma igen nagy.

A fehérekkel keresztezett négerek egyes utódainál egyáltalán nem találunk megkülönböztető vonásokat, amelyek a fehérektől biztosan elválasztanák őket. Dr. Pearce Kintzing, aki több évet szánt ennek a tanulmányozására, egész pontosan megállapítja ezt a tényt az *American Medecine*-ben. (1904 július.)

A kevert vérűt a fehérektől csak az amerikai regényekben tudják megkülönböztetni – írja e lap; a biztosnak vélt ismertetőjel, a köröm színe ép úgy csal, mint a többi. Hogy efelől minden kétséget eloszlasson, három éven át 500 beteget figyelt meg, akiket fehérek és négerek közül vegyesen válogatott össze. A betegeket teljesen eltakarta, úgy hogy csak a körmük látszott; s az odahívott tanulóknak erről kellett megállapítani, hogy az egyén fehér-e vagy fekete. A hibák, amiket eközben ejtettek, olyan számosak, hogy Kintzing nem fogadja el a körmöt jellemző tulajdon-

ságnak. A többi különböztető jegy ép így csal. Gyakori eset, hogy fekete gyermekeket fehérek gyanánt vettek fel a kórházba.

A fehérek igazságtalan négerüldözése meghozza gyümölcsét. A megvetett, zaklatott »feketék«, azok is,, akik már nem ilyenek, a közös nyomorúságban szorosabban csatlakoznak egymáshoz; tömörülésük már kezd államot alkotni az államban. A feketék keményen dolgoznak személyi és szellemi felszabadulásukon. A nyomorúság iskolájában erkölcsösebbek, értelmesebbek, gazdagabbak és függetlenebbek lesznek. Fiziológiai és szellemi fejlődésük párhuzamosan halad; a részrehajlatlan megfigyelő közelinek látja az időt, amikor a két ellenséges fajt nem lehet megkülönböztetni egymástól.

Mit mondhatunk ezek után a fehér politikusokról és uralkodókról, akik sértett hiúságuk vagy rosszul felfogott érdekeiktől hajtva, irtó háborúkban százezerre menő emberi életet oltanak ki?

A kannibalizmus gyakran nem más, mint rosszul alkalmazott szülők iránt való tisztelet. Megölik és megeszik az elerőtlenedett szülőket, hogy a családi erényeket megőrizhessék. Ez a szokás a művelődni kezdő néger törzseknél meglepő gyorsan múlik.

A primitív és főleg a néger népek lélektana általában igen erősen hasonlít Európa műveletlen osztályainak lélektanához. A Közép-Afrikában fekvő néger falu lakosai körülbelül olyan fokon állnak, mint az Észak-Oroszországban vagy Dél-Itáliában a vasúttól távoleső vidéken lakó parasztok. A négerek közt utazóknak rögtön feltűnik korlátoltságuk, félelmük az új-tói, napi foglalkozásuk aprólékossága, a ríktó csecsebecsék szeretete. Az asszonyok fecsegnek, féltékenykednek és veszekednek, a gyerekeiket szeretik; a férfiak előtt a gyerekek teljesen közönyösek.

Az afrikai négerek általában jobban hasonlítanak egymáshoz, mint az európai népek egyénei. Az egyéni differenciálódás, ami a környezet számtalan tényezőjének hatása alatt megy végbe, alig érintette még értelmüket. De ha az Egyesült-Államokban való fejlődésüket tekintjük, nyomon követhetjük, hogy mint szerzi meg a komplikált környezetben élő buta, gondtalan, emberevő néger a fehérek értelmi fokát.

2. A négerek értelmisége.

A négerek szellemi állapotának mai alsórendűségét, későbbi fejlődésének lehetetlenségét sokan szeretnék bebizonyítani; de mindaz, amit a kutatók életmódjukról írnak, ennek ellenkezőjét bizonyítja, még a Közép-Afrika vad népeire nézve is. Természetes, hogy nem mérhetjük lelki életüket és erkölcsiségüket azzal a mértékkel, amivel olyan népeket szoktuk mérni, akik mögött százados művelődés áll. Az európai műveltség vezető egyénei és az európai paraszt közt nagyobb az elválasztó úr, mint az utóbbi és a középfrikai néger közt. A paraszt és a néger foglalkozása, gondolatai, babonái meglepően hasonlítanak; és ez a hasonlóság még feltűnőbb, ha azonos körülmények közt élő csoportjaikat hasonlítjuk össze. Az erdei négerok (a *pahuin*-ok) lényegesen különböznek a folyók völgyét lakóktól. Ha a *pahuin*-t másfajta emberi környezetbe visszük, az úgy viselkedik ott, mint a napfényben megvakuló bőregér; a síkságon cs a nagy folyók mentén lakó ellenben nyílt, szabad, Vidám; és míg a *pahuin* csak arra gondol, hogy árnyas erdőibe visszatérhessen, addig a másik elvegyül új környezetével, szívesen fogadja a hozzá jövőket. Szelidsége és vendégszeretete nagyobb, mint amilyet Európa parasztjainál találunk. Intim életük is teljesen hasonló. Az asszonyok ép úgy dédelgetik gyermekeiket és a kannibál ép úgy képes erre, mint a legérzékenyebb kultúr* ember.

Az emberevés sem olyan rettenetes valami náluk, amilyennek fel szokták tüntetni; mert az sem nem ösztön; sem nem velük született szükséglet, hanem egyszerűen megszokás. Az emberevő törzsek gyakran igen rokonszenvesek az európaiaknak is. »Szelídek és vidámak, és kedvesek a barátjaikhoz. Ellenségeik felfalását ép oly természetesnek tartják, mint a XVI. század békés európai polgára az eretnekek elégetését.«

A kannibalizmus ebből a szempontból tekintve nem más, mint a harc egy különös formája, a zsákmányolásnak kiterjesztése. Tegyük hozzá, hogy a művelt népek sokkal kegyetlenebbül eszik meg felebarátjaikat, – mindenestire több formát adva a műveletnek. A szegény osztályokat

kizsákmányoló munkaadónak vagy annak a bankárnak, aki becstelen operációi által ezer családot tesz tönkre és akár-hány öngyilkosságot provokál, jóval több áldozat nyomja a lelkiismeretét, mint egy egész kannibál törzsnek.

John C. Calhoun, délkarolinai szenátor 1834-ben ezt mondta: »ha találnék egy négert, aki a görög szintaxist tudja, akkor elhinném, hogy a néger emberi lény, és ember módjára kell vele bánni«. Miután a legszigorúbb büntetés terhe alatt tiños volt a néger gyermekeket az ábécé elemeire megtanítani, elég valószínű volt, hogy a szenátor úr senkit sem talált köztük, aki Platon és Homeros nyelvét ismerte volna.

A négernek nevelése egészen új keletű. A szecesszió háborúja előtt a feketék tanítása formálisan tilos volt a rabszolgatartó államokban. Akik ezt a tilalmat megszegték, azokat börtönbe csukták, vagy megkorbácsolták. Említsük itt fel, hogy négernek számára az első iskolát egy francia ember, Néau alapította New-Yorkban, 1704-ben. Nagy erőfeszítéssel tud 200 gyermeket összeszedni, pedig ingyen tanított. Példáját az északi államokban több jótékonyági egyesület követte. De Délen a négernek nevelését sikerült egész a szecesszió háborújáig megakadályozni.

Így történt aztán, hogy 1874-ben 200 néger bíró volt Dél-Karolinában, aki nem tudott se írni, se olvasni. Az iskolai bizottságokban is ültek írástudatlan négernek; az alatt a 8 év alatt, amíg a déli államok újjáalkotása tartott, a néger szenátorok legnagyobb része képtelen volt három szót leírni; egyesek olvasni sem tudtak; pedig ezeket a legkitűnőbbekből válogatták össze.

A feketék nevelése tehát a felszabadító háborúval kezdődik. Az északi államokból kiküldött tisztek felügyelete alatt álló iskolákban tanították a négernek az ismeretek elemeire. Bank tábornok egyetlen évben (1863-64-ben) 95 iskolát alapított Luisiana államban; ezekben 162 tanító és 9571 tanuló volt. 1866-ban 740 iskola volt a déli államokban, több mint 1300 tanítóval és 90.500 tanulóval. íme, a néger civilizáció kezdete! Ez a civilizáció mindössze negyven éves, sőt ebből is le kell vonnunk tizet, mert a négernek tanítása hosszú ideig minden oldalról üldözések volt kitéve.

A négerék is elkedvetlenedtek ettől az oktatástól, ami még megvetettebbekké és szerencsétlenebbekké tette őket. Minden ajtó el lévén zárva előttük, bűnös kísértéseknek kellett engedniök. A fehérek látták ezt az eredményt, de nem kérdezték az okát, hanem még a legjobb akaratúak is kételkedni kezdtek a feketék erkölcsében és szellemi képességeiben.

A déli államok iskoláiban hosszú ideig nem volt tanító; az ottani tanárok féltek polgártársaik megvetésétől. Ezért az északiakhoz kellett fordulni, akik misszionáriusi buzgalóval jöttek le a hívásra. Csakhogy a fehérek előítélete veszedelmesebb, fogadtatásuk ellenségesebb indulatú, gyűlöletük engesztelhetlenebb volt, mint a vadaké szokott lenni. Az északról jött tanárokat a társadalom kivetette magából. Utálattal néztek rájuk, mint a pestisesekre; nem csoda, hogy ezek megrettentek és visszamenekültek hazájukba; a tanítás félbeszakadt. Ahol pedig a megvetés és a boszantások nem üzték el a tanítókat, ott erőszakhoz nyúltak. Felgyújtották az iskolákat és éjjeli megtámadásoktól sem riadtak vissza. A fehér tanítókat és tanítónőket gyakran megverték és megkorbácsolták. Ezeknek a ténykedéseknek minél tökéletesebb keresztülvitelére titkos társaságok alakultak, köztük a hírhedt *Ku Klux Klan* társaság. Ezek főleg azt akarták megakadályozni, hogy a négerék szavazati jogukat gyakorolják és hivatalokba jussanak. Céljuk elérésére a legképtelenebb komédiától (álarcos ijesztgetések stb.) a rendszeres gyilkolásokig mindent felhasználtak. Fehér ruhákba öltözködve, rémesen álarcozva, ostromozták és fojtogatták a négeréket a legcsekélyebb vétségekért. A négerék-fehér tanítói hasonló sorsra jutottak. Ez a banda, sok iskolát tett lehetetlenné Missisipi államban.

Az iskolák üldözése hosszú ideig folyt zavartalanul. Mindez akadályok mellett azonban a négerék bámulatos előmenetelt tesznek. 1899 körül, a népszámlálás és más adminisztratív adatok szerint 1000 négerre nyolc nyomorgó esik; a fehéreknél az arány ugyanaz, de egy gazdag négerre 64 gazdag fehér jut. 100 birtokos közül 75 fehér és 25 néger; a fehér és néger lakosság aránya szerint ennek a gazdagok arányának 12: 13-nak kellene lenni. 100 néger háztulajdon között 87 tehermentes van, 100 fehér házbirtok között 71.

A 130.000 néger farm értéke kerek 2 milliárd frank, templomaiké 190 millió; a 150.000 ingatlanuké (a farmokon kívül) 1 és $\frac{3}{4}$ milliárd, ingatlan vagyonuké 800 millió frank. Még jellemzőbb adat, hogy a déli államokban a munka $\frac{4}{5}$ részét négerrek végezték.

John Gordon, a Howard-egyetem rektora, 1904. évi megnyitó beszédében rámutat, hogy ez a kizárólag négereknek alapított egyetem 37 éves fennállása óta 2000 egyetemi fokot adott ki; ezeknek a tulajdonosai közül 200 lelkész, 700 orvos, 200 ügyvéd stb. Ugyanilyen eredményt mutat a négerek többi egyeteme (számszerint 37). Meg kell azonban említenünk, hogy ez egyetemek színvonala, a Howard-egyetem kivételével, jóval alacsonyabb a fehérek egyetemeinek színvonalánál. Anyagi eszközök híján kevésbé kitűnő tanárokkal, szegényes laboratóriumokkal és kezdetleges szervezéssel kell megelégedniök. De a tanítók és tanítványok iparkodása mégis kielégítő eredményt hoz; azonkívül felvilágosodott szelleműek. A nők csaknem mindegyik néger egyetemen ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, ép úgy tanulhatnak, ép olyan érvényes diplomákat szerezhetnek, mint a férfiak. 1898-ig 82 nő nyert egyetemi képesítést az északi államokban és 170 a déliekben; pedig csak ebben az évben vett a feminista mozgalom nagyobb lendületet.

Ez a nagy eredmény rövid idő alatt jött létre és aránylag nagyon kevés pénzzel. A néger iskolák ma is igen szegények; míg New-York államban évente 100 frankot költenek minden iskolásgyerekre, addig a déli államokban csak 2'50 frankot.

Az oklevelek használhatatlanságának keserves tapasztalata igen egészséges áramlatot indított meg: az ipariskolák nagymértékű felkarolását. Hampton vagy Tuskegee iskolái a fehéreknek is mintául szolgálhatnak. Az utóbbi ma már 50 épületből áll (ezek közül 47-et a tanítványok építettek) és 2500 acre földet művel. 1901-ben 1324 tanuló volt itt, akik összesen 28 iparágat űztek. A Slater alapítványából ma már több ipariskola ad a szakoktatás mellett általános tanítást is.

Az asszonyok fejlődése is nagyarányú. A földművelés, tejjgazdaság, baromfityenyésztés legtokéletesebb módjára tanít-

ják őket. A néger asszonyok a gazdasági szövetségeknek valóságos hálózatát hozták létre, azonkívül a városokban »haladási szövetkezeteket« (*village improvements*) alapítanak, amelyek a szellemi fejlődést nagyban előmozdítják.

A négerek alkotó tehetségét is sok élő példa igazolja; költők, regényírók, tudósok, mérnökök, feltalálók: Kelly Miller matematikus, dr. Blyden nyelvész, Booker Washington zseniális pedagógus és kiváló államférfi, Paul Lawrence Dunbar, a négerek Victor Hugo-ja, etc. A technikai tudományban is kiválókat alkottak már, holott nevelésük ezen a téren igen kezdetleges. A newyorki szabadalmi iroda közlése szerint 1900-ig 357 szabadalmat adtak ki négereknek.

3. A négerek erkölcsisége.

A faji előítéletek rabszolgái is kénytelenek igazságot szolgáltatni a négerek értelmisége előtt; ezek azután a négerek erkölcstelenségének gondolatával vigasztalják magukat. De ez a vád is elesik, ha a tényekkel állítják szembe.

Ez igen szomorú és igen bizonyító erejű hiányosság - mondogatják a négerek megvetői és azok az antropológusok, akik még hisznek a vér és a bőrszín fatalitásában. De ez a vád elesik a tények bizonyító ereje előtt. Hiába iparkodnak bennünket a néger faj ellenségei arról meggyőzni, hogy a feketék rossz hajlamai csak nőnek a művelődésükkel. Itt egyedül a statisztikai adatok határoznak s ezek teljesen megdöntik ezt a véleményt.

Ne felejtjük el, hogy a négerek akkor is teljes bocsánatot érdemelnének, ha kriminalitásuk igen magasfokú lenne. A rabszolgaságból a szabad életbe való átmenet nehéz korszakát élik; új helyzetükhöz hiányoznak a legegységesebb erkölcsi és anyagi támaszok. Az élethez való jogukat emberfölötti erőlködéssel kell megfizetniük. És mestereik – uraik - ahelyett, hogy bátorították volna az erkölcsi haladásért folytatott küzdelmükben, zaklatásaik és üldözéseik céltablájává tették őket. Az északi tartományok abban a buzgalomban, hogy a délieket megalázzák, a lehető legnagyobb rosszban részesítették e törvénytelen gyermekeiket, a feketét akkor, midőn egyszerre megadták nekik az összes

politikai jogokat. Az urnához bocsátott korlátolt, írástudatlan négerek persze minden lehetőt megtettek arra, hogy a fehérekkel való viszonyukat elmérgesítsék. Megrészegülve a váratlanul kezükbe jutott hatalomtól, különben is gyerekesen hiúk lévén, egyszerre elvesztették a valóság iránt való érzéküket. Miután a rabszolgaság oly hosszú időn át jelentette nekik az örökös munkát, a szabadságot következetesen úgy tekintették, mint ami összeférhetetlen minden foglalkozással. Úgy játszottak, munkátlanul és hiúan az étellel, mint a kutya a lábához gurított tárggyal. Gondatlanságukban az előttük hirtelen megnyíló világ, amelybe minden előkészület nélkül léptek be, teljes meg nem értésében, csakhamar elvesztették az egyensúlyt és azt a kevés keresztény morált, amit a szolgaság idején tanultak. Azok pedig, akik magasabb nevelés jótéteményében részesültek, csakhamar elvesztették bátorságukat a fehérek megvetésével és a kenyérkeresés nehézségeivel szemben.

A fekete proletárok száma szemlátomást nöött és ezzel arányosan a fekete büntettesek száma is. Nemsokára egyes jóra való és kezdeményezésre képes egyének, akik részben az északi tartományok fehérei közül kerültek ki, mint Armstrong tábornok, részben a négerek soraiból emelkednek föl mint Booker Washington, belátják, hogy a dolgok jelen helyzetében az ipari nevelés a jövő és ez irányba fordítják tevékenységüket. És a négerek belső életének ez a második forradalma jobbá és szabadságukra méltóbbá teszi őket. Ma már nincs szükségük a négereknek a fenn felsorolt enyhítő körülményekre, hogy fenn hordhassák fejüket a fehérek előtt. A fehérek és négerek kriminalitásának részletes összehasonlítása unalmas munka lenne. Említsük azonban fel azt az egy jellemző tény, hogy egy városban a néger lakosság arányszámának emelkedése nem jár a kriminalitás arányának a növekedésével. Ez az arány ily esetben teljesen változatlan marad. Főleg északon vádolják a négereket azzal, hogy nem állnak jó lábon a törvénnyel. Ezen azonban, mondják a néger írók, mint Booker Washington vagy Du-Bois tanár, nincs mit csodálkozni. Az északra kerülő négerek főleg a déli tartományokból kerülnek elő és pedig azok közül, akik már ott is a társadalom szemete közt éltek –

s a helyi hatóságoktól figyelemmel kísértettek – vagy pedig kenyérkeresetért jövő bevándorlók.

Északra jutva, a munkás-szindikátusok üldözéseinek zsákmányai lesznek. Ezekről elbátortalanodva, kiéhezve, gyakran engednek a kétségbeesés és a nyomor kísértéseinek.

De azt se veszítjük el szem elől, hogy az elítélések száma nem adja hű képét se északon, se délen a négerrek kriminalitásának. A fehérekből álló esküdtszék nyílt ellenségük. És amint a rendőrség egyre zaklatja őket és a bíróság elé hurcolja a legjelentéktelenebb dolgokért, a bíróság a maga részéről még el is ítéli őket a legapróbb kihágásokért is. Sőt egyes déli államokban külön díjazás jár annak, aki hozzájárul az elítélt négerrek számának emeléséhez. Mert ezeknek a börtönökben tartása jelentékeny hasznot hoz az államnak, – a közvetítőkről nem is beszélve. A letartóztatott néger a majorokon, bányákban és az ipari műhelyekben dolgozni tartozik. Minden fogoly 750 frankot hoz átlagban az államnak (J. H. Hobson számítása szerint). A fehér vállalkozók, akik rosszabbak mint a régi ültetvényesek, kegyetlenül kizsákmányolják munkájukat és meg is gazdagodnak rajtuk, így az államtól lefelé a vállalkozóig mindenkinek egyformán érdekében áll, hogy a büntetések szigorúak legyenek. Mert minél hosszabb a szabadságvesztés, annál nagyobb az államnak és a néger-munka engedményesének a jövedelme.

Ehhez járulván még a bírák gyűlölete és előítéletei, a négerrek elítéltetése gyakran igazságtalan és mindig szigorúbb, mint a fehéreké. Gyakori eset, hogy amikor valamely néger csoportban rendellenesség támad, olyan, amelynek okai gyakran nem is deríttetnek föl, razzia-félet tartanak közöttük. Letartóztatják, bevádolják és elítélik őket olyan összegek fizetésére, amit a szegény feketéknek lehetetlen megfizetni. Ekkor lép színre a fehér jóltevő; kifizeti a feketékre rótt pénzbüntetést és szolgálatába veszi a négereket. – nyilvános szerződés alapján.

Az igazságszolgáltatás ezen szégyenletes visszaéléseinek igazában a fehérek kriminalitását kellene emelni részrehajlás és jogtalanság címén; de mégis – ez a teher is a feketéket nyomja.

Hogy kívánhatnók mindezek után, hogy a barbár és igazságtalan bánásmódtól elkésérett faj megőrizze önbecsülését és erkölcsi méltóságát? Pedig ezek a legjobb védőfegyverek a bűnös hajlandóságok ellen.

Vegyük még hozzá, hogy sok bűnük határozottan átmeneti jellegű. Így a sokszor szemükre hányt tolvajlás. A négereknek a rabszolgaság idején egyáltalán nem lehetett magántulajdonuk. Mindaz, amit megszereztek, jog szerint birtokosukat illette. A lopás így egész sajátos formát öltött. A néger, aki nem szerezhette meg a más vagyonát a maga részére, tulajdonképeni lopást nem is követhetett el: csak áthelyezte, de nem kisebbítette ura vagyonát. Mert ez most ép úgy, mint a »lopás« előtt, jogszerinti birtokosa volt mindannak, ami rabszolgáihoz tartozott. Booker Washington érdekes kis anekdotát jegyzett fel egy rabszolgáról: ez tyúkot akart lopni a gazdájától; kérdőre vonva, így mentegette magát: »most, Massa, csakugyan valamivel kevesebb tyúkod van, de valamivel több négered«.

A négerek tudatába évszázadok alatt begyökerezett fogalmak nem tűnhettek el egy nyári éj alatt. Elégedjünk meg egyelőre azzal az eredménnyel, hogy a tanult négerek mentek tőlük. Ez egyszersmind világos bizonyítéka annak, hogy a lopás nincs »benne« a néger vérében. Ez csak ideiglenes eredménye egy meghatározott értelmiségnek, egy különös lelkiállapotnak, amelynek a megteremtéséért elsősorban a fehérek felelősek.

Ugyanezt mondhatjuk el családi életükről is. Gyakran szemükre vetik erkölcstelenségüket és elfelejtik, hogy a családi élet nekik csak a felszabadulás óta ismerős. A rabszolgaság alatt nem lehetett a néger se férj, se feleség, se szülő, se gyerek. Uruk ép úgy határozott rabszolgái élete és jóléte, mint bármely más ingósága fölött. A két milliónál többre rúgó mulattok a bizonyosság, hogy mekkora volt az ültetvényes tisztelete a néger asszonyok szüzessége iránt általában és családi életük iránt különösen. A férjüktől gazdájuk szeszélyére elválasztott asszonyok, a szülőiktől messze elhurcolt gyermekek, az ültetvényes vagy alkalmazottjai kedvtelésének kiszolgáltató fiatal lányok s mindehhez a törvény oltalma, ami nem tűrt meg az érdekelték

részéről semmi ellenállást: íme, ez a múlt családi életének mérlege. Ez nem maradhat meg olyan környezetben, ahonnan folytonosan kiűzik.

A feketéknek megadott szabadság nem kelthette egy nap alatt életre azokat az erényeket, amelyeket ők azelőtt talán sohasem ismertek. Időt kell adni az idő munkájának. Ez, az erkölcsi és szellemi művelődéstől támogatva, nem késik majd, hogy a négereket a fehérek színvonalára emelje. Már ma is a legszigorúbb erkölcsiséget találjuk az iskolát végzett néger asszonyoknál. Az az ankét, amit a John Slater alap igazgatóságának kérelmére E. C. Hobson és E. C. Hopkins indítottak ebben a tárgyban, elég bizonyítékot szolgáltat erre.

Másik jellemző tény. Amikor a fehérek életképességét mérlegetik és jövőjük esélyeit számítgatják, elsősorban a születések bőségét veszik tekintetbe. Joggal vagy jogtalanul, de tényleg a nép számbeli növekedésében tartják az egészség jelét és annak a szerepnek a kritériumát, amit a történet az illető népek szánt. Ebből a szempontból a négerrek jóval felülhaladják az oroszokat és olaszokat^ akiket a világ legtermékenyebb népeinek tekintenek. Amerika fehér népessége, ha a bevándorlást leszámítjuk, fogy; a fekete lakosság száma pedig folytonosan nő. 1860 óta Amerika néger lakossága megkétszereződött (a felszabadítás előtti kort, amelyet az afrikai négerrek folytonos bevándorlása jellemez, tekinteten kívül hagytuk). 1870-ben körülbelül 10 millió fekete élt Észak-Amerikában, 1880-ban hat és fél millió, 1890-ben hét és fél millió és 1900-ban körülbelül kilenc millió.

Ma már 280 amerikai megye van (amelyeknek összterülete 150.000 négyszögfm.), ahol a néger népesség jelentékenyen felülmúlja a fehér lakosságot (körülbelül 130 néger esik 100 fehérre).

A négerrek lelkiismeretére legsúlyosabban nehezedik a szüzesség elleni bűnök, a fehér nők elleni erőszak esetei. Ez a tény mélyen elszomorítja a négerrek legjobbait, valamint azokat a fehéreket is, akik igazán rokonszenvvel viselkednek a feketék iránt. Anélkül, hogy ebben a tekintetben menteni akarnók a négerrek kriminalitását, jegyezzük meg,

hogyan ennek súlyos voltát inkább a fehérek felháborodása, mint a valóban elkövetett bűntettek száma méri. Ennek a felháborodásnak a minőségét legvilágosabban a rögtönítélő igazságszolgáltatás, a *linchage* mutatja, amely igen gyakran teszi a bűnnel gyanúsítottakat vádlottakká és pusztán gyanúra elítelt áldozatokká.

A négerék a maguk részéről joggal emlegetik fel, hogy az erőszak egyáltalán nem ismeretlen a fehérek előtt sem és azok ezt elég nagy mértékben is gyakorolják. Már pedig az erkölcstelen emberek egyformán megvetésre méltók, akár fehér, akár fekete a bőrük. Azok a fehérek, akik a néger asszonyokon követnek el erőszakot, méltó párjai a fehér asszonyok ellen vétkező négereknek. Amellett azt se feledjük el, hogy a lincseléssel nem mindig az erőszakotélt büntetik. Egy amerikai statisztika szerint a déli államokban 1891-től 1902-ig 1862 négerrel lincseltek meg s ezek közül csak 448-at fehér asszonyok ellen elkövetett merénylet miatt; 770-et gyilkosságért etc.

Egyébként az igazságszolgáltatás, helyesebben: igazságtalanságszolgáltatásnak ez a módja olyan bűnöket idéz föl; amiknek a megszüntetését célozza. Az üldözőik elvakult kegyetlenségeitől elkészerített feketék úgy állnak boszút, hogy éppen azokat a bűnöket sokasítják, amikről tudják, hogy fehér ellenségeiket legsúlyosabban érintik. Ezt az amerikai törvényhozók igen jól látják s ezért elkészeredett harcra folytatnak általában a lincselés és különösen a fehér nőkön való erőszakotélt miatt történő lincselés ellen.

A fehérek szellemi életében most folyamatban levő gyökeres átalakulások csökkenteni fogják ezeket a bűnöket. Jegyezzük meg, hogy a földművelő és a tanult négerék már most sem esnek belé. Teljes eltűnése pedig egyedül a fehérektől függ. Legyenek igazságosabbak a négerekkel szemben; kerüljék el a lincselést, ami a bűntenyésztésnek kiváló melegágya és meglátják, hogy a déli tartományokban pusztító bűn csökkenni fog. És teljesen el fog tűnni akkor, ha a két faj végre megérti, hogy ugyanegy testnek két karját képezik és hogy összetartásuktól és közös munkájuktól függ a déli államok jóléte.

4. A négerek jövője.

Az amerikai, rabszolga négerek száma 1754-ben 293.000; 1790-től 1860-ig a négernépesség 757.000-ról 4,450.000-re emelkedik; 1860-tól 1900-ig négy és fél millióról kilenc millióra. Mivel pedig konstatalható, hogy a felszabadítás óta a születési arányszámuk nőtt, egész biztosan megállapítható, hogy az Egyesült Államok néger népességének régisége 125 esztendőre tehető. Ennek a néger népességnek a származása igen sokféle. Hoztak rabszolgákat Kongóból, Gambiából, Nigerből, Zanzibárból, Közép-Afrikából, Guineából és az Aranypartról. Mikor beszállították, állatként dolgozott a tulajdonosának. Ma már az amerikai néger biológiai tekintetben is erősen különbözik afrikai rokonaitól, élő példajaként annak, hogy mit tehet a környezet a legszélsőbb típusokkal is. Szellemi és erkölcsi haladásuk azt bizonyítja, hogy minden emberi faj felemelkedhetik a fehérek színvonalára. A más országokban lakó négerek helyzete ugyanezt a tanulságot nyújtja. A környezet változásával változik a testi és szellemi típus. Ezt a következtetést követeli az evolucionista tanlogikája is. Miután a környezet alakította ki a néger fajt, a környezet képes azt át is alakítani. A Nílus völgyének lakói csodálatosan hasonlítanak ezer év előtt élt őseikhez. Ennek oka a környezet százados mozdulatlansága, a létfeltételek egyenlősége. (Még eszközeik is alig változtak a fáraók óta.)

A következtetés ugyanaz, amit már többször levontunk: nincsenek felsőbb és alacsonyabb rendű fajok; csak a kulturális befolyás hatása alatt vagy azon kívül álló népek és fajok. Az, hogy a művelődés és annak fejlődése fehér népeknél s egy bizonyos szélességi fok alatt történt, csak a körülmények következménye. Az emberiség legalacsonyabb fokán álló négereknek a legműveltebb fehérek sorába emelkedése hatalmas érv az emberi képességek egyenlősége mellett. Ha a négereknek egy és egynegyed század alatt megtett haladását tekintjük, bizvást állíthatjuk, hogy ugyan ezen fejlődés menetén a négerek egy-két század alatt fiziológiai és értelmi szempontból környezetük típusát veszik fel.

Befejezés.

I.

Amikor a hőmérő már nem képes a hő igen kis változásait megmérni, a fizikusok a mérésre egyszerű módszert alkalmaznak: a megméréendő hőmennyiséget a hő-elektromos telep és a thermo-multiplikátor segítségével elektromossággá alakítják át, amelynek legkisebb változásai is könnyen megfigyelhetők. A mi módszerünknek még csak arra sem volt szüksége, hogy a tényeket átalakítsa; elég volt azokat legegyszerűbb megnyilvánulásukban megfigyelni. Nem elégedtünk meg a századok óta ismételt határozatlan formulák új fogalmazásával. Tartalmukat akartuk közelebről megvizsgálni. Tabula rasa-t csinálván így az elavult hit formuláiból, egyszerűen rámutattunk a logikai módszerekre, amik eredetüket adták. A fajokat nem a koponya-index különbsége, színük vagy termetük, vagy arcszögük, vagy tömeglélektan alapján tanulmányoztuk; azt a munkát, amit ezen a téren elvégezték, mi újra elvégeztük, és a vezető gondolatokat elemeiben újra átvizsgáltuk, mielőtt elfogadtuk őket. És amint egy sötét mezőn előzőnlő világosság megvilágítja az előbb láthatatlan részeket és nem sejtett képet tár elénk, – a fajok birodalmában is megváltozott minden. Amint csak tényleg megfigyelt tényeket fogadunk el, amelyeket tudományosan ellenőrizhetünk, a tények új jelentőséget nyernek.

Az egyenlőtlenség elméleteinek boncolása először is megdöbbentő világitásba helyezi gondolkozásunk tehetetlenségét és hiszékenységét. A látszat az egyenlőtlenség mellett szólván, a kívülről jövő legfelületesebb érzések után mindenki elfogadta azt; később ez a hit úgy begyökerezett a köztudatban, mint régen a nap földkörüli forgásának hite.

Kétségtelenül sok idő telik még el addig, míg a századok alatt termett, elvetett és megsokasodott előítéletektől megszabadult tudomány győzelemre juttatja az igazságot. Mindezek az imponáló számokkal ellátott, matematikai patinával ékesített mérések és elméleti levezetések végeredményükben ködös tanokká oszlanak, amelyek sok mindent állítanak és semmit sem bizonyítanak. Azok a »pontos« műszerek, amiket az antropológusok és a »kranio-metristák« használnak, rendszerint fantasztikus adatokat szolgáltatnak. Munkálkodásukat ezernyi könyvben jegyezték fel, – de mi ezeknek a valódi jelentősége? Közlebről vizsgálva, leíró értéket is alig tulajdoníthatunk nekik, annyira ellenmondók és egymást cáfolok.

Láttuk, hogy milyen szegényes adatokkal dolgozik a kranio-metria, pedig ez a leíró embertan legkifejlettebb része. Sok szerszámuk és ezeknek még több használati módja van. A megfigyelések egyöntetűségének hiánya s a célok ellentétes volta számos félreértésre ad alkalmat, amelyek zűrzavaros állításokra vezetnek. A legnyilvánvalóbb adatokat tagadvári, teljes ellentétére jutnak azon eredményeknek, amiket a fajok elméletének hívői akarnak elhithetni velünk és amelyeket annyi tudós demográfus, politikus, regényíró és államférfi fogad el vakon tőlük.

Ha az emberek közt fennálló testi különbségeket tekintjük, semmit sem találunk, ami feljogosíthasson a felső– és alsórendűekre való felosztásra. És hogy ez a felosztás mégis megtörtént, annak a pontatlan megfigyelés és az abból vont helytelen következtetés az oka.

Az emberi egyenlőtlenség tudományát a fehérek találták fel és tartják fenn, a *saját* megfigyeléseik és a *saját* következtetések alapján. A másfajtájú emberek fölött állóknak képzelvén magukat, magasabbrendűnek tekintenek minden olyan vonást, ami az *övék*, kezdve a fehér bőrszínen és a gazdag hajzaton. De mi sem bizonyítja, hogy ezek a vonások tényleg a felsőbbrendűség jelei.

Az embertant mindig az elvi lehetetlenség átka nyomja, amint leíró tudományból dogmatikus tudományá akarják tenni. Ilyenkor iránytudomány s ezáltal értéktelen is. Ha az *antropo-szociológia* elfogadta volna a kísérleti módszernek

azt az alapelvét, hogy minden elmélet csak addig helyes, amíg nem fedeznek fel neki ellentmondó tényeket, akkor ez a féltudomány rég megszűnt volna élni. A dogmatikus embertanra joggal alkalmazhatjuk azt, amit Claude Bernard a pozitív tudományok által elítélt skolasztikus módzerről mondott.

»A skolasztika sohasem kételkedett kiindulópontjában s erre akart mindent visszavezetni; dölyfös és türelmetlen, ellenmondást nem tűr, mert nem fogadja el, hogy kiindulópontja megváltozhatik.« így minden olyan tény, ami a fajok elméletének ellenmond, rossz fogadtatásra talál. Az ellenmondó tények esetében süket tanítványai rettenthetetlenül védik a tételüket, az evidencia ellenére is.

Eredeti tételüktől hipnotizálva, ellenőrzés nélkül fogadják el mindazt, ami inkább politikai, mint tudományos elméletüknek hasznára lehet. A koponya-index összehasonlításánál nem törődnek az alany korával vagy nemével, foglalkozásával, értelmiségével, egészségi állapotával. Természetesen, ha mindezekkel foglalkoznának, akkor állítólagos igazságuk alkotó elemeinek kilenc tizedrésze használhatatlanná válnék.

Így pl. tudjuk, hogy az agy súlya negyvenöt éves korig nő, attól kezdve fogy; hogy a szellemi munka növeli az agy súlyát; a nem is jelentékeny befolyással bír rá; hogy az egyén egészségi állapota visszahat az agy szerkezetre; hogy az emberi fej formát gyakran az anya medencéje is befolyásolja; és mégis milyen könnyen megelégszenek a nyers méretekkkel, anélkül hogy a megfigyelt eredmények okait is figyelembe vennék. Ugyanilyen könnyelműséggel járnak el, mikor az emberi »rang« bizonyosságait keresik. Fölveszik, hogy a magasabbrendű fajok erősebben, az alsóbbrendűek kevésbé térnek el az antropológiától; s ezután feljegyeznek minden tényt, ami ebből a szempontból a fehérek javára szól és elfelejtkeznek azokról, amelyekben a négerek állnak kedvezőbben. Így a *kondyl*-szögek a fehéreknél jobban hasonlítanak a majmokéihoz, mint a négereknél. A dolichocefália a felsőbbség csálhatatlan jele elöttük, – úgy látszik, elfelejtik, hogy az európaiak legnagyobb része brachichefál, míg a négerek mind a dolichocefál arisztokráciához tartoznak.

A Jacquart-féle arcszög azt mutatja, hogy a nemes és tiszta francia és spanyol baszk faj az eszkimóhoz és kínaihoz áll legközelebb.

Ha az alkar vagy a lábszárcsont hosszúságából ítélünk, olyan sorozatot nyerünk, ahol az óceániaiak az európaiak mellett állnak és a busmannok előkelő helyet foglalnak el. És minél mélyebben tanulmányozzuk ezeket a változatokat, annál szembeötlőbb, hogy ezek az éghajlat, foglalkozás, egyezővel a környezet termékei.

Az alsórendű fajoknál a test különböző részei egyáltalán nem ütnek el minden tekintetben egyirányúlag az összehasonlítás alapjául vett tökéletes formától.

Amíg a néger vagy ausztráliai egyes testrészei a majomszerű alakhoz hasonlítanak, más részük megtartja nemes formáját, minden előre megállapított összhang nélkül és tekintet nélkül a bőr színére. Minden emberben vegyesen van meg az állat és az angyal. Minden nép egyenlően jó vagy gonosz, egyképpen képes az erkölcsi és testi haladásra vagy pusztulásra. S az egész emberiséget mintegy bővös kör veszi körül, amelyből nem juthat ki; megvannak korlátai, valamint a földnek, amely hordja.

II.

Szellemi életünk ugyanilyen jelenségeket mutat; mindenütt a szellemi egység jeleit látjuk. A vad népek sorra kerülnek be a civilizáció sodrába, művelt népek kezdetleges állapotba esnek vissza. A négernek ötven év alatt olyan haladást tettek, amelynek elérésére sok fehér népnek öt-hat évszázad kellett. Julius Caesartól Nagy-Károlyig, tehát nyolc századon át nem haladtak annyit előre a németek, mint a négernek a szecesszió-háború óta.

A néplélektan a népek szellemi egységét mutatja. Az embernek az állatvilágban elfoglalt különleges helyzetét biztosító három képesség: az elvonás képessége, benyomásain uralkodása és percepcióinak meg tevékenységének szabad választása, minden emberi fajnál megtalálható. A különbségeket csak a szellemi gyakorlás különböző foka idézi elő. Ez az összes különbség a művelt ember és a vadember közt!

Változtassuk meg ez utóbbi környezetét, és néhány nemzedék, néha maga az egyén is behozza az elvesztett időt.

A művelődéstörténet a fajok és népek folytonos változását mutatja. Mindegyik meg volt híva a nagy küzdelemre, ahol a haladás és az emberi boldogság ügye dőlt el. Minden faj számot tarthat itt a tisztelethelyre – ebben áll a biológiai és lelki egyenlőség, ami minden felületes felosztás mögött érintetlen marad.

Azonfelül a tudomány mai állapotában nem is lehet a népek etnikai eredetét meghatározni. Ellenkezőleg, az alkotó elemek annyira elvegyülnek minden fajban, hogy az egyenlőtlenség legszélsőségebb hívei is kénytelenek elfogadni az összes fajok rokonságának tényét. A »vértisztaság«, amit mesterségesen megvalósíthatunk az állatoknál, lehetetlenséggé válik az emberi életben. A néger rokona a fehérnek, ez rokona a sárgának, ez utóbbi ismét a négernek.

Előre látjuk azt az ellenvetést, amit az együgyű érveket szerető elmék nem fognak elmulasztani. »A néger mégis csak fekete és a kínai minden rokonság ellenére tényleg sárga. A szerző azt állítja, hogy egy vörösbőrű, egy pápua meg egy fehér közt nincs különbség!« Dehogyan állítottuk; ellenkezőleg, rámutattunk azokra a különbségekre, amelyek mélyebbeknek látszanak; láttuk, hogy ezek is eltűnnek, ha a környezet megváltozik. Az embert nem lehet a fajok mozdulatlan mintáiba zárni. Amellett a faj szó nem alkalmas az emberek közt fennálló ingadozó változások jellegének megjelölésére.

Egyszóval, a *faj* kifejezés szellemi gimnasztika eredménye, amit értelmünk a valóságtól függetlenül hajt végre. A tudomány mint feltevészerű keretet használta a fajfogalmat, amit a köztudat a maga használatára konkrét valóságok fogalmává alakított át. Így a fajok agyunkban léteznek, azonkívül nem. Ez a tény nyilvánvaló minden igazán tudományos és jóhiszemű értelem számára.

III.

A tudomány halad, fölfedezései sokasodnak – de mindig a földön maradunk; az ember nőhet erkölcsileg és szellemileg, de megmarad mindig embernek; néhány fokkal felülmúlja embertársait, de sohasem lesz a különbség olyan nagy, hogy az egyén túllépné az emberi nem határait. Az emberfajok között is hiába keresünk visszavezethetetlen különbségeket; a megfigyelések növelésével egyre bizonyosabb lesz, hogy a szervezeti eltérések időközi, múltó vonások, amelyek idővel el is tűnhetnek.

A századok munkája lényegesen előre vitte ugyan az emberiséget, de az mégsem léphetett át bizonyos határokat. A biológia azt tanítja, hogy a funkció fokozódása a szervet növeli. De azt is tudjuk, hogy egy bizonyos határ elérése után a változások egyre nehezebben mennek végbe és van egy állapot, amelyben egyáltalán nem jöhetnek többé elő. Ebben az elzárt körben mozog az emberiség évezredek óta. Haladásunk szakadatlanul folyik, de mindig megvannak korlátai. A feltételek változása, az öröklés útján való tökéletesedés sokat tehet, de nem lépheti át reális, bár láthatatlan korlátait. Ha ezeken túl akarunk lépni, szervezetünk lerombolását segítjük elő. És amint táplálkozásunk a hasonítási képességünknek van alávetve, úgy testi és szellemi munkánk is szervezeti képességeinktől függnek. Az óriások beteges tünetek és sok génie az örülettel rokon.

Az emberiség egyes részeinek tehát ezeken a határokon belül kell élni; ha ezt nem teszi, elpusztul.

Sok biológus azt tartja, hogy a fehér faj elérte fejlődésének tetőpontját. Nem emelkedhetik magasabbra, ha nem akarja szervezetét tönkretenni »túlfejlett agya által« (Le Damany). Ezt a határt, amelyhez a fehérek koponyája már eljutott, minden faj elérheti.

Így az egyenlőtlenség híveinek útját elzáró számos akadály mellett van még egy másik, legyőzhetetlen nehézség, ami összes erőfeszítéseiket meghiusítja. Ez a sajátos emberi természet, amely a kiegyenlítő környezet és a gyökerében minden embernél egyforma lelki élet hatása alatt a fajok, helyesebb kifejezéssel; az emberi változatok egyenlősítésére tör.

IV.

Az emberre vonatkozó igazságok a mindennapi életben még nyilvánvalóbbak lesznek. Az a felfogás, amely az emberi fajokat »megállapodási« és »föltételes« fogalmaknak tekinti, lehetetlenné teszi, hogy azoknak velük fatálisán együtt járó különbségeket tulajdonítsunk. A felső- és alsórendű fajok hitének romjain az egész emberiség fejlődésének és jobbulásának lehetősége épül. Ez a lehetőség bűnné bélyegzi bármilyen faj kiirtását.

Az emberi egyenlőség elve tiltakozik az ú. n. alsóbbrendű népek tömeges legyilkolása ellen, de tiltakozik az ellen is, hogy egyik faj uralkodjék a másikon. Ha a népek különböző fejlettsége csak a változó körülmények eredője, minő jogon rontjuk meg boldogulásukat és vesszük el független fejlődésének lehetőségét?

Ebből a szempontból nézve, tényleg konkrét fogalom az »emberiség« fogalma; érdekei valóban közösek. A faji egyenlőtlenység gondolatának elfogadásával az egyetemes emberiség értelem nélküli szó.

Ha egyszer a »faji előítélet« megszűnik, annak jótévő hatása rögtön láthatóvá lesz a népek életében. A modern népek, a faji fogalom érvényesülése nélkül, sőt egyenesen annak ellenére jöttek létre; »tisztá« vérű népek nincsenek; a »nemzeti« jelleget a legelütőbb faji elemek összeolvadása alakítja ki.

Minél fejlettebb, minél életképebb egy nép, annál erősebben vegyül más népekkel. A civilizáció élén haladó népek, a francia, angol, német, olasz vagy az Egyesült-Államok lakossága leggazdagabban vannak vegyülve különfajú elemekből.

A vértisztaság nem egyéb mithosznál; a modern népeket nem ez, hanem erkölcsi és anyagi érdekeik közössége tartja össze. Svájc, amelyet általában 4 külön fajból összetett egységnek tekintenek (valójában az is, mint minden más ország lakossága, néhány tucatból áll), mintája az ideálisan egységesült nemzetnek; ennek oka lakosainak erkölcsi összefüggése. Ugyanezt találjuk más népeknél is; a pas-de-calais-i és a tengeri alpok vidékén lakó franciák jobban különböz-

nek egymástól, mint a dán meg a norvég. Mégis a két elsőnek közös hazája van, a két utóbbinak két külön hazája.

Ha már a fajok nem kísértének többé, könnyen megértjük, hogy mi a haza, a szó *emberi értelmében*.

Akik az emberi szellemet alakító társadalmi és erkölcsi tényezők mélyebb tanulmányozását el akarják kerülni, legközségesebben ahhoz a módszerhez fordulnak, – mondja John Stuart Mill – amely a viselkedés és jellem különbségeit *természetes különbségekre* akarja visszavinni, amelyek a népeket és egyéneket egyaránt elhatárolják. Ebben a kötetben éles világítást vetettünk arra a roppant komikumra, ami a népek faji elméleteihez tapad. Ha a hazafiság faji fogalmakhoz lenne kötve, folytonos átalakulásokat kellene szenvednie. A századokon át gall-nak hirdetett Franciaországról egyszerre, kitűnik, hogy germán!

Most tehát nyakába ugorjunk német testvéreinknek és hagyjuk egyszerre abba német-gyűlöletünket és német-szimpatiánkat? A fajokat illető történelmi fölfedezések kapcsán a logika törvényei szerint kellene változtatni szeretetünket, reményeinket, ideáljainkat, érzelmeinket!

Az emberiség igazi fogalma nem rontja le, hanem erősíti és emeli a hazafias érzést. Ez nem a vér brutális ösztöne, hanem az eszmék és az erkölcsi és anyagi érdekek közösségének emelkedett érzése. A tiszta fajok hibás elve, a szervezeti egyenlőtlenség hamis elmélete szükségképpen beháborúba hajt és megoldhatatlan félreértéseket kelt. Ha ezekkel az elvekkel felhagyunk, megértjük egyazon ország lakóinak föltétlen és nyilvánvaló testvériségét és ennek politikai és társadalmi megvalósíthatását.

Az emberek közt fennálló különbségek tehát egyéniek lévén, elméletileg nincs helye külső vagy belső gyűlölködésnek, sem az egyes osztályok politikai vagy társadalmi alárendeltségének.

Így nő fel a fajok hazug hitének romjain az összetartás és az igazi egyenlőség; mindkettő az emberi méltóság tisztelben tartásának észszerű érzelmén alapul.

BIBLIOGRÁFIA.

Ammon: Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen.

- Die natürliche Auslese beim Menschen.

Andrews: Last Quarter of century in the United States.

Sidonius Apollinarius: Panégryrique d'Anthémis.

Arbois de Jubainville: l'Épopée celtique en Irlande.

- Les premiers habitants de l'Europe: les Celtes.

Audran: Les proportions du corps humain (1683).

Bancroft: History of the United States.

Beddoe: Sur l'histoire de l'indice céphalique en Angleterre.

Bergaigne: La religion védique.

Blumenbach: Decades VIII craniorum diversarum gentium (1790-1808).

Bodin: Methodus ad facilem historiarum cognitionem. (Amstelodami, 1850).

Boutmy: Psychologie politique du peuple anglais au XIX. siècle.

Le Braz: Essai sur l'histoire du Théâtre Celtique.

Bréal: Essai de sémantique.

- Mélanges de linguistique et de Mythologie.

Broca: Capacité du crâne. (Mémoires de la Soc. d'Anthrop.)

- Sur l'indice orbitaire: (Revue d'Anthropologie 1879).

Brousseau: l'Education des Nègres aux Etats-Unis.

Brünettere: Discours de combat.

Bruxelles, de: De humani corporis fabrica. (Venetis, 1727).

Camper: Dissertation sur les différences réelles, que présentent les traits du visage chez les hommes de différents pays et de différents âges (1791).

Caesar: De bello gallico.

H. St. Chamberlain: Grundlagen des XIX. Jahrhunderts.

Cureau: Psychologie des races nègres de l'Afrique tropicale (Rev. gén. des Sciences, 1904).

Darwin: Voyage d'un naturaliste.

- Variation des animaux et des plantes.

— Descendance de l'homme.

— Origine des Espèces.

Erasmus Darwin: Zoonomie (1794.)

Day: On the causes of the variety of complexion and figure.

Daubenton: Le trou occipital dans l'homme et les animaux.

Depping: Histoire des expéditions maritimes des Normandes.

Dottin: La Langue des anciens Celtes.

- La Religion des Celtes.

Doubleday: The law of population.

Driessmann: Keltentum in der Europäischen Blutmischung.

E. Du Bois: Sur le Rapport du poids de l'encéphale avec la grandeur du corps chez les Mammifères. (Bulletin de la Soc. d'Anthrop. 1897.)

- Suppression of the Slave Trade.

- Fauriel*: Histoire de la Gaule méridionale, etc.
- Finot*: Philosophie de la Longévité.
— La France devant la lutte des langues.
- Fouillet*: Psychologie du peuple français.
— Tempérament et Caractère.
— Esquisse psychologique des peuples Européens.
- Fovule*: Déformation du crâne (1834.)
- Galion*: Inquiries into human Faculty.
- Gaube* : Cours de minéralogie biologique (4 vol.).
- Gautier*: Mécanisme de la variation des êtres vivants.
- Gliddon*: Types of Mankind.
- Gloger*: Album etnografiezne Glogera.
— Encyklopedya Staropolska.
- Gobineau*: Essai de l'inégalité des races humaines (1854; 4 vol.).
— Amadis.
— Histoire des Perses.
- Haycraft*: Darwinism and Race progress.
- Hervé*: Crânes néolithiques armoricains de type négroïde. (Bull et Mém. Soc. d'Anthrop. 1903.)
- Fr. Herz*: Moderne Rassentheorien.
- Huret*: En Amérique.
- Hyppokrates*: Des airs, des eaux.
- Jacoby*: Études sur la sélection chez l'homme.
- Jarrod*: Anthropology, or on the form and colour of man.
- Lagneau*: Anthropologie de France.
- Lamarck*: Philosophie zoologique. Histoire général de *Languedoc*. (Paris, 173°.)
- Lapouge* (Vacher, de): Sélections sociales. (Cours professé à l'Université de Montpellier en 1888.)
Mémoires sur l'Hérédité dans la Science politique.
— Les origines des Ombro-latins.
— Pygmées néolithiques de Soubès.
— L'Anthropologie et la Science politique. (Rev. d'Anthrop. 1887.)
- Linné*: Systema natura.
- Littre*: Dictionnaire de la langue française.
- Magne*: Traité politique d'agriculture.
- Malliard*: Recherches sur les cécidies florales.
- Manouvrier*: Sur la taillesP'des Parisiens.
— Céphalométrie anthropologique. (L'Année psychologique, 1899.)
- Marchai*: La coloration des animaux.
- Maurel*: Influence des climats et des saisons sur les dépenses de l'organisme chez l'homme. (Archive de la médecine naval, t. LXXXIV. et LXXXV.)
- Meriwether*: History of higher Education in South-Carolina.
- Murray*: The Geographical distribution of Mammals.
- Neumann*: Vom goldenen Horn zum Euphrat.
- Nietzsche*: Les allemands et la civilisation. (Fragments.)

- Nordau*: Mensonges conventionnelles.
 - Paradoxes.
- Norton*: A Residence at St. Leone.
- Nyström*: Formveränderungen des menschlichen Schädels. (Archiv für Anthrop. 1902.)
- Parchappe*: Recherche sur l'encéphale, sa structure, ses fonctions et ses maladies (1836.).
- Gaston Paris*: Romania.
- Pearson*: National Life and Charakter.
- Pictet*: Les origines indo-européennes ou les Aryens primitifs.
- Poesche*: Die Arier. #
- Pouchet*: Des colorations de l'épiderme.
- Prichard*: Researches into Physical History of Man.
 - Natural History of Man.
- Pruner-Bey*: Die Krankheiten des Orients.
 - Sur la chevelure comme caractéristique des races humaines, etc. (Mém, Soc. d'Anthrop. t II et III.)
- Quetelet*: Anthropométrie.
 - l'Homme.
- Ranke*: Der Mensch.
- Ratzel*: Völkerkunde.
- Schrader*: Sprachvergleichung und Urgeschichte.
- Sergi*: Specie e varieta umane.
- Simpson*: Narrative of a Journey round the World.
- Skeat*: Dictionnaire étymologique.
- Smith*: Five years residence in the West-Indies.
- Spears*: The American Slave-Trade.
- Herbert Spencer*: Principles of biology.
- Stade*: Geschichte des Volkes Israël.
- Tacitus*: Germania.
- Taine*: Histoire de la littérature anglaise.
- Taut*: Trésor de langue française.
- Thierry*: Histoire d'Attila et de ses successeurs.
 — Histoire des Gaulois.
- Topinard*: l'Anthropologie.
 — l'homme dans la nature.
 — Statistique de la Ville de Paris. (Revue d'Anthrop. 2e Série, IV.)
- Verneau*: l'Anthropologie (1902.).
- H. de Vries*: Théorie de la mutation.
- Waitz*: Deutsche Verfassungsgeschichte.
 — Anthropologie der Naturvölker.
- Ward*: The Natural History of Mankind.
- Warushkin*: Über die Profilierung des Gesichtsschädels.
- Booker T. Washington*: The future of the American Negro.
 — Up from Slavery.
- Williams*: History of the Negro Race in Amerika.
- Woltmann*: Politische Anthropologie.